יביע אומר

דרושים

על חומשי בראשית שמות ויקרא. מועדים.

ועוד מאמרים

מאת

יהודה ליב גרויבארט

טאראנטא

הועתק והוכנס לאינטרנט
www.hebrewbooks.org
ע"י חיים תשס"א

הוצאת „מסורה" לודז.

תרצ"ו * * * 1936

חומרתק וחוכנס לאינטרנט
www.hebrewbooks.org
ע"י חיים תשס"א

Odbito w drukarni „Popularna" Piotrków

לזכרון עולם

תכתב בספר האשה הצדקנית ר ב ק ה בת ר' מאיר שמואל אשת הנכבד ר' משה גולדקינד נ"י כפה, שנפטרה יום ד' וישב כ"ב כסלו תרצ"ה והספדתי אותה בחצר תלמוד תורת עץ חיים כראוי לה, כל ימיה היו שלשלת צדקה ומעשים טובים, האכילה רעבים הלבישה ערומים ותמכה הרבה עניים חשובים בפולין, בגן עדן תהי מנוחתה וכל הוגי הספר יזכרו שמה. כי צאצאיה היקרים הרימו תרומה בעין יפה להוצאת הספר לכבודה, זכרה לברכה.

ויבדלו החיים לחיים טובים, חתנה רב פעלים ותלמוד תורה כנגד כולם ר' יצחק מאיר קורולניק ואשתו, כאמה כבתת אלמא טויבא ובניהם החשובים מר ישראל מיכל ומר שמואל קארול בשיקגו. ובת הנפטרה המצוינת מנשים ג י ט ל ח נ ה ואישה החשוב הנכבד ר' מאיר האנדלסמן בשיקגו. כולם יעמדו על הברכה וכל טוב.

הועתק וחוכנס לאינטרנט
www.hebrewbooks.org
ע"י חיים תשס"א

ה ק ד מ ה

כי תשאל, הקורא, מה תיעלת ספר זה? — חי נפשך אם אדע גם אני, אבל אשיבך בשאלה להפך: מה הנזק והמגרעת בו? מה ממך יהלוך אם גם הוא יַרְאֶה וְיִגְלֶה ו י ב י ע א ו מ ר?

ואמנם השאלה הזאת ישנה על אנשים ובעלי חיים רבים מה יתרון לעולם בם ולמה הם באים. אך על הטבע אין לשאול, חק הטבע הוא וגם הוצאת ספר, שאיפה טבעית היא. רוח הוא באנוש והיא תציקהו לשאת מדברותיו ולהוציא מחשבותיו ולא יוכל להיות כמחבא רות, לכלוא את הרוח ולבלום פיו כי זה מותר האדם, ובהכרח י ב י ע א ו מ ר.

וגם, אם אתה לפי טעמך לא תמצא בספר חפץ והוא שיח תפל בעיניך, אבל הספר כתוב לרבים ואין דעות בני אדם שוות ודומות, ויוכל להיות כי יש אנשים שימצא חן בעיניהם ויאמרו כי אמריו אמרי שפר וטעם ודעת י ב י ע א ו מ ר.

ואף גם זאת, הדרוש אינו נזקק לבקורת, "אין משיבים על הדרוש", אף באין שואלים — דורשים. הספר לא יגוור אומר, לא ישיל עליכם כל חומר, לא ישים גביכם לגבי חומר, ולא יבא עליכם בגזרות וקל והומר, השומע ישמע — ונומר. ואחשוב כי אם תשימו בו עיניכם, תוכחו כי לא לשקר עשה עם ולא לשוא שקד שומר, ויש לו זכות "קיום לבא בקהל ו ל ה ב י ע א ו מ ר" (לפ"ק).

תוכן העניינים:

לזכרון עולם		0
הקדמה		0
סדרות התורה:	כן בראשית עד בחוקותי — קורח	121 123–122
מועדים:	פסח לעתיד (ב) חג המצות — ר"ה–(א) שבת תשובה. (ב) שיח לארן — סוכות — פורים (ב) מאכר אסתר	148–127
מאמרים:	ברית מלח — אדום ורומי — על השחיטה — אספת רבנים —חג המלואים	174–151
הספדים:	על החפץ חיים—הרב מאיר שפירא— הרב משה מרדכי עפשטיין — הרב יוסף מדווינסק ז"ל	192–177
מאמרי יהודית:	מאי חנוכה — מאמעס פראכליעם	202–195
אפריון:	חתונות בני דוד. בתי הנדה	209–203
קונטרס אוהל ישכר:	מאכרים אחדים מאחי הרב מבנדין	216–210

בראשית

ויאמר אלקים יהי אור ויהי אור.

א) האור הוא המאמר הראשון בתורה, כי הוא עיקר הכי חשוב. האור מעמיד את השכל והופעת החכמה „ויש יתרון לחכמה כיתרון האור".

רבים אומרים: אין יתרון בחכמה רבה. החכמה היא אם הבקרת ומקור החקירה והתחבטות. המבין מוצא בכל דבר ובכל איש מגרעות ומומים, רואה צד התורפה ו„עקב אכילוס" והוא שונא הבריות. וסר וזעף ונגוע כל היום. כמה פילוסופים התמרמרו ויתאבלו ויתאוננו תמיד על גורל האדם כי ברע הוא וכל ימיו כעס ומכאובים, ומלא עמל ושבע רוגז. ורע עליהם המעשה כי הכל הבל ורעות רוח והאדם גולד לריק ולבהלה ונוח לו שלא נברא. וככה הוציא קהלת משפט חרוץ: „אל תתחכם יותר למה תשומם — ברוב חכמה רב כעס ויוסיף דעת יוסיף מכאוב".

אבל הכסיל מתעבר ובוטח. מתי יאמין לכל דבר ומחזיק כל אדם בחזקת כשרות וכל אדם מוצא חן בעיניו, שוטה אינו מרגיש, לא יחקור לא יעמיק שאלה, לא יחוש על העכר לא יראה את הנולד ולא יראג לעתיד, רואה מנוחה כי טוב והוא שמח וטוב לב, אשריו וטוב לו.

אך גבחרה ויתר שאת להדעת עם כל מכאוביה, מתיות בצר מאושר וכסיל בחושך הולך כי זה מותר האדם. ה' בחכמה יסד ארץ **ת ו ר ה** אור. **ויאמר אלקים יהי אור.** *)

---

*) ומאמר קהלת „אל תתחכם", כוונתו על הפילוסופיא, שאין להתעסק בה כי יניע מסנת נוק לדת ואמונה ותסיר הלב ממצוות התורה ותמשיך למינות וכמ"ש (חגיגה י"ד:) ר' נכנסו בפרדס כ"ז הציץ ונפגע אחר קיצץ בנטיעות, והוא מאמר כן מירא (שם י"ג:). „במיפלא ממך אל תדרוש ובמכוסה ממך אל תחקור".

(א) מפני יתרון האור ושמש בגבורתו, עבדו המצרים לשמש, ועיר הבירה היתה אז און (בראשית מא-מה. נ) והוראהו במצרית: שמש, כי שם היה היכל לעבודת אליל השמש. וירמיה (מג. יג) קורא לה: בית שמש, (והיא "העליאפאליס" אשר על חרבותיה נבנתה אלכסנדריא) וישעיה (יט, יח) מכנה אותה "עיר ההרס", היינו עיר ההרס (השמש) כמ"ש (מנחות קי.) כדמתרגם ר' יוסף קרתא דבית שמש וכן תרגם יונתן, ופי' רש"י.

וכן עמי פרס ומדי האמינו בתורת האור והשמש היה להם סמל דמות אלהי האור "אורמוצד".

ומענין לענין, אעיר על "וירח זקר הולך" (איוב לא. כו) הכוונת, אור הירח איננו חכלילי, אדמוני כשמש, אש להבה ודמה, דק אור כהה, קפאון וקר (ראה משלי יז. כז. וקר רוח), ככתוב אור יקרות וקפאון (זכריה יד. ו. ורש"י "מין אור הנראה שחרית על ההרים וכלה והולך).

(ב) במשנה ובריייתא בכמה מקומות (פסחים פ"א מ"א, כריתות פ"א מ"ז, ר"ה כ"ב, יומא פז:) קורא ללילה אור והוא קצור מאורתא שהוא לילה בלשון ארמי ולישנא מעליא שמכנה הלילה בשם אור. והר"ע מברטנורה שכתב ריש פסחים שקורא התנא ללילה אור כדרך שקורים לסומא סגי נהור. קשה שאמנם הערוך כתב כן על מ"ש בנמי שבאתרא דרי הונא קרי ללילי ננהי שנוגה הוא היפך מלילה, שהוא כמו כנוי סגי נהור אבל אור שהוא קצור מאורתא אין צריכים לכך. ופלא על יונתן שתרגם גם במקרא (איוב כה. יד) לאור יקום רוצח לאורתא, ואור אורתא הוא. וגם הא אי אפשר לפרש כן דשפיל לסיפא דקרא כמ"ש (פסחים ב:) מדקאמר ובלילה יהי כנגב אלמא יממא הוא.

(ג) במאור ראש ברכות כי ה"ג ומתנחי בה סימנא ויקרא אלקים לאור יום. הכוונה דרש"י גריס התם ב. וממאי דהאי ובא השמש ביאת השמש והאי וטהר טהר יומא. אבל המאור גורס כגירסת הגאונים וממאי דהאי ובא השמש ביאת אורו ומאי וטהר טהר יומא, ואורו גדיס קודם ליומא, והסימן הוא "לאור יום" ככתוב בתורה.

אל יברא שכולו שקרים. מה עשה הקב"ה? נטל אמת והשליכו לארץ, דכתיב: ותשלך אמת ארצה (ב"ר ח, ה).

מי שמפורסם לשקרן, לעסקן, לאיש המעשה, מי שיש לו רכוש של יצירה ובנין, איש שיצא לו מוניטין בפעולות ממשיות, רשות בידו לבקר ולבטל איזה דבר שלפי השקפתו אין בו תועלת, אבל איש שלא פעל כלום, אין לו זכות ויפוי כח למצוא רופי, לשבר למגר לקעקע ולאמור: הכל הבל.

ולכל היד החזקה ולכל המורא הגדול (גבורות שבמדבר – פרש"י) אשר עשה משה לעיני כל ישראל (ששבר את הלוחות – רש"י). רק רב פעלים כמשה, שגבורות רבות וכח מעשיו הראה לעמו, היה יכול לשבר את הלוחות. וכן מדרש: אלו אדם אחר אמר: הבל הבלים, היו אומרים, זה אין לו פרוטה לאכול והוא אומר הבל הבלים. אלא שלמה שכתוב בו: ויתן המלך הכסף בירושלים כאבנים, לזה נאה לומר: הבל הבלים.

ולכן על המלאך הקטגור שאמר: אל יברא, יצא המשמש: ותשלך אמת ארצה, כי ירד לארץ, לעולם המעשה, כי יעשה רבר מה ב א ר ץ, לתקנת העולם, ואחר כן ישמעו לבקורתו. סתירת זקנים – אחרי בנין ואחרי עת לטעת – עת לעקור נטוע. אבל סי שכולו שלילה וביטול ולא הצטיין בכל ענין חיובי אף אם יבא בשם האמת "ואמת אמת תפסי" – אין שומעים לו.

ד) ויצמח ה' אלקים כל עץ נחמד למראה וטוב למאכל.

אם כן לא היה יתרון וטוב טעם לעץ הדעת על כל עצי הגן, והתאוו לו רק מפני האיסור, כי מים גנובים ימתקו. וזה "עץ הדעת טוב ורע", שהוא בעיני האדם ט ו ב על ידי ר ע, על ידי האיסור שמביא התאוה "אשר צויתיך לבלתי אכל ממנו – אכלת". וזה ההגיון והכוונה באיסור המאכל הראשון שבתורה, שדבר אסור אינו טוב מן המותר, והאדם להוט אחריו מפני שהאיסור מגרה את התאוה.

ה) הוא ישופך ראש ואתה תשופנו עקב.

הנחש, סרסר עברה, לפתח חטאת רובץ, מפתה לחטאים, שלט רק באיש שאין בו דעת. "אין אדם עובר עבירה אלא אם כן נכנס בו רוח שטות" (סוטה ג.) וחכם שעיניו בראשו יתגבר עליו ולא ישמע לו. "תבונה

תנצרכה", ומודע לביגה תקרא לשמרך מאשת זרה" (משלי ז, ד, ה) בראתי יצר הרע בראתי לו תורה תבלין. אם פגע בך מנוול זה משכהו לבית המדרש (קדושין ל:). אין מחשבת עריות מתגברת אלא בלב פנוי מן החכמה (רמב"ם פכ"ב מאיסורי הכ"א).

האדם ישוף ויכניע את הנחש, התאוה, על ידי השכל, שבראש-ישופך ר א ש "ואתה תשופנו עקב", אם לא ישתמש בראשו רק ב ע ק ב "גם בלא דעת נפש לא טוב ואץ ב ר ג ל י ם חוטא" (משלי יט, ב).

ומדויק על מי בדיוק ידועה, כי חיל אחד התהלל בגבורתו כי במלחמה כרת שני רגלי שר צבא האויב. ועל השאלה: למה לא כרת את ראשו? השיב: כי עוד טרם בואו, כבר הוסר ראשו מעליו. "הוא ישופך ראש" אם ר א ש האדם עליו, אז הוא ינצחך ויכריעך, "ואתה תשופנו עקב". אם לא יהיה לו ראש רק עקב לבד, אז תוכל לו.

ו) אם תיטיב שאת ואם לא תיטיב לפתח חטאת רובץ.

יש דרך הפכפך ופתלתול. יצר הרע למצוה. מחרחר ריב, מלבין פני חברו ומבזה איש — לכבוד התורה. בשביל עליה והקפה בשמחת תורה. זו מצוה הבאה בעברת והנביא קורא בשם ה', כי הוא שונא גזל בעולה ולמה לי רוב זבחיכם.

קין הקריב קרבן, ועל ידי הקרבן הרג את אחיו — "אם תיטיב שאת". תגה לדעתך עשית דבר טוב. הבאת מ ש א ת, מנחה, ותיכף לאותו מעשת — "אם לא תיטיב", שפכת דמי אחיך. אין זאת מצוה, כי אם עברה גדולה ולפתח חטאת רובץ. אחרית דבר והסוף מורה על הראשית והתחלת, כי גם בפתח הקרבן והמשאת, היתה חטאת רובצת, ומשחתת בה, ואין זת מברך אלא מנאץ.

ז) הקנאה והתאוה והכבוד מוציאין את האדם מן העולם (אבות ד, כא).

מיד בראשית יצירת עולם בא עונש על ידי שלשת אבות נזקים אלו ותחת שלש אלת דגזה ארץ. קין ק נ א באחיו על מנחתו ויתרגהו. ויקללתו ה' ונדון לגלות שלמת עולמית. אדם וחוה התאוו ת א ו ה לעץ הדעת שהיה תאוה לעינים וינורשו מעדן גן אלקים. תלבנת רדפת כבוד

להגדילה יחר מאחותה, ותשבע קלון ותקטן וימעט אורה ותשב אחור.

וזה נדרש: אלה תולדות השמים והארץ בהבראם – באברהם (ב"ר יב. ח). היינו מלת ב ד י א ה הולמת רק את איש נקי משלש מדות אלו. הוא אברהם, בעל עין טובה (בלי קנאה) ורוח נמוכה (בורח מן הכבוד, עניו) ונפש שפלה (פרוש מן התאוות) (אבות ה. יט).

"האשה אשר נתתה עמדי היא נתנה לי מן העץ ואוכל" מה זו תשובה? גם מדרש ואכלתי אין כתיב כאן, אלא ואוכל, אכלתי ואוכל" (ב"ר יט. כב.) תמוה, היתכן כי אדם יעיז פניו לדבר עתק וחוצפה יסגא כל כך בלפי שמיא? ויש לומר, כי התנצל שאכל רק חצי שעור וחכם צבי סי' ס"ו כתב טעם האיסור משום אחשבי' והבא לא אחשבי' כי לא לקח הזרי בעצמו רק האשה נתנה לו ועוד שלא התשיב את החצי שעור כי דעתו הי' לאכול עוד. אבל לא השיב כהלכה ולא אמר בלום, כי לא נתנו שעורים לכן נת. (רמב"ם פ"ט מלכים ה"י).

נ ח

א) נח איש צדיק תמים היה בדורותיו.

יש מרבותינו דורשים אותו לשבח, כל שכן שאלו היה בדור צדיקים היה צדיק יותר, ויש שדורשים אותו לגנאי, לפי דורו הי' צדיק ואלו הי' בדורו של אברהם לא הי' נחשב לכלום (רש"י מסנהדרין קח.)

מה ראו רבותינו לדרוש אותו לגנאי, הלא מצוה לדון כל אדם לכף זכות, וכ"ש את נח שהתורה מעידה שהוא צדיק תמים?

אך בחובת הלבבות (פ"ה מיחוד המעשה) תושב כל איפני פתויי יצר הרע את האדם להריחו מדרך הישרה, ואחד מהם הוא כי בלמוד תורה ובמעשי מצוות בפני רבים יתכבד האדם, וטוב לברות מן הכבוד, ולכן בסתר יעשה מצוות אם יוכל, אבל בגלוי יקצר בם ולא יהי עליו סימן של ותיקות למען לא יתגאה. ועל זה משיב ה ש כ ל ומורה לאדם: אם אמת היא, שבמקום שאין אנשים אינך עושה מעשים טובים, אז גם בפרהסיא, תדל מהם כי מגמתך רק לשם גאות. אבל אם גם במסתרים, אין רואה, הנך נוהג ככה, אז אל תמנע ממעשים אלו גם לעין כל ברשות הרבים, ואף התוש מה יאמרו הבריות ואם הכל ישבחוך, כי כוונתך טובה ואתת היא לך.

ונראה להוסיף דבר, כי תלוי לפי המקום וכמו שאמרו: (ברכות סג.) "בשעת המכניסים פז, בשעת המפזרים כנס" (וע' רש"י). אם זה דור דור שוא, רובן דשעים, יקיים אדם המצוות בפומבי ויהי ירא שמים בגלוי, כי אין תשש על גאוה וגאון כי כל עושה טוב הוא לעג ולשחוק ובוז יבוזו לו. ואולי אחד מאלף ילמד ממעשיו, מה שאין כן בדור של צדיקים, נכון להצנע לכת מפני תשש נסות הדות ודהב, ואין צורך להיות למופת לאחרים, כי הלא הכל נוהגים כתודה וכשורה.

נח היה נודע בדורו לצדיק, ככתוב: נח איש צדיק תמים היה ב ד ו ר ו ת י ו. ונשמע מן התורה שזה דרך נכונה ומדה טובה לנשות

מעשים טובים לעיני השמש ומרוע לא הסתיר מעשיו? — מפני "בדורותיו" כי דורו היה משחת, לכן הודיע וגלה צדקתו, כדבר האמור.

וזה כוונת רש"י, שהיה די לכתוב: נח איש צדיק תמים, ותיבת "בדורותיו" מיותר. ועל זה נחלקו הדעות. יש מרבותינו דורשים את תיבת "כדורותיו" לשבח, שנכתב לשבח ולהלל את נח, שאלו היה בדור צדיקים היה ערכו גדול יותר. ויש דורשים אותו ("בדורותיו") לגנאי, לגנות ולחרפת דורו. בדורו הרע והמקולקל ברשעת הגוים האלה היה צדיק מפורסם. ואלו היה בדור אברהם, דור כשר ומתוקן כי למדו צדק ממנו, לא היה נח נחשב לכלום ולא היה מאנשי השם, כי היה נוהג בצניעות, ובשעת המפזרים כנס.

ב) ב ד ו ר ו ת י ו. צדיק תמים משובח אם הוא משתדל ודואג לדורו ומטביע חותמו על החיים.

ג) ב ד ו ר ו ת י ו.

פרנס לפי דורו. יעשה לפי רוח ומעם אנשי הדור. לא יאמר: שקד החן והבל היופי. מי החפץ להגות בתורה ללמוד גמרא ילמד גם בספר ישן קרוע על שלחן מנואל ומלוכלך וכותלי בית המדרש שחורים מכוסים קורי עכביש, והרצפה מלאה רפש וסיד היון, כאשר היה לפנים בפולין. חלילה לו מזאת. עליו לשפר את התורה, להחזיקה בכבוד ותפארת לחבבה על ההמון המדקדק ומהדר על הדר ונוי. להיות צדיק — ב ד ו ר ו ת י ו.

ד) ל י ל שבת נח תרפ"ב. לפני תפלת מעריב.

הן תתפלאו מה הפסקה זאת משמשת, למה אנו מפסיקין בין קבלת שבת למעריב, מה האחנתא והשביתה עתה ושומר מה מליל? אחי, על התמיהה והשאלה יש תשובה אחת: "ואת עמלנו אלו הבנים". כל עמל וכל טורח וצער המה בשבילם, לרגל הילדים. וגם העכבה והזאת ואחור סעודת השבת גם כן בגללם. אלה תולדות — מפני ה ת ו ל ד ו ת, הבנים — "נח: אנו נחים ובטלים באמצע התפלה, כי עלינו להקריש שעה קטנה לדבר למענם, לטובתם.

הנה ישיבת ש י ק ג ו הצעירה, אשר במעט ימית, בשלש שני קיומה כבר הספיקה להוציא טבעה בעולם. תלמידים לומדים בהתמדה,

שוקדים על דלתותיה ובנינו כנטיעים מגודלים נדלו והצליחו ועשו פרי הלולים והיא נלחמת מלחמת ה' נגד ההדיוטות ועם הארצות "בחרבי ובקשתי", היינו בנטרות בבא מציעא וחולין. היא קן הרוחניות, מכון מושב קדושה, מקום כפלט לנערי בני ישראל להצילם משטף ומזרם ההפקרות, "התיבה מפני מי המבול". ובתוך הענן והערפל מכל הסביבה, קרן אור זרוע מהישיבה. "והיה בענני ענן ונראתה הקשת בענן".

וכל עוד לא נשתדל בעד בסיסה וקיומה לא נדע שָׁלֵו בנפשנו ואין עתידות בנינו בטוחה ועלינו להזדיין בכל מאודנו, בכספנו, בתעמולתנו להגדיל תורה, לחינוך הבנים "אלה תולדות" – "נח", אז נשקוט במכוננו ונקוה כי כל בנינו יהיו למודי ה'. הנה ציר בית מדרש לתורה לפניכם והוא ידבר אליכם.

ה) שופך דם האדם באדם דמו ישפך.

סנהדרין ההורגת אחד בשבוע נקראת חובלנית. ר' אלעזר בן עזריה אומר אחד לשבעים שנה, ר' טרפון ור' עקיבא אומרים אלו היינו בסנהדרין לא נהרג אדם מעולם. ר"ש בן גמליאל אומר אף הם מרבים שופכי דמים בישראל. (מכות פ"א, מ"י).

הנה לפנינו שתי שיטות מתנגדות זו לזו. האחת אומרת: אין רשות להרוג נפש, אין לשפוך אף דם רוצח. האדם איננו אחראי על מעשיו הרעים, יצרו תקפו ולא יכול להתגבר עליו ואז אבדו עשתונותיו. התסרצות התאות, התגעשות החיה שבאדם, היא מחלה, חולשה ושגעון שזקוקה לרופא ולא למשפט מות.*) ופשיטא שאין דעת בעלי השיטה לשלח את הרוצח חפשי ולסכן את הבריות, כי יוכל להרוג עוד נפשות ותמלא הארץ דמים, אך הם אומרים להושיבו כל ימי חייו במשמר (תפארת ישראל שם).

ודעת צד השני כי צריך לבער ולהמית הפושעים, כי רק עונש מות

---

*) "הפושעים יש להם נפיות לחטאים, ירושה מאבותיהם, והם אומללים וראוי לרחם עליהם." (ציסארי לומברוסו, רופא איטליאני). השקפתו התמשכה כארץ ונוסדה תכות "תלמידי בית מדרש לומברוסו" להשיב מצב הפושעים. (אוצר ישראל).

עושה דושם בעולם, וכל העם ישמעו ויראו ולא יזידון עוד.

ה ת נ ״ ך מלא משפטי מות : שופך דם האדם ב א ד ם דמו ישפך — הוציאוה ותשרף — והרגו איש את אחיו — ואם הצלם יעליכן לבלתי המית אותו ושמתי אני את פני באיש ההוא והכרתי אותו — מגדף ומקושש — הרגו איש אנשיו הנצמדים לבעל פעור — החייתם כל נקבה — לא תחיה כל נשמה — יהושע הרג את עכן — יעל את סיסרא — שמואל את אגג — אליה שחט את נביאי הבעל.

אך במקום אחד נמצאת השקפה כפי שיטה ראשונה: האשה התקוצית המליצה בעד הרוצח לבלי להרגו ואמרה: ״כי מות נמות — וחשב מחשבות לבלתי ידח ממנו נדח״. (שמואל ב. יד. יד. וע׳ רד״ק ואין על האדם להרבות שפיכות דם אלא למעטו כמו שיוכל) ודוד הסכים עמה.

ובתלמוד יש מאמרים נוטים לכאן ולכאן.

(א) ההוא צדוקי וכו׳ גם ענוש לצדיק לא טוב (ברכות ז.) — יהמו חטאים ולא חוטאים (שם י.) — אלי הטיח דברים כלפי מעלה וכו׳ ואשר הרעותי (שם לב. ורש״י אני נדמתי להם שבראתי יצר הרע) — וחנותי את אשר אחון ורחמתי את אשר ארחם אף על פי שאינו הגון (שם ז.) — יכול אני לפטור את כל העולם כולו מן הדין (ערובין סה.) — אפי׳ דור שאכיו יקלל ואת אמו לא יברך אל תלשן עבד אל אדוניו (פסחים פז:) — אין אדם עובר עברה אלא אם כן נכנס בו רוח שטות שנאמר איש איש כי תשטה אשתו (סוטה ג.) — הרבה יין עושה הרבה שחוק עושה הרבה ילדות עושה הרבה שכנים הרעים עושים (שם פ״א פ״ד) — עד מתי אתה מוסר עמו של אלקינו להריגה, יבא בעל הכרם ויבלה את קוציו (ב״מ פג:) — כל המאבד נפש אחת מישראל כאלו איבד עולם מלא (סנהדרין פ״ד מ״ה) — אמר להם הקב״ה מעשי ידי טובעים בים ואתם אומרים שירה לפני (שם לט:) — בזמן שאדם מצטער שכינה מה לשון אומרת קלני מראשי קלני מזרועי, אם כן המקום מצטער על דמם של רשעים שנשפך קל וחומר על דמם של צדיקים (שם פ״ו מ״ה) — זת שאינו רוצה לגרש, מאחר שהוא רוצה להיות מישראל ורוצה לעשות כל המצוות ויצרו הוא שתקפו וכיון שהוכה צר שתשש יצרו ואמר רוצה אני כבר גרש לרצונו (רמב״ם פ״ב מגירושין ה״כ).

(ב) וכנגד זה: דוד ראה במפלתן של רשעים ואמר שירה (ברכות י.) — מפני שעושה מדותיו של הקב"ה רחמים ואינן אלא גזרות (שם לג:)—באבוד רשעים רנה, הוא אינו שש אבל אחרים משיש (המות הוא לצורך ישוב העולם (סנהדרין לט:) — מיתתן של רשעים הנאה להם והנאה לעולם (שם פ"ח מ"ה) — מחיי בקולפא וקטלי (ברכות נח.) — שמטי לקושי טני (ב"ק קי"ז. וחו"מ שפ"ח ס"י מותר להרוג המוסר בכל מקום — טפה זו מה תהא וכו' ואלו צדיק ורשע לא קאמר כי הכל בי"ש חוץ מיר"ש (נדה סז:) — כל אדם ראוי לו להיות צדיק כמשה רבינו או רשע כירבעם בן נבט ואין מי שיכפהו ולא מי שמושכו לאחר משני הדרכים אלא הוא מעצמו ומדעתו נוטה לאיזה דרך שירצה — אלו הי' דבר שמושך את האדם למעשה מן המעשים, מה מקום הי' לכל התורה כולה ובאי זה דין ואיזה משפט נפרש מן הרשע השופט כל הארץ לא יעשה משפט (רמב"ם פ"ה מתשובה ה"ד).

לך

א) סדרה לך. פרשת נלות. פרק ראשון למסעות, לנדודים, נסיון ראשון של אברהם אבינו שנלה מארצו וממולדתו (אבות רר' נתן לז.) הוא היה מלאך ה' ונביא לנוים לפקוח עינים עורות להעביר נלולים מן הארץ. ויקרא שם אברם בשם ה', אל תקרא ויקרא אלא ו י ק ר י א מלמד שהקריא אברהם אבינו לשמו של הקדוש ברוך הוא בפה כלי (סוטה י:)

ומעשה אבות סימן לבנים. אמר הקב"ה לאברהם צא וכבוש הדרך לפני בניך" (ביר ס. ח). כמוהו נם זרע אברהם הם נולים נצחיים, חצר מהלכת. אותיות תמיד מקל נוד בידם, "ויתהלכו מנוי אל נוי" לבקש מפלט במרחקים. "צהלי קולך בת נלים, בת נולים, ברתיהון דנלותאי" (פתיחתא איכה רבתי א). באברהם כתיב וילך למסעיו, בישראל כתיב אלה מסעי (ביר ס. ח).

ולא לחנם ענו בדרך כתם, כי זאת תעודתם ללמד תועים בינה ולא הגלה הקב"ה את ישראל לבין האומות אלא כדי שיתוספו עליהם גרים שנאמר וזרעתיה לי בארץ (הסחים פז:). וכשם שאי אפשר לעולם בלי רוחות כך אי אפשר לעולם בלא ישראל (תענית ג:). כי כרוח צח המטהר את האויר כן בערו בני ישראל את רות המומאה וידיחו את העמים מצחנת נלולים ומחלאת שקוצי אלילים, כי נשאו את ספר תורת ה' אתם בכל נלותם והורו אמונת יחוד ה' ומוסר לעמים ויזנתו את עצביהם ויאמינו באלקי חשמים והארץ. "אני ה' קראתיך – ואתנך לברית עם ל א ו ר גוים" (ישעיה מב. ו). כי בכל מקום בואם האירו מחשכים ומנות אפלות ונסו הצללים.

ואף כי הקרבנו את דמינו על מזבח אמונת ה' והיינו החלב לנר מצוה נר אלקים אשר כלה ויאכל את משמן חלבנו ובשרנו, ולמען התורה באנו באש ועמים רבים התעוללו עלינו בעלילות רשע ויחקוממו עלינו באש

ורצת, אך ההנחמנו כי בחרף נפשנו עשינו נפשות ותורת ה' עמדה לנו בסכנת חיינו.

אבל עתה נשחנו העתים, כי אין לנו עוד מה ללמד, אין מבקש תורה מפינו ואין שומע לנו. וכל מה שאנו עושים הוא רע בעיני שכנינו והיינו למשל, כי על כל דבר משחת אומרים: זו מדה יהודית. וכספור המדרש (איכה א. יא) "אשה מבישה אמרה לרעותה: על כל אשר דברת עלי סרה וכל הנאצות, אני מוחלת לך, אך על אשר העמית עלי בושה כי מראה פני כפני אשה יהודית, זו כליסה נצחת – ועל זה הבזיון לא אסלח לך". עתה אין טעם ותועלת בכל הגלות, באין מבין על מה עשה ה' ככה להפיצנו בגוים ולזרותנו בארצות. כעת יאמר ליעקב ולישראל מה פעל א–ל?

וזאת לא זאת. לא זה הציקר. תמיד תשבנו כי הטלטול והנדודים – היא הצרה היותר מציקה ולא תשבו כי נכונו לנו ימי תושך דעים ומרים ממנה. עתה הגלות גלתה ממנו. "לך לך" – הלך מאתנו. כל הארצות סגודות ומסוגרות בעדנו. לפנים אמרנו יש לנו תקוה להיטיב מצבנו ולשנותו על ידי שנוי מקום, הגירה לארץ אחרת "קומי צאי מתוך ההפכה". מאן דבעי ליה בהא מתא ייזיל למתא אחריתי (ב"מ עה:) אך כעת אין דרך לפנות ולנסות ימין ושמאל. "גלתה יהודה" – שתי תקופות. בתחלה גלתה יהודה, ואמרנו זה האסון הכי גדול שאין כמוהו לרוע. אבל "היא ישבה בגוים לא מצאה מנוח". ידענו כה פלאים, כי האומה עקודה ואסורה והיא נאלצה לשבת חתויה בעמק עכור אל עקרבים בחוסר כל אף כי לא מצאה מנוח. "כל רודפיה השיגוה בין המצרים". כל המדינות הנן מוקפות מצרים ואין מפלט ומנוס, וכה אנחנו נמקים ודרכנו נסתרה. עתה בהתעטף עלינו נפשנו אנו מבינים ויודעים, כי "- יך" הוא למובתך ולהנאתך (כפירוש רש"י). אבל הטובה רחוקה ממנו, שם "היהודי הנודד, הנולה הנצחי" – בטל. גלה כבוד מישראל, כי היא פרשת העבר, נחלת ימי קדם וזאת לפנים בישראל.

וקשתותם תשברנה" (תהלים לז). מעשה בר' אליעזר בן הורקנוס שברח והלך לר' יוחנן בן זכאי – לאחר ימים עלה אביו לנדותו מנכסיו ומצאו יושב ודורש וגדולי המדינה יושבים לפניו והיה יושב ודורש: "חרב פתחו רשעים זה אמרפל וחבריו, להפיל עני ואביון, זה לוט. לטבוח ישרי דרך זה אברהם, חרבם תבא בלבם, ויחלק עליהם לילה הוא ועבדיו ויכם" אמר לו אביו: בני, לא עליתי לכאן אלא לנדותך מנכסיו, עכשיו הרי כל נכסי גחונים לך מתנה. אמר הרי הם עלי חרם ואיני אלא שוה בהם כאחי". (ב"ר סב א). מה לדרוש זה ענין ושייכות למעשה זה של ר' אליעזר?

בפרקי דר' אליעזר (פ"ב) כתוב, כי אחי ר' אליעזר הסיתו את אביהם כי יעביר את נחלת אחיהם וידירהו מנכסיו. ובודאי היה נמוקם וטעמם, כי יען שעזב את העבודה בשדה ויברח לירושלים ויהי לחובש בית המדרש ותופש תורה, והוא רועה דוה וגבר לא יצלח, ממבלי עולם, אין לו הזכות לחמוס חלקם הם, העובדים והעמלים בשדה ובמקנה ועוד היורש יבא לרשת עכם.

אבל התוצאות היו, כי על ידי עצתם שאביהם יעלה לירושלים "לנדותו" ולהעבירו, נתגלגל הדבר כי אדרבה ר' אליעזר נתכבד כבוד גדול ויצא בעטרת נצחון ואביו חפץ להורישׁ אותו כל רכושו, אך הוא שנא בצע והראה גודל נפשו וימאן לקחת חלק אחיו ויאמר: "איני אלא שוה כאחי". ואז נתברר וראו כל עמי הארץ, כי התורה טוב סחרה ומביאה לעושר וכבוד והאחים גרמו זאת למרות חפצם.

וכאשר שמח ר' אליעזר כי התורה הכריעה את ההדיוטות ויחפוץ להביע את ההתול והעקיצה שבדבר, איך תאחים נלכדו במזמתם והם בידם הביאו לו את הנצחון "כהאי עורבא דאייתי נורא על קיניה" (ב"ר סה. טו). "בור כרה ויחפרהו ויפול בשחת יפעל". אך לא אבה לבייש את אחיו וחרפה לא נשא על קרוביו, ויזכור ימות עולם וימצא עובדא כזאת מלפנים, שעובדי אלילים, רוצחים חתרו לבטל אמונת ה' ולחמוס ולגזול, ועל ידי עצמם התגבר היושר והצדק על החמס והאלמות ועל פיהם היה סבה למדסום שמה' קונה שמים וארץ. (וכשם שר' אליעזר שנא מתנות ולא לקח לו נחלת אחיו, כמוהו עשת גבור המחזה הקדמוני ויאמר "אם מחוט ועד שרוך נעל ואם אקח מכל אשר לך").

אמרפל מלך שנער, הוא נמרוד שאמר והסיף את אברהם לכבשן האש

(ערובין נג., ב"ר סב. ה, והוא לדעת כמה חוקרים: ה ס ו ד ב י) ובמלחמה זו היתה מטרתו כפולה. ולבד תאות רצח וחמס ושוד ושלל ובזה, לבלע ולהשחית להכות את הרפאים ואת הזוזים ואת האימים, עוד עמקו מחשבותיו לערוך מלחמה נגד ה', כי בראותו אשר דרך בוכד נמורת, אברהם הולך למסעיו ובכל מקום יקרא בשם ה' ודבים נספתים עליו והולכים לאורו, ויירא כי עוד מעט תתפשט דתו ונשגב ה' לבדו והאלילים כליל יחלוף. ויחשוב מחשבות כי בעשותו מלחמה עם סדום יבא אברהם להציל את לוט בן אחיו ואם יפול במלחמה אז יבא הקץ לתעמולה שלו ולכל התנועה הדתית ותעבור מלכות ששים מן הארץ ויאבד זכרה, הס כי לא להזכיר בשם ה', כמו שאמר במדרש: וישובו ויבאו אל עין משפט הוא קדש. אמר ר' אחא לא באו להזדווג אלא לתוך גלגל עינו של עולם, עין שעשתה מדת הדין בעולם הם מבקשים לסמוהה (ב"ר מב. ד).

אבל הסוף היה להפך, כי תם לריק כח אכרפל ועמלו עלה בתוהו, וה' הפיר ע צ ת ו, הניא מ ח ש ב ו ת י ו, כי כאשר נברה יד אברהם עם מתי מספר עבדיו על המלכים אשר נועדו — ועברו יחדו, ראו העמים כי ה' נלחם לו ומגן צריו בידיו וכי יש אלקים מושל בארץ ויתגדל ויתקדש שמיה רבה ואמונת א-ל אמת נצחה.

מלחמת־קדם זאת הציג ר' אליעזר למופת וישא משלו ויאמר וידרוש:

„חרב פ ת ח ו רשעים" אמרפל זה נמרוד הוא ה ח ל, הקדיש מלחמה בלוית חבריו בשביל שתי כתנות א) „להפיל עני ואביון" להפיל להכרית להשמיד את החלשים. זו הכתנה הגלויה. ב) אבל היתה עוד מחשבת סתר „לטבוח י ש ר י ד ר ך" לאבד ולהכחיד את היושר והצדק, את הדרך הישרה, להשבית דת אברהם. אך טוב אחרית דבר, כי זה וזה לא עלו בידם, כי „חרבם תבא ב ל ב ם". הם בעצמם השמידו את שיטתם, מחשבת ל ב ם, על יד ח ר ב ם, שנכנסו למלחמה ונפלו. „וקשתותם תשברנה" בדרך הפשוט והגלוי. והמחזה העתיק, חזר ונשנה עתה הפעם. ומה שאירע או אירע לר' אליעזר.

ג) ביום ההוא כרת ה' את אברם ברית לאמור לזרעך נתתי את הארץ הזאת — את הקיני.

ה ק י נ י הנזכר בזה, וכן וירא את הקיני — כי אם יהיה לבער

קין (במדבר כד. כא, כב) וחבר הקיני נפרד מקין (שופטים ד. יא) איננו חומר מגזע ק י ן בן אדם הראשון, כי המבול כלה ויאבר כל זרעו. ואף לפי המדרש (ב"ר כג. ד) שנעמה בת למך מזרע קין היתה אשת נח ואם כן נשאר לקין זכר מעם בעולם כמו שכתב רמב"ן (בראשית ד. כב) מ"מ בני נח מתיחסים רק אחר אביהם שהיה מבני שת.

והקיני היה מבני כנען הנזכרים בתורה (י. טו) ומתחלה היה לו שם אחר כן נשתנה לשם אחר קיני כמ"ש רמב"ן שם.

ובתלמוד (ב"ב נו.) שקיני וקנזי וקדמוני שנתנו לאברהם לא נתחייבו במעשר רק שבעה עמים הכתובים בכל מקום, ובירושלמי שביעית (פ"ו ה"א) דקיני וקנזי וקדמוני עתידים ישראל לירש בגאולת אחרונה כמו שנתנו לאברהם אבינו, ועי' שם ובמדרש (ב"ר מה. כז) מתלוקת אם הם נתנו לאדום מואב ועמון וכן כתב רש"י (בראשית טו. יט) או שהם אומות: שלמאה. נוומאי ועריא. וכן מתרגמים אונקלס ויונתן בכל מקום: הקיני „שלמאה", וכל חוקרי מחקרי ארץ והתרים וחכמי העתימולוגיה והגיאוגרפיה בכל יניעם לא מצאו ארץ או עם בשם „שלמאה".

ובני יתרו ישבו בתוך הקינים ועל כן נקראו כן „ובני קיני חותן משה" (שופטים א. טז ועי' רד"ק שם). „וחבר הקיני נפרד מקין מבני חובב חותן משה" (שם ד. יא). והם עם הקיני (שמואל א' ט. כט). וכן הקינים הבאים מחמת אבי בית רכב (דברי הימים א' ב. נה). ומבני שאתרי כן נפשו משם וישבו בארץ העמלקי (עי' רד"ק הנ"ל) ככתוב: ויאמר שאול אל הקיני לכו סורו רדו מתוך עמלקי (שמואל א' טו. ו) פמכם בלעם לעמלק „וירא את עמלק — וירא את הקיני, כי אם יהיה לבשר קין" ועי' סומה יא.

וירא

א) וישא עיניו וירא והנה שלשה אנשים נצבים עליו.

„מאן ניהו שלשה אנשים? מיכאל וגבריאל ורפאל – רפאל שבא לרפא את אברהם", אברהם נחלש וכשל כחו על ידי המילה, וישלח לו ה' את המלאך לרפאהו. (ב"מ פו:)

מה נשתנה אברהם מכל המולים המתרפאים מאליהם בלי עזרת מלאכים? גם הלא לחולה דרושה מנוחה ושלוה, ואיך תחת הלוך להרגיעו העמים עליו ה' טורח אורחים והוגיעו. „וירץ לקראתם – וימהר אברהם האהלה – ואל הבקר רץ – והוא עומד עליהם". וימלא עור, ר' שמעון בן יוחי אומר „אבן טובה היתה תלויה בצוארו של אברהם שכל חולה הרואה אותו מיד מתרפא" (ב"ב ט"ז:) ואיככה האיש הרופא חולים בראיה בעלמא, בחלותו הוא, עליו לבקש הפואות ותרופות מן המלאכים?

איש המוני, אם הוא עיף ויגע מרוב עבודה, מחליף כח במנוחה ושביתה ובטלה. ורוח לו, אך איש צדיק עובד ה' אם הוא בטל מן המצוות לא ירגיע ולא ישקוט במכונו ולא יראה מנוחה כי טוב, והוא סר וזעף „כאכלושי דמחוזא דאי לא עבדי חלשי" (ב"מ עג.) כי רק עבודת ה" הומיף לו עצמה, זוסיף אומץ וגבורה ובח ימצא מנוח.

רגיאל וחבריו אכלו זרעונים וישתו מים ומראיהם היה טוב ויהיר בריאי בשר מן הילדים האוכלים את פת בג המלך ויין משתיו, מפני סמוך נפשם שלא התגאלו במרק מנולים, וככה על תוכחת סטרוניתא לר' יהודה שראתה פניו צהובים ואדומים והוא חכליל עינים והיתה סבורה שהוא נותן בכוס עינו ותאמר לו „מורה ורוי? " – ענה אותה: נזיר אני, מיין, אלא חכמת אדם תאיר פניו, תורה וחכמה מאירות עינים ומצהילות פנים משמן. (נדרים מט:)

המתענה ביום הכפורים כדת היום, תתענג נפשו ויחוש נעימות ועדנים והוא שמח וטוב לב יותר מהסועד לבו במשתה היין, בידעו כי מלא חובתו ותעודתו, והענוי נותן לו כח לעשות חיל.

"ילכו מחיל אל חיל". הצדיקים לא ייעפו ולא ייגעו ולא ינוחו, ילכו מעבודה לעבודה. "גבורי כח עושי דברו" קוי ה' יחליפו כח, על ידי "עושי דברו" על ידי "עבודת עבודה". מצוה גוררת מצוה.

אברהם היה מצטער בחלשותו, יען כי אין עבודה ואפס מעשה ובמנוחה שלמה לא היה רוצה. המנוחה הדריכה מנוחתו ותהי לו לעול כבד, כי תנועה תמידית בלבו בלי הרף, בלי הפסקה. ומשא המצוות הוא משא נפשו ועמל וכשרון המעשה הוא חייו ולכן הזמין לו ה' אורחים, ועל ידי טרחתו בקיום מצות הכנסת אורחים, לבשה נפשו עוז הגביר חיילים ורפא לו.

ב) העקדה.

א. מה התוסן והרוממות במעשה העקדה? הלא אם ה' מצוה לאדם לשחוט את בנו, אם יאבה או ימאן, אין חכמה ועצה ותחבולה נגד ה' ואין כל מפלט וביד ה' לכלותו כרגע ואין ממנו מציל.

ב. גבם אף כי ספר תולדות ימי היהודים בתקופות שונות עשיר במסירות נפשות: דניאל השלך לגוב אריות על דתו. חנניה מישאל ועזריה הוטלו לכבשן אש מפני שמאנו להשתחוות לצלם. יהודה המכבי במלחמתו האחרונה ידע. כי אין תקוה וכי יפול במלחמה ובכל זאת נלחם ונהרג (יוסיפון כה). חנה ושבעת בניה. היהודים בארץ ערב מאנו לקבל אמונת מ ח מ ד ויצאו להורג (דברי ימי עולם ח"ב 149). הקדושים בזמן גוסעי הצלב וכל קהלות הקודש שמסרו נפשם על קדושת השם.

אך כל אלה אשר חרפו נפשם למות היה בשביל התורה, בגלל הדת. כשעה שנפגשו והתנגשו יחד הדת והחיים ועמדו במערכה זה לעומת זה אין להמיר דת או למות, אז בחרו מות, כי אין דרך אחרת "ואהבת את ה' אלקיך בכל נפשך, אפילו נוטל את נפשך" (ברכות כ"ט מ"ה).

אבל מעשה העקדה, מה בצע במלחן זה, הלא אין זה קרבן ואבדת נפש בער איזה תועלת, ועל כל פנים היה יותר הגיון אלו אברהם היה מאבד עצמו, כי אז היה זרעו נשאר, מה שאין כן בזריקת יצחק, יתום

ויכלה דורו וזכרו לנמרי וזה בטול היש, שיסת "נח שלא נברא משנברא". כליון עולם. אבדון, תהו ובהו.

ג. אף נם, מה יתר שאת לנו במעשה זה, הן לא זה רק חלק יעקב ולא ישראל לבדו הצטיין בקרבנות אדם, כי כאלה וכאלה עשו עמים רבים: חסידי ההודים בעבור כבוד אלהיהם סיווא הקריבו את נפשם ברצונם המוב ויתנפלו תוך נהר גוזן על יד הר הימאלאי. (דברי ימי עולם חי"א 52). סוקרטוס הפלוסוף היוני כשחפץ תלמידו קדפטון להצילו לא שמע לו ויאמן להשחמש בתחבולות ערמה וישתה כוס סם מות וכן סהעמיסטוקלס היוני בברחו אל מלך פרס ויבקשהו האחרון לעזור לו לכבוש את יון, לא אבה וישת כף דעל וימת (שם 188). גבורי קרתאגה השליכו נפשם בלהבות אש ולא נכנעו להרומאים (שם 189). כמו כן הקתולים הראשונים הומתו על ידי הרומים על דתם (שם ח"ב 110). כהני האליל מיטרא מתו ברצונם לכבודו (שם 104) ככה הקלוויניסטים הערו למות נפשם ביד הקתולים בצרפת (שם ח"ג 129).

* *

*

עבודת עמי קדם היתה בדם. שיסתם, כי ה' הוא א-ל זועם דורש דמים לרצות להדוג להשמיד ולאבד. כי נם את בניהם ואת בנותיהם יקריבו באש לאלהיהם. עבודת המולך האיום, מישע מלך מואב העלה עולה את בנו, וכסוהו עשת יפתח הנלעדי. אליל המצרים הקדמונים היה שמו ר"ע, דק ר"ע כל היום, וזה שאמר פרעה: כי ר"ע הוא נגד פניכם, כוכב ששמו "רעה". סטורן של הרומיים וקרונאס היוני הוליד בנים ויאכלם.

זו משנה ראשונה, נוסח ראשון. אחרי כן עשו משרה והאמינו בשני כחות, שני אלים: טוב ורע. המצרים קראו להטוב אוזידום ולהרע סיפון ולו הקריבו זבחי אדם והשליכו לכבודו נערות יפות אל הנילוס. להפרסים היו אליל טוב אורמוזד ורע אהריטון, הם הורמיז ואהורמיז (סנהדרין לט.) ושם: "אמר צדוקי לר' אבוה: אלקיכם נחכן הוא "(בכתנה, בצדיה, לבזות את האדם ולהתל בו) שאמר ליחזקאל:

שכב על צדך השמאלי ואחר כן ושכבת על צדך הימני".

עיין העקדה הוא סוד ה', מסתרי תורה, מרום ונשגב ממנו ומי "מלין לצד עילאה ימלל" בטופלא ממך אל תדרוש. אך על פי אחרית דבר, שקילנא הרמן ודשותא להניר, כי אברהם הגיע ליד הבדה, כי אלקינו הוא מקור הטוב ונקודת החסד והרחמים ולא יחפוץ במות המת. והיוצא מזה היה להודות לדורות הדעה האמתית, כי אין חפץ לה' בזבחי אדם. "אשר לא צויתיו" – זה מישע מלך מואב. "ולא דברתי" – זה יפתח. "ולא עלתה על לבי" – זה יצחק בן אברהם. (תענית ד.)

ואמנם במלחמת התורה והחיים, על היהודי לבוז לחייו מפני תורת אמת "כי עזה כמות אהבה" זו אהבה שאהבו דודו של שמד לה' שנאמר כי עליך הורגנו כל היום (שה"ש רבה ח, ו). האמת של היהודי היא אמת מוחלטת, בלי כל תנאי וגבול, עד קצה האחרון כדי להקריב את חייו בעבורה. והיהודי "הגלותי" הנכנע, השפל – כל זה הוא רק בנוגע אל כיסו, אל כבודו, אז הוא מן הנעלבים, סובל הכל ומוותר ומוחל על הכל. אבל בקרוא אליו קול אלקים, כשנגעה חרב עד ה נ פ ש, כשאונסים אותו לעבוד על דת ותורה, אז מתגלה רוח ישראל, והוא מוסר "אולטומטום" לנבוכדנצר: "למסים וארנוניות מלך אתה עלינו אבל לעבוד עבודה זרה אתה וכלב שוים" (במיד' ר"ז י"א), אז אין מודא בשר ודם עליו, אינו מכיר רשות אחריבב. אז מתעורר כח של עקדת יצחק, והוא איננו נעקד בכל חבליט וכבלים ושלשלאות של ברזל. הוא ארון על עצמו ושורר בביתו. מתגבר כארי ועורך קרב בעד האמת עד טפת דמו האחרונה, ובפסוק "שמע ישראל" על שפתיו נלחם בעוז, במסירת נפש נגד כל התעתועים והגלולים, ואם יתן איש את כל הון ביתו "באהבה" למכור את אהבתם לתורה, לאמת – בוז יבוזו לו.

ולהקריב נפשות בלי תכלית ומטרה רוממה, חלילה, חולין הוא לנו, שגל הוא, דם יחשב לאיש ההוא. "לא עלתה על לבי" ויאמר: אל תשלח ידך אל הנער, ומי שמפקיר חייו ומאבד את עצמו, אין זו מדת גבורה ולא תוצאות השכל ולא מיסוד דת יהדית, רק דפיון וחלישות ופרי התפעלות והתרגשות ורוח שטות, כי תורתנו היא תורת חיים ומצוותיה – אשר יעשה האדם וחי!

חיי

א) בת עשרים כבת שבע לגוי (ב"ר נה, א.)

במשלי (ו, כה) אל תחמוד יפיה, ובבן סירא (יבמות סג:) בתואר אשה יפת רבים הושחתו, אבל שרת נקראת "יסכת" שהכל סכין ביפיה (מגילה יד.) כי יפיה איננו יופי מצורר להשק ותאוה שפלה, כי אם יופי זך וטהור, גוי נשגב, יופי המרת, הוד הכרוב, זיו וחן של נערה קטנה בת שבע שנים.

ב) במבחר קבריגו קבור את מתך.

פירוש "במבחר" ודאי סמוך לקבר איזה ענק רוצח ושכור, וכשמוע אברהם יתרון זה, חרד ונרתע לאחוריו ויבקש מקצוע מיוחד, מן הצד, אשר בקצה שדהו.

ובתלמוד [ערובין נג.] ממרא קרית הארבע ארבע זוגות: אדם וחוה וכו'. ומקום חלקת אדם וחוה ספונים טמונים, מחירו תוסן רב, ויפלא איך עפרון ובני חת לא ידעו את קבורתם שם?

ג) בערב נאותו ויאמרו: "הנה רבקה לפניך קח ולך" ולמה בבוקר היתה רוח אחרת עמם ויאמרו: "תשב הנערה אתנו ימים או עשור" — "נקרא לנערה ונשאלה את פיה"?

אך "אנשי דמים ישנאו תם" ואין ארור מדבק בברוך. עובדי האלילים מאנו לתת אותם בבית אברהם הקורא בשם ה', ויתנכלו תיכף ומיד למען יחשוש אליעזר וישום על לבו, כי מטמא דברים בנו ויש איזה מום בנערה ולאושר הוא להם לשלחה מביתם ולהשיאה לאיש. וימאן הוא בהשרוך. אך בראותם בבוקר כי ערמתם לא הצליחה והעבד עומד על דעתו לקחתה, אז יצאו בגלוי לדחות הדבר ולעכב.

תולדות

א) ואלה תולדות יצחק – יעקב ועשו האמורים בפרשה (רש"י).

מה קמ"ל רש"י הא מפורש בתורה. גם מה ביאור "אם כן למה זה אנכי".

עפ"י חידת עשו ויעקב התאומים שאינם תמים יחדו והמה שונים ושני הפכים, צדיק ורשע, בודאי מצאו הבריות פתרון, כי הבנים מתיחסים לאב ולאם וההורים הם הגורמים להבדל אשר ביניהם. הבכור, פרי ישוה לרבקה בת רשע, ומשנהו זרע ברך ה', שייך ליצחק בן אברהם הצדיק ואתי שפיר. וגם רבקה כאשר התרוצצו הבנים והרגישה שני כחות מתנגדים, בתנגשים יחד, חשבה כן שכח הרע הוא הלקה ותשם אשם נפשה ובשבר רוח התמרמרה על גורלה, הן היא עקרה בטבעה וההריון הוא מעשה נסים ולמה עשה ה' ככה "ועביר ניסא לשקרא" כי תלד ילד לחבורתה, בן פריץ, והכל יאמרו: "הרי שלך לפניך" לחרפת משפחתה. "אם כן למה זה אנכי"? אני החייבת בדבר.

אבל הנביא הרגיע רוחה בתנחומות א-ל, כי לא כן הוא, כי גם בריאת עשו – טובה ולא גולר לבהלה ולריק, כי יעקב זקוק לעשו בשביל התחרות ולמדות כי את עשו ליעקב, יחזיק יעקב בתומתו ולא ילמד ממעשיו, ולאום מלאום יאמץ. יעקב יוסיף אומץ בתורה ומצוות על ידי עשו לעשות ההפך ממנו. "ויעתר לו ה'". לו ולא לה, אין כאן בן מתיחס רק לרבקה. שני הבנים שייכים ליצחק.

"ואלה תולדות יצחק. יעקב ועשו האמורים בפרשה" שניהם ת ו ל ד ו ת י צ ח ק.

ב) שמות עשו ויעקב.

שהי' מדות בבעלי מצוות: יש עושה מצוות מפני החובה כמצות אנשים

מלומדה. הוא זוכר את כל המצעל אשר עשה ומסתפק במועט. כל דבר מעוט לרב יחשב וכל מצער ישגא בעיניו. המלאכה היתה ד י ו. "ולמעלה מן השמש (מצות) יש לו יתרון" (ויק"ר כח. א). הוא שמח בחלקו ונפשו בטוב תלין ובטוח כי יבא על שכרו וישא ברכה מאת ה' ותהי משכורתו שלמה, ולכן כי ימוך אחיו לא יחזיק בו ואם מבקשים ממנו שקל לת"ת ימאן לתת באמרו: יש לי רב מעשים טובים וכבר יצאתי ידי חובתי, ולמה לי לחסר את כספי?

ויש איש שומר מצוה מאהבת צדק ומישרים, הוא לא יבא חשבון על העבר, לא יזכור ראשונות, את אשר כבר פעל ועשה, כי עיניו נשואות אל העתיד וחדשים לבקרים לו נתכנו עלילות חדשות. הוא אומר: ברוך ה' יום יום. יום יום ישקוד להיטיב. "אוהב מצוות לא ישבע מצוות" (מכות י. קה"ר ה. ח) ירדוף חסד, "יתר מרעהו צריק" יתן ויהזור ויתן ולא יחשוך בלי די.

שמות עשו ויעקב המה סמלים סימנים ואזים לשני הטיפוסים האלה: ע ש ו: איש עשוי. גמור, אין לו עוד מה לעשות. י ע ק ב: איש העתיד, לא נשלם, שואף וחותר תמיד להשלים את נפשו.

ג) עשו מדבר בלשון מליצה במלים דומות בהברתן לשון נופל על לשון. "הלעיטני נא מן האדום (הנזיד) האדום הזה (לי האדם האדום הזה) — "הכי קרא שמו יעקב ויעקבני זה פעמים".

ו י צ א

א) ויצא יעקב מבאר שבע וילך חרנה. על ידי שבשביל שרעות בנות כנען וכו' הפסיק הענין וכתב וילך עשו. ומשנסר חזר לענין הראשון (רש"י).

יש לומר שאין כאן הפסקה כלל והוא דבר אחד. הכתוב מציב קו מקביל ומראה חלוק בין עשו ליעקב. יעקב אף כי עליו רק לברוח מבאר שבע לאיזה מקום שהוא, וחרן או מקום אחר, אחת היא. כי פקודת אביו שיקח אשה מחרן היא במעות על פי תחבולת רבקה ובהשפעתה שאמרת לו "קצתי בחיי", כי העלימה מיצחק את העיקר כי חיי יעקב חם פה בסכנה — ובכל זאת הוא ממלא מצות אביו באמונת והולך ביחוד לחרן דוקא. ועשו אף כי "וירא כי רעות בנות כנען בעיני יצחק אביו", הוא מתחפש ומראה במרמה כאלו מקיים כבוד אב ולוקח אשה את בת ישמעאל אבל איגו מגרש את הראשונות והן נשארות עמו, וזה שמציג זה לעומת זה "וילך עשו ויקח את מחלת בת ישמעאל ע ל נ ש י ו לו לאשה" — "ויצא יעקב מבאר שבע (ברח מן הסכנה) וילך חרנה" (לקחת שם אשה כמצות אביו).

ב) ויצא יעקב וילך חרנה. — כשרבקה המתיקה עצה עם יעקב בסוד כי יברח חרנה, היה זה מקלט בטוח, כי עשו לא ידע מוצאו ומבואו ומקום תחנותו ותנצל נפש יעקב. אבל אחרי כן כאשר יצחק — שנעלם ממנו שבזה תלוי שלום יעקב וחייו — שלחהו במוסבי לחרן במעמד עשו ככתוב "וירא עשו כי ברך יצחק את יעקב ושלח אותו פדנה ארם", נבעו מצפוניו ולא היה עוד חרן מקום מנוס ומפלט, והוא כאדם האומר לאויבו: דע כי הנגי בורח ממניך ליעד זו. ומי יעכב על עשו לרדוף אחריו ולהרגו בחרן כי לבן שבקש לעקור את הכל, לא יציל את יעקב ולא יהי עליו סתרה.

ואם כן, כיון שחרן היה מקום התורפה ומסוכן יעקב, למה ברח חרנה? – פשוט, בחרף נפשו הלך לקיים מצות אביו והמקיר ביד ה' נורלו, וכמוהו כיוסף שהשיב לאביו "הנני" ושם נפשו בכפו והלך שכמה אף כי ידע שאחיו שונאים אותו. ולכן הוזקק יעקב להבטחת ה' "והנה אנכי עמך ושמרתיך בכל אשר תלך" למי שהיה ירא מעשו ולבן.

ויצא יעקב מבאר שבע, אף שברח מבאר שבע להחיש מטלט לו להסתתר במקום מלוני אלמוני, ולא זה הדרך ולא זה העיר "חרן". בכל זאת – וילך ח ר נ ה.

ג ויצא יעקב מבאר שבע.

ב א ר ש ב ע, עיר האחוה והשלום, שמה באו אבימלך מלך פלשתים ופיכול שר צבאו אל אברהם ויצחק אבות יעקב ויכרתו ברית קודש לבל, להרע איש לאחיו ושם נשבעו שבועת אמונים לחיות בשלום. *) אבל לא ליעקב הברית הזאת ובשלומה אין שלום לו וחייו תלואים לו מגגד ולא יוכל לשבת בה. שם סער מתחולל על ראשו, שם מתנחם אחיו מלדה, אה נפשע, להרוג אותו, עצמו ובשרו, והוא נאלץ לאחוז מקל נוד לנלות מעיר השלום ממולדתו ומבית אביו לנוע על אדמת נכר לבקש לו מנוח. ויצא יעקב מ ב א ר ש ב ע.

ר) אין זה כי אם בית אלקים.

(עת לחשות)

הנה נא הואלתי לדבר – על דבר ד ב ו ר. על חטא שחטאנו בטפשות פה ופשע שפתים לדבר בבית־הכנסת בשבת ומועד איש אל רעהו שיח שיג ודברים בטלים. לא ישמרו פיהם ולשונם, רק ישיתו יהגו בגרונם, יחרישו את תפלת הש"ץ בשאונם, ולא נשמע קולו בבואו אל הקודש בהמונם. ואם אמרו: "אין שיחה אלא תפלה" [ברכות כ"ו:] הם דורשים באופן אחר ומהפכים את הסדר: אין תפלה אלא עם שיחה. וההמון מחזיק במנהג המקולקל וההרגל הפרוע הזה.

---

*) ופלא כי ככר אברהם קרא שם העיר באר שבע ומה הוסיף יצחק, ואפשר שהשם בשכת ואור יצחק ויסדו.

(א) שאלה היא: מה הנאה יש בשיחה, אם כרגע תוך כדי דבור עליכם להפסיק באמצע: לאמן, ליהא שמיה רבה, לקדושה. הן אין עונג שבת וקודת רוח בשיחה חטופה, מכוהלה ורחופה. בסרוגין ודלונים. חדשות היום — ויהא שמיה רבה. ספור מעשה — וקדושה. שמועות ודכילות — ויהי בנסוע. ויש שומע דישא בלי סיפא ויש אחרית בלי ראשית. אין זה דבר דבור על אפניו — זולתי קול.

(ב) הן זאת פריעת סדר, כי אם תפלה — תפלה ואם שיחה — שיחה. זו ערוב פרשיות וכלאים.

(ג) ואיך לא תכסה כלמה פנינו על חלול השם נגד העמים, אשר בבתי תפלותיהם עומדים בענוה, בהכנעה, במורא גדול ויעצרו במלים ודומיה תהלה. ואיככה לא נעשה כמחוקנים שבהם ולא נשכין יפיותו של יפת ב א ה ל י ש ם. ואם החרש תחרישו בעת הזאת" הן שמנו מנוחך יהגנו לשנינה באמרם: "מה היהודים האמללים עושים" מבלעים את הקודש ובית־תפלתם הוא רק בית־ועד "וקודים לבית הכנסת בית־עם" (שבת לה.). עלינו להסיד חרפה מישראל ולקיים "כי ביתי בית תפלה י ק ר א ל כ ל ה ע מ י ם".

(ד) והטף למה הם באים? — התיצוניות. מראה עינים, עושה דושם עמוק על בני הנוער. אלו היו הנערים רואים כי אבותיהם נותנים כבוד לבית ה' ומתפללים בכוונה וביראה, אז היו מתפעלים מן המשכר וסדר העבודה וכאשר יגדלו היו עושים כמעשיהם. אבל בראותם הוריהם מבלים שעת התפלה בשיחות חולין וקלות ראש, מעשה אבות סימן לבנים לבל ישימו כבוד לבית ה' ועל כן נזודו אחור ויוקידו דגלם ממנו. ויפקד מקומם שם לגמרי. וההורים אתראים על תקלת הבנים "אבות אכלו בוסר ושני בנים תקהינה". ו ע ק י מ ת פ י ה ם הוי מעשה ובשיחה קלה הם קובעים את נפש בניהם, ככתוב: "ותשלך את הילד תחת אחד ה ש י ח י ם". הורים! הבליגו על תאותכם לשיחות תפלות בבית תפלה, שימו קנצי למלין, הסו ודומו למען בניכם. "להזהיר נדולים על ה ק ט נ י ם"!

ה) בית הכנסת הוא הבית הנדול (מגילה כז.) ומקדש מעט (שם כט.) ומקדשי תיראו ובהיכלו כולו אומר כבוד, ושיחה בטלה אסורה בו (רמב"ם פי"ג מתפלה הי"ו) והשח שיחת חולין בעת תפלה גדול עונו (או"ח קכד ז). "והנם לכבוש

את ומלכה עמי בבית". וכל שכן בשעת קריאת התורה שכיון שנפתח ספר תורה אסור לספר אפילו בדבר הלכה (סוטה לט.).

וזה שהבליט יעקב: בחי כנסיות שנדברים שם דברים בטלים, לא בצדק נקראו בשם "בחי תפלה", כי משמשים גם לדברים אחרים והמה "ג ם בחי תפלה", אך מקום זה שלא נתחל בעניני תול, והוא כולו לתפ'ה, שמו נאה לו. "אין זה" לשום תשמיש וצורך אחר "כי אם בית אלקים" לבדו.

ה) הן עוד היום גדול השקו הצאן ולכו רעו.

טבע יהודי ותכונתו, להתענין בכל, אם רואה דבר יוצא מן הסדר, דבר לא בעתו, הוא שואל: מה זאת. מה נשתנה? לא בגלל שאפו לחדשות, לא יען כי הוא נכסף לדעת נצורות, לגלות ולדלות תצלומה הוא מתערב על ריב לא לו, רק מפני חפצו להיטיב ולהועיל, אולי יוכל להיות לעזר לרחוק ולקרוב.

ו) ורחל עקרה – רחל היתה עיקרו של בית, עקרה ע י ק ר ה (ב"ר פע"א ג).

המדרש אינו מוציא מלת "עקרה" מפשוטה, כי אם מטעים ומפרש: "ויראה ה' כי שנואה לאה" ונתן יעקב דעתו לגרשה, ולכן "ויפתח את רחמה" ואז אמר יעקב: "לאמת של אלו אני מגרש?" (ב"ר שם) "ורחל עקרה" יכולה "השאר עקרה ולא יבולע לה ולא תאונה אליה רעה, ובטוחה כי אהבת יעקב לה לא תקטן, באשר היא עיקרו של בית.

אם יהיה אלקים עמדי – והאבן הזאת אשר שמתי מצבה יהיה בית אלקים.

צריך פירוש מה תלוי זה בזה ולמה לא נדר בלי תנאי. אך במנחות כב. על העצים אשר על האש אשר על המזבח מה מזכה שלא נשתמש הדיוט אף עצים ואש כן, ויש"א על השטיחות מגלן שמזכות לא נשתמש, וכן הקשה ח"ס או"ח סי' מ'. ובפי' הר"ש משאנץ ת"כ ויקרא ה"ה כתב כדתנן במדות (פ"ג מ"ד) שהביאו אבנים מקרקע בתולה, ותמוה דאף דמקרקע בתולה וראי שלא נשתמש, אך במשנה מסורש המעם משום חשש גניבת כרול ומשמע דמצד חשמיש אין חשש וכ"כ מל"מ פ"א מבית הבחירה הי"ד. ועי' שם פ"א בשם כאר שבע דגניבת כרול באבנים קודם שהוקדשו אין מסול (וכן בתום' מוכח שם. ד"ה שכל). ותימה דבמשנה שם כ' דחוטרים למשה מבתולה שכרול ס של בגניבת ומיירי מרם ההקדש.

והרמב"ם הביא דין נשתמש להדיוט מסורי, כפ"ו מאסורי מזבח הי"ב עצי מתירה מסולים, ופ"ן ה"ג שיהיו חדשים, ופ"א מבהכ"ח הי"ד שאכני מזבח מקרקע בתולה, והכ"מ לא כ' מקור במנחות דק בתום' פ"ט מנחות ובתי מדות הנ"ל, והוסיף הרמב"ם בפ"א מבהכ"ח דאפי' לא נשתמש רק נשמה להדיוט מסול לגבוה והוא בתום' הנ"ל ופ"ב מגילה. והק' בפר"ח דרוש י"ב למה יאסר לגבוה בהזמנה הא קי"ל [מנחורין מו:] כרבא דהזמנה לאו מילתא ועוד

הקשה ממנחות כב. דמשני על מוריקם דארונה, דמיירי בחרתי, הרי שלא נאסר שעת עשיי'
והנה קו' ראשונה, לפי דעת פ"ר דמעם רמב"ם משום הוספה. עדיפא סיגה הי' ל
להקשות דרמב"ם כאותה הלכה ב' דכלי גבוה עד שלא נשתמש מותרים להדיוט הרי דהוכנה
דאו מילתא, והוא סתירה מיני' יבי', גם איך מצינו הוספה בדבר של היתר. אלא פשוט הטעם
כמ"ש רמב"ם כריש ה"כ אין עושים הכלים אלא לשם הקודש ומש"ה אם נעשו להדיוט פסולים
כיון שלא נעשו לשמה ושי' רמב"ם בהום' מנהדרין מה: ד"ה אע"פ דרבא דם"ל הוכנה יאו
מילתא כרשב"ג דבעי לשמה וכמ"ש לח"מ פ"ד מאכל הב"א, ודין זה מחלוקת בירו' יומא
ס"ג ה"ו) שכ' כמחלוקת דתני משנשתמש בו הדיוט אסור לגבוה והא תני העושה כלי להדיוט
אל ישתמש בו נ"ל היפתר שכא מתרומת הלשכה ויש שם פירושים שונים כתי' זה. ורמב"ם
פ"ק כדעה ו' העושה אל ישתמש וכמ"ש כתום' מגילה ובנזהת. ומגילא ל"ק כלל מחורים,
דדוקא ככלים כ' כן רמב"ם משום דבעי לשמה אבל אצין זה יין לעצים דאין עצים לשמן
כלל, ורק אם נשתמש בהם והם עצי מתירה אסורים להקדש.

וכפי' הטור על התורה כאן מקשה, כיון שיעקב שכב על האבן איך עשאו בית אלקים
הא נשתמש בו להדיוט ותי' דבכמה מותר, וק' דזה דעת אכיי בזכחים קט"ו: אבל רבא חולק
דאף בכמה אסור וכן הוא מתא רמ' מנחות כב. דמוקי מוריקם שבכמה כתדחי. ובח"מ
או"ח מ' מקשה ג"כ קו' הטור ותי' ע"פ מ"ש הילקוט שהאבן הי' מזבח העקדה ותמה בזית
רענן איך שכב יעקב ע"ז הא אסור בהנאה ובעל בהקדש, ותי' שנתנו כמין מרזב והי' שלא
בדרך הנאה ועל כן לא מקרי חשמיש הדיוט כלל.

והנה לפי הילקוט שתי' האבן הקדש ל"ק קו' הטור ות"ח דבדבר של הקדש אף אם
נשתמש הדיוט לא נאסר לגבוה כמ"ש פ"ר הנ"ל דאי' מע"ו נ"בו ככלי בהמ"ק שנזנוס בסגי
שאתו השתמש בם לע"ו אבל ע"י שטוש היתר להדיוט הוי מותרים, אלא שע"פ הירו' מנהדרין
פ"ב ה"ב סובא בפרי', דן ק"ו שכלי מ"ך שנשתמש הדיוט אסור למלך וכי פר"ר שה"ה ככלי
הקדש אם נשתמש הדיוט אסור לגבוה, אבל סיום שרין זה לא שמענו לעולם.

ואפי' לפי הירו' י"ל כיון שנעשו בהאבנים גם כמ"ש בחולין צא: וכולם נבלעו כאחד
ודאי דמותר וכמ"ש בפנהדרין גם: אין דבר טמא יורד משמים.

גם י"ל כיון שהאבן של מזבח נבלע בשאר האבנים מותר משום דנשתנה צורתו וכמ"ש
מג"א קמ"ו סק"ה והביא ראי' מכיור שנעשה מראות הצובאות וכ"כ הוי קס"א, וראי' מע"ז
שו' מבעיא רמב"ח בהשגם למנחות ופסק רמב"ם פ"ג מאכילי מזבח הי"ד דמותרים שהרי נשתנו
וכ"כ רמב"ם פ"א מציצית סוף הי"א משתחוה לפשתן נטוע בשר לציצית משום שנוי, והא רכ'
רמב"ם שם דמשתחוה לבהמה צבר ה פסול לציצית וכן בפ"ד מאכילי מזבח"ז בבני כהונה אף
דנשתנה וכמ"ש רש"י ע"ז מז. ד"ה תבלח ותו"ד"ה היינו, המעם דאינו שינוי נמור בם"ש כ"ם
באסורי מזבח ומג"א י"א מקרב.

ואעפ מג"א קמ"ו שם הק' הא במזבח בעי' עצים שלא נשתמש ותי' דמזבח שאני
ועור דהרכנות היו מכהמות שנשתמש הדיוט, וכך דכריו צ"ע וקשה להבין, דמה קו' מעצים דלא
מחני שנוי, הא בשעת קוים מצות של עריכתם לא היה שום שנוי, והתי' דמזבח לא מהני שנוי
מה טעמא, ומה שמביא מכהמות, פשוט דא"א להקריב כל קרבן באופן אחר ולא הקפידה תורה,
כבמ"ת וכ"ב ח"ם או"ח ס"ם ס'.

ועל תי' מג"א דבינר מותר משום שנוי, ק' מכ"ק צו: גוד נסבא ועביר ווני לא קני
דהוי שנוי התחר לברייתו והבא נמי אם יתיך הכיור ישוב למראה בבתחלה, ובודאי דשנוי
התחר לא מהני לענין איסור לגבוה דאפי' לבן הצמר דהוי שנוי בנזזה כמ"ש ב"ק צג: ותו"ם
סי' ש"ם ס"ו והבא לא מהני כמ"ש רמב"ם הנ"ל בכגדי כהונה ובציצית, וצריך לומר דצריך
אומנות לשוב להיות מראות והוי פנים חדשות ובזוזי ועביד נסבא שם.

ויש לומר, שיעקב ירא שתטא ששכב באיסור על אבן מזבח וזה שאמר אם יהי' אלקים
עמדי, שלא עשה איסור בפי התי' הנ"ל, ומגילא לא מקרי נשתמש להדיוט ומותר לגבוה —
והאבן הואת יתי' בית אלקים.

וישלח

וישלח יעקב מלאכים לפניו אל עשו אחיו.

א) המדרש (ב"ר עה, ב) מבקר קשה את שליחות יעקב לעשו בשתי מעלות: א) היא נגד ההגיון ולא תעמוד במשפט השכל, כי יעקב לקח מוקש לנפשו, "ונהן אצבע בין שיני עשו" (כתובות נב.) ואלמלא שלח לו והודיעו ועוררו, היתה נמתרה דרכו ולא ידע עשו מנסיעתו כלל. "לדרכו היה מהלך ואתה משלח אצלו ואומר לו: כה אמר עבדך יעקב" והוא כמחזיק באזני כלב, שגורם שישכנו. ב) אות היא על רפיון אמונה וחוסר בטחון. "מצין נרפש ומקור משחת צדיק מט לפני רשע" (משלי כה, כו) צדיק ממיט עצמו לפני רשע, מתרפס ומכניע עצמו לפני עשו: כה אמר עבדך יעקב".

אך במדרש יש מחלוקת אם שלח יעקב מלאכים ממש או שלוחים בני אדם. ולדעה הראשונה, שהיה ברוח הקודש אין לבקר ולמצוא חנואות כי מי יפקוד צבא מרום בדין ובמלאכים ישים תהלה? אך אם היו אנשים, יש מקום למקסק ולשטוט ולאמור בקורת תהיה.

אבל גם אם שלח צירים אנשי שלום. יש להשיב על חלונת ראשונה, שהיה ירא מלבן הרמאי, כי יודיע לעשו את דרכו אשר הוא הולך וידרוף אחריו, והמיב אשר עשה.

ועל התוכחה השנית, יש לחצדיק את הצדיק, כי צדיק באמונתו חיה דק פחדו היה לגורל בניו שלא היה בטוח בצדקתם כמו שאמר איוב: אולי חטאו בני, וזאת הכוונה: מן יבא והכני אם על בנים. וככה כתוב אחר כן: "וירא כי לא יכול לו ויגע בכף ירכו" יוצאי חלציו, הדורות הבאים כמ"ש מדרש (ע"ז. ד) וספורני.

ב) הרשעים הנמורים הקדמונים, על פי המסופר אודותם בתורת
על פי פשוטו של מקרא, היינו חושבים ומחזיקים אותם לאנשים כנים
וישרים, כי אין רשעתם נלויה ומפורשה. לכן רק לקראת יעקב, מחבק
ומנשק לו ואומר: הכי אחי אתה ועבדתני חנם? ואך בדיני ממונות אינו
זהיר ומרמה אותו במשכורתו, עשו שמח עם אחיו, נופל על צווארו
וישקהו והוא שונא מתנות ונפרד מיעקב בשלום ובברית אחים. בעם
עום: צדקה, אינו ציער צער כל שהוא בלי רשות ה', ואם יתן לי בלק
מלוא ביתו כסף וזהב לא אעבור את פי ה', ומי כמוהו נביא אשר מחזה
ש-די יחזה ונושא משלו על נורל עמים רבים ומשבח את ישראל בהפלגות
גדולות וחוגב להבות אש ומדבר ראמות ונשגבות בשבח בני אלים כאחד
במצדיקי הרבים.

אבל חכמינו ז"ל בלעו את הלום מהם והצינו אותם לראוה בעינם
כמו שהם וינלו את ערותם כי היו אנשי דמים ומרמה. "לכן בקש לעקר
את הכל" [ודבדי אב שמאיים על הבנות בנותיו והבנים בניו "יש לאל
ידי לעשות עמכם רע" מקיים את המשפט הזה]. ועשו הוא ברשעו מתהלתו
ועד סופו [מגילה יא.] שונא ליעקב בשנאת מות, [נבואת מלאכי לאות "ואת
עשו שנאתי" — א. ג]. ובלעם חלל דשע יועץ בליעל נותן מכשולים לעם
אבי אבות הטומאה מקור רשעה וסכל כל תועבה. [הן הנה היו לבני ישראל
בדבר בלעם למסר מעל בה" — "ואת בלעם בן בעור הרנו בחרב].

נ) שדה אדום.

נקרא כן על שם עשו הוא אדום כמנהג העמים אשר קראו בשמותם
עלי אדמות, קין קרא שם העיר הראשונה חנוך כשם בנו, וכן אלוני ממרא.
שכרון על שם שמר [מלכים א' מז. כד], אנטיוכיא שבנה סליקוס מלך סוריא
על שם בנו אנטיוכוס [ב"ר כג. א. מדרש תהלים ט"ז]. אלכסנדר המקדוני
בנה אלכסנדריא של מצרים [ב"ר שם, ועי' סוכה נא: והגהות הגר"א].
קסרי בנה הורדוס לכבוד אגוסטוס קיסר רומי וקראה קסרי על שמו.
[יוסיפון נה] וכן בנה את אנטיפטרוס על שם אביו ואת קפרוס על שם אמו
ואת הורדיון על שמו [קדמוניות] ובנו בנה טבריא על שם טיבריוס קיסר
ב"ר שם].

אבל אבותינו לא הציבו להם ציונים על שמותם רק על שם הכאורע

באר שבע. בית א-ל. מחנים. פנואל. סוכות. ושם נובח בשמו לא נתקיים. [רות רבה ה. ה. וישי בחימש. הוסי קדושין מט: ד"ה לבנות].

ד) עם לבן גרתי — ויהי לי שור וחמור.

לישנא דמשתמע לתרי אפי. סגנון של ריש ופישר, שבר וגאון.

[א] חחנונים ידבר רש מן המצר בקול ענות חנושה, אמירה רכה. „עם לבן גרתי" עבדתיו זמן רב, עבודה קשה בקור וחום והון לא עשיתי, ואחמלטה ברכוש מצער ופעוט אשר כמיהו כאין, „ואיזה שור וחמור" וזה חלקי מכל עמלי. „אבא אגיד לי: מטל השמים ומשמני הארץ. זו אינה לא מן השמים ולא מן הארץ", ואין שוה וכדאי לאליף כמוך לרדוף אחרי פרעוש אחר.

[ב] ויש מיבן שני להפוך. י [illegible] חיתן. „עם לבן גרתי" שהוא רמאי מפורסם, ע [illegible] בעל מזימות חכם להרע והוא היה עוין אותי וכקוץ הייתי בעיניו כי הוא עובד אלילים ואני „תריג מצות שמרתי". ובכל זאת גברתי עליו ולא יכול לי ויצאתי מביתו ברכוש גדול. „ויהי לי שור וחמור וצאן ועבד ושפחה". והוכל לשפוט בי יש לך עסק עם גבור איש מלחמה אשר לא בנק תנצחהו. ויעקב השתמש בלשון זה להשפיע על עשו בשתי הכוונות יחד.

ה) עם לבן גרתי ותריג מצות שמרתי [רשי].

יפלא, האם שמירת המצוות למעלה תחשב בעיני עשו? הלא אדרבה, על כן יוסיף עוד שנוא אותו בי „צופה רשע לצדיק ותועבות רשע ישר־דרך" והרי זה כשרכן המחליף את היוצרות ימהל את המיועד לחתן לפני אבי הנערה החפשי בדת, כי הנער מסיים בכל יום ספר תהלים ולומד זוהר, ולאיש אדוק וותיק מספר בשבח כי שוקד הוא על ספרי שפינוזא.

אבל — כל דרך איש ישר בעיניו כי אהבת עצמו מכה אותו בסנורים, זגם רשע גמור איננו רואה נגעי עצמו ובמומו פוסל אחרים, יחפש עליהם עולות ועונות והנקל בעיניו להרשיע צדיקים כבירים כי ישלחו בעולתה ידיהם ולהעטות עליהם חרפה.

עשו מתברך בלבבו ומתאמר כי הוא נקי וצדיק, וביחוד הוא מתגדר במצות כבוד אב [באמרו: יקרבו ימי אבל אבי ואהרגה את יעקב אחי].

ועל יעקב הוא מוציא משפט, כי חרל להיות "איש תם" כאשר היה באמנה
בבית אביו, כי בודאי אשמוסיפרת של מדן ארם וחברת לבן שנתה רוחו
ותעותהו ויסר מדרך הישר ואף כי גם בימי חרפו היתה לו תכונה רמאית
"ויעקבני" ולבטח כי עבר ושנה ושלש. ותוצאות חשבונו הוא, כי יעקב
נופל מבנו ביושר וצדקה ואם ילחם הוא, עשו, כן, ה' ירצה פעלו ויעמוד
לימינו ולא ינן על יעקב.

ויעקב מבין ומרגיש כל העולה על רוח עשו ושולח לו דברים: אח
הנך טועה. לא כן הוא. אני לא שניתי ואין כל חליפות לי ולא נטשת
תורת הורי. ונהפוך הוא באויר משחת ומקולקל, שמירת הבריאות היא ביתר
שאת, להזהר מבני כל רוח רע: כבית לבן, בסביבה זרה לדת, דקדקתי
במצשי ביותר מרץ והתבצרתי בכלי זין ותריס של תורה ומצות נגד כ
זרם מויק ועשיתי משמרת למשמרת לבל יבולע לי ולא אעבט ארחות
"עם לבן גרתי – ותרי"ג מצות שמרתי".

וזאת תשובה להצטדקות גרועה והתנצלות תפלה הנשמעת בכל יו
ובכל עת ובכל שעה, על כל דבר פשע – שהמקום גורם. אויר אמריק
אשם. "מדוע תחלל שבת?" – הן פה אמריקא. "למה בניך אינם מניח
תפלין?" – אמריקה. "מה הסכה שאינם יודעים להתפלל?" – אמריק
על הכל, על כל צרה, אמריקה חייבת, היא השעיר לעזאזל.

וכל הדברים יגעים ואמתלא של שוא ותוהו, כי אדרבא, במקום שדב
מטים עקלקלותם, על הנאמנים לתורה אשר נגע אלקים בלבם לעשות ח
יותר, ללחום על קיום הדת. לגדור פרץ. "זרח בחושך אור לישרים"
בחושך, במקום חשכה גדולה, צריך להאיר אור גדול אור שבעתים.
מצוה ותורה אור

ו) וישכם את השפחות ואת ילדיהן ראשונה ואת לאה וילד
אחרונים – אחרון אחרון חביב. (רש"י). עובדא זו חמוה וצריכה פירוש,
היתכן שיעקב ישים פדות בין דן ונפתלי גד ואשר, ובין ראובן שמעון
ויהודה, וגם הוא נגד הדין (חרומות פ"ח מי"ב וירושלמי שם) שאין בח
במקום סכנה ואין דוחים נפש מפני נפש.

אך יעקב לא הכניס בסכנה חיי בניו בני השפחות והשליך נפש
מנגד, אלא ידע כי לא ידע באיזה כוונה יבא עשו, לשבט או לחסד, ו
יעקב כי משפט "אחרון אחרון חביב" ידוע לעשו ויבז בעיניו לשלוח
בעומדים ראשונה, הטפלים והנקלים, וכאשר יחפוץ להכות את בני
הגדולים, יעמדו נגדו.

רמב"ם (פ"ם ממרים הי"ד) כתב אנשי שכם היו חייבי מיתה משום ששכם גזל את דינה והם ראו וידעו ולא דנוהו ובן נח מצווה על הדינים. והרב ר' יעקב מרדכי מבוטניא כתב אלי ע"פ דברי הרמב"ם לפרש "כי נבלה עשה וכו' וכן לא יעשה". "בן" הוא משפט צדק, דין כמו בן בנות צלפחד דוברות "אשר כן עשו" (קהלת ח, י) וכן לא יעשה שאין כני העיר עושים דין ומשפט.

וכפי' רמב"ן מקשה על הרמב"ם אם כן למה כעס יעקב על שמעון ולוי "כי באפם הרגו איש". וי"ל דעת יעקב כיון שבני שכם מלו הם גרים וצווים על מצוה הדינים שמקדים כמ"ש בסנהדרין נו: בן נח שכרך את השם ואח"כ נתגייר פטור וביבמות מח: ר' יוסי אומר גר שנתגייר כקטן שנולד דמי ואינו נענש על שכבר. ושיטת שמעון ולוי, שאין זה גירות שהמילה היתה שלא לשמה והכוונה ומחשבת עיקר. אך אם כן מצאו האחים כמחשכתם להרוג את יוסף וכמבירתם אותו. וזה שאמר יעקב לשמעון ולוי, מ"ג יש עליכם מזגה. אם הילכים אחר המעשה והיו אנשי שכם גרים, א"כ ב א פ ם ה ר ג ו איש, אנשי שכם שלא כדין, ואם תלוי בהחשבה ורצון, הם חייבים על מכירת יוסף, ו ב ר צ ו ן ם עקרו שור, את יוסף.

ו י ש ב

א) אחר שכתב ישובי עשו והולדותיו בדרך קצרה פירש תולדות יעקב בדרך ארוכה. (רש"י א).

„זכר צדיק לברכה". כי תזכיר בשם איש צדיק, הרחב פיך אודותיו כי כל עלילותיו ומעשיו ופעולותיו בהיים ודבריו יהיו לברכה ולתועלת לעולם ומהם תצא תורה — „ושם רשעים ירקב". אבל בשם רשע כי תקרא, לא תדבר בו מאומה כי אין דבר טוב לספר ממנו. ואין זה הפקיד נכון להיות מניר פשע „ואין אומרים בקרו נפל בקרו חזיר" (חגיגה ה ב) על כן הנח לו. „ירקב" יקחהו אופל ויהיה טמון לצמוניו, וכפתגם הנודע „למתים שתיקה יפה, אם אין מה להלל ולספר בקבר חסדם".

ישובי עשו ותולדותיו כתב בקצור כי אין בם מועיל וממש ואין חלוק בין זה לזה, בין אלופי ליעלם, ומותר אלוף עלוה מאלוף לוטן — אין. זה רוצה וזה לסוסים מזוין, זה שורד בצהרים וזה גנב במחתרת והצר השוה שבהם שדרכם להזיק. אבל מיעקב ובניו יש תומר רב לספר ויש לחקור תכונותיהם ולהבין לפעולתם, כי רשומם ניכר ולכל אחד מהם כשרון מיוחד ונתן שונה. איש על דגלו.

ב) וישב יעקב — אלה תולדות יעקב יוסף.

רוב בני אדם אחרי נשאם עול כבד ואחרי עבודתם הקשה ימים רבים, המה זוכים איזה רכוש לעת זקנה, ומסדרים את חייהם כי אז יבלו שארית ימיהם במנוחה שאננה וישתקו ליום אחרון, אבל אין העתיד בטוח ופעמים רבות יקרה, כי בניהם פרי בטנם בעוכריהם, הם מדריכים מנוחתם, מהפכים כל חשבונותיהם וסביאים עליהם רעה והאב הזקן נשאר במצוק וצרה בעוני ובחוסר כל.

יעקב שב לשרש ילדותו, מקום מולדתו, מגורי אביו בארץ כנען אשר

הבטיח ה' לאבותיו, ואחרי שבעו נדודים ומרורים ותלאות רבות הוא אומר: "פה אשב כי אויתיה. פה ינוח לי", כי עתה אחרי סופות וסערות בא אל חוף בטוח ואיתן מושבו, וישב יעקב שלו בביתו וראנן בהיכלו ומנוחתו כבוד וינוב בשיבה טובה.

אבל-אלה תולדות יעקב יוסף. יוסף הוא השליט על גורלו, קפרה מבית באה עליו ותפתח הרעה מבניו, כי במריבת אחים עם יוסף הפכו משורש נוה שאנן ותזנח משלום נפש אביהם. "לא שלותי ולא שקטתי ולא נחתי ויבא רוגז" (איוב ג, כו). יוסף הורד מצרימה וגם יעקב גולה מביתו וירד מצרימה.

ג) וישב יעקב - בקש יעקב לישב בשלוה אחר השטן (גירסת המדרש) לא דיין לצדיקים מה שמתוק להם לעולם הבא אלא שמבקשים לישב בשלוה בעולם הזה (ב"ר. רש"י).

אנו בני חלוף, אחוזים ורתוקים בשלשלת גלגולים וטלטולים. נעתקים מחזית לחזית וכתקופה לתקופה. בראשית. תינוק יונק משדי אמו, ובעל כרחו הוא נמול כחוב - והוא בוכה ומתמרמר. הנער סומך על שלחן אביו, וכשנעתק משם והוא נאלץ להיות חי נושא את עצמו הוא מצטער. אך כאשר יחרגל במצבו החדש לא יאבה עוד לשוב למקום הראשון. וכה הוא עובר ממעמד למעמד, מתחנה לתחנה, הולך מחיל אל חיל או מדחי אל דחי.

העולם ים זועף ושדה מלחמת הקיום, והחיים-חנועה נצחית. עבודה תמידית על פי פרוגרמת פרשיות: "לך לך. ויצא. וישלח. ויגש - ויחי". כך הם החיים. אך "וישב" סמי מכאן. כי אין ישיבה קבועה ומנוחה בעולם.

ואם יבא האדם לשבת תחתיו ולנוח, מלאך סבהילהו ומבריחהו וקורא אליו: לא זאת המנוחה! קום עלה מזה כי אדם לעמל יולד וטוב לגבר כי ישא עול.

האומה מבקשת לשבת תחתיה במנוחה וממאנת לסבול עול גלות ולא תדע מה עבודת מצרים לה ומה התועלת אשר תצא מזה, אך ה ש ם, כח הדוחף לכל איש לצאת מחוגו המצומצם, פרשות היחיד לרשות הרבים, הסכריח את כל אומה כי תפרוץ לה דרך ותחתור הלאה לאיזה עמדה

ויעפילו לעלות, השטן ינער: לא דיין לצדיקים אשר יהיה להם בעול
הבא, עולם הבטלה והנחת, מקום הגאה ותענוג, ש ם תדאו מנוחה כי טוב
אבל הנכם חפצים שלוה ומרגוע גם כעולם הזה? לאו! מה על כל אי
לשחות בתוך גלי הים, להתנפל ישרה המערכה, ולפום נמלא שיחנא
(כתובות סז.) כל הגדול מחברו עבודתו יותר גדולה. את הרעב גלג
הקדוש בריך הוא והביאו בימי דוד, בימי גבורים שיכולים לעמוד (ב"ר
כה, ג) ויוסיף דעת יוסיף מכאוב ועמל, ואף שמיצר עכשיו ישמח לאח
זמן בראותו את התוצאות.

ופרי מ צ ר י ם גדולים, כי נתגדל ונתקדש שם ה' כי בתוך ע
עובדי פסל המתהללים באלילים, ישראל קורא בשם ה' והיתה יהודה לקדש
ולא התערב בגוים ולא גבלע בעמים. מצרים היתה "כור הברזל", כו
עוני נסיון העוני לנו. "וכאשר יענו אותו כן ירבה וכן יפרוץ". ואת
כן, אותות ומופתים מרפישי ומרגיזי עולם: קריעת ים סוף, מן – לחם מ
השמים, מים מצור החלמיש, מלחמת סיחון ועוג, אלה מסעי בני ישרא
במדבר ילל ישימון, מצרים פרסמה את ישראל לגוי גדול וגודא והאומה
נחלה כבוד וגדולה ויצאו ברכוש גדול.

ד) אלה תולדות יעקב יוסף.

תולדות יעקב ודברי ימי עם ישראל הוא – י ו ס ף. כי לולא מכיר
יוסף למצרים היתה לנו היסטוריה אחרת, בלי נופתי מכות מצרים וקריעת
ים סוף, בלי נסי המדבר. ואי־אפשר לנו להשלים ולהתאים את הליכו
תולדות האומה עם אפקים אחרים, לתאר ולשער אופיה וצורתה בלי אבני
פנה ומוסדות ועיקרים גדולים האלה.

ה) כשראה יעקב עשו ואלופיו נתיירא מהם, אמר לו הקדוש
ברוך הוא ניצוץ יוצא מיוסף שמכלה ושורף את כולם (ב"ר ד, ג, רש"י)

מדוע דוקא י ו ס ף מכלה ושורף את אלופי עשו? – אך על צעקת
חמס של הנביא על עשו: "מחמס אחיך יעקב תכסך בושה – כיום עמדך
מנגד ביום שבות זרים חילו – ואל תעמוד על הפרק להכרית את פליטיו
(עובדיה א), יוכל עשו להשיב: כי יעקב עשקהו ולקח את בכורתו וברכתו
ומה בכך שהוא משלם לשונאו כראוי לו. אך י ו ס ף הוא קטנורו והוא ל
למוכיר עון. אותו מעמידים לנגדו והוא דן אותו. הן אחיו מכרו אות

לעבד וישב שתים עשרה שנה בבית־הסוהר (שמ״ר ג, א) ובכל זאת לא השיב גקם להם וגהג עמם ברחמים ויכלכל אותם ואת טפם. ו ע ש ו אשר לא אונה לו כל רעה ממכירת הבכורה ולקיחת הברכה — עברתו שמרה נצח להכרית את פליטי בני יעקב ולהסגיר שרידיו ביום צרה. ולכן והיה כית־יוסף להבה ובית עשו לקש.

ח ל ו מ ו ת

ו) מה משמשים חלומות יוסף לעיקר גדול בספור המעשה ? ואם כפני שהיו הגורמים לשנאת אחים ולמכירתו, הלא גם בלתם, באהבת אביו המיוחדת לו והבאת הדבה יש די חומר לשנאה ככתוב: „ויראו אחיו כי אותו אהב אביהם מכל אחיו וישנאו אותו".

החלום הוא תולדות הרהורי הלב. חלומות אלה המה עדות ביהוסף על שאיפה לגדולה, על חמץ כביר למעולות גדולות, לממשלה.

ואמנם יש שוגים בחלומות, הוזים בעלי דעיון רוח נפרז, הולכים בגדולות ונפלאות לעוף שחקים, והזיזיות שוא ידברו והכל נשאר בעולם הרמיון מפני שזה „פנטסיא" (ערוך, מירו׳ ב״ב פ״ח ה״א) לבד בלי כשרון המעשה, אבל פנטסיא עם „ענרגיא", עם יד חרוצים, מצליחה.

כל איריאה גדולה בראשיתה „תראה כחלום, את הרבה ממציאי חדשות גדולים, חשבו בתחלה, בשגעון ותמהון לבב. אך אחרי אשר הזמן אשר וקיים חלומותיהם ומשאת נפשם התגשמה והיתה לממשות ומציאות, נוכחו הכל, כי הם בחכמתם ראו את הנולד ויעטרו אותם בזר תהלה.

יוסף היה איש הרוח ובעל הלומות, ואיש המעשה המוכשר לבצע את מגמתו ולהוציא אל הפועל חפצו ורצונו. איש רב מעלים וחלומותיו היו בחשבון ודעת.

ז) וישב — וחנוכה

[כהגיגת לאומיים חפשיים]

יוסף הצעיר, בן הזקונים, איננו הולך בדרך הרבים, בדרך שכבשוה אחרים, אינו מתמזג עם הכלל. הוא מבקר את מעשי אחיו הגדולים ואינו גרתע לאחורין מפני ריב משפחה. הוא נ ז י ר אחיו, אישיות — עצמיות,

„עצמות יוסף". פורץ לעשות לו דרך לעצמו. פה בביתו צר לו ושואף קדימה למרחב ואין כל מעצור לפניו. הוא חושב מחשבות כבירות להתגלות כחותיו לעשות גדולות וגבורות, כקול משמים מדבר אליו בהקיץ ובחלום על העתידות גדולות הנועדות לו. וגבורי וחלומותיו אינו מכיר לאחיו וכבני דשף מגביה עוף ויעלה אבר אל מרומי על. והנה - השמש וכל צבא השמים משתחוים לו.

והחלומות לא היו לאכזב, באשר אינם פרי התפעלות והזיה וסבוכי תעתועים ודמיונות החושים. יוסף נאה דורש ונאה מקיים. הוא מטפס ועולה במעלות עד מרום קץ הגדולה והוא מושל על מצרים כל ימי חייו.

ואשר הלם כי השמש משתחוה לו, וכפי המובן השמש הוא סמל, והכוונה ליעקב, ויפלא על יוסף הצנוע, שהשיב לפרעה: „כלעדי", יעלו על לבו מחשבות גאוה ובוז כי הוא ישלט באביו או אביו יקח מפיו תורה והוא יורה לו דעה?

אך דור דור — דורשיו. על כל דור לחדש ולהוסיף על מעשי דורות שלפניו. האב מוסר לבנו מורשה כל אשר הנחילו לו אבותיו וכל אשר פעל הוא, והבן מוסיף עליהם ועובד בירתרון הכשר. והוא עדות ביהוסף שהוסיף מעשים גדולים ועל ידם נתקדש שם שמים באותות ומופתי מצרים, ונדול כבוד בית יעקב, ואלו היה יעקב שוקט על שמריו בארצו לא נקרו ויאתיו כל אלה. ואלה תולדות יעקב יוסף, ביאת יעקב ובניו מצרימה זאת הולדת: „השמש משתחוה לו". הדור הישן מרכין ראשו לדור החדש הממלא מלאכות עליונה וחוללה נפלאות. ואביו מידה לו כי העביר אותו והגדיל לעשות. וזה שכתוב: „והיה בית יעקב אש ובית יוסף להבה". אש מתלקחת ולהב העולה מעלה מן האש במדה יותר גדולה. כן יוסף בדא קופה חדשה לישראל.

וכמוהו עשו החשמונאים. הם אינם נכנעים למנהג ולמציאות. אינם בני דורם ואינם מחקים מעשי ההמון ואינם בטלים ברוב ואינם מתוים קידה כלפי בעלי זרוע. ובימי אנטיוכוס אשר גזר כליון חרוץ על דת ישראל ותפוג תורה ואין מועד ושבת, והעם יושב בחבוקידים ובשוין-נפש והסכין לגורלו ולאסונו ואומר נואש ומצטדק כי אולת ידו ואין להתקומם נגד האויב הרב והעצום — אז צלת רוח ה' על מתתיהו הכהן הזקן ובניו. והם מחפרצים ומפרקים הרים ומשברים סלעים. מקפצים

,מדלגים על כל התחתים ולא יסונו אחור בפני כל סעדות ורעמים ולא יחתו מפני כל וישימו נפשם בכפם ונלחמו מלחמת ה' במסירת נפש. והמעטים מנצחים את הרבים והעצומים, ויטהרו את הארץ מנגועים והשיבו את הדת לאיתנה והחזירו את התורה ליושנה ויכוננוה ויבצרוה. ולזכר נצחון תורה אור ותשועת ה' ביד החשמונאים, אנו מדליקים נר של חנוכה.

הנרות הללו קודש הם, אוהבי תורה ושומרי מצוה, שומרי שבת מחללו ישמחו ויתענגו על האור כי טוב וליהודים היתה אורה ושמחה על ידי נצח והוד של החשמונאים. אבל אם אתם המנצחים על חגיגת החנוכה, מחללים שבת ועושים אותו חול, מה לכם לחוג נשף חנוכה ולעשות משתה והלולים ולצאת במחולות, הן החג לכם לחגא, והלא טוב לכם אלו נצחו היונים על החשמונאים, כי אז לא היה זכר לשביתת שבת ומצוות היו בטלות.

„ולך עשית שם גדול וקדוש בעולמך" זה ודאי. אבל „ולעמך ישראל עשית תשועה גדולה ופורקן" ? זה מוטל בספק, ותלוי — „כהיום הזה". לפי הזמן, לפי הנהגת האנשים. אם הם ותיקים וחניותיהם כבורות בשבת או שמחים על נצחון אבותינו את היונים שגזרו על השבת והחנוכה להם לברכה לתשועה גדולה ולפורקן. אבל למחללי שבת, נח יותר מ ר י ק ת עול מ פ ו ר ק ן ולשמחה מה זה עושה ?

הנרות הללו מובים, אם לאורם אנו בודקים וסבורים כל מחמצת וסגול מבתינו, אם מאירים נתיבתנו אור זרוע לצדיק. אבל אם עיניכם טחו מראות נכוחה וכעורים תנשאו כאפלה ואין נר מצוה. — הנרות המה נדות של מתים שהנכם מדליקים על מות השכת ואור אורתא הוא. ואנו משתוממים על „המראה" על תרתי דסתרי, מה מקום בחנוכה — ל ה ג ד ו ת ה ל ל ו ?

ח) הלא אחיך רועים בשכם.

מה הכוונה במלת „הלא" שמכליט ומטעים שהמקום נורם, מפני שרועים בשכם לכן ילך שמה. מה יתרון לשכם, שכם אחד על מקומות אחרים ?

אך הן יפלא על יעקב שידע שנאת האחים ליוסף כמו שאמר במדרש, ולמה שלח אותו אליהם ולא דאג פן יעשו לו רע. ויש לאמור כי יען על כעשה שכם כבר יסרם למשפט בתוכחתו באמרו „עכרתם אותי", חשב שלא

תקום צרה פעמים, כי נגר פניהם יהי המקום מזכיר עון ולא יוסיפו סרה
וימנעו מבוא ברמים. "הלא אחיך רועים בשכם" ואין כל פחד. ומספר
הכתוב כי בשכם אולי לא היה פנע אבל נסעו דותינה ולכן קרה מה שקרה.

והנאון ר' מאיר יחיאל זצ"ל מאסטרובצה אמר לי, כי יעקב ראה שבשכם
ימליכו את ירבעם מורע יוסף. לכן נחשב שכם בעיניו למקום בטוח ליוסף,
וכעין זה בספר מגלה עמוקות.

ט) למען הציל אותו מידם להשיבו אל אביו.

אריכות לשון וכפל ענין. הן "למען הציל אותו מידם" היינו "להשיבו
אל אביו" גם הנימוק למותר, כי נאמר למעלה "ויצילהו מידם".

אך כפי שאמרו: שבבור היו נחשים ועקרבים (שבת כב.) מה זו
הצלה מן הפח אל הפחת? אמנם אף שאם אדם נפל לחפירה מלאה נחשים
ועקרבים מצידים עליו שמת (יבמות קכא.) הטעם כי "אגב איצטא מזקי
ליה" אם המקום צר והאדם נלחץ לעמוד עליהם ועל שחל ופתן ידרוך
אז נושכים אותו. אבל אם יש מרחב ורוח בתוך אז אין הכליון חרוץ
יוכל להיות כי לא יקרבו ויגשו אליו. ונם אף אם לא ימלט מחמת עכשוב
בכל זאת על כל פנים לא ישפכו האחים דמו ולא ירצחוהו המה. וז
הכוונה: (א) למען הציל אותו מ י ד ם, שלא יהרגוהו בידיהם כמש
ב) להשיבו אל אביו, ואולי ינצל וישוב לבית אביו.

י) מעשה יהודה ותמר.

ערות על תורה מן השמים, כי כל סופר לא היה מבזה ומקלה ומחל
בבוד יהודה נגיד אחיו ואבי משפחת דוד, ואהרן הכהן לקח לאשה את בת
עמינדב נין ונכד יהודה ותמר. וכה סיפרה תורה שעמרם נשא את דודת
וממנה נולדו אהרן ומשה אף שאחר מתן תורה הדודה אסורה ונאמר
חמאם ישאו עריריס ימותו.

יא) וישב את שר המשקים על משקהו- ואת שר האופים תלה.

אין טעם מובן מה נשתנה זה מזה ולמה זה שב אל כנו והשני נתלה.
אולי זאת השפעת היין "והרבה יין עושה" (סוטה פ"א מ"ד). והחוקר ממסך
יורע חלוק בין מזיגת איש זה למסך איש אחר וכמו שאמר "דמי האי
מזינא למזיגא דרבא" (עירובין נד.) ויש לשער, כי מרעה התנענע על מזינת
שר המשקים זה "על משקהו" וישיבהו על כנו.

ויוסיפו עוד שנוא אותו על חלומותיו ועל דבריו "על דבתם רעה שהיה מביא לאביהם" (רש"י). קשה הא הדבה היתה לפני החלום ולמה מקודם לא שנאוהו על הדבה רק אחר החלום נתגלגלה שנאה על הדבה שבתחלה. ובמדרש: ויבא יוסף את דבתם רעה, "חשודים הם על אבר מן החי, תולים עיניהם בבנות הארץ וקורים לבני השפחות עבדים". ולפי שכתבו המפרשים שיוסף ואחיו נחלקו אי דינם ככני נח או כישראל, י"ל שיטת יוסף דינם ככני ישראל ודעת האחים ככני נח. עי' מהרש"ל (פסחים כב:) ורש"י ר"ה מה, בדם מן החי יש איסור אבר מן החי לישראל ולב"נ מותר כמ"ש סנהדרין נט. וכ"כ בח"מ יו"ד ק"ו דם מן החי לא עדיף מציר אבמה"ח דאסור לישראל מקרא והטמאים ולא לב"נ וכ"כ גילוי דעת למה"ש ס"ס ס"ה אות א' כשם קרן אורה דדם מן החי אסור אף בבשלו משום אבמה"ח לישראל. (ועי' נחל אשכול ה"ג דף נ"ו אות י"א שהשיב על מה"ש"ל ושם ארי' חיו"ד סי' כ"ט). י"ל שאכלו דם מן החי מבושל ודעת יוסף אסור משום אבר מן החי, ולקחו בנות הארץ לדעתם אין איסור, וקורים לבני השפחות עבדים שיעקב לא שחרר את אמותיהם. ודעת יוסף שחרר אותן יעקב דאסור לישא שפחה.

והנה חלומות יוסף שהוא התשוב בתוכם ולו המשלה ולא לראובן הבכור, מפני מעשה בלהה זכמו שאמר יעקב יתר שאת ויתר עז וגו' כי עלית וגו' ומפורש כדברי הימים (א' ה. א) וכחללו יצועי אביו נתנה בכורתו לבני יוסף, אם כן שיטת יוסף שראובן חטא. ובפרשת דרכים דדוש א' כתב דאי דינם כישראל לא חטא כיון שהיתה רק פלגש אבל בבן נח אין הלוק בין פלגש לאשה כיון שיחדה לו הוי אשת איש. ואי"כ על פי חלומותיו נלמד שדינם כב"נ ואי"כ לא חטאו האחים והדבה שלא כדין ולכ שנאו אותו על חלומותיו ועל דבריו "דברי הדבה", שהמה תרתי דסתרי ולא צדקו יחדו.

מ ק ץ

ויהי מקץ.

א) כל אדם עובד היום למען יבא על שכרו ביום מחר ויאכל פרי עמלו, ומחר יעבוד בשביל מחרתו. וכה סובב הולך תמיד. כל חיי האדם עוברים בעבודה בעד העתיד הרחוק, למועד מוערים זמן זמנים, שאז יקוה כי ישגא אחריתו, ינוח מעבודתו ויתענג על כל טוב. אבל היא תוחלת נכזבה והיום ההוא ירחק חק, כי מה רבו המוקשים אכני נגף וצורי מכשול הצפונים לו, ומקרה אחד צנוף יצנפהו כדור ויהרוס הכל וכל חזיונותיו ותקוותיו יעלו בתוהו ויאבדו.

"כלתה נפשו שתכלה שנה וקללותיו תנלינה — ואיכה ישמיד מה מלילה שבן לילה יאבד — יחכה לקץ ימים יקוץ באימים, למועדים ימעדו רגליו, לשנים ישתנו סדריו, לשמיטות ישמט, ליובלים יתאבל" (בחינות עולם חלק א' פ"ו).

בני אדם מה לכם להשלות אתכם ולמכור עתותיכם ויגיע כפיכם בעבור זמן שלא היה בעולם, בעד עתיד נסתר ונעלם. הנכם זורעים בדמעה ואין קציר, הלא טוב מלא כף נחת היום ממלוא חפנים עתידות. "בוצינא דב מקרא" (סוכה גו:) "קבא מארעא ולא כורא מאגרא" (מסחים קיג.).

ו י ה י מ ק ץ. האדם חי בתקוה לאחרית הימים וכל אשרו מניח ליום אחרון ל ק ץ הימים. אבל מ ק ץ, כשהגיע הקץ, לא בידו עתותיו ולא יחזה ימיו, תקותו היתה לאכזב ונפשו דיקה ואין כל — ו י ק ץ ו ה נ ה ח ל ו ם !

ב) ותאכלנה הפרות הרקות והרעות את שבע הפרות הבריאות.

את אשר ראה פרעה בחלומו, רואים אנו בהקיץ, הרעים בולעים ואוכלים יגיע הטובים והישרים והמה טרף לשניהם. שמחה תירש נבירתה

והנקלה רודה בנכבד. מ ש ה רועה את צאן יתרו ו א ל י ה ו משנס מתניו וירץ לפני אחאב. ואנו כולנו עושים כן. נותנים כל עתותינו וחיליגו לדברי שוא ותפל ומבלים ימינו ושנותינו לתהו והבל הבלים ויומם ולילה נהגה וגשגת בם, ולתורה וחכמה אין לך אדם שיש לו שעה ואין שם אליהם לב.

ג) שר המשקים חטא למלכו והוא יוצא לחרות ושב אל משמרתו. ויוסף הצדיק אסיר על בור וסוגר על מסגר על לא חמס בכפו, ולולא הנס של חלום פרעה כי אז היה אובד בכלא לצמיתות. זה גורל היהודי מעולם ועד עולם.

ד) לא ראיתי כהנה בכל ארץ מצרים לרוע.

הכוונה שהחלום יש בו ממש ואיננו מהרהורי דיומא, כי לא ראה מעולם כאלה. גם יש לומר שמאן להגיד שיש בארצו סימני דלות, כשיטת נשיא־ארצות הברית ה ו ב ר שמכחיש לגמרי את המשבר ומצוקת המדינה ואומר להד"מ „אפס כי לא יהיה בך אביון" והמצב הכלכלי טוב מאוד.

ה) פלא למה לא הכירו האחים את יוסף על פי אשר הושיב אותם בסעודה כסדר שנותיהם, וגם הלא היה ידוע שאיננו איש מצרי רק מארץ העברים.

ויגש

ויצא האחד מאתי ואומר אך טרוף טורף ולא ראיתיו עד הנה

המאמר עושה רושם כאנקדוט זה. משפחת הגבירה מדת ט ע מ ד י ל בערגזון בוורשה, העלימו ממנה את מות אביה בעיר אחרת. וכאשר עבר זמן רב ולא שמעה ממנו מאומה, היתה נכונה ליסע שמה לראות מה שלומו. וכאשר ראו קרוביה כי אין עוד להסתיר דבר ויראו להוציא דבה ולבטא בשפתים דבר מר, כי הבשורה תהי לה חץ פתאום לדפא נפשה ויחפצו להגיד ברמז ובהשפל שתבין מעצמה. וישלחו אחר ר' מ ר ד כ י ר ק ו ב ר הפקח ויבקשו אותו כי יכלכל הדבר במשפט ויבצע את ההודעה בחכמה. ויהי כאשר הגבירה הנידה לו, כי היא נחפזה לנסוע לאביה כי לבה חרד אשר זה שלשה חדשים אין לה כל מכתב ממנו. השיב לה: "מה בכך? אני אין לי מכתב מאבי זה חצי יובל שנים (מיום מותו), ובכל זאת אשא ואסבול במנוחה ולא תעלה על דעתי לנסוע אליו".

ולא ראיתיו עד ה נ ה. הדי שיעקב מחזיק ומקוה שיוסף חי, שאלו מת, אי אפשר עוד לראותו לא בזמן קרוב ולא במשך זמן בגיר "עד הנה".

ו י ח י

א) ויחי יעקב — ויקרבו ימי ישראל למות.

בפסוק ראשון הוא נקרא בשם יעקב, ותכף לא יעקב שמו כי אם ישראל.

מסופר כי הרב מסוכצוב ר' אברהם בימי נעוריו כשהיה יושב בבית חותנו הרבי מ ק ו צ ק חלה מחלה אנושה, ויבא אביו ר' ואלף הרב מביאלא לפני הרבי ויתמרמר ויצעק מרוע הוא מחשה ואיננו מפגיע ומעתיר בעד חתנו המסוכן, והוא אברך מחמיד ושוקד על התורה יומם ולילה. והרבי לא שת לבו אליו ויפטרהו בתשובה של לגלוג ויהי כמצחק על חתנו ויבטל את ערך למודו ושקידתו בתכלית הבטול. ויצא ר' ואלף ממנו במפח נפש ובכעס חמרורים. וכשקם ר' אברהם מחליו, סיפר לו אביו בתרעומות דברי הרבי המוזרים.

אבל ר' אברהם הצדיק את חותנו, כי כן הוא בירושלמי: (פאה פ"א ה"א) פעם אחת חלה ר' טרפון ונכנסו חכמים לבקרו. אמרה להם אמו: התפללו על בני שהוא נוהג בי כבוד יותר מדאי ותספר להם מה שהוא עושה לכבודה. ויאמרו לה החכמים: אפילו הוא עושה אלף פעמים כהנה עדיין לא הגיע לחצי כבוד אב ואם אשר צוה ה'.

וימלא, שבשעה שר' טרפון היה זקוק לרחמים, ותתת ללמד עליו זכות, לשבח את צדקתו וזהירותו בכבוד אמו, הקטינו החכמים את מעשיו עד למעט מזער, למינימום ? אך מי שעוסק במצות אחת בשלימות ומסור לה, היא תעודתו ותכלית בריאתו בשביל קיום מצוה זו ואם כבר קיים אותה כראוי, מלא תפקידו וכלה מעשהו ואין בו צורך עוד בעולם. וכמו שנאמר למשה: „נקום נקמת בני ישראל מאת המדינים, אחר תאסף אל עמך", ולכן בכוונה קראו החכמים תגר על ר' טרפון וסניגור נעשה קטינוד שזה התלו לעשות ועודנו בחצי עבודת מצות כבוד אם, ועל כן עדן לא הגיע זמנו למות. וכן כוונת הרבי והיטיב אשר דבר, כי

לא הגדלתי תורה ולכן לא מלאתי צבאי ולא עת האסף ועלי לחיות

יעקב מצד חומרו לא מת. כחו לא כלה ולא נס לחח
פעולותיו הרוחניות שהן מציינות שכו י ש ר א ל. יכי ,ישראל
למות בי השלים חוקו גמר עבודתו, ואין לו עוד מה לעשות בעו
זמנו והסך פרקו.

ב) אל נא תקברני במצרים — ויאמר אנכי אעשה כדב

למה ככלות הרעב לא שב יעקב לכנען בחיים היתו ולא ה
להשביע את יוסף כי יעשה עמו חסד להוציאו ממצרים?

אך אף בי חנן יעקב עפר הארץ ומצרים לא היתה רצויה
כרהו ירד אליה ,שלא ירד יעקב להשתקע במצרים אלא לגור ש
זאת נעצר במצרים כדי לפקח על בני בניו ולהנך אותם בתורה ו
חבמה ומוסר. ותורה קודמת לארץ ישראל, וחנוך הבנים דוחה חבת
ורק על אחרי מות בקש כי יוסף יעשה עמו הסד ואמת. ח ס ד
חפצו ורצונו לשכב עם אבותיו. ו א מ ת: זה יסוד מוסר ועיק
ידעו כי מצרים לא ארצו והוא גר בארץ נכריה, כי עברי ה
כנען.

ויוסף הבליט והדגיש בתשובתו: ,א נ כ י אעשה כדבר
לבד כי אמלא כצותך, אך תמים דעים אני עמך, וזו שיטתי, ישע
ארצך ארצי ,יוסף שהודה בארצו שנאמר בי גנוב גנבתי מארץ
(בכ"ר ב, ה.) גם אני אשביע את בני להעלות את עצמותי מזה.

ג) האלקים אשר התהלכו אבותי לפניו.

ר' יוחנן אמר: לדועה שהוא עומד ומביט בצאנו. דיש לק
לנשיא מהלך והזקנים לפניו. על דעתיה דר' יוחנן אנו צריכים לכ
דעת ה דריש לקיש הוא צריך לכבודנו. (בכ"ר צ"ו,

משר הופות הזה כפלוגתא אי דור לפי פרנס או פרנס
(ערכין יז). דור לפי פרנס: חובת הצבור לפלס דרכם ל
המושל העולה עליהם כטוב וכישר בעיניו. ,לדעתם לא נאמר אלא
(חגיגה טו:) הוא יגזור אומר ויקם ולא ישנו אתר דברו. על פ

ועל פיו יבואו נשיא מהך והזקנים לפניו הזקנים הולכים לפני הנשיא, בשבילו, למענו, להנאתו, לטובתו, לתת לו יקר וגדולה.

אבל השני אמר: פרנס לפי דורו כמי שאמר כמדומים אתם ששררה אני נותן לכם? עבדות אני נותן לכם (הוריות י.). וכן לך רד, רד מגדולתך, כלום נתתי לך גדולה אלא בשביל ישראל (ברכות לב.) על הפרנס להיות כתאים לדורו, להחיות את צרכיהם המה, להרעין ראשו להם, לפי ערכם. למשכם בחבלי אדם ובעבותות אהבה. להשלים חסרם. ורצונם יהיה לו לקו והמשקולת כי הוא שייך להם. רועה שמביט בצאנו, הנקיר הרועה לשמור על הצאן ולדאוג לשלומם.

וזו כוונת מחלוקת: דרש ר' יהודה ויקראו לפניו אברך, שהיה אב בחכמה ורך בשנים. אמר לו ר' יוסי בן דורמסקית למה אתה מצוות עלינו את הכתיבים אין אברך אלא ברכים (שיכרעו ברך לפניו וישתחוו לו) שנאמר: ונתון אותו על כל ארץ מצרים (ספרי דברים א). דעת ר' יהודה שקראו לפניו פתגם סדר ההנהגה, משפט השלטון, שהמושל לא יעמוד על דעתו אף שהוא חכם מחוכם, אבל בחכמה אם הוא רך בשנים צעיר לימים, עליו להתבונן מקנים מנוסים ולשמוע לעצת העם אך שיטת ר' יוסי כי דוד לפי פרנס, ועל העם לפנע אליו, כריעת ברכים, משמעת מוחלטה, כלילה, בכל אופן.

ד) ידעתי בני ידעתי.

מה ראה יעקב על ככה לבכר את אפרים הצעיר על מנשה הבכור ולעורר קנאת אחים אחרי אשר נכשל במעיל קנאה בכתונת הפסים וכאמור: לעולם אל ישנה אדם בנו בין הבנים שבשביל משקל שני סלעים מילת שנתן יעקב ליוסף נתקנאו בו אחיו ונתגלגל הדבר וירדו אבותינו למצרים (שבת י:). ויוסף שהיה הדבר רע בעיניו העיד את אביו על זה ומה זו תשובה: ידעתי בני ידעתי?

אמנם קנאה מרה רעה, רקב עצמות, ומוציאה את האדם מן העולם. אבל יש קנאה שהיא לברכה, היא קנאת המצוות שמתחרה אדם לעשות במעשי חברו הטובים, וקנאת סופרים תרבה חכמה (ב"ב כא.).

משה הוא גבור חיל אמיץ כח. כל גבורי מצרים לא יבלו לשמעון ומשה הכריעו והכניעהו (ב"ר צ"א ו). הוא רקע ברגלו על הרצפה

וירעש ההיכל וינוסו אמות הספים ויהודה נבהל ויקרא: "דין רמש מן דבית אבא". הוא כביר כח כמונו (שם צ"ג ו). א פ ר י ם תלמיד יעקב ותורתו אומנותו (רש"י ויחי מח, א). יעקב רואה את שני הבנים האלה כשני יסודות, שני סמלים: גבורה ותורה, ומברך אותם איש איש כברכתו. את מנשה, כי גם בעתיד לימים הבאים יגבר תילים ויתה?? בגבורה וממנו יצא גדעון אשר בכחו יושיע את ישרא? מיד מדין (ב"ר צ"ז, ד) ועל אפרים, תופש התורה, שופך ברכה כי יצא מחלציו יהושע מלא רוח חכמה המלמד תורה לעם ה' (ע"ז כה.). ויעקב מגדי? את אפרים על מנשה, כי חיי עולם יקרים מחיי שעה "ומובה חכמה מגבורה".

"גם הוא יהיה לעם ויגדל" בכמות, בגדל? זרועו, בגבורת ישע ימינו — "ואולם אחיו הקטן יגדל ממנו" להורות את בני ישרא?. ומה טוב ומה נעים שבת אחים יחד, ואם מנשה יקנא קנאת אפרים לא תהא הקנאה למכשו? ולפוקה, כי קנאת ה' היא וינדל? תורה גם הוא ויאדיר.

וזה שאמרו במדרש: "בשעה שברך יעקב אבינו את יוסף יצא ומניו מצהילות והשבטים זומרים: דין כל עמא עם קיימא (גם אבינו גוהג כמנהג העולם ונושא פני עשיר, יוסף) אמר להם יעקב אבינו: יראו את ה' קדושיו כי אין מחסור ליראיו אנא מספקא לכוליה" (ב"ר צ"ז, א). האחים חשבו שיוסף ובניו נתברכו אז במשמני הארץ ורכוש גדול. אבל באמת היתה הברכה רוחנית ולקח טוב נתן להם יעקב, כי ישמרו תורה ויחזיקו במסורת אבות "ויקרא בהם שמי ושם אבותי". כשהרגיש יעקב בדבתם, אמר להם בבדיחות: "יראו את ה' קדושיו הלואי שתתפצו זאת הברכה "מי יתן והיה לבבם זה להם ליראה" ויקנא לכבם בתורת ה', כל מבקש ה' ימצא די ספוקו ולא יהי כל מעצור וכילות צירות שמים, "אנא מספקא לכוליה" מלא הפנים, תורה מורשה קהלת יעקב "כי אין מ ח ס ו ר ל י ר א י ו" — אם יהי ד צ ו ן ואם מצדכם לא יהי עפוב ומניעה.

ה) וישם את אפרים לפני מנשה.

עמנו הוא עם הספר. התורה היא חיינו ונשמת רוח אפנו. קיומנו, עוז ותעצומות לנו. אבל יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ וכל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטלה, ולא נחזיק במנהג פולין לפנים, שהמלאכה היתה נמבזה, לחרפה ולדראון, ומי שקרובו היה סנדלר או חייט, נחשב לבוז

משפחות. ומתכבד וחסר לחם ודל גא"ה יושב בחבוק־ידים היה יקר ונכבד, מבעל מלאכה אוכל לחם לשובע, ועל כן פרו ורבו בתוכנו נרפים, אוכלים לחם עצלות ורמאים, ורבה העוובה. חלילה לנו מדרך כסל זה. אל נבוש בעמל־כפים, כי ביד חרוצים צוה ה' את הברכה ויגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך.

מנשה, הוא התנשמות נכסי העולם ורכושו ה ח ו מ ר י י ם, כי גדעון יצא ממנו והוא פרנס חול, מקלי עולם (ר"ה כו.) שטיפק רק צרכי חיי שעה, וכן יהוא המלך מבני בניו (ב"ר צו. ז.) אפרים נושא דגל תורה ויהושע חותר מגוע. וכשם "מנשה בלי אפרים", חול בלי קודש, באין תורה, הוא כאפס ואין, ולמחסור ולמגערת, כן "אפרים באין מנשה" תורה שאין עמה מלאכה, לא תתשב, כי אין לה במיס וקיום, וכל שאינו מלמד את בנו אומנות כאלו מלמדו לסטות (קדושין כט.). חשיבות אפרים היא רק אם מנשה אחריו, וישם את אפרים — לפני מנשה.

ו) וישם את אפרים לפני מנשה.

יש שיטת "קוסמופוליטיזם". כל איש הוא אזרח התבל, מדנא דארעא חד הוא. ועל היהודים בכל מקומות מושבותם להיות עם ה א ד ק. לשכוח את הרעות שעשו העמים לנו. לא להבליט ביותר את צורתנו, את עצמיותנו. לא נהיה עם לבדד. נתן יד לכל הגוים. וטוב לנו.

אבל מה בצע אם נתעטף ונחפה ראשנו ונכסה פנינו ונעשה כבת היענה המסתירה פניה בחול מפני רודפיה. בעיני העמים הגנו אבר זר וגוע נכרי וממאנים לכרות אתנו ברית אחוה. ואם כה או כה נפעל, הבדל יבדילונו מתוכם, ושונאים אותנו שנאה נצחת, שנאת עולם.

אל תשכח ישראל, כי גר הנך בארץ נכריה. "ידוע תדע כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם". בכל מקום הנך בגלות ועליך לשאת עיניך רק לארצך הקדושה ולא תתערב בגוים. עברים אנחנו, מארץ העברים. נחזיק בתורתנו, בנמוסים שלנו, ולא יכחד קיומנו.

מ נ ש ה, תמונת ותבנית "בטחון בחסד לאומים". אחדות ואגודה אחת לכל העמים. מה דהוי הוי, אין זכרון לראשונים. נשכח עמל "נ ש נ י אלקים את כל עמלי ואת כל בית אבי". פ ה אשב כי אויתיה.

אבל א פ ר י ם סדניש ואומר: ארצות גוים אינן ארצי, כל ארץ

היא ארץ עניי, והננו בה אסירי עני. הסביבה זרה ומציקה עלינו, ועלינו להגן על נפשנו נגד תרבות נכריה בנשק מסורתנו, להתחזק במבצר תורתנו. לטעת שורק זרע אמת, להפרות נטעי נעמנים מטעי א-ל לתורה ולתעודה "כי הפרני ה' ב א ר ץ ע נ י י". ולדעה זו הסכים יעקב ואשר אותה "וישם את אפרים לפני מנשה".

ז) מחז כמים.

בטוי נכון לתאוה הבאה מחפזון ומהירות "אץ ברגלים חוטא". ואם האדם היה מחכה מעט ומתישב, היתה התאוה עזבתהו ותפר האביונה.

ואתם תשבתם עפי רעה אדקים תשכה לטובה וכו', – אריבות תרבים. יש יומר, מטאתכם נגדי היתה רק במחשכה "ואתם ח ש ב ת ם". אכל המשיה יצא לטוכה "למען ע ש ת כיום חוה" ואיב אין בכך כלום. אך הא הוי מצוה הבאה בעברה על ידי המחשבת הרעת ע"ז הוסיף "להתיות עם ר ב" דהוי מצוה דרבים ובמצות דרבים לא אפרי' מצוה הבאה בעברא כמ"ש הברכות מז :

שמות

א) ספר ש מ ו ת. תקופה תדשה. תקופה תקיפה ומקיפה יובלות שנים. סדר גזירקין. מסכת מכות ופרק גלות. נאד של דמעות. מציאות שחורה משחור. חלפה עת המנוחה. חמקו עברו הימים הטובים. האבות היו אצילי ארץ, אפרתים נשיאים, שועים גבירים מכובדים ובניהם היו שלוים ושקטים אבל האבות מתו. מתו גם בני יעקב. ויסת יוסף וכל אחיו וכל הדור ההוא". הם סעו למנוחות ואת בניהם עזבו לאנחות. הם נאספו אל עמם ועמם נאספה טובה ומאור ושמש אספו נגהם. קץ לכל האושר, ויקם מלך תדש על מצרים אשר לא ידע את יוסף.

בני ישראל! הכינו לכם צואר לישא עול וגב עליו יתרשו תורשים ושכם קשה לסבול עמל. היו נכונים לעבוד בפרך כל היום בתומר ובלבנים תחת שמש בוער כאש.

הדור הראשון עוד זכרו מחמדיהם וראו את המהפכה מאיד לתושך "מאיגרא רמא לבירא עמיקתא" ותשתפך עליהם נפשם וישאו קול ענות תלושה. אבל הדורות הבאים נשו טובה לא זכרו ראשונות, כי הסכינו עם מצבם והשלימו עם גורלם ויסבלו בדומיה סבלות נוגשיהם ואשר נטלו עליהם וינענעו ראשם לכל גל צרה ויהיו כמוכי "פלצות אשר לא יחושו ולא ירגישו מאומה. זה רעה חולה, מחלה היותר מסוכנת שהחולה איננו יודע את חליו "אכלו זרים כחו והוא לא ידע" "וישת אדם וישפל איש". לא שמעו אל המדבר אל לבם ולא האמינו עוד בטובה "מקוצר רוח".

וחנה האוסה באה עד משבר ותלד את מ ש ה ויבא טוב (מנחות נג:) וה' שלחו להושיע את בני ישראל להוציאם ממצרים. ויש כאן תרי תמיהי. (א) נפלאת היא אם חקר אלוק נמצא. הנה ה' אומר: "ראה ראיתי את עני עמי ואת צעקתם שמעתי, כי ידעתי את מכאוביו". ואם ראת ושמע וידע את עניים, למה קפץ דחמיו יותר ממאה שנה ויהי כמסתיר פנים ויסף עוד

להניחם בשעבוד מצרים עד כה? (ב) מה טעם מאן משה ללכת במלאכות ה' ולא חש להציל את אחיו מחלאותיהם, הכי לא היה אוהב ישראל כאשר ר' יוחנן בן זכאי ענה כסיל כאולתו? (מנחות סה:)

אך הבה נסתכל מה היה מצב הרוחני והכוסרי של העם במצרים. בסדרה זו מסופר, כי משה ראה איש מצרי מכה איש עברי מאחיו, מסביב קהל עבדים ולעיניהם המצרי משה אחד מאחיהם ואיש לא קם ולא זע להצל אותו מיד מכהו. ויפן משה כה וכה ואולי ידחם מי מהם עליו אבל — "וירא כי אין איש" אין להם רגש אנושי, כל אחד חושב: מה לי ולו? מה איכפת לי, וידון אותם משה לכף זכות, כי העבדות הקשתה את רוחם והקשיחה וסמטמה את לבם, ומפני ההרגל לראות עמל יום יום והם מוכים מדוכאים ומרוסים, קפא חושם, לא ישימו לב לכל עוללה, מביטים על כל חמס ואון בשויון נפש ובקרת רוח.

אבל ביום השני והנה מחזה שונה והפוך לעיניו: שני עברים נצים ואחד מכה רעהו ובהוכיח משה אותו, התפרץ בחוצפה ויענהו עזות: "מי שמך לאיש, שר ושופט עלינו?" ואיים עליו בדלטוריא. אז התרגש והשתומם על המראה, על הנגוד, על התהפוכות, היתכן כי אותם העברים הקרים ככפור בהכות המצרי את אחד מהם, הם קלים ונוחים לריב ומחלוקה ועל גקלה מהירים להכות באגרוף דשע. לדבר יושר אבדו חוש ההרגשה, אבל למצה ומריבה הם חוצבי להבות אש. עזי פנים — לגיהנם (לכל דבר פשע, לחרחר ריב, למדנים בין אחים) ובושת פנים — לגן עדן. (להציל עשוק הם מתעלמים ומסתירים פניהם).

אז הוציא משפטו: "אכן נודע הדבר!" עתה ידעתי הגמוק מדוע ה' הניחם בעבדותם ולא גאלם (שמ"ר א. ה). עם, שבניו אינם אחים לצרה, אינם משתתפים בצער אחיהם ולא יעמדו לימין עני ואומלל, ובשעה שמחוץ תשכל אכזריות מצרים והם עשוקים ורצוצים, בידי זרים עריצים, הם רודפי מדון מתקוטטים ונצים, משליכים איש על אחיו שקוצים, וימררו ורובו בעלי חצים, עם זה לא יצלח וכנסיה כזו לא תוכל להתקיים, כי תמיד תהיינה מהשכות וקטטות בקהלם, ירהבו הנער בזקן ולא תהי כל משמעת לנשיאים מקרב אחיהם. גם אין בהם איש שאר רוח לו אשר יוכל לשפוט אותם ולעצור בהם, וטוב להם כי יהיו תחת שלטון מצרים, "ביד אדונים קשה", כי משוט השוטר המצרי אשר יצליף על גבם ושבט אכזרי ומקל חובלים יחתו ובקולו ישמעו.

ויאמר ה' אל משה דאה ראיתי את עני עמי. בכל זמן השעבוד דאיתי את עניים שמעתי צעקתם וידעתי מכאוביהם והרגשתי בצרותיהם. אך — הם לא היו מוכשרים להיות עם חפשי עומד ברשות עצמו, גם לא היה בתוכם איש אשר יצלח לשלוט בהם, ולכן עד כה נצפנה עתם. אבל עתה בא יזא פקודה, הגיעה השעה מועד צאתם ממצרים, כי אותך ראיתי איש סגולה, אריאל כביר כח, הקדשתיך והפקדתיך למנהיג ושופט ישראל. אתה תכבוש את הלבבות, תשנה את טעמם, תפשט את העקמומיות שבהם, תתקן את מדותיהם ותקימם על משפלותם ותחת פקודתך יהיו לעם מתוקן ומאורגן.

אבל משה בענות רוחו לא האמין בכחו ויאמר: „מי אנכי כי אלך אל פרעה?" ויותר כבד „וכי אוציא את בני ישראל", להסיך לבם בם, לחדש בקרבם רוח נכון, לנהלם, לנהגם. זה גדול מנשוא, ובלעדי.

ב) ואלה שמות בני י ש ר א ל הבאים מצרימה את י ע ק ב.

במחננו פנימה שמנו „ישראל" (שררה, רוממות, כבוד וגדולה). אבל כלפי האומות אנו „יעקב", עלינו להחזיק במדת השפלות והקטנות *). ואלה שמות בני „ישראל" ביניהם. — אבל הבאים מצרימה בנוגע לעמים — „את יעקב".

ג) הבה נתחכמה לו פן ירבה.

מסופר, שגערו במלשין והוכיחו אותו על פניו למה מסר איש למלכות? והשיב: „בודאי מסירה היא עון פלילי, אך אחשוב כי מסירת תחת מסירה מותרת. אם חברי הלשין עלי תחלה, לא אאשם אם השיבותי לו גמולו ושלמתי לו כמעשהו".

— לו יהי כדבריך! — אמרו לו — אבל הלא הוא לא עשה לך כל רעה ולא נגע בך, ומה יש לך פתחון פה נגדו?"

ועל זה ענה בצחוק: — „האם נכון בעיניכם, כי אשב ואחכה אחריש ואתאפק עד שהוא יכה אותי בלשון, ואני אהיה מן הנרדפים? הנני רואה את הנולד ומקדים פני הרעה בטרם תבא".

---

*) עי' דברים כב כח בם 227 אות ב'

כחשובת המסור ממש, הוא הגיון פרעה ומשפטו. הוא מטעים כי מפני ידאת העתיד "פן ירבה והיה כי תקראנה מלחמה ונוסף גם הוא על שונאינו ונלחם בנו ועלה מן הארץ" הוא טוען טענת שמא, וספק ספיקא. "פן ירבה, וספק שתהי מלחמה, ויוכל להיות ויש חשש שילחם בנו". אך חות דעתו ודינו, כי ברי ושמא-שמא עדיף, וכספק מוציא מידי ודאי. ולכן עליו לענות נפש העברים ולהשחיתם עכשיו, תיכף ומיד

וכן הוא אמתלא ותירוץ כל הרשעים על כל דבר פשע ועלילת רשע, וזאת שיטת וחכנית האנטיסימיטים, ימינם ימין שקר, כי בשביל אפשר רחוק של דבר שלא בא לעולם, בעבור "פן", הם מאבדים נפשות אנשים נקיים ויאמרו לא פעלנו און.

ד) ועלה מן הארץ.

שיטת כל השלטונים צוררי היהודים: "בעינא לה ומצערנא ליה". (כתובות סג:) מעלילים עליהם כי הם חומסים רכוש הצמים על ידי נשך ומרבית וכל מיני רמאות וכל מקנה וקנין מסחר הארץ בידם ולא השאירו כל מחיה לעם הארץ. והם מארת וקללת המדינה ואין שוה להניחם. וכשהיהודים חפצים לעזוב את הארץ לא יתנו להם לצאת וצועקים חמס: "הוי! ועלה מן הארץ!"

ה) והיה כאשר יענו אותו כן ירבה וכן יפרוץ.

פסוק זה הוא קמיע ושמירה מעולה לרוחניות ומסורת, ותריס בפני הטמיעה והתבוללות, כי כל לחץ מוליד לחץ כנגדו ככל אשר לחצו המצים את ישראל וידכאו אותו בחומר ויתנו גוו למכים וישאבו את דמו, עמד הוא על נפשו וילבש עוז וגבורה להתזיק ברתו ולחיות באמונתו. "ויוסף דעת יוסיף מכאוב" ככל אשר הוסיף לשאת מכאוב וצרות, הגדיל תורת והוסיף דעת ותושיה "כן" ירבה "כן" כח היושר, האמת רבה ויתחזק. המעוקה והלחץ, גורמים ושומרים לתורה בגלות.

(מבני מר ד ו ד הרב בשיקגו. (תרצ"ב).)

ו) מה שמו מה אומר אליהם.

משה שואל את ה' מה שמו, ותחת תשובת אחת יש תשובה משולשת:

(א) ויאמר אלקים אל משה: אהיה אשר אהיה. (ב) כה תאמר לבני ישראל: אהיה שלחני אליכם. (ג) ויאמר עוד אלקים אל משה: כה תאמר אל בני ישראל ה' אלקי אבותיכם אלקי אברהם אלקי יצחק ואלקי יעקב שלחני אליכם. והנה במשפט א' כתוב ויאמר אלקים אל משה (לבד). במשפט ב' כתוב רק „לבני ישראל", ובמשפט ג' כתוב „אל משה ואל בני ישראל".

בזה יש שלשה מושגים על ה'. „מה שמו" היינו התוכן, המושג. המושג הכי גבוה הוא: „אהי' אשר אהי'": אהי', ה' הוא אשר אהי', הוא המושג שאליו מגיע המוח של האדם הגדול, אדם עילאי, בידיעתו. המושג השני רק לבני ישראל, להמון העם, הוא „אהי'". אני בנמצא על כל איש להאמין שיש ה'. המושג השלישי הוא למשה ובני ישראל ביחד, לאדם עילאי וגם להמון, שה' א—ל האבות, אותו הכח המניע, השליט בדברי ימי ישראל. „זה שמי לעולם וזה זכרי לדור דור". זה המושג האחרון של ה' בעד העם, כקטנים כגדולים.

(סנהדרין נ"ה:) א"ר חנינא גברי שהכה את ישראל חייב מיתה שנאמר ויפן כה וכה וירא כי אין איש ויך את המצרי, קשה למה הביא ריישא ויפן וכו' הא עיקר הראי' דכ' ויך את המצרי, ונראה דיש לדחות דלא משום ההכאה הרגו דק משום גלוי עריות כמ"ש בשמות רבה (א. לג) ראה מה שעשה בבית. אלא אם כן למה ירא משה מפני הפרסום ויפן כה וכה, הא גם בסתם האומות ה' חייב כי גדרי עצמם מפני העירה כמ"ש ב"ר (ה). ועי"ב שפא נתחייב על נ"ע רק מפני הכאת ישראל ונלמד רק מויפן כה וכה.

וארא

א) סדרה של המכות. מה בצע בהן? הן גם בלעדן היי יכול ה' להוציא את בני ישראל ממצרים במאמר אחד והמכות יא הביאו כל תועלת והדבו פצעי מצרים חנם כי בבוא הדעה הנטיח טרפה לשלחם, וכאשר היתה הרוחה חזד בו והחזיק גם כבתחלה. גם יפלא על תמורות הצורות, מה חלוק בין דם לצפרדע ובין דבר לברד ולמה היו חליפות למו?

אך מטרות המכות, כי המתהללים באלילים ומתהוללים באימים יראו מפעלות אלקים כי נורא הוא על כל צבא מרום והוא משדד ומשנה הטבע „וידעו מצרים כי אני ה". וגם בני ישראל אשר היו אז תועי לבב וקטני אמנה, ילמדו יראת ה' על ידי חזות קשה שנוי כחות הבריאה, יפחדו מה' ויאמינו בו.

ב) וארא אל אברהם — בא־ל ש־די ושמי ה' לא נודעתי להם.

אין מבין מה בין שם ש־די ובין שם ה'. גם הלא כמה פעמים דבר ה' עם האבות בשם ה'.

בתלמוד: ביקש משה מלכות ולא נתנו לו דכתיב אל תקרב הלום ואין הלום אלא מלכות (זבחים קב.) וכן במדרש (שמ"ר ב. יג) משח משה ויאמר הנני. הנני לכהונה הנני למלכות. אמר לו הקב"ה: אל תקרב הלום.

שאיפת משה, שישראל יהיה ככל העמים שחיים חיי הוה ורואים בטובה. ככה יראה ישראל עולמו בחייו ויציאת מצרים תהי גאולה שלמה ויכנסו תיכף לארץ. אבל ה' יצץ אחרת, כי לא זאת המנוחה ועל ישראל לישא ולסבול ולחכות עד שיפוח היום ונסו הצללים ומרוב ימים יפקדו. ישראל זקוק תמיד לאמונה ובטחון, שני מלאכי השדת המלוים אותו. עליו להיות גוי שומר אמונים, שאות אמונה במצחו וצדיק באמונתו יחיה.

משה עונה: „הנני נכון להיות מורה תורה לעם. אך באופן שאהיה גם מלכם בארצם, יבאו עתה אל המנוחה ואל הנחלה ולא יסבלו נדודים וטלטולים. אבל ה' אומר: „לא!" אל תקרב הלום, עוד לא בא מועד, אראנו ולא עתה אשורנו ולא קרוב. וזה „א ה י ה" שלחני אליכם, לשון עתיד, אין זו נאולה שלמה רק על להבא, „אהי' אשר אהי" בנאמר בברכות (ס:) הייתי עמכם בשעבוד זה, אהי' עמכם בשעבוד מלכיות. בעת קץ האמיתי אעביר כל טובי על פניכם ונסו ינון ואנחה ונאמן בעל מלאכתכם שישלם לכם ותשחקו ליום אחרון.

שם ש-די מודה על העתיד, שיהיה די ולא עכשיו. „ש-די לא מצאנוהו שניא כח" (איוב לז, כג) אבל שם ה' יש לו הוה „היה הוה ויהיה". האבות לא התרעמו ושבעו רצון בהבטחות לעתיד, לאופק רחוק וחיו באמונה. תומת ישרים תנחם. ושמי ה', ההוה לא נודע להם.

מי בא בסוד ה'? כן רצון ה', שההוה של האומה יהי כהה ואפוד והיא תחיה רק על תקוית האותיות, מזמור שיר לעתיד, והיה באחרית הימים!

ג) וידבר משה כן אל בני ישראל ולא שמעו אל משה — וידבר ה' אל משה ואל אהרן ויצום אל בני ישראל.

(א) עם עשוק ורצוץ, עובדים במרך, ממאנים לשמוע דברי נאולה ומסרבים לצאת לחפשי וה' מצוה את משה ואהרן להשפיע עליהם בכל האמצעים שיסכימו על הפדות. הנשמע דבר מחנגד לטבע כזה? הלא הטובע בשבולת הנהר יאחז גם בראש שבולת והעבד מאזין ומקשיב גם לצל בבואה דבבואה של שמועת דרור. ב) גם הלא בתהלה שמחו לבשורת הפקודה „ויאמן העם", ומה הדבר אשר הסב לבם אחורנית עתה וישנו דעתם?

נער שובב בן איש עשיר מאן ללכת לבית הספר ללמוד, ויגרשהו אביו מביתו. וכאשר אכף עליו הרעב, היה לפועל עובד אצל אחד הטבחים. ויעבור איש ויראהו שוטף עורות בהמה על היאור, באשמורת הבוקר ביום הקרת. ויאמר לו: אוי לי שראיתין ככך, ומה צר לי ולבי דוי לרך וענוג כמוך כי כה ירדת פלאים, והנך בעור[illegible] כי תחת אשר מאסת בלמודים תעבוד עבודה קשה ובזויה כזאת. אבל הנער המדעיד מקור „ואדכבתיה דא לדא נקשן" ננוחי ננח ומדבר דתת: עד כמה שתכבד העבודה, הנני מקבל

באהבה, ואיך שהיא, היא טובה הרבה יותר מללמוד.

זה היה נמוק העם במצרים. בתחלה כשמעם מפי משה כי יצאו לחרות היו שמחים ויאמן העם ויקדו וישתחוו. אבל כאשר משה הציע לפניהם שנית פרשת הגאולה בארבע לשונות, הנה צל ,,והוצאתי והצלתי" כי יהיו חפשים מעבודה, הסכימו ואמרו: מה טוב! ,,וגאלתי אתכם בשבטים גדולים" לעשות נקמה בגוים — ישר וכשר. אך כשמעם את המאמר האחרון ,,ולקחתי אתכם לי לעם והייתי לכם לאלקים" שהוא נקודת הכובד הכי עקרית, כי ה' יתן להם תורה והוא מה שאמר ה': ,,בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלקים על ההר הזה" - הורידו ראשם וחלף רוחם והתנהמו. ויפחדו ממשא ומצות לעיפה וממשפטים בל ידעום.

וידבר משה כן, העיקר, התכלית, לבני ישראל שיסכימו על קבלת התורה, ולא שמעו אל משה מקוצר רוח, מקוצר ר ו ח נ י ו ת, והיה טוב בעיניהם עול מלכות ושעבוד — מעול תורה, וקוצר רוח בעבודה קשה — מתורה ומצות ויציאת מצרים.

ד) ולא שמעו אל משה מקוצר רוח ומעבודה קשה.

הנה ארבע מאות שנה שעליהם היו לעבור, לא באו עוד אל קצם, אך מפני שני טעמים נגאלו לפני הזמן. (א) כפני מורא שישתקעו בחלאת טומאת ערות מצרים ויהיו משחתים לאין מרפא ולכן הקדים ה' מועד הפדות, וזה ,,מקוצר רוח" חסרון דוחניות, אין רוח נכון, רוח קודש. (ב) קשוי השעבוד שהפליאו מכאיבי בני ישראל בחמה שנוכה באכזריות נוראה, השלים מהסור הזמן וזה ,,מעבודה קשה". והם כי באו חשבון וידעו כי סרם הגיע הקץ, לא שמעו אל משה ושמעים אלו לא נבנסו באזניהם.

ה) הוא אהרן ומש... אשר אמר ה' להם הוציאו — הם המדברים אל פרעה, הוא משה ואהרן. יש מקומות שמקדים אהרן למשה ויש שמקדים משה לאהרן לומר לך ששקולים כאחד. (רש"י).

מפני שלכאורה נראה כי בענין הנבואה, בדבור ה' עם משה ואהרן, מ ש ה הוא העיקר, ובנוגע להשתדלות ומליצה לפני פרעה, א ה ר ן הוא ראש המדברים, איש הדברים. לכן מבליטה חורה שאין בינם כל חלוק, ,,הוא אהרן ומשה אשר אמר ה' להם" הקדים אהרן למשה ברבר ה' עמם, להודיע כי לא נגרע ערך אהרן וכמוהו כמשה. ו,,הם המדברים אל פרעה

הוא משה ואהרן". להיות איש הבינים ומפגיע בער בני ישראל לפני פרעה, משה שקול כאהרן ולא נופל ממנו, כאיש כאחיו.

ו) אמר צדוקי גלילי: קובל אני עליכם פרושים שאתם כותבים את המושל עם משה בגט. אמרו פרושים: קובלים אנו עליך צדוקי שאתם כותבים את המושל עם השם בדף, ולא עוד אלא שאתם כותבים את המושל מלמעלן ואת השם למטן שנאמר ויאמר פרעה מי ה' אשר אשמע בקולו לשלח את ישראל וכשלקה מה אומר, ה' הצדיק. (ירים פ"ד מ"ח).

כודעת כי הקנאים, הפריצים "הנהו בריוני" בימי החורבן האחרון לא יכלו נשוא עול ממשלת עם אחר ולהכנע תחת שלטון נכרי ויחדרו לחופש מדיני, לחוסן לאומי, ונלחמו בעד חירות שלמה ומוחלטה-עד אשר נפלו במלחמה וגפלה ממלכת יהודה.

והקנאים היו בברית עם הצדוקים: בסנהדרין (פ"ז מ"ה) אמר ר' אליעזר בר' צדוק מעשה בבת כהן שזינתה והקיפוה חבילי זמורות ושרפוה, אמרו לו מפני שלא היה בית דין של אותה שעה בקי. ובגמרא (נ"ב:) אמר ר' יוסף: בי"ד של צדוקים היה. והיינו שקשה על עדות ר"א בר' צדוק שראה בעיניו שרנו דיני נפשות, הלא הוא היה צעיר לימים בעת החורבן, וכבר בטלו דיני נפשות ארבעים שנה לפני החורבן כראיתא בשבת (טו.). אך אז נהרס כל סדר, כי היה שעת חרום ומהומה. ושלטון הפריצים עשו יד אחת עם הצדוקים, והם היו הסנהדרין ורנו כפי שרירות לבם.

לצדוקים, כלקנאים, הצלחת האומה רק בנאון מריני ו"שלום מלכות" רע בעיניהם. ולכן התלוננו על הפרושים שכותבים בגט שם המושל מפני שלום מלכות (ניטין פ.) אך במרמה העלימו טעמם וכוונתם, מפני המורא, והראו פנים כמקנאים קנאת כבוד משה רבינו מיד הפרושים.

והצדוקי, הנליץ, יש לשער כי הוא אותו האיש, ישו מנצרת בגליל, שאף שבפרהסיא דרש רק בשבח מלכות שמים הרוחנית, אך לא היה תוכו כברו, ובאמת היתה מגמתו לקעקע את ממשלת רומי הארצית, ולכן הוקיע אותו על הצלב פנטיוס נציב הרומי.

אבל משא נפש חכמינו, הפרושים, היתה רק זאת התורה וזאת

ה ת ע ו ד ה בישראל. אם הממשלה פגעה במשמרת התורה, בדבר שהנשמה תלויה בו ותשלח ידה בקודש להעביר את היהודים על דת, אז נלחמו לעמוד על נפשם להציל את אמונתם וסגולתם. אך אם השלטון לא הפריעם משמירת המצוות - בשביל גאון לאומי, אושר מדיני וממשלת הארץ לא ינסו לפרוק עול ויתפשרו אם המאורעות, כי לא נחשבו בעיניהם ליסודות קיום האומה, ושמרו דרך שלום והיו מתפללים בשלומה של מלכות ויתנו לה כבוד. ועדות נאמנה על זת: מלחמת ירושלים האחרונה שלא היתה מחלוקה לשם ש מ י ם רק למטרה מדינית, פוליטיקית — היתה למורת דות תכמינו. (נימין נו.)

והפרושים הביאו ראיה לשיטתם מתהלוכות משה עם פרעה, בשעה פרעה עזות „מי ה' אשר אשמע בקולו?" היה יכול ה' להשמידו ולכלותו כרגע ולהוציא את העם. ובכל זאת, ברצון ה', משל משה ברוחו והתריש לו ונכנס עמו במשא ומתן וכלכל דבריו במועצות וגלגל עמו ארוכות והעיד בו כמה וכמה פעמים עד שהודה ואמר: „ה' הצדיק!"

ואף שעוד לא היה קץ המהזה, וחזר אתר כן לסורו. מכל מקום היה זה ודוי והודאת בעל דין בפה מלא על פשעו. ואמנם מה שאמר: „ואני ועמי הרשעים", שכלל ושתף את עמו עמו ואינו רשע בפני עצמו — לא ידע עול בושת כי זה שקר גלוי, כי עצת עבדיו היתה לשלח את העם. אך כן דרך כל שלטון רשע לשום את אשמתו בראש העם ולאמור כי חטאת הקהל היאו.

הרי שלא בדעש ולא באש ה' ואין לצאת למלחמה, אם אין סכנה תכופה לתורה, לדת, כי גדול השלום, ולכן בגם, לא אכפת לן ומה ממנו יהלוך אם מזכירים שם המושל, כיון שסוף דבר, הכל נעשה כדת משה וישראל. *)

---

*) מנין למלכים, ההל' ביטי מלכי סוריא בשנת ג' אלפים ת"ב. (ע"ן י. ורמב"ם פי"א מקדוש החודש הט"ו ופי' משניות הי"ד). ובספר יוחסין אצל שמעון הצדיק כתב כי התחלת המנין היתה ביטי אלכסנדר. ולא כן הוא, כי אם שלש עשרה שנה אחר מותו.

ב א

א) מי ומי ההולכים. ויאמר משה בנערינו ובזקנינו נלך.

זו פרוגרמה שלנו. חוק לישראל הוא. פרעה חושב כי כשם שבעמו יש כתות וכפלגות ועבודת האלילים שייכת רק לכהנים והחרטומים והם אנשי הבינים בין אלהיהם ובין העם, ובלעדם כל איש לא יקרב – כן הוא משפט עם העברים. ושואל: "מי ומי ההולכים"? מי המה אלה בחירי העם? אך משה משיב: בתוכנו אין כל כתות, כולנו שוים. עם אחד אנו. הכל מוכשרים וחייבים בעבודת אלקים, כעם ככהן. כולנו כהנים. חוקה אחת ומשפט אחד לכל "בנערינו ובזקנינו נלך!"

ב) והיה לך לאות על ידך ולזכרון בין עיניך.

תפלין של יד בצניעות והם מכוסים. לך לאות ולא לאחרים לאות (מנחות לז:) ושל ראש בגלוי. "וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך". תניא ר' אליעזר הגדול אומר אלו התפלין שבראש (ברכות ו. או"ח כז יא). מה נשתנו אלו מאלו?

שתי עבודות לאדם: עבודת לב ועבודת ראש. עבודת לב: ת פ ל ה, דבר המסור ללב. איזו עבודה שבלב, זו תפלה (תענית ב.). עבודת ראש: למוד תורה וחכמה שתלוי במוח, כדכתיב: כמדומה שאין לו מוח בקדקדו (יבמות ט.).

את העבודות האלה מסמלים שני התפלין. של יד: א ו ת לתפקיד הלב. "ושמתם את דברי אלה על לבבכם וקשרתם – שתהא שימה כנגד הלב" (מנחות לז:) כי יד שמאלית אצל הלב שהוא בשמאל (ב"ח יו"ד ש"מ וש"ז שם ז', יוסיפון יא. השמאל הכי נכבד כי הוא משכן הלב. ועי' נדה מח: ת"ר צד שמאל קודם לצד ימין ור' יהושע חולק). ו ש ל ר א ש:

לזכרון בין ע י נ י ך, ללמוד תורה וחכמה להתבונן בעיניו כנאמר "החכם עיניו בראשו".

תפלה צריכה להיות בלחש "צקון לחש" וקול דממה דקה. "וחנה היא מדברת על לבה וקולה לא ישמע". מכאן למתפלל צריך שיבחין לבו ואסור להגביה קולו בתפלתו (ברכות לא.) והמשמיע קולו הוא מקטני אמנה והמגביה קולו הוא מנביאי השקר (שם כד:). לכן תפלה של יד – לך לאות ולא לאחרים.

ולא רק עבודת הלב, אך כל עבודת ה י ד. מעשה הצדקה, מסת נדבת י ד, יתן אדם מתן בסתר "אהבת חסד והצנע לכת" ולא יקרא חסדו בשערים ויגלה צדקתו. לך לאות ולא לאחרים.

אבל תורה וחכמה אל יתהלל החכם ב ח כ מ ת ו, להתויקה לנפשו. "אם למדת תורה הרבה, אל תחזיק ט ו ב ה ל ע צ מ ך". חכמות בחוץ תרונה ללמוד ברבים "ואין התורה נקנית אלא בחבורה" (ברכות סג:). עיקר ללמד לתלמידים להעיר אוזן לשמוע בלמודים "ומי אוהב בהמון לו תבואה ומתלמידי יותר מכולם" (מכות י.). על כן, תפלין של ראש, גלוי לכל, כמרהסיא.

ב ש ל ח

א) כי קרוב הוא.

אין הפירוש: אף שקרוב הוא. אך היא סבה וטעם, יען כי קרוב הוא לכן לא נחם בדרך זה, כי לא חפץ ה' להכניסם לארץ תיכף כי לא היו ראוים ומוכשרים לחיות חיי עם בארצו, אך ה' לא גלה נימוק זה ויאמר: "פן ינחם העם".

ב) ויקח משה את עצמות יוסף עמו.

יוסף נקבר בארצו ומשה לא נקבר בארצו (דב"ר ב. ה) ויש יתרון ליוסף על משה. ובכל זאת לא קנא משה בו ונתעסק בעצמותיו למען יביאו אותם בני ישראל אל הארץ. יוסף לא היה בעל קנאה כי "כל מי שיש לו קנאה בלבו עצמותיו מרקיבים שנאמר: ורקב עצמות קנאה" (שבת קנב:) ועצמות יוסף נתקיימו "בעצם תמם". ואת המדה הזאת "עצמות יוסף" עצמיות ותכונת יוסף לקח לו משה עמו, ולא עבר עליו רוח קנאה ולא צרה עינו ביוסף אשר ינוח בארץ ישראל.

ויקח משה את עצמות יוסף עמו.

ג) "על שלשה דברים העולם עומד: על התורה ועל העבודה ועל גמילות חסדים" (אבות א. ב) בזה היו שלשתן יחד: תורה (מ ש ה) עבודה, כבישת התאוה (י ו ס ף). גמילות חסדים (חסד של אמת עם עצמותיו).

ד) וישובו ויחנו לפני פי החירות — ואמר פרעה לבני ישראל נבוכים הם בארץ.

כאן הודה ה' להשלות את הרשע ולהטעותו וכמו שכתוב: "ועם עקש תתפתל" וכה יעץ ה' לשמואל: "ענלת בקר תקח בידיך" (שמואל א' טו. ב)

וכמו שאמר יעקב: „ער אשר אבא אל אדוני שעירה". שסכנה דוחה את האמת. להוציא משיטת ק נ ט כי האמת צריכה להיות מוחלטה, קיצונית „קטיגורישער אינפעראטיף". ולעולם לא תהי האמת נעדרת ואף במקום הצלת נפש אסור לשקר, וכן נהג ר' ר פ א ל מכרשאד.

ה) ויוגד למלך מצרים כי ברח העם.

הכוונה, מפני ששבו לאחור לפי החירות, שמט פרעה שאינם הולכים כמחנה מאורגן. רק בורחים ותועים, ונקל להשיבם לעבודתם במצרים. אבל באמת: וכני ישראל „י ו צ א י ם ב י ד ר מ ה". לא נבוכים רק הולכים במשטר הראוי.

(כתי הגדה אשת הרב מר אייזיק וויינגרט שפרם ושין, בטוריה בית אביה).

ו) אז ישיר משה. — אמר משה במה שחטאתי לפניך בו אני מקלסך. חטאתי לפניך ב א ז שנאמר ומאז באתי אל פרעה וכו' הרע לעם הזה, לכך אני משכחך ב א ז: אז ישיר משה. וכן הקב"ה בדבר שהוא מכה הוא מרפא, צא ולמד ממרה שהורה למשה דבר מר והשליך למים ונמתקו המים (שמ"ר כג. ג).

מה חלוי בתיבת א ז, ומה היא מלמדת?

ודאי כי משה לא היה מסופק בהכטחת ה' והאמין כי הוא יגאל את העם, אכן לא ידע או ממדת ה' „שבדבר שהוא מכה הוא מרפא" ועת לפרוץ היא — עת לבנות „מחצתי — ואני ארזא" וכי תכלית ומטרת הרעה היא לטובה. ולכן התמרמר: „למה הרעות? הרע לעם הזה והצל לא הצלת". אינני רואה כי בתוך הרעה כרוכה ולוטה הצלה וישועה. ועל זה באה תשובת ה': ע ת ה תראה. עוד תראה בעיניך, כי ע ת ה בעת צרה היא עת לחננה, כי קשוי השעבוד החיש והשלים את הזמן ובא קץ. „כי ביד חזקה ישלחם ויגרשם מארצו". ח ז ק ת ה י ד שהכבידו מצרים ידם על בני ישראל, היא סבה ותביא לכך שישלחם פרעה ויגרשם. ולכן בקריעת ים סוף שראה משה אחרית דבר, הודה כי חטא ב א ז, שלא ידע ש א ז היתה אתחלתא דגאולה, ולכן קלס וישר על העבר על זמן של או, א ז ישיר משה.

ז) ותקח מרים הנביאה אחות אהרן את התוף בידה.

מליאה. הלא משה הוא הגואל, ומרים המשוררת את שיר משה.

כלשונו, מעלימה את שם אחיה, נבור היום, ומתיהכת רק לאחיה אהרן. מה זאת ?

אך מרים, היא האשה הראשונה המרימה דגל "זכות הנשים" ומורה דרך להן להתנער ולהתעורר לצאת מחוגן הצר, מן האוהל, וכי גם להן המשפט להביע בפומבי את רגשותיהן ושמחתן לרגלי השעה הגדולה שכם אחד עם האנשים, ועקרת הבית רשאית לתופף ולחול בכחולות ואין יתרון להאנשים עליהן.

על המעשה הזה לא נזכר שם משה כי הוא המלמד תורה, ולמוד תורה שייך רק לאנשים ונשים פטורות מתלמוד תורה. וקראה בשם אהרן המקריב קרבנות ומכפר על איש ואשה בלי הבדל, והוא רצוי ומביב על הנשים (רש"י במדבר כ. כט.) ובשיסתו תדגול. אחות א ה ר ן.

ח) כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך כי אני ה' רופאך.

חאות הכבוד, זו רעה חולה. רוב בני אדם רודפים אחר הכבוד. חותרים לעשות להם שם. שואפים להתגלות לבם שקולם ילך בעולם "קיש קיש קריא" והבריות יאמרו : לכו חזו מפעלות אנשי סגולה אלה. תמיד הם צופים איזה הדרך יעבור הרוח לטובתם לרכוש ולסגל להם "רקלמה". וכשר לפניהם להבעיד בערה בעיד, והם יהיו למצילים בכבותם אותה. להכביד עבסיס והם יסאסאוהו במטאטא השמד, ולהרחיב פרץ למען אחרי כן יהיו המה הגבורים לעמוד בפרץ, ועמק העכור, להם לפתח תקוה לנתוי כבוד.

אם פרנסים המה ונשיאי העדה, הם מזי רעב לזכות לשם "אנשי מעשה ורבי מעלים" ואם יהיה שלום בעיד ואין כל דבר הצריך לתקון ואין מכלים דבר כי הכל על מכונו, יאבד שמם ואנה הם באים ? לכן ישתדלו, כי תהיה דבה העזובה וסכסוכים, למען יהי להם ענין לענות כי ולהצטיין, ומביסים בעין טובת על הודפי ורודפי השלום ומחרחרי ריב ועל הקטנוריס, כדי שבסוף יהיו הם אוהבי השלום וסנגורים יסישי הדורים. בתחלה השטן על ימינם ואחרי כן יאמרו : ינער ה' בן השטן וכל שערודה ימצאו חפץ להגדיל שמם.

ויש יועצי שלום, מ פ ש ר י ם בין איש ובין רעהו — ועל פיהם

יהיה כל ריב וכל נגע. הם שבעי רצון אם יוקשים טמנו פחים למען תמצא ידם להסיר מכשול ולשום העקוב למישור, והקללה תיא להם לברכה.

יש בעלי צדקה, מושיטים עזרה לעניים, מרימים נדבות ומתנות לאביונים – וחפצים כי לא יחדל אביון לבעבור יתהללו לאנשי חסד ועל נדיבות יקומו וישיבו להם תודה על חסדם וצדקתם וקרנם תרום בכבוד. ובאין עני, והיו כאחד האדם וישתכחו בעיר ולא יזכרו עוד בשמם.

וישנם רופאים, אשר לא ישימו לבם להזהיר את האנשים מדברים המזיקים לבריאות, שלא יבואו לידי מחלה. ויותר נח להם כי יהי ראש לחלי ולבב דוי – כדי להעלות ארוכה, לרפאות המחץ ולחבוש השבר. ואם יצילו איש מסכנה, יהיו למופת ול"טוב שברופאים" ויהללום בשערים כי חכמתם עמדה להם למדות ממות ולגאול משחת.

* * *

אבל דרך ישרים לא כן. הם עושים טוב בעבור הטוב והישר. "שכר מצוה – מצוה" וכל תודה ותהלה לא יבקשו. אם נשיאי עדה הם, מתאמצים והותרים כי יהי שלום ושלוה בערתם אין פרץ ואין יוצאת ואין צוחה, ואין כל עוברות ומעשיות לספר מהם. הם כל בשר. והרופאים הנאמנים האמיתים מקדמים פני המחלה טרם תבא. מזהירים וחוזרים ומזהירים על שמירה מעולה מכל מוקש וחשש מדוה כפי הכלל: "אוקיר לאסירך עד דלא תצטריך ליה" (ידושלמי תענית פ"ג ה"ו. שמ"ר כ"א ז). וכמתן בסתר, אין רואה כח מעשיהם. "כל המחלה לא אשים עליך", לא אמחץ וארפא, אכאיב ואחכוש. "כי אני ה' רופאך". הרופא הנאמן אשר עיניו עליכם ישומר אתכם כי לא תהיו ידועי חולי כלל.

יתרו

וישמע יתרו כהן מדין חותן משה.

חותן משה – שפיר, טוב וראוי, כי זה יקר ונדולה ליתרו. אבל תואר "כהן מדין" היינו, שהיה כומר לעבודה זרה ככתוב (שמ"ר א, ח. סיטה מנ. רמב"ן בראשית מא, מה) אי-כבוד הוא ומרים קלון להזכיר לנר מעשיו הראשונים אשר לא כדת. (ב"מ ס"ד מ"י)

מה שמועה שמע ובא? קריעת ים סוף ומלחמת עמלק (רש"י). מדוע דוקא שני מעשים אלה פעלו והשפיעו על יתרו לבא המדברה?

ההמון מתפעל מנסים ונפלאות שלא כדרך הטבע, ממופתים בשמים ובארץ ובתכונה זו משתמשים הכשתעתים והרמאים ומי העושה מעשי להטים בתנועות מוזרות אף אם הוא איש לא מלומד ואיננו מצטיין בכל מדה טובה, – אם בשגעון ינהג. גדול הוא דנול הוא, על פני כל העם יכבד וקדוש יאמר לו, ולו היתרון על מאה תכמים מחוכמים וצדיקים ישרים ותמימים.

ובכלל, דרך ההמון לבקר את הדבר שאיננו מבין על פני דבר מושכל וידוע. להנסתר יתר שאת מהנלוי, ויקר בעיניו הדמיון – משכל והגיון.

סמי מרפא על פי פתקת הרופא בשפה זרה, בלעז, בשפת רומי, ישתה החולה בדקדוק, כיון שאינו יודע מת אלה, הוא שומר פקודת הרופא באמונה. אבל במצותו לשתות ארבעה כוסות חלב יום יום, הוא מזלזל ואיננו זהיר, יען כי יש לו בזה מושג והבנה, אומר כי לפי דעתו אחת היא אם ארבעה או שנים, ואף אם יום או יומים יחדל, אין בכך כלום.

אם איש שואל את הרב שאלה על שור או כבש או כל מאכל אם הוא כשר והרב אומר מנול הוא ואסור הוא, על פי שלחן ערוך יורה

דעה – הוא מקבל את הדין בשויון נפש ואין לו כל תרעומות על הרב. אך אם יבא עם דעתו למשפט באיזה סכסוך בעוס, והרב מחייב אותו מטעם שלחן ערוך חושן משפט, הוא יוצא סר וזעף ומלא תלונה על הרב. מפני מה יתר שאת ויתר עז ליורה דעה על חשן המשפט?

יען כי ענין "אסור והיתר" נסתר ממנו, לשכת האופל, ארץ מיזרה אינו יודע "מאי דקאמרי רבנן", הוא מ א מ י ן. והמאמין לא יחיש, מה שאין כן כדיני ממונות שכקי בהם, ותלוי בטענות בעלי דינים, יהין לחוות דעתו כי הרב לא הבין כראוי, כי נתעה בטוא ועל כן יצא המשפט מעוקל. (וידוע טעם בעל "ערות דבש" כי היא קנאת איש מרעהו ואינו מתאונן על הפסדו, רק יען שחברו זכה בדין).

נקרה נקריתי בעיר אחת וישבו שני אנשים לפני, וישאל אחד את רעהו אם היה בבית הכנסת בהג השבועות בשעת דרשת הרב. ויענהו בשלילה. ויאמר הראשון: חבל כי לא שמעת את הדרוש היקר אשר היה כולו מחמדים ולשומעים יגעם ולמשיב נפש. ואומר לו: "במטו מינך, לימא לן מר מהני מילי מעליותא". ותהי תשובתו: זה אי אפשר, כי הדרוש היה עמוק עמוק, וכל איש לא הבין שמועה, אפילו תיבה אחת.

זה דרך כסל ושיטת – שטות לרבים. אבל לבני עליה – והם מועטים – לא יהיו בעלי המוסת למוסת ואינם מתאים מאמינים, כי יאמרו: המוציא מחברו עליו הראיה ועדות – מעדות ה' נאמנה, מתורת אמת, והם מבינים ומבחינים בין קלא אילן לתכלת, ובין סולת לפסולת, ולא יעריצו את בעלי הסודות ורזא דרזין אשר ערפל חתולתם, רק את הגדולים בתורת בחכמה ויושר וכח מעשיהם גלוי לכל.

קריעת ים סוף – גם ופלא יחיד בעולם. הים ראה וינוס. אך מאת ה' היתה זאת, פעל א–ל, מעשה אלקינו! מלחמת עמלק – בזה הראה ישראל כחו וגבורת ישע ימינו, וירוו רב לו.

יתרו, יען שהיה "כהן מדין" כומר לאלילים, משמר הבלי שוא, רגיל במעשי תעתועים נחש וכשפים, בוחר ואוהב נסתרות וסודות, פלאים ודוי עולם. – בשמעו מקריעת הים, האיש משתאה ומשתומם ומתרגש וקורא: האח! הפלא ופלא. זו סחורה היותר חשובה בעיניו, וישמוט כי מי גוי גדול כגוי אשר לו נעשה מופת כזה? וגלוה גם הוא עליו ונספח על בית יעקב.

אבל "חותן משה" שהיה קרוב אליו ולמד ממנו אם מעט ואם הרבה, בא לידי הכרה כי לא על פי מופתים יהולך עם. "ואין סומכים על הנס", כי אדם גדון על פי מעשיו וקיום עם בגבורתו. ואז השגיא פועל העם "במלחמת עמלק" כי קומץ עבדים רומסי טים וחומר יודעים טכסיסי מלחמה והכו עם איתן, ראשית גוים עמלק, לפי חרב.

וישמע יתרו. "כהן מדין" – שמע קריעת ים סוף. "חותן משה" – מלחמת עמלק.

* *

*

גם, עוד כתנה, כי על יתרו עשה רושם. כי עם שה' חופף עליו ועושה להם נפלאות גדולות, בכל זאת הם אינם חובקים יריהם ואינם אומרים "אני ישן על מטתי וה' יעשה לי נסים". שמים נפשם בכפם לצאת למלחמה. אות היא כי לא נדפים הם, אינם יראים ורכי לבב. עם זה יעשה חיל וישנא מאד. זה – אחר קריעת ים סוף. תשובה – מלחמת עמלק.

משפטים

א) ורצע אדוניו את אזנו במרצע — אמר ר' יוחנן בן זכאי אוזן ששמעה לא תגנוב והלך וגנב תרצע. ואוזן ששמעה כי לי בני ישראל עבדים ולא עבדים לעבדים והלך וקנה אדון לעצמו תרצע. (רש"י, קדושין כב:). לפי זה צריכה להיות תיכף למכירה רציעה, וקשה למה ממתינים בזה עד שנשאר העבד אחר שש, ואם יוצא בשש אינו נרצע?

מספרים, איש אחר עשה נבלה ועון פלילי, ויביאו אותו אל הרב כי יענשהו כפי רשעתו. הרב שם מכשול עונו נגד פניו ויוציא משפט כי יתן לקופת הצדקה מאה שק"ים ובחסר יכופר עון. אבל החוטא היה גֶּלי ויחס על כסאו וימאן לתת, בטענת "אין לי". ויאמר הרב אם אין כסף, קבל עליך לצום חודש ימים יום יום וסר עונך. אך גם להתענות לא נאות האיש, באמרו כי לא יוכל להנזר מאוכל ולענות נפשו. ויוסף הרב לדבר אליו: אם כן במשך זמן קכוע אל תשכב במטה רק על הארץ תישן ונפלאת לך, אך גם הצעה זו חשיב אחור, כי עונו הוא ומפונק ואינו יכול לסגף נפשו. וישאלהו הרב: אם חטיך בצדקה לא תפרק ותמאן לצער את נפשך, במה תחשוב להטהר מחטאתך? ויחריש האיש וישב משומם. אבל אחר מספר רגעים התאושש ויאמר: מצאתי כופר! יש עונש אשר אוכל שאתו. הנני קונס עצמי שלא יקראוני לעלות לתורה שנה תמימה, וזה יהיה לי לסליחת עון ולכפרת פשע.

ויצחקו הרב וכל העומדים שמה ויתנו עליו קולם וינערו בו ויאמרו: הוי רמאי, הטרם תדע כי מניעת העליה, היא ירידה והשפלה רק למי שרוצה בה ומבקש לעלות, אז אם קונסים אותו בכך, ודתו "אשר לא יקרא" לחרפה תחשב לו. אבל האיש אשר לא חפץ בברכה ואין רצונו להסנות במספר הקרואים בני עליה, כמוך אשר תאמר: אי אפשי בתקנת חכמים, אין זו לך לבושת ופחיתות הכבוד, אלא לגלוג ולעג על הקודש.

כן הדבר הזה. העבדות היא בושה וכלימה, וכסבורים היינו שהעבד הוא שבע בוז וכבר נתכפר לו עון הגנבה ועברה שקנה אדון לעצמו. אבל אם אחרי ככלות ימי עבדותו הוא ממאן לצאת חפשי, אם כן לא יבוש ולא יכלם ולא חלי ולא מרגיש, והוא שבע רצון בעבדותו, — דוצעים את אזנו לסימן ותו קלון.

ב) ועבדתם את ה' אלקיכם — והסירותי מחלה מקרבך.

תורת חיים.

מצות תורתנו וחוקי דתנו מי שנים ברוחם וסנולתם כפולה כפלים לתושיה, כי מלבד כי קודש הם ועומם בשהקים, באשר מי עליון צוה אותם ומשמים השמיע דין, עוד דובם ככולם נעימות בימינם ועושים רושם כאלו מנמתם ותעודתם ותכליתם לשמור על בריאות הגוף, גנון והציל מכל חולי ומדוה, ובשעה שהם מביאים לחיי עולם הם מקיימים חיי שעה וכל שומר תורה מובטח לו שהוא — בן עולם הזה ואנו אוכלים מפירותיהם בעולם הזה, כי תורת ה' משיבת נפש.

הבה נראה. א) הן מודעת זאת כי אין מדכא את הרוח ומהליש את הגוף כעצבון ומרה שחורה ודאגה בלב איש תשחנה ותכריענה "ובראש כל מרעין אנא דמ" (ב"ב נח:). הדאגה תעכור שאר איש וכעש תאכל את בשרו („חמודו" רש"י תהלים לט. יב. איוב ב. ב), ותשחית הדם הוא „דואג האדומי" (דם). וכמה תעיק עלינו ותהי לורא אזהרת הרופאים להשמר מכל דבר עצב, כי דבר זה נשגב ממנו ואולת יד למלא אחרי הפקודה אם היגון יושב בקרבנו כאזרח דענן, וגם העשיר שבעשירים לא ימלט ממנו ואנו מלאים דאגה איך להנצל מדאגה מדבר, ואין עצה.

אך אין עצה — לנגד ה'. האיש אשר אמונתו בה' רוספה והוא מבנים לא אמון בם, אם דרכו נסתרה, הוא אובד עצות, לבו סחרחר, ילך קודר ושחוח בלחץ יגונו, יריד בשיחו ויתאונן על גורלו ותקצר נפשו בעמלו ויאמר נואש. אבל עם ה', בעזרת השם — יש ויש עצה. האמונה והבטחון הם מעוז ומפלט, חוסן ישועות ותריס בפני הדאגה. שומר אמונים אשר האמונה אזור חלציו, יבטח ולא יפחד ולא ידאג. המאמין לא יחוש לא חלי ולא מרגיש, מביט על כל פגע בעין יפה וקר רוח, ואם יקראנו אסון לא תשתותת עליו נפשו, ישא דומם עול תלאותיו, יבליג על יגונו ויהי כוצ׳

יתנחם כי לא בשנאה ה' יהדפנו, כי אם מאהבתו אותו יסרנו ויוכיחנו, למען נסותו וצרף את לבבו, וצריק באמונתו יחיה, כי יש אתרית ויהפוך לו ה' הקללה לברכה.

ב) ה כ ע ס גם הוא מלאך תבלה לסרוע פרעות להרוס ולהתריב מנפש ועד בשר ואין נסתר מ ת מ ת ו, כי כאשר האדם יעלה עשן באפו ויצלח כאש חרונו ויתקצף ויתנעש, ירחת דמו כדוד נפוח, יפול למשכב ויאנש "וכעס הרבה וחליו וקצף — מכאובים וכעס ענינו — ותכה מכעש עיני — ואויל יהרוג כעס". אבל התורה מזהירה עליו ושמה מתג ורסן על אפנו ואל דונג ויסור ממנו תרון אף וכעס. "אל תבהל ברוחך לכעוס — והסר כעס מלבך". "המשבר כלים בתמתו כאלו עובר עבודה זרה (שבת קי"ה: ועי' דמב"ם פ"ב מרעות ה"ג)—"לא תרתח ולא תתמי" (ברכות כט:) "וטוב ארך אפים מגבור ומושל ברוחו מלוכד עיר".

ג) התוקים מצילים ממוקשי ת א ו ה הפרועה. הנה יצר לב האדם רע מנעוריו. עין רואה ולב תומד ושוקק ותשוקתו מתלקחת כאש מלדות ונפשו נחלים תלהט כנחל נפרית ותתעה חושיו ותוליכהו שולל כסוס שומף וירחיב נפשו לבלי חוק וישחית דרכו וילך מרתי אל דתי עד כי יטבע בבוץ הטאים, יפרע מוסר, יעשה כל תועבה ונבלה ומרה אחריתו בקברות התאוה, ואולת ידו לשוב לארחות חיי ישרים.

אך תוקי הדת מדריכים מנוער על ידי מעשים רבים ונסיונות שונים לעצור בעד שטף תשוקותיו, לכבוש את היצר, לכלוא את הרוח ולהרתיק מתרבות רעה. הוא מתאוה לשתות חלב, אבל טרם עברו מאכילת הבשר השעות הקצובות ו ה א ס ו ר מונע אותו ולא ישתה. רגיל הוא לעשן טאבאק יום יום וביום השבת לא יעלה עשן. הכל מתוקן לסעודת הפסח, אך גמצא גרגר מהמצה בסיר ולא יטעם כל מאומה. לתאוות המין תשוקתו. אבל האשה נדה ולא יתטיא את בשרו ולא יקרב אליה עד אשר תטהר.

וככה יסכין יום יום לבלום מאויו ולהבליג על תאותיו ולהתאפק, ולפי רוב ההרגל כן הטבע בנפשו ונקלט בדמו, ותפר ה א ב י ו נ ה, תנות מזעפה, תקום לדממה, תשקע תחתיה תסוף ואיננה והאיש שוקם במכונו.

ד) הדת מלמדת לאכול ולשתות במדה ובמשקל ולא להיות בזוללי בשר וסובאי יין — וזאת עצם יסוד הבריאות, כי אכילה נסה ורוב משתה מזיקים הגוף. "דבש מצאת אכול דיך פן תשבענו והקאותו" (משלי כה.

סה. וע' רלב"ג), "מלי כריסי' זני בישא" (ברכות לב. וע' תוס' כתובות קד. ד"ה לא). — "כל עת שיתמידו הכרסים הרחבים והתשוקה בוולות שמהם יתילדו הליחות העבות במאכלים המתחלפים, תצטרכו להשכים לפתח רופאים והתרופות והבשמים. אכל אנחנו הכהמות אוכלים רק מזון אחד ומין אחד בכל יום ולכן לא יקרונו הפגעים והתליים ולא נצטרך לרופאים וסמים ותחכושת ורטיות" (אגרת בעלי התיים לר' קלונימוס). "אמר הרופא: שמור בריאותך בהשמרך מאכול אכילה גסה, רק לשבעה". (המבקש, דפוס קעניגסבורג מ.)

ה) אין טוב לאדם לשבת תחתיו בלי נוע ודרוש לו תנועה ללכת ברגליו יום יום זמן רב לעודד ולהגביר מרוץ דמו בעורקיו ויוסיף אומץ, והיהודי השוקד על דלתות בתי התפלה משכים ומעריב פעמים בכל יום וגם דרך רחוקה לא תעצרהו מלכת, בלי כוונה ובעקיפין הוא מתליץ עצמותיו ומוחו ישוקה, מבריא גופו ומיטיב גהה. *)

ו) וכמה יקבש היהודי רות ששון ביום השבתון, יום שלות ומנוחת שהוא כגן עדן לפניו ומרגיש עצמו בו כבריאה חדשה וכתור אדם המעלה וחרות ה' מעוזו. ומה נעלה שמחתו בליל שמורים, ליל התקש חג הפסח וישבע בצחצחות וקודש הלולים וכולו אומר כבוד וכבה בחג השבועות וחג הסוכות. ומה יגל ברעדה ביום הכפה בראש השנה, ומי ימלל את עונג הרותני אשר יחוש בצום העשור ביום הכפורים, ובענותו את נפשו הוא מאושר ונפשו תדרוך עוז ויצהל פנים כי ה' סלח לחטאותיו ולב טהור ברא לו והוא כקטן שנולד.

כל אלה המה אור יקרות ושובע שמחות עוז ותעצומות ומקור ת"ם.

---

*) בספר משה מונטיפיורי חלק א' 35 "בית משכן מונטיפיורי היה רחוק מאד מבית הכנסת, וכחפצו וחשק רציתו להיות כין "העשרה הראשונים" השכימו קום ויצאו מביתם בחג הפסח כצאת השמש. אחר התפלה שנמשכה שתי שעות וחצי הלכו לאכול ארוחת הבוקר בבית הגבאי, ולערך בשעה הרביעית לפנות ערב שבו לביתם ויאכלו סעודת הצהריים עם קרוביהם, כן היה דרכם בכל ימי החגים.

תרומה

א) ויקחו לי תרומה — ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם.

היכל כליל יופי בנוי לתפיות כולו אומר כבוד. מלא כל סגולת ויפעה. בכל אשר תעיף העין לא תשבע לראות יפעת הכסף וזוהר הזהב וירקרק חרוץ, ברק אבני שוהם, אבני אש מחנוססות ביקרותיהן, צבי תפארת כרובים מעשה חושב. פעמונים ורמונים וכל שכיות החמדה ואין קצה לתכונה. והכל מיד ה' השכיל, כאשר צוה ה' את משה.

ובכן, יתכן לבני אדם לחמוד ולכסוף לכסף. וחשוקיהם זהב לאסוף ולכנוס, לשאוף ולחפוץ באבני חפץ ועדי עדיים, כי המה טובים בעיני ה' וה' חפץ בם. "הוד והדר לפניו עוז ותפארת במקדשו".

ולעומת זה, ישעיה מוכיח את העם על ההתהדרות והבזבוז והפזרון והמותרות והלוקסוס, על "תפארת העכסים והשביסים והשהרונים". ועמוס גוער ב"שוכבים על מטות שן" ואומר: "מתאב אנכי את גאון יעקב ואת ארמנותיו שנאתי". והושע מתמרמר "וישכח ישראל עושהו ויבן היכלות". ובתהלים: "משפטי ה' אמת, הנחמדים מזהב ומפז רב" ושלמה מלמד: "קחו מוסרי ואל כסף ודעת מחרוץ נבחר" וישעיה קורא: "אי זה בית אשר תבנו לי? — ואל זה אביט אל עני ונכה רוח וחרד על דברי".

תאות הקשוטים והתיפות נמרצה אצל הפראים. על בשרם יחוקו בכתובת קעקע ציורים צעקניים בצבעים שונים. ישימו נזמי זהב באפם ונוצות היענה על ראשם ומטבעות כסף ופניני זכוכית על צוארם וידיהם ורגליהם.

בתי התפלה בקוצק ובגור, מקדשי מעט לאלקי אנשים — היו קירותיהם קורות עץ לא מהוקצעים, לא הוחמרו בחומר ולא תוחו בסיד, וארון הקודש היה מבלי כל צעצועים ופתוחי מקלעות ופסורי ציצים "משוטי כלי עץ", לא כחל ולא שרק.

אבל הבתים, בכל דלותם ומראיהם השפל, היו בתים נדולים. מקומות, שמגדלים בהם תורה, ובאי שעריהם הסתופפו בצל החכמה אשר לא יערכנה

והב. וזקנים עם נערים יומם ולילה לא יחשו ולא פסיק פומייהו מגירסא, המה נשאו קולם ירונו רנת של תורה. אכן אין זה כי אם בית אלקים וזה שער השמים.

"ר' חמא בר חנינא ור' הושעיא הוון מסיידי בכנישתא דלוד (התהלכו בבית תפלה בעיר לוד). אמר ר' חמא לר' הושעיא: כמה ממון שקעו אבותי כאן! (שכח את אבותיו אשר בנו את הבית הגדול וההדר הזה, שעלה להם בהוצאה רבה ורכוש גדול). אמר לו ר' הושעיא: כמה נפשות שקעו אבותיך כאן! ירעהו ענהו קשות, כי תחת תהלה ראוים לנויה כי כספם סורו לחנם, והבנין עמד להם בדמי נפשות רבות) מי לא התן בני נש רילעון באורייתא? (מרוע לא בנו בכספם בתי ספר ולא החזיקו לומדי ומלמדי תורה לבני עניים). קרי עליה: ויישכח ישראל עושהו ויבן היכלות" (הושע ח. ירושלמי שקלים ספ"ה). הא לכם השקפה ושיטה קוצקאית!

* * *

(א) אך אף כי המשכילים יבינו כי אין חפץ לח' בכסף וזהב רק בלב סהור ורוח נכון, ותפלת ישרים רצונו "ובכל המקום אשר אזכיר את שמי אבא אליך וברכתיך" וטוב יום בחצריך מאלף, סוב לי יום אחד שאתה עוסק בתורה מאלף עולות (שבת ל.) אוהב ה' שערים המצוינים בהלכה יותר מבתי כנסיות (ברכות ח.)

אבל הקהל הגדול שאינו מפותח לא יבין את זאת ואין לו כל מושג מזה, והוא מתפעל רק מברק חיצוני נפלא ולמראה עיניו ישפוט. ובעבור יהי מורא שמים על פניו הוא צריך להיכל נשגב אשר גובה לו ויראה לו וכסא רם ונשא, ואז תפול עליו אימתה וישתאה ישתומם ויחרד מנורא הוד ונפשו תתמוגג ומלא פחד ה' — מהדר גאונו וכל עצמותיו תאמרנה: קדוש קדוש קדוש!

"מפני מה תלמידי חכמים שבבבל מצויינים? מפני שאינם בני תורה" (שבת קמה:) — לא שהחכמים אינם בני תורה, כי זה פתיחת אין ולאו. רק מוסב על החברה שהם אינם בני תורה, כי אלו היו מלומדים, ידעו ערך מעלת חכמת החכמים וכבדו אותם מפני יחוס עצמם ולא היה צורך להם להצטיין בציונים ולהתפרסם בסימנים מיוחדים. ל י ט א נחנה יקר

לר' ישראל סלנטר ור' חיים מבריסק אף שלא לבשו אצטלא דרבנן ולא חבשו "שטריימלין" עם זנבות לראשיהם, וגם בלי השמלה קצינים היו להם וממני שכם נתהו. אבל אם המון הדיום ובינת נבוניו תסתתר ממנו, באין מבין על החכם אם נוא יאי — אז גולתיה יאי (ב"ב קיא.) אז עליו להתהדר בלבושו, להשתמש בסמא (מעיל רוסי), להתעטף בטלית של תלמידי חכמים, בסודרא כצירבא מרבנן (פסחים קיא:), במגבעת, בצניף, בארר היקר, באדרת שער, במאנא מבבדותא.

(ב) שנית: הן אין להקל ולחת דופי ביופי ולזלזל בו "כי *) תחת יופי" לבטל ולאמר: "לא הוא, הבל וריק", כי על פי הגיון זה, למה יש יופי בעולם? והטבע הוא מכלל יופי והבריאה וכל היקום מחסדי עינים: פרחים, שושנים דודאים ונצני חמד. כנף רננים טווס וסנונא (שבת כח). ולמה נברא כסף וזהב ואבני נזר נופך ספיר ויהלום, ברוש וכל מכמנים?

ובתנ"ך מהולל היופי: יפה תאר. מלך ביפיו. יפיפית מבני אדם. יפה נוף. ציון מכלל יופי. המסולאים בזז. ממשבצות זהב לבושה. ובתלמוד: עשרה קבים יופי ירדו לעולם תשעה נטלה ירושלים (קדושין מט:). ואם כל פעל ה' למענהו ואת הכל עשה יפה בעתו וכל מה שברא הקדוש ברוך הוא ברא לכבודו. שנאמר כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו (אבות פ"ו). — למי יחפוץ המלך לחת ולעשות יקר, יותר מלפאר מקום מקדשו ולכלול היכלו?

(ג) גם בשמע שופרא של המשכן, היתה הכוונה, כי רצה הקב"ה לזכות את ישראל כי יריקו מעליהם הזהב למלאכת הקודש ויגלו את אהבתם למצות ה'. "אפריון עשה לו המלך שלמה" (זה המשכן, שיר דבה ג. טו) "עמודיו עשה כסף רפידתו זהב" ולמה צוה ה' על כך? — "תוכו רצוף אהבה". התכלית לחת להאומה האמצעי והיכולת להראות אהבתם לה'. וכן למען ידעו כי הרכוש איננו שלהם ולא יאמרו כחי ועוצם ידי עשה לי את החיל, רק לה' הוא. "לי הכסף ולי הזהב". וכמו שהטעים דוד: וכי מי אני ומי עמי כי נעצור כח להתנדב כזאת? כי ממך הכל ומידך נתנו לך (רה"י א כט. יד. אבות פ"ג מ"ח).

---

*) ישעיה נ. כד. רד"ק: "כי" כיעור ומלכים: קיא ומיאוס. והמקור (שבת סכ:) מלופי שופרא כ י ב א (ויתה, רש"י).

(ד) ואחרי כל אלה, המרש רורש : לא היה העולם ראוי להשתמש בזהב. ולמה נברא ? בשביל בית המקדש שנאמר : "וזהב הארץ ההוא טוב", וכתוב "ההר הטוב הזה והלבנון" (ב"ר טז, ג). — כל המשכן הוא חידה גרולה. מוקף שפוני סמוני רזים. נעלה מן הכלל. שי עמד בסוד ה' והחקר אלוק תמצא ? ה' אמר לשכון בערפל. ה' בהיכל קדשו — הס מפניו !

ב) מלאכת המשכן, היא הוסת פלא, כי עבדים מרודים היו בעלי כשרון ושאר רוח להם במלאכת מחשבת לעשות מעשה חרש אבן וחרש עץ. מעשה תושב מעשה רוקם מעשה רוקח וכל מלאכה. וכל אשה חכמת לב בידיה טוו. וגם יפלא, מאין היו להם במדבר החמרים היקרים הדרושים להמשכן, בסכע רב כזה !

ג) זהב וכסף ונחשת.

כולם באו בנדבה. איש איש מה שנדבו לבו חוץ מן הכסף שבא בשוה מחצית השקל לכל אחד שנאמר : וכסף פקודי העדה בקע לגלגולת. (רש"י, וכן אבן עזרא בשם ר' סעדיה גאון : לא מצאנו כסף במשכן כי אם כסף פקודי העדה). מה נשתנה כסף מזהב ונחשת שלא היו מונבלים רק כרצון איש ואיש, והכסף חק נתן לו "כספנו במשקלו". משקל קצוב אחד לכל !

אך מדרש : זהב זה אברהם שנבחן בכבשן האש כזהב. כסף זה יצחק שנצרף ככסף על המזבח. ונחושת זה יעקב שנאמר : נחשתי ויברכני ה' בגללך (שמ"ר מט, ג).

מודעת, כי אברהם סמל גמילות חסדים. יצחק — עבודה. יעקב — תורה. ואלו דברים שאין להם שעור : גמילות חסדים ותלמוד תורה (פאה פ"א מ"א) כל המרבה הרי זה משובח. "וכתורתו יהגה יומם ולילה" ונתון תתן אפילו מאה פעמים (ספרי דברים טו, י), אבל עבודה. "קרבנות" קרבנות חובותינו, כסדרם וכהלכתם, אבל אין יתרון בהרבות זבחים *), ולכן כסף זה י צ ח ק, יסוד הקרבנות, היה סכום קבוע. כדת, כתובה, ולא יותר.

---

*) עי' חגיגה ג. מהו ראיון. והוקר רגלך.

ד) במשנה תלמוד תורה "עץ חיים".

הננו נאספים לתרומת תלמוד תורה. ימין סוב כי הוא בסדרת תרומת המשכן, והמדרש מתחיל: ויקחו לי תרומה הדא הוא דכתיב: כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזובו (משלי ד, ב). הרי שמציין שעיקר התרומה היא לתורה. אבל איך לסד המדרש זאת מתיבת ויקחו?

שלש תרומות יש כאן: ויקחו לי תרומה. מאת כל איש אשר ידבנו לבו תקחו את תרומתי. וזאת התרומה אשר תקחו מאתם — כנגד שלשה מיני נדבות.

(א) ראשונה: אדם עובר בוצע אפו לכלכל בני ביתו וטרף יתן לנפשותם, לא נחשב לו צדקה. איננו זקוק למזכידים ולמעודדים לעורר את האהבה להם, כי זה לו צורך טבעי והוא עושה כן מאליו בעד עצמו ונומל נפשו איש חסד — זו איננה נתינה רק משא וכתן ולקיחה שהוא לוקח ונהנה. וזה ויקחו תרומה ולא "ויתנו".

(ב) הצושה צדקה עם קשהיום מפני רוחו הנדיבה והוא משתתף בצער העני ומחזיק בו ונותן בלי כל תביעה — זה: מאת כל איש אשר ידבנו לבו תקחו.

(ג) מחות מזה. מי שמאליו לא ישאהו לבו, וצריכים לתבוע אותו. אז מסת נדבת ידו תלויה בחשיבות הגבאי המדבר בצדקה, אם גדולי הטעשה "התיבע" ונשוא פנים הוא, אז מפני כבודו, הנתכע נענה וירים נדבתו — "וזאת התרומה". אתם גבאי הצדקה, אם השפעתכם רבה על האנשים, אז יצלח בידכם ותקחו את תרומתי.

תרומת תלמוד תורה שהוא יסוד האומה וקיומה, היא חובתנו כפרנסת נפשות בתינו, ובהתויקנו בתי הספר, עלינו לדעת כי איננו עושים צדקה וחסד. אין זה חסד רק אמת. איננו נותנים, רק לוקחים לנפשותינו. לנו ולבנינו. התורה היא "לקח טוב". וזו כוונת המדרש "ויקחו לי תרומה — כי לקח טוב". אם נאמר "ויקחו", בתורה הכתוב מדבר.

ולכן בכל מעשה המשכן כתיב "ועשית" ובארון "ועשו" להודיע, שכל הנוגע לתורה, מעשה הארון המיוחד לתורה, מוטל על העם לעשות והיא חובת עצמם.

הנכם מתנצלים בטענת לקוי פרנסה ומשבר. במצב הכלכלי הסקולקל

אמנם כן. אך האם איש חולה שפרנסתו בצומצמת לא יקרא לרופא כי יעלה לו ארוכה? הלא כל אשר לאיש יתן בעד נפשו. התורה היא רפואה „רפאות תהי לשרך", „לכל בשרו מרפא". ומי שאיננו מאמין ולא יבין את זאת, הוא חולה אנוש שזקוק למרפא ע ץ ח י י ם (משלי טו. ד).

ה) לעזרת רבני פולין.

שלש תרומות אמורות כאן.

הכל תלוי במזל (זוהר נשא קלד.) כפרנסה כמצוות. יש מכובדות בעיני הבריות ויש מצוות קלות, בסתר המדרגה. וככה בצדקות ובגדבות למיניהן.

(א) לעשות ארון הקודש, מעיל ופרוכת, יש קופצים רבים, זה „עובר לסוחר", ובשגם כי שם המתנדב יהי רשום עליהם ועתה בו צדקתו — ו י ק ח ו לי תרומה. הכל יקחו מעצמם.

(ב) לבתי חולים, בתי מחסה לעורים וכל בתי מומים, בתי יתומים, גם כן אין מחסור בנדיבים, כי יכמרו רחמיהם ולבם דוי ויראים מיום רע, פן גם עליהם תעבר כוס ויצא הגורל — מאת כל אשר י ד ב נ ו לבו תקחו את תרומתי.

(ג) אבל למי אוי למי אבוי? לרבני פולין אשר נפשם יבשה אין כל ובביתם אין לחם ואין שמלה, ובניהם שוכבים בפאת מסה מפני זלעפות רעב ומקור. „וכמה טפשאי הני אנשי דקיימי מקמי ספר תורה ומכבדים את כלי הקודש ארון מעיל ופרוכת, ולא קיימי מפני גברא רבא" (מכות כב:). אינם מ ק י מ י ם את הרבנים נושאי התורה ולומדיה ולא יחזיקו בם. והאנשים אשר ישתתפו בצער התלים ויחמלו על מוכי אלקים — אם נפש רבנים תשוע, נפשם לא ירעה להם ולא תחוס עינם עליהם, כי מה להם ולרבנים? הן סמוך לבם בטוח, כי לא הם ולא זרעם ולא זרע זרעם לא יהיו לרבנים — ובאמת, אדרבה, כי היא הנותנת להזהר ולשמור מצוה זו, כי הוא חסד של „אמת" שאין מצמה לתשלום גמול.

„וזאת התרומה אשר ת ק ח ו מאתם". תרומה זו מ ע צ מ ם לא יביאו וצריך להכריז, לתקוע ולהריע, לתבוע בפה, בזרוע, „אשר תקחו" בכל אופנים האפשריים. ותרומת הרבנים זו שזקוקה למעוררים ונוקפים ודופקים, היא העקרית „וזאת ה ת ר ו מ ה!" אין זאת אלא תורה (ע"ז ב:) היא אלפא וראש לכל הנדבות, באשר היא כוללת תורה ועבודה וגמילות חסדים יחד ואת עלית על כולנה!

תצוה

א) לא נזכר משה בסדרה זו משום שאמר: מחני נא מספרך, ונתקיים כאן. (זוהר פנחס רמו. ובעל הטורים).

זה שאין שם משה בסדרת אחת בתורה, לא גנאי ועונש הוא לו דק אדרבה הוא שכר ותור כבוד היוחד גדול, כי מי שהוא משרת למלך לפי שעה דרך עראי, אם מזכירים אותו, נוקבים אותו בשם, כי בלי שמו לא נודע מי הוא. אבל בן משק בית המלך תמידי, הבל יודעים כי הוא הוא ולא אחר, גם מבלי הזכיר שמו. משה תתת שמסר נפשו על העם ואמר: "ואם אין מחני נא" והיה נכון לעזוב את משמרתו ולהבטל מן העולם, בשביל טובת ישראל, זכה להיות עבד קבוע לה' ובכל ביתו נאמן ואין צריכים להזכיר שמו. ודי: ואתה תצוה. ואתה הקרב, כי ידוע למי אומר ה' "ואתה" כי אין זולתו. וזה תו זכרון עולם. — וכמת מכתן קיום "מחני נא", בשבעה באדר, יום פטירת משה, שחל תמיד בסדרה "תצוה".

ב) בסדרה זו בא חק תדש: משפט הכהונה. הוקמה על משלת כהנים, שלשלת בית אהרן עד עולם, וגם אז נבחר בית הלוי למרום וקדוש מכל העם.

ואף כי יעקב קצף על לוי וישפוך עליו בוז, בכל זאת בצדק היה שבטו לראש פנה, כי אתרי כן זכה את ארתו בעת אשר כל העם השתתף לעגל מסכה, היה הוא באמנה את ה', על כן תיבה יתירה נודעת לו והנף והורם תתת בכורי ישראל והית קודש.

אך מה שכתב רמב"ם (פ"א מעבודה זרה הי"ג) כי יעקב הבדיל את לוי ומינהו ראש והושיבו בישיבה ללמד דרך השם וצוה את בניו שלא יפסיקו מבני לוי ממונה אתר ממונה כדי שלא תשכת הלמוד, וכעין זת

כתוב במדרש (שמ"ר טז כז), שסימן פקוד יפקוד מסר יעקב ללוי (והיו כולם צדיקים במצרים (שם טו. אן) ומלו את בניהם (שם ים. ו)), אינני יודע מקור לקבלה זו. ואיך יתאימו תרתי דסתרי ומה גדול הנגוד בין "כלי חמס מכרותיהם ובאפם הרגו איש" – ויעקב ישיחהו מורה לצדקה ותורה יבקשו מפיהו תורת חסד על לשונו? (וכן מה שכתוב במדרש (שמ"ר ה. כן ששבט לוי לא עבדו במצרים – מנין?) וגם קשה שהמדדש (במ"ר יג. יד טו) נותן כתר תורה ובית דין במצרים ליששכר (וראה יומא כו.).

וירושת הכהונה חוקת עולם, פלא הוא, כי הכהן דרוש להיות איש הרות ותופש תורה ושפתי כהן ישמרו דעת, וביחוד הכהן הגדול מאחיו שישמש לסמל התום והטוהר וענות צדק ולמופת לכל העם בשאר רוח, ואיכות הכהונה היא מורשה מאבות לבנים גם בלי הסגולות הצריכות וכעם ככהן, ומה בצע ביחש משפחות שהכהן הוא חוטר מגזע אהרן אם אין חשיבות עצמית, והרבה כהנים לא היו ראוים לכהונה כלל: לא סובה השמועה – הכהנים לא אמרו איה ה' – עתונות כהניה השופכים בקרבה דם צדיקים – שאל נא את הכהנים תורה, ואישתבש כהני (פסחים טז.) הכהנים בוזי שמי – שחתם ברית הלוי – שמא לא למדת (יומא פ"א מ"ג) – ושנות רשעים תקצורנה (יומא פ.) – לא ייתי בר אהרן לשלם דלא עניד עובדא דאהרן (שם עא:) – אוי לי מבית בייתוס וכו' שהם כהנים גדולים וכו' ועבדיהם חובטים את העם במקלות (פסחים נז.) – ארבעה צווחות צווחה עזרה (שם). ואנשים בוערים ומשחיתים פאלו, הלא אין להם המשפט לנשת אל הקודש ואין זה רק חלול השם והמקדש, ומפני מה עשו עבודת הקודש? – לאלקים פתרונים.

ב ר מ צ ו ה

ג) להעלות נר תמיד.

"אל תראוני, רבותי, שאני קטן, כי היום מלאו ימי. היום יצאתי מתקופת הילדות, כי בן שלש עשרה שנה אנכי היום, והייתי לאיש חייב בכל המצוות והרי אני כבן שבעים שנה, ואני נמנה עתה במחנה יוצא צבא היהדות.

בן גיל זה בכל העמים, יחשב למפלגת הפעוטות וכגמול עלי אמו איננו אחראי על מעשיו. אבל ה ע ב ר י, בעודו באבו מקדים להתבכר

ולהתבשל וזה הקטן גדול הוא. "נער הייתי גם זקנתי". העברי לא יאמר "נער הנני" רק ה י ת י ובימי הנוער בכר זקנתי, זו אומה שאין לה ילדות ובחרות. כולנו בוגרים, כולנו אנשים, כולנו גדולים, כולנו זקנים, כולנו אחראים.

לפנים היה בית מקדש וכהן גדול עובד עבודת הקודש, והוא מצוין בבגדי קודש ועליו יציץ נזרו. והתורים החיצונים המה סמל לקודש פנימה. עתה אין מקדש ואין כהן, אבל כולנו ממלכת כהנים. כל איש יהודי כהן לה', וככהן נושא חושן ואפוד על לבו ונזר הקודש על ראשו, כן הוא קושר עבותות התפלין על ידו ונושא הטוטפות על ראשו, והם פתוחי חותם קודש לה'.

מה בוונת שני התפילין? — חובת העברי לעשות וללמוד. זו פרוגרמה של ישראל שאמרו: "נעשה". נקיים מצוות בפועל. "ונשמע" ונלמד תורה. אלה תפילין של יד (נעשה) ושל ראש (ונשמע).

יש שני הלקי מצות: (א) בין אדם לחברו: משא ומתן ביושר, בצדק ומשפט, לתת צדקה, לעשות חסד. פעולות אלה מתיחסות אל היד, וזה תפילין של יד "והיו לך לאות על ידך". (ב) בין אדם למקום: אמונה בה', לדעת את ה. זה תלוי במוח שבראש. הפילין של ראש "לטוטפות בין עיניך".

וחוב זה עלינו למלא ולקיים תמיד, לא כמנהג מדינה זו, שהתחלת וסיום מצות תפילין חלים ביום אחד, ביום חגיגת "הבר מצוה" ותיכף להנחה סלוק. התורה אומרת: "ושמרת את החוקה הזאת מימים ימימה". לא יום אחד ולא יומים ולא חודש ימים. זו חוקה קבועה "מימים ימימה" — "להעלות נר תמיד" נר מצוה הוא נר ת מ י ד. תצודת היהודי להיות יהודי תמידי ונצחי.

וזה שבשעת הנחת תפילין קודאים: "וארשתיך לי לעולם" לא לפי שעה, בן יומו רק ל ע ו ל ם. "וארשתיך לי בצדק ובמשפט ובחסד וברחמים" זה תפיל'ן של יד ככתוב לעיל. "וארשתיך לי ב א מ ו נ ה" תפילין של ראש שהמה אמונת ה'.

איש יהודי! שא על ידך ועל ראשך חותם תבנית מכתב אלקים, חותם האמת, וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך יראת הרוממות והדרת כבוד — אלו תפילין שבראש.

ת ש א

א) ולא יהיה בהם נגף בפקוד אותם.

וכן "ויוסף אף ה' לחרות ביהודה" ויסת את דוד בהם לאמור לך מנה את ישראל ואת יהודה" (שמואל ב. כד א). והתוצאות היו מסוכנות. (יומא כב: "רבים פיד מתמידים היו") והטעם נעלם ופלא, כי הלא סטירה הנשמות חק בכל העמים ובלתה זין סדר בסדינה.

ומכאן מקור לעיין ה ר ע סבתלכוד: אמר ר' הונא אמר רב אסור לו לאדם להסמוך על שדה חברו בשעה שעומדת בקמותיה וכן אבר ר' יהודה (בים קו... לטעמו שדרש: והסיר ה' מכך כל חולי זו "עין" ואמר: חשעים ותשעה בעין רעה (שם ע"ב). וכן אבדה נזדמנו לו אורחים לא יסתחנה משום עינא בישא (פסחים כו:) (ורמב"ם פ"ג מאבדה הי"א השמיט טעם זה וכן לא הביא דין אסור לסמוך על שדה חברו) וכן אין הברכה מצויה אלא בדבר הסמוי מן העין (תענית ח:). "מה דגים שבים מים מכסים עליהם ואין עין הרע שולטת בהם". "לא קא מסתכי מר מינא ביסא?" (ברכות כ.). "ויאמר אליהם יהושע, אבר להו לכו והחבאו עצמכם ביערים שלא תשלוט בכם עין הרע" (כ"ב קיח.) "האי מאן דבעי למהוי ודחיל מעינא ביסא" (ברכות נה:). ובאבות (פ"ב מי"א) ר' יהושע אומר עין הרע. פירש ר' עובדיה מברטנורה על כוונה זו.

ב) דודי זכור לי שקלי עפרון. אשר שקל אב במכסף חברון. תקר שקלי יבוסי משביתי הרון. (מוסף פ' שקלים).

מה חועלת וזכות לנו בהזכרת ארבע מאות שקל כסף של אברהם וחמשים כסף שנתן דוד לארונה היבוסי?

ובתלמוד (מגילה יג:) גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שפתיד המן לשקול שקלים על ישראל לפיכך הקדים שקליהם לשקליו. מה הכוונה בזה?

כתוב בספרים, כי רק מצוה שמוציאים עליה כסף ועולה לנו בדמים היא מצוה תשובה וזכותה תעמוד לנו, אבל במצוה שאין בה חסרון כיס אין להתה?? ולכן הצדיקים מאנו במצות של חנם וישלמו בעדם במיטב כספם. אברהם בקבורת שרה אף שעפרון חמק לתת לו השדה חנם לא נעתר לו אברהם ויקנה מחירה כסף מלא. וכמוהו עכה דוד כשאמר לו ארונה היבוסי „יקח ויעל אדוני המלך הטוב בעיניו" שנא דוד מחנה ויקן את הגורן בשקלים חמשים. אבל כנגדם המן שאמר לשקול עשרת אלפים ככר כסף על ידי עוסי המלאכה, מיד כשהמלך ותר על הכסף, לא הפציר בו המן וייטב הדבר בעיניו ויקבל את המתנה בשכחה, וזה אות שרק א מ ד המן לשקול, בלשון תרמית, בפיו, באמירה בעלמא ולבו בל עמו וככל הרשעים האומרים הרבה ואינם מקיימים.

וזה שמציינים מחזה מול מחזה, שקלי ישראל האמיתים לעומת שקלי המן הבדוים. ש ע ת י ד המן לשקול, לא ששקל ממש, אלא שהיה עתיד לשקול ולא שקל והתה?? במתת שקר ומכר עם בלא הון, אבל אנו מאנים לצאת ידי חובתנו באמירה, בהבטחה פה לבד, כי אם שוקלים את שקלינו שבין ותקילין, בפועל.

„דודי זכור לי שקלי אברהם ודוד". וכמעשיהם אנו עושים „לא תנם ניראו את ה'". הננו מכבדים את ה' מהוננו, בכספנו, ומצותינו במה"ר יבואו.

ג) סרו מהר.

כל תשא הענל, מפני המהירות וההפזון שלא המתינו עד שיבא משה וטעו שהיום הראשון נחשב בחשבון כמו שאמרו שבת (פא.) ורש"י כאן (לב. א) סרו — מ ה ר.

ד) והלוחות מעשה אלקים המה והמכתב מכתב אלקים הוא.

כל המצוות שבין אדם לחברו, המצוות השכליות, אם ישמרו איתן רק מצד השכל, אין זו שמירה מעולה ובטוחה. השכל, הנמוס, דרך ארץ, אינם מבטחי עוז ולא מצודות סלעים משנכם, כי אז יזהרו בהן רק במקום „הכל צפוי", בפני רבים, בשביל מה יאמרו הבריות, בעבור הבושה. אבל במקום אין רואה ולא יתבוששו יפנו להן עורף, ירמסו החוקים ברגליהם, יעשו עול ותסדם יעזובו, „ואם אין תורה אין דרך ארץ" (אבות).

רק איש שומר תורה וזהיר במצוות אלה כפני מורא שמים, מפני האמונה, הוא מובטח בקיומן. האמונה היא המתג והרסן העוצר בבריות לבל יאבדו דרך מדת אנושיות. "חסד ואמת יקדמו פניך". "חסד ואמת" מצוות בין אדם לחברו, יצאו לפועל, אם בטיבם נכון, "יקדמו פניך" יען כי פקודי ה' המה. וזה שאמור (בתורת כהנים קדושים פ"ד י"ב) "ואהבת לרעך כמוך זה כלל גדול שבתורה". מצוה חברותית זו תתקיים כראוי רק על ידי החרדים נוצרי תורה, מפני שכן כתוב בתורה, שזה כלל גדול ב ת ו ר ה:

בראש סדרת "קדושים" (ויקרא יט) יש מערכת מצוות שבין אדם למקום: שבת, עבודה זרה ומולך, שלמים, שעטנז וכלאים, ערלה, כסוף, גלוח זקן, שרט וקעקע, זנות, מורא מקדש ועליהם חותם: א נ י ה'.

אחרי כן מציבה תורה המצוות השכליות: מורא הורים, פאה, לקט, גניבה גזילה, שכר שכיר, עוות דין, לשון הרע, נקם, אהבת רע, הדור פני זקן, גר, אונאה, ומסיימת גם באלה: א נ י ה'. להודיע, כי האחרונים כראשונים וגם המצוות השכליות שמירתן עליך מטעם: א נ י ה'.

וזה שאמרה תורה "וזכרתי את בריתי יעקב ואף את בריתי יצחק ואף את בריתי אברהם". למה נשתנה ונהפך סדר האבות. אך מפל אברהם גמילות חסדים "חסד לאברהם" — יצחק "עבודה" (עקידת יצחק) ויעקב "תורה" (מה טובו אהליך יעקב, בתי מדרשות (סנהדרין קה:). ועבודה וגמילות חסדים ברכה בם אם מקיימים אותם מפני מצוות התורה. וזכרתי את בריתי יעקב: ת ו ר ה. היא עיקר וראשית. ואף את בריתי יצחק ואף — אברהם. חשיבות עבודה וחסד רק ו א ף, אם הם תולדות התורה ומסעמה. ומלמניה משפטם יצא.

ויען כי היו שני לוחות, על האחד כתובים מצוות שבין אדם למקום ועל השני—בין אדם לחברו, למדה אותנו תורה, כי הלוחות — ש נ י ה ם — מעשה אלקים והמכתב מכתב אלקים הוא חרות על שני הלוחות, היינו שגם אותן שבין אדם לחברו, עלינו לא לקיים מפני הנמוס, רק כי — המכתב מכתב אלקים הוא.

ויקהל

א) שֵׁשֶׁת יָמִים תֵּעָשֶׂה מְלָאכָה וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי יִהְיֶה לָכֶם קֹדֶשׁ שַׁבַּת שַׁבָּתוֹן לַה' – קחו מאתכם תרומה לה'.

למה נתחברו שניהם, שבת ומשכן, יחד פה ובן למעלה בסדרה השא (לא. ו) "ואתה כל אשר צויתיך את אהל מועד – אך את שבתותי תשמורו" (שם יג). הלא מצות שונות הנה ואין להן שייכות זו לזו. גם מדוע בסדרה תשא הקדים ה' צוי משכן לשבת, ומשה כאן שינה את הסדר והשבת היתה לראש?

הנה על השאלה הראשונה יש שתי תשובות. (א) שתי מדות בשומרי מצוה: יש מניח תפילין ומתפלל בכוונה, והוא בילי קופץ ידו מצדקה ורע לבריות. ויש נדיב לב חונן ונותן אבל הוא מזלזל בתפילין ותפלה ומחלל שבת. כאחד כשני עושים רק חצי דבר ופעולתם קטועה ושבורה. "אשרי איש ירא את ה' – מזר נתן לאביונים". רק האיש שהוא טוב עם ה' ועם אנשים, חתיקות ונדיבות בו נפגשו, הוא-תמים פעלו. משה הקהיל את העדה וזוג כאחד תרוכה ונדבת כסף עם שבת, והביע בזה להם המשפט, כי זה בלי זה לא יכשר ורק מי שמקיים שניהם הוא יהודי כראוי. וכמוהו קרא ישעיה: "הלא פרוס לרעב לחמך – אם תשיב משבת רגלך" (נח. ז. יג).

(ב) יש פיסר עצמו מנתינת צדקה בשיטת שלי שלי ושלך שלך. "הנח לי, אני שונא מתנות, אינני לוקח מאיש ואינני נותן". אבל על השבת נאמר בתלמוד: מחנה טובה יש לי בבית גנזי ושבת שמה (שבת י:) ושומרי שבת הם מקבלי מתנה, ובדין ומשפט נחבעים: קחו מאתכם תרומה לה'.

ועל תליסות הסדר מסדרה תשא.

בסדרה מטות: (במדבר לא) וידבר ה' אל משה נקום נקמת ב נ י י ש ר א ל מאת המדינים. ומשה אמר אל העם "לתת נקמת ה' במדין".

ויצבאו על מדין כאשר צוה ה' את משה. ויקצוף עליהם משה ויאמר: החייתם כל נקבה" — אם עשו כמצוות ה' למה קצף עליהם משה?

בסדרה פינחס (במדבר כה, יז יח) "צרור את המדינים כי צוררים הם לכם בנכליהם אשר נכלו לכם על דבר פעור ועל דבר כוזבי המוכה". הרי שני טעמים: (א) מפני שבנות מדין הכשילו את בני ישראל ויעכדו לבעל פעור. וזאת קנאת הדת, נ ק מ ת ה'. (ב) וגם, על דבר כ ז ב י שנהרגה, והמדינים ודאי ינקמו נקמתה, ועל כן יקדמו פניהם ויכריעו אותם, כי הבא להרגך השכם להרגו (במד"ר כא, ה. ברכות נח.) זאת נ ק מ ת ב נ י י ש ר א ל.

ה' נותן כבוד לעמו ועיקר בעיניו נקמת בני ישראל. ואם כן צריך להרוג את האנשים ולא הנשים שאין ידאים אותן ואינן יוצאות במלחמה. אבל שורת הדין נותנת כי עלינו להרים צרכי גבוה מרום מראשון מענינינו ולשום כבוד לא-ל הכבוד ולרומם ולהקריש את מרום וקדוש, ולכן בשביל שבחו של ה', שינה משה וידבר התלצו לצבא לתת נ ק מ ת ה'. והיינו לאבד את הנקבות שהן ראשית תטאת ומקור הסומאה. אבל הפקידים לא עשו כפקודתו רק "כאשר צוה ה' את משה" נקמת ישראל, ולכן ויהדגו כל זכר. ובצדק קצף עליהם משה.

וככה, יסוד שבת מפני כבוד שמים ככתוב "שבתון שבת קודש להי, ויום השביעי שבת להי אלקיך, כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ וינח ביום השביעי. אך את ש ב ת ו ת י תשמורו". המשכן הוא בשבילנו, למוכתנו, והיכלו כולו אומר כבוד לנו. "איזה בית אשר תבנו ל י" וכי לאורה הוא צריך אלא עדות היא לכל באי עולם שהשכינה שורה בישראל (שבת כב:). "ובנה לנו את בית הבחירה לכפר על כל עוונותינו". ולכן ה' המרים קרן ישראל, כבודו ע ל י נ ו יקרא והזכיר את המשכן, שהוא זכותנו, ראשונת למני השבת שהוא לכבודו. אבל משה שם ככור ה' תחלה וראש כמצוה עלינו "הבו גודל לאלקינו" ולכן תקדים שבת למשכן.

* *
*

אחי! הא לכם צדור מכתבי רבני פולין וארץ ישראל השופכים דמעות שליש ומכולם עולה קול ענות אנקת אביונים הגוצים ברעב. אמנם

גם פה מורגש שנוי הזמן "עת ופעל". אך לעומת אחינו מצבר ימים הננו שלוי עולם וכוסנו רויה. יתן כל אחד כנדבת לבו וכפי הנשמה היתרה, ויקום "ויקהל משה" בעוז, שנוכל לפקוד ולמנות כפף התרומה.

ב) פרשת החודש. ראש חודש ניסן.

אגודתנו "שומרי שבת" הנוסדה זה חצי שנה, בתחלה עשו החברים מעשיהם באמונה ויחצבו להבות וישמרו על האנשים כי לא יחללו שבת. אך בהמשך הזמן, מעט מעט התקררו והיו לקפאון. הם מתרפים במלאכתם ואינם מתיחסים לה במרץ ובזריזות, ונוהגים כמנהג המדינה "בני חלוף" שנוחים להבטיח וקשים לקיים. "ויאמר ויעמד רות סערה ותרומם גליו". ההתחלה תמיד טובה אבל מקרה קל ופעוט הורס ומבטל הכל. "ויאמר" האדם אומר, מבטיח לעשות "ויעמד רות סערה" אך איזה רוח יחלוף ויצרור אותו בכנפיו והגליכם הפו וישטפו דבריו ויאבדו עשתונותיו.

"מי יעלה בהר ה'?" מי ומי העולים. ואם ימצאו זעיר שם המנסים ומעפילים לעלות — אך נקודת הכובד "ומי י ק ו ם במקום קדשו?" מי יקום, ישאר על עמדו, ישב באיתן על כנו. "הנה קמה אלומתי" לא לבד לפי שעה, ואתרי כן התמוטטה ונפלה — וגם נ צ ב ה. נצבת בעוז על תלה. כי לא השאיפה עיקר, רק ההנשמות, ההתמדה, ההוצאה אל הפועל.

"לא היה צריך להתחיל את התורה מבראשית אלא מהחודש הזה לכם" (רש"י ראש התורה). אין תועלת גדולה מ ר א ש י ת והתחלה לכך, אם אין המשך וקיום. העיקר ה ח ו ר ש לכם שתתחדשו תמיד ולא ידמו ידיכם מן המצוה בכל יום ויום.

ולכן רק כאן כתוב "ויקהל", מה שאין בכל התורה שמשה הקהיל את העם להודיע מצוות ה', וגם מה יתרון להבערה שפרט אותה "לא תבערו אש" מכל המלאכות. אך בכולן, רק המחלל לבדו חוטא "רשע בפגי עצמו" ולא אחרים. יצאה הבערת אש לאפות לחם, שהעברה גוגעת לכולנו שאסור לאכול לחם האפוי בשבת, וגם האופה בשבת חשוד על עירוב שומן חויר כמנהג נחתומים נכרים. ומפני שאי אפשר ליחיד להשגיח על כל בתי המאפה, הקהיל משה את העדה וצוה לרבים על המשמרת והשגחה, לשום עין פקוחה שלא יבערו אש ביום השבת.

* * *

היום ראש חודש ניסן. „החודש הזה לכם ראש חדשים ראשון הוא לכם" מאמר כפול והשנות הדברים. גם אנו מונים החדשים מניסן והשנה מתשרי, מה טעם לשניות אלה?

יש שתי מדות, שני יסודות עולם: דין וחסד. תשרי חודש הדין „בכסא ליום חגנו כי חק לישראל הוא משפט לאלקי יעקב". ניסן חודש החסד „זכרתי לך חסד נעוריך אהבת כלולותיך לכתך אחרי במדבר". השנה היא לפי תקופת השמש, והשמש הוא דין כמאמר התלמוד: „הקדוש ברוך הוא מוציא חמה מגרתיקה צדיקים מתרפאים בה שנאמר וזרחה לכם יראי שמי שמש צדקה, ורשעים נידונים בה שנאמר הנה יום בא בוער כתנור והיו כל זדים וכל עושה רשעה קש ולהט אותם היום הבא". (נדרים ח:). הכוונה: השמש בהיר הוא בשחקים ומראה פני כל איש, את הצדיק ואת הרשע בצלמם כאשר הם. „והוא לא פנים קלקל" (קהלת י. י. תענית ז:) ואותותיהם לא ינכר. ה ח ד ש י ם מועדי מצנל הלבנה, שהיא אוד כהה, „אור יקרות (אור ירח יקר — איוב לא. כו) וקפאון", איננו מראה דבר לאשורו, ואין רואים ננעים בלילה (מ"ק ח.) ומטים כלפי חסד. „יפה כלבנה ברה כחמה". החמה ברה, ברורה, בהירה, לא תשנה פנים. והלבנה יפה, נאוה. אבל לא ברה. ולכן החודש הזה „לכם", לטובתכם, למשוך לכם חסד. „ראש חדשים", הנבחר בחדשים כמו בשמים ר א ש, בשמים חשובים (רש"י שמות ל. כג). „ראשון הוא לכם לחדשי השנה". ולבד זה הוא ראשון למנין החדשים.

בראש חודש ניסן, דית החסד, עלינו לעשות חסד עם אחינו בפולין הנושאים חרפת רעב „ולא יאכל חמץ" לראוג שיהיה להם מצות ולא יאכל, על ידי אחרים, חמץ. ואם „החודש אשר ישועות בו מקיפות ובניסן עתידים להנאל" עלינו לרעת, כי ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה. וזה שאומרים היום: „ראשון לציון הנה הנם" (ישעיה מ א. כז) ראשון לציון הנה — יום שיבת ציון הנה בא. אתא בוקר. אבל תלוי בתנאי: ה נ ם! שעם ישראל מצדם יהיו נכונים לגאולה.

פ ק ו ד י

א) אלה פקודי המשכן משכן העדות.

מדרש: איש אמונות רב ברכות זה משה, ואין להעשיר לא ינקה זת קרח (שמ"ד נא א). מה שייכות לקרח הכא. אך שם (ב) משה אמר לפני הקדוש ברוך הוא עשינו את מלאכת המשכן והותרנו, מה נעשה בנותר. אמר לו לך ועשה בהם משכן לעדות, היינו לתודה ומצלים בקודש ממשכן למקום תודה וכמו שאמרו (במגילה כז. וברש"י שם כו. בשם תוספתא) דנלמד מצלים בקודש מבצלאל שעשה המשכן ומשה הקימו וכן מתחתות של עזרת קרח וכמ"ש (מנחות צט.) וזה שהמדרש מחבר את משה וקרח ומקביל אותם זה לעומת זה, שהעלאת משכן העדות נלמד משניהם, ממשה שהיה איש אמונות רב ברכות ומקרח שהיה אין להעשיר.

ב) ויכס הענן את אוהל מועד וכבוד ה' מלא את המשכן.

אחרי כל המלאכה הרבה והפזרון הגדול על המשכן בכסף ובזהב וכל אבני חפץ – סוף דבר "ויכס הענן" וכל יקר תפארת, עדפל חתולתם ולא נראה לעינים כל מאומה.

וכמשכן כמקדש, אנו קוראים בהפטורה (מלכים א ח. י–יב) "והענן מלא את בית ה' אז אמר שלמה: ה' אמר לשכון בערפל'. סתר פנים ישים הלום הלוט וכבוד אלקים הסתר דבר. מה זאת?

כל המשכן והמקדש מלא הוא, איכה יצמצם ה' שכינתו במקום, בבית. וכבר צוות הנביא ויתן קולו: "כה אמר ה' השמים כסאי והארץ הדום רגלי, אי זה בית אשר תבנו לי?" ה' שהוא בלי גבול ואין תכלית, איך אפשר שיתקיים בחוג צר ומגבל. "ואי זה מקום מנוחתי?" היתכן שחסר לו תחנות מרנוע ומקום מנוחה. והנביא משיב, משקיט ומרגיע "ואת

כל אלה ידי עשתה ואל זה אביט אל עני ונכה רוח וחרד על דברי׳ (ישעיה סו, א-ב). והתשובה צריכה פירוש ובאור.

כל עמי קדם עשו להם אלילים ויעבדו אותם. העמים לא חארו את אליליהם ככחות טמירים ונעלמים רק ״אלי ראי״, בעלי תמונות מוחשיות וגלות. אליליהם לא ישנאו מתנות ואינם מסתפקים במועט, הם תבענים גדולים. הכל נברא בשבילם, לשמם ולכבודם, נם הנפש ונם הרכוש אשר לעם, להם המה. שיוא ההודי בורא רע וחושך ובזה ימלא ספקו. בעל צפון אליל רע ומחבל, שואף לבלע ולהשחית. המולך דורש דמים וקרבנות אדם לו אשה ריח ניחוח ונם את בניהם ואת בנותיהם העבירו לו באש. מרס הרומי אלוה המלחמה, שדה המלחמה היה מזבח להרוג ולרצוח רבבות אדם. המצרים עבדו לשור אפיס בתועבות ונבלה. בעל פעור ואפרודיטי (ע״ז פ״ג מ״ד) או וענוס מלכת היופי, עבודתם בזמה ולכל קדש יאמר. עבודת יופיטר שקוץ בני יון, ביין ומחולות ותענוגות בשר. ואליליהם ארים וציאס זוללי בשר וסובאי יין ״מיכלי מעלי ומשתי מעלי״, ויערכו לכבודם משתה יום יום. למרקוריס (מרקור) צוברים גלי אבנים וזה רצונו וכבודו. וכהני האלילים מורי השקר ״סרסורי דעברה״ הכבידו על העם וידכאו אותו במוסר אליל ואויל ויאכלו שארם מעל עצמותם. ככה כל עם בחר לו אל כפי מושגו, והעבודה התרכזה רק לצרכו, למענהו להנאתו ולטובתו.

אחד הוא אלקי ישראל אל מסתתר ואין לו כל דמות תבנית וצלם. ״כי לא ראיתם כל תמונה״, ״כי לא יראני האדם וחי״. ״ומני לא יראו״ לכן אי אפשר לעשות לו קורת רוח בכל עבודה כי לא ראינוהו. הוא רואה אבל אינו נראה. הוא אינו מבקש מאתנו מאומה ואין לו כל חפץ. הוא נותן ואינו מקבל. ״אם צדקת מה תתן לו או מה מידך יקח״ (איוב לה, ז) ״כי מי יאמר לך מה תפעל ואם יצדק מה יתן לך״.

וכל המצות ועבודת ה׳ אשר עלינו, לא בעדו הנה ובעבורו, אך לעשות טובה לנו, לנפשנו, לכל האדם. ״ויצונו ה׳ לעשות את כל החוקים האלה, לטוב לנו״. עבודת ה׳ היא: להיות איש הגון, להטיב לבני אדם. ״מלוה ה׳ — חונן דל״. ״עשה צדקה ומשפט נבחר לה׳ מזבח״. אחרי ה׳ אלקיכם תלכו וכי אפשר לאדם להלך אחרי שכינה אלא להרמות לו מה הוא רחום אף אתה רחום (סוטה יד. רמב״ם פ״א מדעות ה״ו).

„אמר ר' יוחנן בכל מקום שאתה מוצא גדולתו של הקב"ה אתה מוצא ענוותנותו, אבי יתומים ודין אלמנות אלקים במעון קדשו". לדחם על אומללים יתומים ואלמנות, זאת היא ה ק ד ו ש ה, זה אלקים במעון ק ד ש ו.

והפילוסופיא וכל החקירות במהות ה', מה הוא העצם הנאצל והנשגב— הבל, שוא לבקש סוד ה' והחקר אלוק תמצא? ומי ימלל גבורות ה'. „הלואי אותי עזבו ואת תורתי שמרו" (פתיחת מדרש איכה ב). אל תחקרו אודותי, מה אני ומה בקשתי. א ת שאלתי, חפצי ועכודתי עומדת על אתת — את תודתי שמרו!

העודת המקדש להיות מקום מרכז לישראל, כנום לצדיקים, מקדש החובק את רבבות אלפי ישראל, ששם נקבצו נועדו כל העם ויהיו אגודה אחת, והכהנים הודו אותם תודה. „ואכלת לפני ה' אלקיך במקום אשר יבחר לשכן שמו שם — למען תלמד ליראה את ה' אלקיך כל הימים". זה אומר ישעיה: „ואל זה אביט אל עני ונכה רוח וחרד על דברי". השכינה אינה שורה על העצים והאבנים אנני הבנין רק בנפשות בני ישראל, בישרים וענוים ויראי ה'. „שכינתו ש מ נ ו להתאחד". „ואל זה אביט". עליהם עיני ולבי. „ו ב ק ד ב ך קדוש" (הושע יא. ט) והיכל ה' ה מ ה (ירמיה ז. ד) ועשו לי מקדש ושכנתי ב ת ו כ ם.

אתרי נבנה ונוסד היכל ה' מלא תמונות יפי, יובל אדם להשוב תועה, כי ה' חפץ במראות ותכונות וכבודו עליהם יראה, ולכן, „ויכס הענן את אוהל מועד" ופני לא יראו.

השמים שמים לה', שם השמש והאור והזוהר. ה א ר ץ, חלק השפל מקום האופל והענן „ו א ד יעלה מן הארץ" — ה' אמר לשכון בערפל. העבודה לא למעני כי למענכם, יושבי ארץ מאפליה. ארץ עיפתה כמו אופל. בעבור האדם, בעד העולם, עולם חסר יבנה. ענן וערפל סביביו. מחיצה מבדלת בין ה' וביניכם. „צדק ומשפט מכון כסאו". עיקר המבוקש שתעשו צדק ומשפט. ה' דורש ממך להאיר על מתשכי ארץ, את המבואות האפלות בנר מצוה. ה' אמר לשכון בערפל!

ויקרא

א) ויקרא – ויקר סימן ותו המכדיל בין משה לבלעם (רש"י א, א).

הכוונה, פעמים רבות הצדיק והרשע דומים למראה עין והיה כצדיק כרשע, כי הרשע מתחפש ומתראה כצדיק, מתעטף בטלית של תכלת ומתנהג בחסידות, ותוכו נחר ושבע תועבות בלבו והוא גונב לבבות ומושך ברשתו המון רב ומוליך אותם שולל, וכמו שאמרו המפרשים (אבות פ"ה מי"ז) על „מה בין תלמידיו של אברהם אבינו לתלמידיו של בלעם הרשע, למה לא הבדילו בין אברהם ובלעם בעצמם?, משני כי בינם לא היה השנוי גלוי ונודע, ובלעם היה נראה בחיצוניותו כצדיק חמים והביע בפיו דשת קדושים ורוח הטומאה בקרבו, ורק בין התלמידים כבר היה תהום רבה והפרץ רחב וההבדל בולט.

בין ויקרא לויקר אין ניכר היטב, כי גם ויקר יש לקרוא „ויקר" כמו נערה שכתוב בתורה (בראשית לד. ג ודברים כב. טו) נער בלי ה"א.

ב) נפש כי תחטא ומעלה מעל בה' וכחש בעמיתו.

בעירה... מקום שבתי לפנים, שהיתה על הספר בין מולין לאשכנז, מצאו רבים מחיתם מהעברת מחודות מעבר הגבול בלי מכס. ואמנם זה לא היה מחטאים שבין אדם לחברו רק איסור מטעם השלטון ונזק המלך. אבל „המוליכים" ומולים במכס אחזו בשטת „מתוך והואיל", מתוך שהותרה הותדה והואיל ואשתרי אשתרי, יען שעברו ושנו והותר להם להעלים המכס, אין רע והותר גם גנבת וגזלת איש מרעהו. וכאשר רדפו אחריהם באישון לילה נוטרי הגבול וחילי המשמר, ורבים מהם השליכו צרורות סחורותיהם בההפזם וינוסו, לא דקדקו חבריהם בשלי ושלך ויחטפו להם מן

הסחורות איש איש כאשר השיגה ידו באלמות, ואף בלי התנצלות "אין חטפי ודידי חטפי". ודמעת העשוקים ואין להם מנחם.

עובדה כזו ממש יש לנו פה. מחרחרי ריב, מלאכי חבלה יסדו מוניפול לבשר ויכופו את הטבחים להגביה את שער מחיר הבשר ולכבוש את השוק ולא להניח לטבח חדש לעשות בו סחורה — זה ענין כללי. הם בטלו את מקור הכנסת התלמוד תורה והישיבה — זה דבר חברותי. הרסו בזרוע ובתחבולות רמיה את אגודת השוחטים שהמשיכה עבודתה עשר שנים והיתה למבצר הכשרות — גם זה מעשה פוליטי, כל אלה שערוריות בשם פרינציפ ועושק בסטוה של מפלגה וכתה.

אך בתוך הזוהמא והתהפוכות האלה, בהזדמנות זו, לקחו להם שוחטים שאינם בני סמכא כלל, והם זובחים ומספיקים בשר להרבה אנשים — להפקרות כזאת אין להתיחס באדישות, כי פורצת כל גבול, בפרוע פרעית ביסוד הדת ומאכילים בזדון נבלות, ויש להם תירוץ, כי בשעת מלחמה גם קדלי דחזירי הותרו.

דעו לכם, כי לא מתוך העלמת מכס מותרת נגבה, ולא על ידי מחלוקת יכולים אנשי "דמים" ומרמה למחוק מן התורה איסור נבלה וטרפה.

מתחלה מורים היתר, כי ההרס הוא ענין חברותי ונוגע בין איש לאיש וכחש בעמיתו. אבל עברה גוררת עברה ויוסיפו סרה עד כי יאכלו נבלות ופגול. נפש כי תחטא ומעלה מעל בה'?

צ ו

זאת הורת העולה היא העולה.

העולה מכוונת על הרהור הלב. מה טעם ? והעולה על דוחכם היו לא תהיה (יחזקאל כ) וכן איוב אומר והשכים בבוקר והעלה עולות מספר כולם כי אמר איוב אולי חטאו בני וברכו אלקים בלבבם. (ירו' יומא פ"ח ה"ז).

אם יהשוב אדם, כי רק על עלילות רשע ופעולות רעות ומשחתות צריך כפרה אבל דברים שבלב אינם דברים ומה אכפת ובמה נתשב הניון עמל ואון ורעות רוח שאינו יוצא לפועל כלל, באה התורה ותלמדנו כי הרהור עברה הוא חטא ועון, ועל האדם להטהר ממנו ולהביא עליו קרבן.

כי המחשבה היא פתח תחלת, ובכל המעשים המשתתים ידה ראשונה בכל סוף מעשה במחשבה תחלה. גם רבה היא על האדם כי אין מעצור לו ללכת בשרירות לבו כל היום בלי בושה ומורא בשר ודם, כי מי יודע את אשר בלבבו ?

ובתורה: כי יצר לב האדם רע מנעוריו — לא תתמוד — ולא תתורו אחרי לבבכם — והי' יראה ללבב — לב טהור ברא לי ה' — מכל משמר נצור לבך — תנה בני לבך לי — כי העושק יהולל חכם ויאבד לב מתנה.

ובמשנה: איזה דרך טובה ? — לב טוב. ואיזה דרך רעה ? — לב רע. אמר להם דואה אני את דברי אלעזר בן ערך מדבריכם שבכלל דבריו דבריכם. (אבות פ"ב מי"ג מי"ד)

ובתלמוד: אחרי עיניכם זה הרהור עברה, אתם זונים זה הרהור עבודה זרה. (ברכות יב:)

יצר הרע דומה לזבוב ויושב בין שני מפתחי הלב. (שם סא.)

אמרו לו: אם מידי עברה יצאנו, מידי הרהור לא יצאנו, מיד ונקרב את קרבן ה'. (שבת סד.)

הרהורי עבירה קשו מעבירה (יומא כט.).

ונשמרת מכל דבר רע, מכאן אמר ר' פנחס בן יאיר אל יהרהר אדם ביום (כתובת מו.).

ודלמא מהרהר בעבודה זרה הוי וכתיב למען תפוש את בני ישראל בלבם (קדושין לט:).

מי שנתכוון לעלות בידו בשר חזיר ועלה בידו בשר טלה טעון כפרה וסליחה (נזיר כג.).

הקדוש ברוך הוא ליבא בעי (סנהדרין קו:).

פרש מצודה להעלות דגים והעלה תינוק ודגים רבא אמר חייב זיל בתר מחשבתו (מנחות סה.)

ליבא ועינא תרין סרסורין דחטאה דכתיב תנה בני לבך לי ועיניך דרכי תצורנה אמר הקב"ה אי יהבת לי לבך ועיניך אנא ירע דאת לי. (ירושלמי ברכות א.)

— כל מחשבה שהוא גורם לאדם לעקור עיקר מעיקרי התורה מוזהרים אנו שלא להעלותו על לבנו. (רמב"ם פ"ב מע"ז ה"ג).

לא נחקור אחר מחשכת הלב, וזה באמת יסוד גדול בדת כי המחשבות הרעות אבות הטומאה, והמעשים ילדיהן, ואם ימות האדם טרם יוליד אין זכר לבנים. נמצאת זאת המניעה שורש שכל הטובות יוצאות ממנו (החנוך שם"ז).

והרב ר' וואלף לנדא מסטריקוב במכתבו על איש צבוע, כותב:

לב לא טהור
מחלאה ונבלה.
מה לו דוהר
הר הקבלה!

ש מ י נ י

זיקתו בני אהרן איש מחתתו – ויקריבו אש זרה אשר לא צוה אותם, ותצא אש מלפני ה' ותאכל אותם.

מיתת שרפה של בני אהרן על הקרבת אש זרה שלא היתה מצות לא תעשה ולא הוזהרו עליה, רק שלא נצטוו להקריב "אינו מצוה ועושה", אשר לא צוה אותם–נפלאת היא בעינינו. עליה חכמים התמהו והשתוממו וקדמונים אתזו שער וישאלו מה זה, על מה עשה ה' ככה "ענוש לצריק להכות נדיבים".

ולכן דרשו אותם לגנאי ויעמיסו עליהם אשמות . ופשעים אשר אינם כתובים בספר, וידרשו לתשאותיהם ויתתרו למצוא עון זה בכה וזה אומר בכה: לא מתו בני אהרן עד שהורו הלכה בפני משה רבן (ערובין סג).

תאות הכבוד הוציאה אותם מן העולם: "וכבר היו משה ואהרן מהלכים זנדב ואביהו אחריהם. אמר נדב לאביהו אימתי ימותו שני זקנים הללו ואני ואתה ננהיג את הדור. אמר להם הקב"ה נראה מי קובר את מי" (סנהדרין נב.).

בניו של אהרן מתו על שנכנסו שתויי יין באוהל מועד (ויק"ר יב. א) – שהיו מחוסרי בגדים, – ונכנסו בלא רחיצת ידיהם ורגליהם ופרעו את ראשיהם (שם כ. ז).

ולהפך. יש שדרשו אותם לשבח: נורא אלקים ממקדשיך ממ ק ו ד ש י ך. לא מתו בני אהרן אלא להקריש שמו של הקדוש ברוך הוא (זבחים קטו:). אמר משה לאהרן יודע הייתי שיתקדש הבית במיודעיו של מקום והייתי סבור או בי או בך עכשיו נמצאו בניך גדולים ממני וממך שבהם הבית נתקדש (תו"כ שמיני. ויק"ר י"ב ב).

ובאמת, אין עונש בני אהרן מקרה בודד ונפלה, יוצא מן הכלל. כי

המון מעשים רבים כאלה נקרו ויאתיו על קלות ראש ונגיעה בקודש אף בלי צריה:

(א) פן יהרסו אל ה' לראות ונפל ממנו רב.

(ב) ולא יבואו לראות כבלע את הקודש ומתו.

(ג) ויך באנשי בית שמש כי ראו בארון ה' ויך בעם שבעים איש חמשים אלף איש. (שמואל א ו. יט. סוטה לה:)

(ד) וישלח עוזה אל ארון האלקים ויאחז בו כי שמטו הבקר (והיתה כוונתו לטובה) ויחר אף ה' בעוזה ויכהו שם האלקים על השל (שמואל ב ו. ז. סוטה לה.).

(ה) עוזיה בא אל היכל ה' להקטיר על מזבח הקטורת, וינגע ה' אותו ויהי מצורע עד יום מותו (דהי"ב כו. טז. יט.) *)

(ו) מעשה בתינוק שהיה קורא בספר יחזקאל והיה מבין בחשמל ויצאה אש מחשמל ושרפתו (חגיגה יג.)

(ז) ארבעה נכנסו בפרדס — בן עזאי הציץ ושת, בן זומא הציץ ונפגע (שם יד.)

הקדושה נצלה על כל חק ואיננה זקוקה לתנאי המשפטים ודקדוקיהם, ועליה יאמר „לא תוכל לראות את פני", לדעת נמוקי העונשים והטעמים, כי נשגבו מבינתנו ואין לנו בה כל מושג. „של נעליך מעל רגליך כי אדמת קודש היא". פה תכלית גבול הידיעה. במופלא ממך אל תדרוש „ומקדשי — תיראו".

---

*) (אמנם זה הפא מפורש בתורה: למען אשר לא יקרב זר אשר לא מזרע אהרן הוא להקטיר קטורת (במדבר יז. ה) והזר הקרב יומת (שם יח. ז). זר ששמש במקדש הכתוב אומרים בידי שמים (סנהדרין פ"ט מ"ו ורמב"ם פ"ט מביאת מקדש ה"א). ומת שכתוב (מלכים א, ט. כה) „והעלה שלמה עולות — והקטיר אתו" לא שבעצמו הקריב והקטיר רק שהתנדב מהונו לכך כפי' רמב"ן — ויש לומר שעוזיה היה שמו עזריה (מלכים ב טו) ואחרי אשר מעל בקודש ונענש, קראוהו עזריה, שהיה נגוזו כ ע ו ז י ה הנ"ל.

תזריע

אדם כי יהיה בעור בשרו שאת או ספחת או בהרת – והובא אל אהרן הכהן.

יש אומרים כי הצרעת היא מחלת עור טבעית והכהנים היו מלפנים הרופאים, וההסגר הוא מטעם חוקי שמירת הבריאות למען לא יתפשט הנגע וידבק מאיש לאיש. ויש סמך לזה מרי יוחנן שאמר: מפני מה אין מצורעים בבבל? מפני שאוכלים תרדין ושותים שכר ורוחצים במי פרת (כתובות עז:) וכן ר' מאיר לא אכיל ביצי מן מבואה דמצורע. ריש לקיש כד הוה חמי חד מנהון במדינתא אמר ליה פוק לאתרך לא תזהם ברייתא. (ויק"ר טז. ג).

אבל צרעת ה ב ג ד שבתורה מכחשת ומבטלת שיטה זו, כי הלא אין מחלת בגד בעולם כלל, וכן ראיה כנגד, מחכמי המשנה שאמרו שאין גוי מטמא בנגעים (נגעים פ"ג מ"א, פ"ז מ"א, פי"א מ"א, פי"ב מ"א) ואין טומאת נגעים בחנים (שם פ"נ מ"ב) ולא לחתן בימי שמחתו (שם). ואלו היתה צרעת חולי מתדבק, מה יום מיומים ומה גבר מנוברין? מי יצב גבולות עמים ויבדיל בין הזמנים. מי ישים רתן ומסגר על פי המצורעים ועל אפם לבל יפיצו רוח זלעפות ואויר משחת על כל סביבותיהם ומי יאסור ידיהם כזקים בלא יוכלו יגעו בקרובים אליהם ולא יהיו לנגעי בני אדם לבלע ולהשחית עצומים?

ואמנם ודאי שיש צרעת בטבע, כצרעת נעמן, שאת הנגועים בה מרחיקים גם האומות וסורו טמא קראו למו. אבל פרשת נגעים שבתורה מטפלת בחק דתי, שהוא למעלה מן הטבע וכמו שכתב הרמב"ם (בסוף הלכות טומאת צרעת) שאינה ממנהגו של עולם אלא אות ומופת בישראל. וכן כתב בפירושו (פי"ב מנגעים מ"ה) שהם דברים בלתי טבעיים ואינם חלאים טבעיים בשום פנים. וזה עונש כמו המבול, מהפכת סדום, מכות מצרים, ופי הארץ, מים המאררים ומגפות שבתורה.

והצרוע נקרא רשע (נגעים פי"ב מ"ה מ"ו) כי נגוע על דבה ולשון הרע (ערכין טו:) שאיסורו מפורש בתורה: לא תלך רכיל בעמך. והרבה פעמים בתהלים משלי וקהלת.

מצורע

אמר ר' יהושע בן לוי: חמשה תורות כתובות במצורע, זאת תורת נגע צרעת. זאת תהיה תורת המצורע. זאת תורת אשר בו נגע צרעת. זאת התורה לכל נגע הצרעת. זאת תורת הצרעת — תורת המצורע „המוציא שם רע", ללמדך שכל האומר לשון הרע עובר על חמשה חומשי תורה (ויק"ר טז ו).

חטא לשון הרע ולזות שפתים. לא רק מרשעים יצא רשע וכסילים מרים קלון, חרבות בשפתותיהם לשפוך בוז לבלע ולהשחית, אך גם צדיקים כבירים ישרים ותמימים נלכדו ובלי משים בטאו בשפתם כמו הנה, ומגיד לאדם מה שחו ראה עמל בדברי צדיקים ונחשב להם לדבה.

(א) [ספר דברים] מרים הנביאה דברה במשה, לא בפומבי, במקהלות, רק לבדה, בינה לבין עצמה, וכוונתה היתה טובה, כי נורל צפורה אשתו נגע בלבה והמו מעיה לה, ולא הסבה כל נזק למשה, ובכך זאת נענשה בצרעת, והתורה הציבה עובדא זו לזכרון להשמר מכל דבר רע וכי גם צדיק בארץ ישולם. זכור את אשר עשה ה' אלקיך למרים (אדר"נ פ"ט. ספרי בהעלותך. דב"ר ו. ד ו).

(ב) [ספר שמות] משה הגה ברוחו לפני ה' ויאמר כטופק: „וחן לא יאמינו לי" ורבורו לא עשה רושם כלל, אך היה רע הדבר בעיני ה' כי חשד בכשרים, ותיכף ומיד — והנה ידו מצורעת כשלג. (שבת צז. שמ"ר ג. טו. יז).

(ג) [ספר בראשית] יוסף הביט און בבני יעקב ויבא דבת אחיו אל אביהם וידבר בצדקה לשם שמים, למען ישפרו מעשיהם — אבל הה תחת חטה יצא חוח כי עקימת שפתיו הוי מעשה ולו נתכנו עלילות, ועל פיו נתגלגלה גלות ועבדות מצרים. ויוסף הציב יסוד דברי ימי ישראל (ב"ר פד ד. פז א).

(ד) [ספר ויקרא] זאת תורת המצורע: המוציא שם רע (ערכין טו: טז). איש בזדון, מחרחר ריב מפיה מדון. חץ שחוט לשונו, לקלל לחבל שם רעהו ולהתכבד בקלונו — הוא המצורע. בדד ישב ומחוץ למחנה מושבו יקרא.

(ה) [ספר במדבר]. המרגלים הוציאו דבת הארץ רעה וסיפם דבר שוא להבאיש ריחה ולהשליך עליה שקוצים בדברי בלע, ובשוט לשונם האבידו טובה הרבה והמיטו אסון על כל העם עד תום כל הדור, ולא נחתם גזר דין אבותינו במדבר אלא על לשון הרע (ערכין ס"ג מ"ה) והם מתו במגפה.

כמה גדול ותמור פשע שפתים ורע לשון הרע, כי התורה בכל ספר וספר, מצירה אותנו במכתב אלקים ורשמה בכתב אמת ריבאר לכל אשר לו עינים לראות ואזנים לשמוע, להתרחק ולסור ממנו ולשמור מינן ולשוננו, ומי אשר רגל על לשונו, עובר ומזלזל ומיקל ראש בכל תמשת חומשי תורה.

ומה נורא הפלגת מאמר חז"ל: כל המספר לשון הרע מגדיל עוונות כנגד שלש עבירות: עבודה זרה, ג"ע ושפיכות דמים (ערכין טו:).

כל בעל לשון רע אשר עבר ושנה לא יתחמץ לבבו והוא צדיק בעיניו ונמוקיו עמו:

(א) הנקל בעיניו לספר בגנות כל איש ולא יחשוב לו לעון. מוהה מיו ואומר: לא פשעתי און, כי לא עשיתי בפועל כל רע, לא רצחתי נפש לא שפכתי דם, לא מצעתי ולא ננעתי באצבעי הקטנה בכל איש, ואין זה רק דבר שפתים ושיחה קלה בעלמא ומה בכך, הלא משחק אני".

(ב) לפעמים יזכה את ארחו באמרו: אינני נושא פנים ועושה חנף, האמת נר לרגלי ואשר תשים בפי אותו אדבר, ואי אפשר לסבול ולנשוא איש תככים כפלוני ולהיות כמחריש.

(ג) ויש כי ידבר דתת: לי הצדקה ולא בושת הפנים, "לשוננו גבורה" זו גבורה ועוז משפט צדק ומצוה להגיד פשע האיש ההוא, כי הוא נוכל צבוע ומתעתע, גונב דעת הבריות. והחובה לבלע פני הלוט והמסכה הנסוכה למען יראו את פניו ולא יהי למכשול עון, ולבער עושי

רשעה עד תרמה ולכלות קוצים מן הכרם – ואני מקנא קנאת ה'.

אבל חכמינו בטלו ושמו לאל כל הנמוקים האלה, לא כן בדם וטמא כטמא בריר חלמות. ושלשה אלה שלשה פתחים לניהנם (ערובין יט.) ואבות הטומאה ונוזקין המה.

(א) האמתלא הראשונה: "דבורא לאו מילתא" – הן זו שפיכות דמים, כי מח חילוק והכרל בין הורג נפש בחרב וחצים, או חרבות בשפתיו חרב פיפיות ולשונו חרב חדה וחץ שחום, ובשבט פיו יכה וברות שפתיו ימית? לשון הרע הורג שלשה (ערכין סו:) "ומות וחיים ביד לשון" (משלי יח כא). אמרו לנחש: מפני מה אתה נושך אבר אחד וכל האברים מרגישים? אמר להם: ולי אתם שואלים? אמרו לבעל הלשון שהוא אומר כאן והורג ברומי (ירושלמי פאה פ"א ה"א. ויק"ר כו. ב).

ב) האמתלא השנית: "אמת אמת תפסיה" [ברכות ידי] – היא שיטת עבודה זרה. עובדי כוכבים לא הכחישו ממשלת ה'. מי לא יראך מלך הגוים, דקרו ליה א – להא רא – להא (מנחות קי.). הוא הכח הכולל, הסבה הראשונה, אבי כל הסבות. אך טעו ותעו שראוי לחלוק כבוד גם לכוכבים ולמזלות ולהעריץ אותם, וזה רצון ה'. (רמב"ם רפ"א מע"ז.)*) וכל המוסיף גורע ויאבד דרך (סנהדרין כט.).

ומי שנושא אמת על שפתיו, ובשמה ילשין ואלה פיהו מלא ומצורר מדגים ושנאת הבריות – האמת נצרפת, והוא מ"יף ופ"ל את האמת חותמו של הקב"ה (שבת נה.) נכריה עבודתו. עבודה זרה.

הרב ואלף לנדא מסמריקוב אמר: המצורע, בעל הלשון, הלא איש אמת הוא (רמב"ם פ"ו מדעות ה"ב). וכנגדו אהרן הכהן שינה את האמת ואמר שקר לכל אחד מבעלי הריב, כי רצהו מתחרט ומבקש שלום. (אדר"נ פי"ב. אבות פ"א מי"ב אהרן אוהב שלום ורע"ב שם) וצותה תורה שהמצורע יבא אל הכהן, שטהרת איש האמת ורפואתו, תהי רק על ידי אהרן הכוזב, כביכול.

---

*) ראה דרשות הרן ט. רשב"ם שמות (לב. ד.) מהרש"א סנהדרין סג. ומנחות קי.

(ג) והשלישית: „לשמה, לשם מצוה" – זו נלוי ערוות. היא תאות קנאה ושנאה וכבוד. והתאוה מעורת עינים ועושה כל עקוב למישור. להוות נפשו וקנאת כבודו יקרא המלשין: „קנאת ה'" ולריבו ריב לה'. אין זה משפט רק משפת ותחת צדקה – צעקה, היא מעשה שטן, פרי כחש תועבה ונבלה. ערוות היא.

* *

*

ובאמנה הוא ענין לענות בו ופרובלימה קשה, איך יוכל איש להתבא משום לשון בשבתו בחבורת מדברים ומספרים ומבקרים תכונת אנשים שונים וברוב דברים לא יחדל פשע שפתים רכילות וליצנות, ואז הוא במצב המצור גדר מזה ונדר מזה, כי להשתתף בשיחתם לדבר סרה – אסור. להצדיק איש ללא צדק ומשפט – שקר הוא וצביעות. *) ואין ממלם רק – שתיקה. לשום מחסום לפיו. וכמה מעיק למדבר להתהפך לדומם. כאלם לא יפתח פיו, להיות איל מתרישׁ, ובצדק אמרו חכמים: הכל באבק לשון הרע.

---

*) ר' יהושע בן הרב אלעזר הכהן מסובצוב הגיד לי, כי אביו התפלל בכל יום כי יגיע למדרגת ר' וועלוויל וכאחרונה אשר אהב גם את העכריינים והנגפים ויקראם כשם „צדיקים". ובאשר ספרתי זאת לאחי הרב מבגדין, משך בכתפיו ואמר: „לא פינה ולא מקצתה. ה' ישברני פנה לצאת מרשתי ולאבד כיוצאי.

א ח ר י

בזאת יבא אהרן אל הקודש.

ר' יודן פתר קרא בכהן גדול בכניסתו לבית קדשי קדשים. חבילות חבילות של מצוות יש בידו. בזכות התורה: וזאת התורה. בזכות שבת: אשרי אנוש יעשה זאת שומר שבת מחללו ועוד. (ויק"ר כא. ה).

לכאורה, הדרוש הזה תמוה, ונגד פשוטו של מקרא האומר: בזאת יבא אהרן, בקרבנות סדר היום. ומה המריץ את ר' יודן להוסיף תורה ומצוות שאין זמן יום הכפורים גרמא וחובתם בכל השנה.

יום הכפורים, הוא היום היותר קדוש בשנה, והכהן הוא גבור היום, המנצח על עבודת הקודש ועל פיו תהי המהרה והכפרה. ואם כן עליו להיות גדול והקדוש מאחיו. ויפלא כי היו כמה כהנים גדולים שלא הצטיינו בתורה ובמעשים כלל, ותכונת נפשם במדות ומוסר היתה שפלה מאד, ומה רחם וגבורתם לטהר טמאה לכלא הפשע ולכפר עוונות?

והאם כמונו כנויי הארצות שהקדישו והעדיצו את כסריהם בשביל מלבושיהם המצויינים והמגוונים "צבע רקמתים" וחפו גונדי (סוטה כב:) אף ששבע הועבות היו בלבם?

ובאמת בני עמנו העריכו ערך איש לאשורו, והברק החיצוני לא עור את עיניהם וחלקו כבוד רק לאשר לו יאתה. מעשה בכהן גדול אחד שיצא מבית המקדש בכלות עבודת יום הכפורים וילכו העם אחריו ללוותו. אך בראותם את החכמים שמעיה ואבטליון עזבו את הכהן וילכו אחריהם. ויתר להכהן כי הקלו בכבודו וכבוא החכמים לפניו לקחת רשות ללכת לביתם, עקץ אותם באונאת דברים ויאמר: ילכו לשלום בני העמים (הזכיר כי הם ממשפחת גרים) והם ענוהו כאולתו: כן הדבר. בני העמים אוהבי שלום ורודפי שלום

כאהרן ילכו ויבואו בשלום. אבל איך יבא בשלום, איש מזרע אהרן והוא איש ריב וגבה לב ולא יעשה כמעשי אהרן ז"ל (יומא עא:).

וזה הדבר אשר הורה ר' יוחנן, הכהן הגדול הוא דאוי לעבודה אם הוא ג ד ו ל מאחיו בחכמה (יומא יח.) אם הוא בעל תורה ובידו מצות־ת ד ו מ ח שנותנים לו "מנת" וזה אות שהוא מחזיק בתורת ה' (סנהדרין צ:) ועוד חבילות מצות, ואם "כהנים ילבשו צדק" להם הצדקה ללבוש בגדי קודש ו ב ז א ת יבא אל הקודש להקריב ולטהר עון. אבל אם הוא כהן ללא תורה וכל השנה ירדף דקים ו ז א ת לא "זאת" אז נכריה עבודתו ולא ידצה לנו.

וזה כוונת המאמר: כל כבודה בת מלך פנימה — זה משה. ממשבצות זהב לכושה — זה אהרן שנאמר ועשית משבצות זהב (במ"ר א. ג). דק אם הכהן למד דעת קדושים ותורת משה בלבו, תוכו פנימה, ובקרבו קדוש — יוכל לכהן פאר ללבוש חושן ואפוד ומשבצות זהב. הציון, השלט על פתח שער החנות, הוא לאות על הסחורה אשר בה, ומשבצות זהב ובגדי קודש בלי תורה — הם שלט בלי סחורה, חנות ריקה ובוקקה.

ואלה דברי התלמוד: כשבנה שלמה את בית המקדש בקש להכניס ארון לבית קדשי הקדשים דבקו שערים זה בזה — ולא נענה, כיון שאמר זכרה לחסדי ד ו ד עבדך מיד נענה. (שבת ל.)

שלמה בחנכו את בית המקדש היה סמוך ובטוח כי תמים פעלו וכי היכל ה' כולל הכל ועליו אין להוסיף ואין נעלה ונשנב ממנו, אך כאשר דבקו שערים וסגר עליו הפתח, ראה כי עוד יש מנרעות לבית וסרס הגיע לשלמות הנרצה עד שאמר: זכרה לחסדי דוד. ובהזכידו מעשי אביו שעסק תמיד בתורה וה' אסר לו: כי טוב יום בחצרך מאלף, טוב לי יום אחד שאתה יושב ועוסק בתורה מאלף עולות שעתיד שלמה בנך להקריב לפני על גבי המזבח (שבת שם) מיד נענה, ואז עמד על האמת כי רק התורה היא אבן פנה וחותם תכנית, וקרבנות: אין תורה לא יכשרו והמה רק חצי דבר.

וכיוצא בזה בזמננו. למשמע אוזן דאבה נפשנו, כי הצבור מצמידים להם לתפלת יום הכפורים חזן מטיב נגן ואין מדקדקים במעשיו ואף אם הוא עבריין ובליעל — אין רע. ובבר צווחו על זה קמאי וקמאי דקמאי: "נתנה עלי בקולה על כן שנאתיה — זה שליח צבור שאינו הגון היורד לפני התיבה" — (תענית סז:) "תרעומתי על חזני הארץ הזאת (ספרד) אף אם הוא רשע גמור אין חוששין רק שיהיה נעים זמירות והקב"ה אומר נתנה עלי בקולה על כן שנאתיה" (תשו' הרא"ש כלל ד) "שיר כסילים מרים קלון בית אדוניו להללו. ה' יחהו מריביו עליו בשמים ירעם ועליון יתן קולו" (ר' זלמן מרגליות בס' בכור שור לדודו תב"ש תענית סז:)

אחי, אם תאבו לשמוע אל הרנה, לכו לבית האופירה ותתענגו לקול שרים ונוגנים כנפשכם שבעכם, אבל אם אתם באים בבית ה' לשמוע אל התפלה, לעבודה שבלב, עבודת ה', דעו כי אך תפלת ישרים רצונו "ואל זה אביט אל עני ונכה רוח וחרד על דברי". ואלו חזניא כעמא דארעא (כעובדי עבודה זרה, סוטה מט. תוס' יום טוב משם רש"י) צעקתם לא ישמע א-ל ותפלתם תועבה, חלול הקודש הוא והם חומסים גם את הדכוש וגם — הנפש.

קדושים

קדושים תהיו.

התורה מטלת חובה עלינו להיות קדושים. הבה נדעה מה כוללת מלה זו, מה המה תגאי ונדרי הקדושה, מה עלינו לעשות וממה נחדול למען קדושים נהיה?

הרבי מפרשיסחא, ר' בונם אמר: על האדם להיות: ירא ה', טוב לבב ומשכיל, ואם שלש אלה לו ויחדו בו יהיו תמים, אז הוא גבר תמים, איש כדבעי, (ראה ספר זכרון 175)

והם הם שלשה הדברים שהעולם עומד עליהם (אבות א) על התורה (להיות איש שכל, בעל הורה) ועל העבודה (יחיק עובד ה') ועל גמילות חסדים (להטיב עם הבריות).

תואר צדיק איננו כולל כל המעלות, כי יש יתר מרעהו צדיק, שעולה עליו צדיק תמים, צדיק כביר (איוב לד יז) וצריק גמור בתלמוד. אך תואר קדוש מכיל הכל, איש שהכל בו (סוטה מז:).

והתורה בפרשתנו תחת שם קדושים חשבה בפרטיות שלש מדות אלה:

ו ת י ק ו ת: שבת, עבודה זרה, סגול, שבועת שקר, כלאים ושעטנז, ערלה, הקפת ראש וגלוח הזקן, שרש וקצקע, מורא מקדש, צריות, שרצים.

בצוות בין אדם לחברו: מורא הורים, פאה ולקט, גניבה גזלה, מכשול עור, משפט ומדות, לשון הרע, ואהבת לרעך ולגר, נקימה ונטירה.

הרחקת סכלות והבלי דמיון: לא להיות פתי יאמין לכל דבר שטות, לאובות וידעונים וכשוף ומשאות שוא ומדוחים. הבל המה מעשה תעתועים.

והאיש הנזהר בכל אלה קדוש יאמר לו.

א מ ו ר

אמור אל הכהנים, לנפש לא יטמא בעמיו. והכהן הגדול מאחיו — לאביו ולאמו לא יטמא ומן המקדש לא יצא.

לכאורה משפט זה עושה רושם, כי הפקיד הכהן הגדול לחיות חיי ערירות, לבדד ישכון, ניטל מן הקרובים אליו ואין לו כל יחס ושייכות עמהם, וכעין כמרי נוצרי דת רומית שאינם נושאים נשים ואינם חיים חיי משפחה.

אבל זה משפט מעוקל ולא כן הוא. כי הלא אין מעצור לכהן גדול לישא אשה ולהוליד בנים ולהיות בן נאמן ומסור להוריו ולמשפחתו בחייהם ורק ב מ ו ת ם יפרדו והמות יפריד בינו ובינם.

ובכל זאת יפלא החוק הזה בעינינו ונראה כאכזרי. הנה לב הכהן דוי וכאבו אנוש במות עליו הוריו או על אבדן בן יקיר לו יהמו מעיו, ותציקהו רוחו והמון רגשי נפשו יתקפוהו וכל קרביו וחושיו יחמרו לשפוך את לבו ולבטא את יגונו וצערו, לקחת חלק בקבורתם ולשית ידו על עיניהם. אך זכות טבעית זאת ומשפט כל אדם — אין לכהן, כי יד הפקודה חזקה עליו: „בן אדם! הנני לוקח ממך את מחמד עיניך, לא תספוד ולא תבכה ולא תבא דמעתך. האנק דום, מתים אבל לא תעשת, פארך חבוש עליך". היה לנציב קרח וקפאון ובשרך נחוש, לבך לא ירחש לא יחוש. על הכהן לכלוא את הרוח, להיות לפלח אבן וצור החלמיש, מן ה מ ק ד ש ל א י צ א, ממקומו לא ימוש!

אך אל תתמה על החפץ, כי פקודי ה' ישרים ומשפטיו אמת וצדק.

ההמון מעריץ את המתים בחרדת כבוד, ושיטתם כי המת קדוש, המשל ופתח עמו ומוראו עליהם „ואחרי מות קדושים אמור". ובאמונה זו השתמשו רמאים ונוכלים להתעות אנשים בשם המתים, כי הם יכולים לשנות

סדרי הטבע בלהטיהם, ועבודה זרה היתה נפרצה לעמים רבים ללון בבתי קברות "היושבים בקברים ובנצורים ילינו", דורשים אל המתים "ועם אל אלהיו ידרוש בעד החיים אל המתים" ויאכלו זבחי מתים.

ותבא תורת ח י י ם ולמד לתועי רוח בינה כי עיקר האדם הוא הרוח והנפש "ויהי האדם לנפש חיה" והנויה היא רק בית זבול לנפש, תכריך ומעטה חיצוני, וכאשר תצא רוחו, עבר ובטל ישותו והיה לאין, ורק הנפש היא בת אל-מות. הכת הוא אבי אבות הטומאה וגם קברי צדיקים מטמאים *) "עצמות חמור טהורים ועצמות יוחנן כהן גדול טמאים" (ידים פ"ד מ"ו). ואין זכר בתנ"ך כי בית קברות היה משמש למקום פולחן דתי כמנהג עמים קדמונים.

ועל כן הכהן אשר נזר משחת ה' עליו וקדוש הוא לאלקיו לא יוכל לגשת לקרבה למת. הקדושה והטומאה לא יתאימו ולא יתחברו יחד.

אוב איש כי יקלל אלקיו ונשא חטאו, ונוקב שם ה' מות יומת.

פסוקים אלו צריכים באור, מה חלוק בין מקלל לנוקב ומה למה נוקב שם ה' במיתת רק חטאו ישא. בהלמוד (סנהדרין נו.) ובספרא פ"ק ה' מפרשים חכמים כי נוקב שם דמיותר במיתה, ומקלל בשם מן הגוים. הוא באוהרה לבד, וכן כתב בתרגום יונתן כאן. וכן ב' רמב"ם (פ"ב מע"ז ה"ו). או כמו שאמר ר' יהודה בספרא וכ"כ רש"י כאן מקלל היא בלא נתראת נשא חטאו בכרת. (וע' תוס' בסנהדרין שם ד"ה ועל).

ובצקרה (שני פ"ת) מפרש איש איש כי יקלל אלהיו, מוסב על נכרי אם יקלל עבודה זרה שלו, כודאי לפי דתו ישא חטאו, וקל וחומר שנוקב שם ה' מות יומת, וכן כתב אברבנאל שקאי על נכרי ומפרש שאם יקלל הע"ז אין לנו לריב ריב הע"ז רק ונשא חטאו על ידי הע"ז אם תובל לענשו. כמו שאמר (שופטים ו. לא) אבי נדעון אם אלהים הוא יריב לו.

ואנחנו יש להתרעם על פירושם, וכמו בירושלמי סוכה (פ"ד ה"ג) תני בשם ר' אייזור ע"ז שברה עם ישראל בים מהו מעבא "מפני עשך אשר מדית לך מצרים גוים ואלוקיו" (שם"ב ז. כג) אמר לו ר' עקיבא ח"ו אם אומר אתה כן נמצאת עושה את הקודש חול, וכן בבבלי (חגיגה יד.) אמר לו ר' יוסי הגלילי עקיבא עד מתי אתה עושה שכינה חול.

והנה חס פירושו הכתוב על העמים, אבל איך יש להשתומם ולהתפלא על הוהר שכתב (שיקרא קו:) "תא חזי כד הוו ישראל במצרים הוו ידעו באיזון דרבין" עמא דמגנן על שאר עממין וכל חד וחד הות ליה בלהודוי מיניהו, כיון דאתקשרו בקשירא דמהימנותא וקריב לון

קב"ה לפולהניה אתפרשו מניהו וקריבו לגבי מהימנותא עלאה קדישא ובגין כך כתיב איש איש כי יקדיש אלהיו אע"ג דפלחנא נוכראה הוא. כיון דאנא פקידית לון מסנא לדברא עלמא, מאן דמיים ומבני לון ונשא חסאו וראי דהא ורשיעי קיימין ואולי ומדברין בני עלמא, אבל ונוקב שם ה' מות יומת וכו' לאיזן ונשא הוא בגין דמבני עובדי ידי, מבני דשמשי דאנא פקידית אשור הוא אבל מיתה לא אתחייב בהו".

ולפי הוזהר הכתוב אומר שאיש ישראל המכזה עבודה זרה הוצא ונענש. והנה אם אמנם שאין כוונתו על ע"ז מעשי ידי אדם רק על בריאת ה' בששת ויום ובוכבים ובמו שיעיד עליו רעו ושעיר לסיאא שבכיא אחר כך שי' יוסי קדל את השים ור' שמעון הוכיחו על כך "דשמשא דעלמא הוא, ורא אלקים את כל אשר עשה אזילו נהשים ועקרבים ויתושים בכולהו כתיב וה"ה שוה מאד", והוא במו שנאמר באבות בפ"ו "כל מה שברא הקב"ה בעולמו לא בראו אלא לכבודו שנאמר כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו" וכן ויומא לח.) שנאמר כל פעל ה' למענהו (וכן כתב בתומר דבורה שאסור לבזוה לכל נמצא שבעולם ולא לעקור העומת אלא ליצורך וכן כ' בירחון תלמודי שעיי הורה הלק ה' קונטרס ה' דף 76 שהרבי מקוצק הלך לישוח ויא כי בן לויתו ר' הירש ט משובב קטן פרה מסובב גדולו והקפיד עליו למה השחית אותו ויא לצורך).

אן אף אם הזוהר נהכוון לעבוא השטים, דבריו כרפסין אנרא והם לתמהון לב וקשה לשמעה, כי היתכן שהתורה תאסר איש איש כי יקדיש א ל ק י ו – ע"י עבודת זרה – ונשא חטאו? הנשמע מעולם דבר זר כזה הסותר יסוד התורה? ולפלא על הרב יעבין בשאחות ספרים שעבר על זה כלי משים.

בהר

שש שנים תזרע שדך ובשנה השביעית שבת שבתון יהיה לארץ — יובל היא שנת החמשים שנה — לא תזרעו.

חק שמיטה ויובל, שצריך ערובת ה' וברכתו שלא כדרך הטבע: "וכי האמרו מה נאכל בשנה השביעית? וצויתי את ברכתי לכם ועשת את התבואה לשלש השנים", יפלא מאד כי התועלת אשר בו איננה גדולה ומפולשה כל כך, עד שתהי נחיצות והכרח לשנות הטבע בשבילו בכל שבע שנים? הבה נשמע את טעמי החוק.

(א) הרמב"ם (מורה נבוכים ח"ג סי' ל"ט) נותן טעם טבעי לשמיטה כי היא טובת הקרקע אשר על ידי עבודה תמידית יחלש כחה ועל כן מניחים אותה בורה ובטלה אחת לשבע שנים, ואחרי מנוחתה תוסיף תת כחה תוציא הזרע ותתן יבולה ביתר שאת.

אבל לא יעמוד טעמו. א) אם המטרה היא להשביח השדה, למה צוותה תורה על זה, הלא כל אכר היה עושה כן מרצת עצמו ואין צריך להיות מצוה ועושה. ב) וגם, לטובת קרקע אין מבירים כל השרות יחד והארץ תהי שממה, דק חלפות, סירונין סירוגין, מעט מעט, בכל פעם חלקת שרה אחרת והארמה לא תשם. ג) אם כן, מה חרי האף הגדול הזה "אז תרצה הארץ את שבתותיה — כל ימי השמה תשבות את אשר לא שבתה בשבתותיכם בשבתכם עליה" וגלות באה לעולם על שמטת הארץ (אבות פ"ה מ"ט). ד) זיל קרי בי רב, כי הכתוב יענה כנגדו: "ושבתה הארץ שבת לה'" לשם שמים ואין זו תועלת חומרית.

(ב) עוד כוונה, לקנות מדת הנדיבות, לתת מרכושו לעניים "והשביעית תשמטנה ונטשתה ואכלו אביוני עמך" ועל ידי כן, ירחק אדם מן הכילות ויתרגל בותרנות ויהי טוב עין (ספר החנוך סי' ס"ד).

ג) "אני אמרתי לכם שתהיו זורעים שש ומשמטים לי אתה בשביל שתדעו שהארץ שלי היא" (תורת כהנים בחוקותי פ"ו ב). "אמר הקדוש ברוך הוא לישראל זרעו שש והשמיטו שבע כדי שתדעו שהארץ שלי היא" (סנהדרין לט.) בשנת השמיטה לוקח כל אדם פרי אדמת רעהו וכמוהו יאכל אותו בלי רשותו, מורה ומאלף כי אין האדמה נחלת איש וקנינו, הוא איננו בעליה ואדוניה ואך לה' הארץ ומלואה "כי לי הארץ כי גרים ותושבים אתם עמדי".

ד) עוד טעם ראיתי והוא הגיון ישר (ספר נפלאות לר' הירש שלעז מקורסן). בשנים האלה יקרו כפעם בפעם שערוריות גדולות בעולם המסחר. סוחרים גאלפים באו ער משבר, יפשטו רגל ויקראו שמטה ובנפלם יפילו רבבות, והסבה היא כי המסחר התפשט ויפרץ לבלי חוק ותכלית, ורק אות א מ ו נ ה במצחו בלי כל בטוחות וחשבון, והחסרון אשר לא יוכל להמנות, פעמים הוא מן העבר הרחוק, משנים רבות לפנים, ולכן צותה תורה על השמטה למען בכל שבע שנים יבאו חשבון והמלוה יזהר ולא ילוה כל הונו רק לאיש שיבטח בו כי ישיב לו כספו לפני שנת השמטה.

יש משוגעים הוגי רוח, אנשי הפקר האומרים למצוא בשמיטת שדה וכספים הוכחה ותעצומות לשיטת הקומוניזם [קומוניזם] כי בטל רשות היחיד, אין "שלי שלך", אין כל גזלה, אין חלוק עשיר ועני ולא נכר שוע לפני דל, אבל למותר לסתור ולבטל דברים בטלים אלה, הבל הבלים ורעות רוח, כי אם שש שנים עולם כמנהגו נוהג, מה בצע בתהפוכות ושנוי סדר עולם בשנה השביעית. וגם גלוי לכל כי על פי תורתנו השטה הפרועה הזאת היא תורת השטן ושאול צבדיה יתמוכו. ואין כל זכות לחמוס רכוש איש. וגזל וחמס הם פשעים חמורים שבחמורים "ולא נתתם גזר דין דור המבול אלא על הגזל" (סנהדרין קח.) "וכל הגוזל את חברו שוה פרוטה כאלו נוטל נשמתו ממנו" (ב"ק קיט.) ועוד רבות כאלה בתלמוד.

ועם כל הטעמים, חק השמטה ויובל מופלא ממנו, כי יחבל חבל נמרץ, כי הבטלה מביאה לידי שעמום והיא אם לכל חטאת, ונניח שבשנת השמטה עסקו החכמים בתורה, אבל רוב העם האכרים אנשי השדה מה עשו? ובהכרח, מאין עבודה ומאפס מעשה רעו רוח ויבלו זמנם בעצלות, בדברי שוא ותפל ורכילות, והיתכן לצוות על ככה? הן בשטלות ידים תשחת הארץ.

אבל "מי תכן את דוח ה' וכי נבהו שמים מארץ כן גבהו דרכי

מדרכיכם ומחשבותי ממחשבותיכם". השמטה והיובל מכלל חוקי ה' הם, "ולא אתנו יודע עד מה".

בכל ימי בית ראשון לא שבתו ישראל בשביעית ככתוב "כל ימי השמה תשבות את אשר לא שבתה בשבתותיכם בשבתכם עליה" וכן בתורת כהנים (פ"ז ב) אני אמרתי שתזרעו שש ומשמטים לי אחת ואתם לא עשיתם כן אלא עמדו וגלו ממנה והיא תשמט מאליה כל שמיטים שהיא חייבת לי וכן כתב רש"י (ויק"א כו. לה. ובדברי הימים ב. לו. כא. בשם סדר עולם).

אבל בזמן בית שני, אף שלהלל ורבי היה אז שביעית רק מדרבנן (גיטין לו. ורש"י ד"ה בשביעית), בכל זאת שמרו השמטה ככתוב בנחמיה (י. לב) "ונטוש את השנה השביעית ומשא כל ידי" ובית שמאי ובית הלל שהיו בזמן המקדש חולקים בכמה הלכות שביעית (פ"א מ"א, פ"ד מ"ב, מ"ד, מ"י, פ"ה מ"ת, פ"ח מ"ג) וכן שמאי הזקן אומר לגזור גזרה חדשה בשביעית (תוספתא פ"ג). ואמנם היו אנשים עבריינים אשר נתקו מסורות וישמטו את השמיטה (פ"נ מ"א, פ"ה מ"ט. תוס' פ"ג).

והלל אף שתקן פרוזבול לשמיטת כסף (שביעית פ"י מ"ג) אך לעבורת השדה אין היתר רק מפני מסי המלך "ארנונא" (סנהדרין בו. ועי' תוס' ד"ה כשרבו). ובמדרש (ויק"ר א. א.) אומר: "גבורי כח עושי דברו, דין חמי חקליה ביירא, כרמיה ביירא ויהיב ארנונא ושתיק". אדם רואה שדהו נטוש, כרמו עזוב ומשלם מס המלך, וטובל וידום. ורבי חפץ להתיר גם העבודה אך חזר בו מפני כי ר' פנחס בן יאיר לא הסכים עמו. (ירושלמי תענית פ"ג ה"א).

בחוקותי

הברכות והקללות שבתורה, מראות את חולשת וקוצר רוח מן האנושי, כי לא די לאמור לאיש, כי עליו להיות תם וישר, רחוק מעמל ואון, באשר כי זה משפט אדם, ולהשתמש במדת הצדק לתוך הצדק "צדק – צדק תרדוף" – רק כשם שמאיימים על ילד רך "השד יתפסך", כן מפחידים את ההמון במוראים גדולים. לא משפט ומישרים מניעים מעוררים ומיַשרים את האדם, לא על ידיהם תהי קברות התאוה, והרשעה לא תכלה, כי השטן רודה ויצר סוכן בנו ועיני התאוה עֲרוֹת ובמחשך מעשיה ולא תבקש משפט וכל חכמה תזבלע. רק הברכה והקללה תתוונה דרך. מצד אחד ברכת מגד ארץ עושר וכבוד, ומעבר השני: לדבר רתת, להראות צלמי בלהות ועינשים "חרב תאוכלו". ויראה ופחד מיום עֶברה מצילים מידי עֶברת ורק בכחם ילך האדם בדרך ישרה.

וכל השכר והעונש שבתורה מונבלים רק בעולם הזה ואין זכר לתיי העולם הבא. וכבר תמהו רבים על זה. וכנראה כי אמונת תיי נצח לא היתה נפרצה אז בהמון, נצו מענלותיה ונשנבה מדעתם וישפטו כי אין העולם אלא אחד ואם נפשם ברעה תתמונג וימי תלדם ברחו כצל לא התנחמו במתר שהוא לאחר זמן ועתיד דתוק אחרי מות, שעין לא ראתה, כי תשו רק את המותש, הממש, הבולם, הנשמי, הנתפס ביד והנראה בעינים, ועל כן "לשיטתם", העבירה תורה רק כל טוב העולם על פניהם והבטיחה להם ימי השמים על הארץ.

אך אחרי דודות רבים, התבנרה האומה וצפדה קדימה והתקרבה לאורחא דמהימנותא והשינו את עולם המופשט, הנאצל, כי כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא. ונם כאשר קללות התורה לא יצאו אל הפועל, התברכו הרשעים בלבבם כי שלום להם וכמו שהתהלל אחאב בעזות מצח "לוטתא דמשה לא מקיימא דכתיב וסרתם ועבדתם – ועצר את השמים ולא יהית

מטר, והאי גברא אוקים עבודה זרה על כל תלם ותלם ולא שביק ליה מיטרא למיזל מיסגד ליה" (סנהדרין קיג.). גם ראו כי צדיקים אבדו בצדקם ומגיע אליהם כמעשי הרשעים ורשעים מצליחים והשגו חיל, בצבצה ועלתה התלונה הזאת של משה, איוב, אסף, חבקוק וירמיה: מפני מה יש צדיק ורע לו, רשע וטוב לו? (ברכות ז.), או שנו הכמים כי לא כל אדם זוכה לשני שלחנות (שם ה.) וחיי בני ומזוני לא בזכותא תליא מלתא (מ"ק כח.) ושכר מצוה בהאי עלמא ליכא ולמען ייטב לך – לעולם שכולו טוב ולמען יאריכון ימיך – לעולם שכולו ארוך (קדושין לט:) היום לעשותם ולמחר לקבל שכרם (עירובין כב.) ודע שמתן שכרם של צדיקים לעתיד לבא.

(אבות סוף פ"ב).

אבל על כרחנו נודה כי המשפט הזה לא ישקיט רוחנו ולא יקרר דעתנו. רצח רבבות אחינו הישרים והטובים לעינינו בפולין ו א ו ק ר י נ ה כצאן טבחה, ומות המרצחים צוררי היהודים על משתם בשלום, ובחוכם בכור מות, איש צר ואויב, אביר הרוצחים נ י ק ו ל י נ י ק ו ל י ב י ק אשר מת בשיבה טובה – צועקים המס: „א י ש מ י ם!".

ק ר ח

(נדפס בפרדס חלק ח' הוברת נ')

ויקח קרח בן יצהר בן קהת בן לוי — לא הזכיר בן יעקב שבקש רחמים על עצמו שנאמר ובקהלם אל תחד כבודי (סנהדרין קט:) מה בצע ותועלת בהשמטת שם יעקב, הלא הכל יודעים שלוי הוא בן יעקב?

כל המדות משתנות ומתחלפות מטוב לרע ולהפוך ואין לך מדה טובה או דעה בהחלט תמיד, ותלוי לפי ההכלית איך ישהמשו וינהגו בה. הנה דוגמא, זה לעומת זה: מה רע משקר — ומצוה לשנות מפני דרכי שלום (יבמות סה:) עזות משחתה בה ועז פנים לגיהנום — והוי עז כנמר. לנו בושת הפנים וישראל בישנים (יבמות עט.) ולא הביישן למד. קנאה מוציאה מן העולם — וקנאת סופרים תרבה חכמה (ב"ב כא.) ועל האדם לפלס מעגלותיו, ואם יוציא יקר מזולל ישבע קלון מכבוד ויתן תמים דרכו, והכל לפי הענין והמטרה.

טבע הבן נוטה אחר רוח אביו וקרוב אליו במדותיו כמו שנאמר האב זוכה לבנו (עדיות פ"ב מ"ט). לוי לא יכול להבים אל עמל ואון ולהחריש וכאשר היה צורך שעה היה מקנא ומתמרמר ומחגעש ויצא לקראת נשק ויקדש מלחמה „ויקח שמעון ולוי איש הרבו ויהרגו כל זכר-ויאמרו הכזונה יעשה את אחותנו.“ ותכונה זו היתה מורשה גם לקרח, אף הוא התעבר על ריב לקנא על משה ואהרן במחנה, אך תחת אשר לוי אבי אביו השתמש בתכונתו על דבר אמת וצדק וקנאת ה' בעבה בו, לקח קרח את המדה לתחרות וגאוה, לעורר מדנים, להפריד בין אחים.

„ויקח קרח בן לוי“ יש התנצלות לקרח כי נטה אחר לוי ועבד עובדא דלוי ומעשה אבות ירשו בנים, אבל הס מלהזכיר „בן יעקב“ כי הוא היה מחנגד לשיטת לוי ויצחק חמס: „עכרתם אותי, כלי חמס מכרותיהם וארור אפם“.

(ב) ועוד כחנה שניה, כי לפי טענת קרח „כי כל העדה כולם קדושים ומדוע תתנשאו“ ואין יתרון לאיש על איש וכעם ככהן והכל שוים, ואהרן ימשה בני לוי אינם מיוחסים וחשובים ואצילים מכל השבטים „ומה גבר מגוברין“. ואמר מה אתם סבורים שאני עוסק ליטול את הגדולה לעצמי,

אני מבקש שתהא הגדולה על כולנו חוזרת, והיה הולך ומפתה כל שבט ושבט כראוי להם (במ"ד יח). היה לו להביא ראיה נצחת ועדות נאמנת מיעקב שהקלה את לוי והורידו לסתר המדרגה באמרו "כלי חמס מכרותיהם". וזה שכתב "ולא הזכיר בן יעקב" שהיה לו להזכיר ולהגיש עצומותיו מיעקב. אך על ידי תפלת יעקב "בקהלם אל תחד כבודי", אבדו עשתונותיו ולא זכר את יעקב.

ואמנם מה שאמר כי כל העדה כולם קדושים, הם דברי סכלות כהמיהת המדרש ורש"י: קרח שפקח היה מת ראה לשטות זו? ומתרץ שעינו הטעתו שראה שלשלת גדולה עומדת ממנו שמואל, אמר בשבילו אני נמלט. והקישיא במקומה עומדת, אם הוא מרים אולת שהאומה תהי מרועה כצאן בלי רועה ואיש הישר בעיניו יעשה, האם על ידי שלשלת היוחסין יהי טעם בתפל ותהפך סכלות לשכלות ושטות לשיטה?

אך דברי קרח שישראל אינם זקוקים לקצין שוטר ומושל, הם בעצם ובעינם ממש שיטת שמואל כאשר בקשו ישראל לתת להם מלך וירע הדבר בעיניו והוכיחם על ככה. קרח ראה את שמואל יוצא מחלציו והוא תמים דעים עמו וחפץ אתר לשניהם וימצא בו תוסן ומשען "לשיטתו". — אבל עינו הטעתו כי לא קרב זה אל זה וצדיקים ילכו בם וכו'. כוונת שמואל היתה כעצם השמים לטוהר, לשם שמים, כי לא יהיו ככל הגוים. וקרח כל מגמתו, קנאת איש מרעהו ותאות הכבוד, ובפתגמו "כי כל העדה כולם קדושים", שכב על פניו מסוה למען לא תגלה ערמתו כדרך כל הרמאים הנדאים שמכסים מגמותיהם במסכת שקר ומסתירים כוונתם. המה נאה דורשים, מדברים בשם טובת הכלל. "לכם ולא לו" איננו אומר למעני לטובתי, רק — ל כ ם, לטובתכם. וכה עשה קרח שנגב דעת הבריות והחליק לשון והתניף להם, וטען בשם מדת הרחמנות, והאשים את משה ואהרן כי הם נוזלי משפט עניים ואלמנות שללם ויתומים יבוזו, ויספר טרגדיה מרעשת לב וחזות קשה, כי משה ואהרן הצינו אלמנה ובנותיה דיקם ולא השאירו להן שריד. (מדרש תהלים א).

ולכן מדה כנגד מדה, היי משפטו ועגשו כי תבלע הארץ אותו למען ידעו הכל, כי לא לטובת העם נתכוון ולא דוח נדיבה סמכתהו וידרוף הות נפשו ולבו לבצעו ולתאוה יבקש — נפרד, ומקומו הרחק מאדם, בבטן האדמה תכס עליו הארץ ויאבד מתוך הקהל.

מועדים

פסח לעתיד

עם יום הגנו בתורה: חג המצות ולא פסח. רק במקום אחד ביהושע נמצא „ממחרת הפסח" *), אבל במשניות נקרא שמו פסח (פסחים פ"ב, פ"ג, ר"ה פ"א, תענית פ"א, מגילה פ"ג, נדרים פ"ח ועוד), וכן בתלמוד וככה נודע ונקבע ושגור בפי כל, אך ספק אם אחד מאלף יודע באור מלת „הפסח". וגם תמוה מאד מה הטוב והחסד של הפסח „ואמרתם זבח פסח הוא לה' אשר פסח על בתי בני ישראל במצרים בנגפו את מצרים ואת בתינו הציל". היתכן שה' המכה את מצרים מפני שנוקם מאתם נקמת בניו, יהרוג „בחדא מחתא" גם את ישראל ותם ורשע יכלה והיה כצדיק כרשע, ואם לא נתן המשחית לגנוף אותנו ולא יהלמנו צדיק — חסד הוא? הן זה תמהון לבב.

אך הנה עם ישראל שונה מכל עם מפני אמונתו ודתו „ודתיהם שונות ככל עם" ועל ידה גם טבעו ותכונתו משונה. „נכרים כיון דאכלו שקצים ורמשים חביל גופייהו" (שבת פו:) **) הלא כבני כושים אתם לי מה כושי משונה בעורו, אף ישראל משונים במעשיהם מכל האומות (מ"ק סז:), ובין כשהם עולים יתר שאת ויהודה רד עם א-ל, ובין כשהם יורדים ונגרע מערכם, דרי מעלה או דרי מטה, לשבח או לגנאי, הם לא כמתוקנים ולא כמקולקלים שבאומות. „הן עם לבדד ישכון" כששוכנים בארצם ועל ראשם זיו השכיגה ושם ה' נקרא עליהם, הם לבדד. ובגוים, אף שהוא

---

*) עי' תוס' ר"ה יג. ד"ח דאקריבו קו' אכן עורא ורמב"ם פ"ו מחמירין הי"א שמחרת הפסח, היינו מחרת יום ראשון של פסח.

**) עי' תתם מצאי ע"ן לא: ד"ח איידי שכתב „מימי חסהתי אחרי שרומאי ישראל לומרים בכתי סרוש העכים וחכמתם בנויה על טבעיהם, איך ישפטו מהם על נופי ישראל שמשונה מבעם ממבעי האומות וצדיק עיון מאד".

יושב בתוך ערות הנוים, מסוגר ומסורד בין העמים "לא יתחשב" לעם אחד עמם. "ונודע בגוים זרעם וצאצאיהם בתוך העמים כל רואיהם יכירום" (ישעיה סא. ט) אף שאינם שומרי דת וזרעם מעורב עם דמי עם אחר, עוד "בני ישראל" ניכר בם. (תפארת ישראל אבות פ"ז קנז).

"אזכיר רהב ובבל ליורעי, הנה פלשת וצור עם כוש" הכתוב ממעד על הבדל ישראל מעמים. אם אזכיר שאלה הבנים מוצאם ממשפחת מצרים ובבל, אומרים: לא כן, המה פלשתיים צורים וכושים, כי נולדו בארצות אלה והתערבו והתמזגו והחבולו ונבלעו בהם ופנים חדשות באו לכאן "ולציון יאמר איש ואיש יולד בה" אבל בני ישראל אף שלא נולדו בארץ ישראל רק על אדמת נכר, בארצות רחוקות, יאמר עליהם שהם נולדו בציון, כי הם מצויינים וניכרים "וחותם מוכיח עליהם", כי הטבע הטביע עליהם חותם מיוחד, הקלסתר והאופי משונה, הקול קול יעקב. עין יעקב. והכרת פניהם ענתה בם, "הוא לא פגים קלקי", כל עצמותיו תאמרנה: "עברי אנכי".

וזה הוא הפתרון לחידת "שאלת היהודים" הרובצת עלינו למעמסה שבאמת היא שאלת העולם כולו, ונם הגוים חשים ומרגישים את כובד ולהסה, כי היהודי בן עם קשה עורף, מחיצה טבעית ונגוד עמוק מפריד בינו וכין העמים, הוא והם שני עולמות, הם שני קצוות הפכים ותרו דסתרי, איננו הולך בדרכם, "אבר היוצא" יוצא מן הכלל, ואיננו מתעכ ונטמע בם והוא עומד כעצם בגרונם ואפילו באלף לא בטל, וכל הגוים ה שמחים בביאת משיח כי יתפטרו ויתנצלו מישראל ועלת מן הארץ "הל את ה' כל גוים שבחוהו כל האומים כי גבר עלינו דסדו".

והתו המבדיל וסימן המפריד וחותם חכנית הפלה ה' אז כחצי הלי כשפסח ה' על פתחי הבתים והוציא משפט כית זה למות ולאבדון ובית להיים ולפליטה, מי ישקט ומי יטרף, אז נקבע לדורות כי תהי פד והבדלה בין ישראל לעמים. "שונים! — אל תתערב" עם זה לא יכ עצמו ויהי למופת. "ושמרתם את הדבר הזה לחק לך ולבניך עד עול זה יהיה למשמרת עולם "נצחי" נצח ישראל, ישראל גוי אחד בארץ.

אמנם קשה, כי אחרי שאמרה תורה: לחק לך, שהדבר חוקה בלי נמוק, תיכף מספרת: והיה כי תבואו אל הארץ — והיה כי יאמרו אליכם בניכם — ואמרתם זבח פסח הוא לה' אשר פסח וכו'. על שאלת הבנים מה טעם בעבודה, יש תשובה מסבירה ומפורשה פשר דבר כהלכה.

אך חג הפסח היה דבר בעתו לעם הבא אל המנוחה ואל הנחלה יושב לבטח בארצו ועולמו מתוקן, הוא מרגיש גאולת מצרים ולו החג ראש מועדים. חג החרות, והפסח הוא נקודת הזיו והזוהר וסמל "הוד שבהוד" והוא מתיחס אליו בכבוד והערצה. "לך אזכת זבח תודה ובשם ה' אקרא". והיה כי תבואו אל הארץ וטוב הארץ תאכלו אז ועבדתם — ואמרתם זבח פסח, יש לך להשיב תשובה ממשית, כי יצאת מינון לשמחה ומעבדות לחרות.

אבל הלא היה נלוי וידוע לקורא הדורות מראש כי תעבורנה עלינו תקופות נוראות וצרות רבות ורעות ונלך מגוי אל גוי ולא נמצא מנוח. ובכל אלה אנו מצווים לחוג את חג הפסח, ומה לבני אדם יושבי חושך וצלמות, מוכים ומצונים יום יום, עבדי עבדים, לשמות על יציאת מצרים? לשמחה מה זה עושה? "צרה ויגון אמצא — ובשם ה' אקרא?" זאת חוקה, חובה, גזרה. ושמרתם את הדבר הזה לחק לך ולבניך עד עולם, בכל הדורות והזמנים.

וזה שאמר ר' אליעזר בן עזריה: לא זכיתי שתאמר יציאת מצרים בלילות עד שדרשה בן זומא למצן תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך (ברכות פ"א מ"ה). לא ידעתי למה מזכירים את יציאת מצרים בלילות, בימי הענן ואופל, בחשכת ימי הבינים, בתקופת מסעי הצלב, בזמן ממשלת האנקוויזיציה, בסדרם את סדר הפסח במרתפים, במערות, ופתאום תבוא משלחת מלאכי רעים ותסחוב אותך מהסבתך ומשלחנך, סחוב והשלך אל ירכתי בור שאין, לעיות על המוקד להשרף חיים על מזבח הדמים (אוטו די פיי).

וישראל לא פסח על הפסח וישמור אותו כבבת עינו. קימו וקבלו היהודים לחוג אותו גם בלילות, בגיא צלמות, אף אם חייהם היו תלואים להם מנגד, במסירת נפש "כל ימי חייך", כי הרוחנית והמצוה התיתה אותם ונתנה להם כח הסבל לנשוא כל הצרות, ובעשתות שאנן במרום המריאו וארובות השמים להם נפתחו ויתאזרו וימצאו נוחם ותוסן רב בעונג רוחני ובנשמה יתירה ובצל האמונה מצאו מנוס ובצרון.

אך עתה הנה מתלאה. האומה כתהפכת בצירה כעוצר רעה ויג
ב מ ו ל י ן משבר כלכלי וחוסר לחם. ו ב נ ד מ נ י ה קרא היטלר, י
שמו, דרור לחרב ואכזריות, מורעניות ויסורים וכל כרעין בישין, והנד
לעשות ככל צורדי היהודים, ונוסח אשכנז עם ההשכלה כנוסח ספרד בי
האנקויזיציה "ארץ עפתה כמו אופל צלמות ולא סדרים ותופע (הופעת ונ
ברק ציחיליזציה שלה) כמו אופל (איוב יכב) ואור צורתא הוא.

אבל הצרה ה ר ו ח נ י ת גדולה שבעתים מן המצוקה ה ח ו מ ר
ויותר שאין לנו משמני הארץ אין לנו מטל ה ש מ י ם והלך נפ
ב ר ו ס י ה אשר בה שלשה מיליאן יהודים, שמד דוחני, אין תורה ו
תפלה. שכחו הבולשוויקים בה כועד ושבת וינאצו כל המצוות.
ב א ר צ ו ת ה ב ר י ת וקנדה נדל מרבית הדור הצעיר בלי נפ
וגם התנ"ך בבתי ספר רבים בטל ויצא מן ה מ ו ד ה. וגם במקום שלומ
בתלמוד תורה נמרא, כצאתם משם, בזמן קצר שוכחים הכל ולא נודע
התורה באה אל קרבם והם נטבעים בים העולם, נבלעים בשאון וס
הרחוב "ולא נשמע קול נגל חמה מפני קול המונה של עיר" (יומא פ
וגם הפסח פנ טעמו בעיניהם ונתרוקן מתוכו. וזאת ההנדה אשר קסם
שפתיה ותמלא אותנו רגשות קודש, קוראים בקול ענות חלושה, וכל ה
הוא להם צרמוניה יבשה בלי רעננות וטוב טעם.

צ א ו ל ם ! המצב רציני ביותר, עלינו למצוא תרופה למחלה
האוכלת ומשכלת את בנינו. עלינו להשתמש בכל כחנו להשיב את הנע
המתחמקים, אל מחננו אל חדר הורתם, וזו העבודה היותר חשובה
עקרית לנו. עלינו לפעול בכל האמצעים האפשרים. באיזה אמצעים? בא
מתודה? — זה דורש באור רחב ופרק מיוחד.

והאחרון הכביד ומכריע את כל הרעות. וי מ ב י ת א ! הוי
ארץ, א ר ץ י ש ר א ל ! במקום המשפט שם הרשע. אחזו לנו שו
קטנים מחבלים כרמים, כי באים בהמון לארץ ישראל חברת הפוע
פועלי און, ובונים את הארץ ב ס ת י ר ה. מבטלים ומוחקים את הת
משנים את צורת היהדות לנמרי, בוראים תורה חדשה, מוציאים עצמ
הכלל וכופרים בעיקר ומאז היה ישראל לגוי לא היתה חברת הפקר
כמוה, להלחם בה ולנצחם, אין כח. "אין חכמה ואין תבונה ואין עצ
לנגד אלו שהם "לנגד ה'", ואך עינינו אל ה' כי ילמד תועים בינה ו
"ואסידה כל בדילין".

* * *

פסח! אנו גולים תמידים ופוסחים ממקום למקום. הבה נפסח מן ההוה אל הצתיד. הסבי עיניך ממראות המעציבים! נתאושש בטובות זכרונות ונחיש עתידות „והיה באחרית הימים". השתא עבדי — לשנה הבאה בני חורין. נקוה לימים טובים ומזהירים. „לך יום" יודעים אנו כי היום והאור אשר הופיע עלינו, הוא ממך „אף לך לילה" גם החושך יחשיך ממך, אתה עשית „אתה הכינות מאור ושמש". מאמינים אנו כי עוד תכין לנו מאור ושמש, והיה לעת ערב יהי אור ונצא מאפלה לאור גדול — פסח לעתיד!

חג המצות

מה יתרון לנו מגאולת מצרים ומה הרכוש הגדול של הפסח, במה כחו להקסים את האומה זה אלפי שנה? מה הגדולה והתפארת וההוד של ההגדה החשובה והתביבה עלינו. מה בצע וטעם באמירת „מאפלה לאור גדול", בסביבת אמש שואה ומשואה וחושך מצרים? זמן תרותנו — בסדור ובפועל — זמן גלותנו וצרתנו. כי מחוץ תשכל חרב, חמס ושוד ואכזריות שאין דוגמתה בדברי ימינו העקובים מדם. גלגל מצבנו חזר לרע מאה מעלות אחורנית ויעבור את גבול ימי הביניים החשוכים והשחורים ככושיים. השנאה מתפשטת כמגפה מגוי אל גוי וכל כלי יוצר לא יצלה לשרשה ולעקרה. שוטנינו סופרי זרון ומרמה יציצו כעשב השדה ובעטם ישפכו רעל וקטב מרירי עלינו — ומתוך הסערה, וי מביתא וי מברא — המון חוגג וקורא בקול „יום טוב! חג הפסח!" תם אומר: מה זאת? הן זה תרתי דסתרי ותהפוכות.

*

חג המצות מבליט, מבטא פרוגרמה והעודת עמנו, יום חנגו, חג וחק לישראל. חג המצות הוא סמל בטחון האומה בה', תומת ישרים ותקותם, נוי קו קו — ומבוסה. „אני תקוה". קויתי ה' קותה נפשי. אומה בת שבעה עשר מיליאן נתונה למבים, מרוטת לחי — חבוקה ורבוקה בה' וסובלת סבלו. „זכרתי לך חסד נעוריך לכתך אחרי במדבר". גם עתה עודנו במדבר, כל הישוב מדבר לנו ואנו איננו מן הישוב. „ארץ לא זרועה". ארץ לא להם. בכל מלוא התבל גרים אנחנו וזרים. „גר הייתי בארץ נכריה" ארץ נכריה, מוסב על מצרים. משה האציל, בן הפלטין, התעורר על חמס, עשה משפט לעשוקים וידכא עושק, ועי"ז סיכן את חייו וברח על נפשו וגם

קרבת בת מלך לא הצילה אותו. אז נוכח כי אין ארץ לעברי, וגם במקום מולדתו, הוא גר, בארץ נ כ ר י ה. אנו ח י ה שאות א מ ו נ ה במצחה (מדרש מובא בסדור), וארשתיך לי ב א מ ו נ ה, באמונת אומן בה', ו א מ ו נ ת ך ב י ל ו ח. השביעני במרורים בליל פסחים, הרוני לענה בליל תשעה באב (מדי איכה ג, יג). אנו חוגגים חג הפסח אף בתקופת החורבן. אנו עורכים שלחן הסדר נגד צוררינו, גם בגלות. "בעבור זה בשעה שמצה ומרור מונחים לפניך". "מ צ ה" לחם עוני, תפל בלי טעם, סימן ותו הגירוש, כי גורשו ממצרים, ו"מ ר ו ר ד" סמל צרות הגלות. אף בשעת הצרה, באסטופירה של אסונות ופגעים, שמצה ומרור מונחים לפניך ואינך רואה כל שביב אור – תגיד הגדת הפסח ו ב ע ר ב האכלו מצות!

וזה מופת ופלא, שכל הצרות לא השתילו רוחנו ולא כפפו עמדתנו ולא הכחידו עצמנו ועם ישראל תי וקיים כי גוי קדוש אנו ובני אלים, הננו מתקדשים בקדושה של מעלה ולפנינו תדוך דאבה, כי החומריות לא שוה לנו. כצער היא ובלימה ואיננה עיקר. "מיום שחרב בית המקדש דיו לעולם שישתמש בשתי אותיות שנאמר כל הנשמה תהלל י" (ערובין יח:). חצי השם מורה על זמני העכר והצחיד יהי ה' ולא על זמן ההוה כי אין לנו החה כראוי. כזיתא מסחא (ממשות מעיטה) והלילא מקע אינרא (מסחים פו.) הרוחניות, חירות הנפש, הכי נכבד ומרום מראשון לנו.

הנה עם נודד בגולה אלפים שנה רואה עני בשבט עברתו, משים נפשו בכפו ועורך את הסדר בליל התקדש חג במורא מות מחמת המציק במערות ספרד, בנקיקי סלעי קסטיליין, במרתפי מסתרים ברוסיא תחת ממשלת הבולשתיקים, וכה הוא חונג בשמחה זמן ח ר ו ת נ ו. אל תקרא חרות אלא חרות, כי כל צרותינו חרותות על ספר התולדה על לוחות דברי הימים. נשאו נהרות קולם: עדים נהרות ה ר ה י ן, ה מ א ז ו ל ו ה ד ו נ י י אשר האריכו כתולע סדם אחינו ואחיותינו. ומראש צורים: עדים הרי קסטיליין, טולעדא ופירענצא, המה ראו את המזבחות אשר הקימו שם לתופת לשרוף את בני ישראל שומרי דת משה. הבו גודל לגוי קדוש כזה, עוז ותעצומות לעם העברי.

עם העתיד אנחנו. להיות היהודים ע ת י ד י ם, מצפים לאחרית הימים, לעת חזרת לנו השמש וכוס ישועות נשא. או לא יהיה חג לחם עוני, רק יום החרות. פ ס ח ל ע ת י ד.

ראש השנה.

תפלה עם עולם.

הנה קרוב יום הגדול העומד אחר כתלנו, יום הזכרון, ר א ש ה ש נ ה, יום שהאומה עורכת תפלותיה לפני בורא עולם קונה שמים וארץ, הבה נראה, נתבונן מה שאלותינו ומה בקשותינו, כי תפלת כל עם, ראי מוצק וסימן מובהק להכיר תכונתו, אכן בוחן וקנה המדה למוד על פיו מושגיו, מאויו ומגמתו. הפלותינו העתיקות אינן צרכי יחיד ואין בהם כל נשמיות, עניני החומר. איננו מבקשים לנו נצחון, נפש אויבינו ומפלת שונאינו, אף לא רכוש גדול, בתי מדות ועדיי עדיים, אף איננו אוהבי עצמנו (אינו איסטים), לא נחוש רק על הקנת בני אומתנו אין נ פ ש נ ו בשאלתנו, ו ע מ נ ו בבקשתנו, אין אנו טוענים: „בשבילנו נברא העולם וכולו שלי", כי חביב אדם שנברא בצלם, אני בריה וחברי בריה (ברכות יו.) וכאזרח תבל (קוסמופוליטים), בשם ה' א-ל עולם הננו מתאחדים עם כל משפחות האדמה ומתפללים בעד כל יושבי תבל: „ובכן תן פחדך על כל מעשיך — ויבין כל יצור כי אתה יצרתו — וכל בני בשר יקראו בשמך — יכירו וידעו כל יושבי תבל כי לך תכרע כל ברך — וה' צבאות יגבה בכשפט ובצדקה". והשופר יזכיר מתן תורת אמת וישא קולו לקבוץ גליות, לא על ידי קשת ומלחמת הרג ואבדון, לא ישא גוי אל גוי חרב רק — תקע ב ש ו פ ר ג ד ו ל ל ח ר ו ת נ ו, וכל העמים יגיעו ליושר ומישרים ויכירו כי זאת התעודה בישראל ומשלחתו ויתנו כבוד לעמנו. אלה הן תפלותינו לראש השנה, תוכן רצוף אהבת הבריות ורוח ה' דובר בהן ויסודתן בהרי קודש.

ונם כשם שמנהיג מכונת האוטו ברשית הרבים איננו עור בטיח ושוקט ב מ כ ו נ ו, אף שהוא מהיר וזריז שלא ים מן הדרך ויעבט ארחו, כי הוא חב נם בשמירת אחרים ואם חברו הנוסע אתריו או ממולו לא יהי נוהר ויפנע במקים „וחד בחד כי סביך" ויתנגחו ויתרוצצו יחד, יקרהו אסון כי

יפצעהו או יכנו נפש, ככה אנו אחוזים ומשולבים ביחס יושר של העמים ומצב רוחם נוגע לנו, ורק אם כל הרשעה כעשן תכלה אז נוכל להחקיים וחיינו בטוחים ושב יעקב שקט ושאנן וישראל ישכון לבטח.

אבל עורב הרך לרוחתנו לישענו. היום ההוא ירחק חוק וכל אילוזיה היא ממנו והלאה. עוד ערפל יכסה תבל וימש חושך, בכל מקום אשר תעוף העין תראה מצחות נחושה ולבבות שמיר ואטמוספירה ספוגה ורמיה ארס ודעל, פחד ופחת ופח, הבונד בונד והשודד שודד "ושטנה נצחי". כ ר ו ס י ה אבלות ישנה, תפתה ערוך זה ימים רבים בארץ מחשכים וממשלת הסוביטים וניהגום אחת היא. ב א ש כ נ ז תשכל חרב וכחיתו טרף יתגפלו עלינו ויתעוללו בנו בכל יסורי שאול ואכזרות פרועה. בלי כל מסוה ועלה תאנה "קטב ישוד צהרים". דמנו מותר והיינו הסקר, אין לישראל משפט אדם וכל אוכליו לא יאשמו. ו ב ם ו ל י ן אחינו גועים מעוצר רעה וינון בזלעפות רעב, ובשאר מדינות המלך, בכל העולם נחשול שנאה מציף ושוטף אותנו. משלחת מלאכי רעים זדון ומשטה ואין חולה על שברנו, אין דן את דיננו, אין פוצה פה, אפס עצור ועזוב, הכל מחרישים, השליך הס, אין מציל.

ומדי שנה בשנה, מימים ימיסה, תפלותינו לא נמיר. "אני לא שניתי", אינהו בדירהו ואנן בדידן. העמים מכים, פוצעים מתעללים ומחבלים, ואני תפלה, אנו מ ת פ ל ל י ם. "אלה בנצחונימו ואלה ברצחונימו" — ואנחנו בשם ה' נזכיר ונשפוך שיחנו לתקון העולם ולאושר המין האנושי — וה' הטוב בעיניו יעשה.

מן החושך בוקע ועולה במזרח על אפקנו קו זוהר מקרן אורה, שנת יקרת, א ר ץ י ש ר א ל. היעוד הגדול מתקיים לעינינו. הארץ שבה לתחיה, הולכת ופורחת, הולכת ונבנית. החקלאות מתפתחת: שדות וכרמים גנות ופרדסים, רבבות אחינו יושבים בה אוכלים מפריה ומתענגים על טובה. מראה הוד ונשגב! אבל תכה מכעש עיננו, כי הננו רואים שועלים מחבלים כרמים ושושנה בין החוחים "וקלני מראשי" כי אין מחננו קדוש. מרבית העובדים עובדים עבודה זרה, והחורשים חרשי משחית, בונדים בדת מחללים את הקודש ומכריזים על עצמם שאין להם חלק בתורה ובמסורה, בעלי הישוב הם לא במקרא ולא במשנה ואינם מן ח י ש ו ב. אמנם יש שנשוו טבעי אבל עם חורבן רוחני, כלכלה וקלקלה, בנין וסתירה בבת אחת.

ש ואין בהעלם אחד. ואנשי הפקר אלה מטמאים את הארץ וכובשים את המלכה עמה בבית, ורוח הטומאה מרקבון נשמת אפם מתפשט וחודר ממחניהם למחנינו וזוהמתם משחפכת ואדסם מפעפע בבנינו ומשפיעים עליהם להתעותם מדרך ישרה כי גדולה לגימה "כי יסיתך אחיך ויסיד את בנך מאחרי".

החובה עלינו לאזרן ולדכו את הנוער, לנהל תעסולה נצחת, לחנך את בנינו המנודלים בעבודת ה' להכשירם לעבודת הארץ, "את עמלנו — אלו הבנים". הפועלים יהי פועלי אמת, שעם א ו ת י ו ת התורה יחויקו א ת, ה ח ו ם ר י ם באדמה לא י ח פ י ר ו א ת הדת, והזורעים יזרעו זרע אמת ולא יזרעו עמל, נירו לכם ניר ואל תזרעו אל קוצים.

קול השופר מעורר ואומר: הקיצו נרדמים לעבודה ולא תראו כבלע את הקודש והארץ תזנכר לתורה ו"איבן יתקע בשופר", כי אם בני אדם אלו יחרשו ויזרעו ויקצרו, תורה מה תהא עליה? (ברכות לה:) "כרמים אשר לא נטעת — השמר לך פן תשכח את ה'!"

על לכם חיבוק ידים, כי ברפיון ידינו אנו מחזיקים ידי עוברי עבירה "ומתרפה במלאכתו את הוא לבעל משחית". זאת תמיד אשמתנו, שאנו בטלים ונתבאים אל הכלים. אוחזים פיך שתיקה ושיתתנו "שב ואל תעשה עדיף", ועל ידי כן אנו עוזבים לאחרים חילנו והמה האלופים והראשים, האסטרופסים והפרנסים "וכאשר יניח משה ידו וגבר . . ."

הארץ תענה: הבה לי בנים בונים. עת לצשות. תקופת העבודה. יסוד ושורש — העבודה. לכו עבדו עבודת הקודש, כי "ברית ותורה בברכת הארץ" (ברכות מט:) ותחית הארץ תתקיים על ידי תחית הדת.

ולך ה' עינינו תלויות כי עת לחננה. הניע התור. ויאמר אלקים יהי אור, ומן "הצרות" אותנו "ת צ ו ר" לפ"ק.

שבת תשובה

האזינו השמים ואדברה ותשמע הארץ אמרי פי.

תמיהה עתיקה מה לשמים וארץ כאן, מה ענין להם עם תוכחת מוסר לישראל ומה זה מלמדנו?

אבל זה למור גדול ועיקר הכי נמרץ ואמיתי. רבים שונים וטועים, בחשבם כי דתנו מתנגדת לחיי הטבע. התורה עומדת על קשה אשר האדם לא יוכל שאתו ותנאים שאי אפשר לקיימם, והשומר דתו, אתו דתו לחת ספר בריתות לחיי העולם, להנור מן החיים, לעכור שארו, להתמכר לרעבון וצמאון ליסורים וסנופים וחיים צנומים, להתפשטות הנשמיות, להיות כאבל הולך שחוח בעמק הבכא בכובד ראש ומרה שחורה, ויהי לאסקופה הנדרסת, נברא קטילא, עבר ובטל מן העולם.

אבל נהפוך הוא! כי אדרבה הדת והבריאות אחיות, דתנו היא עצם הטבע. היהדות איננה אסקטית ושיטת של עצבון וא מה חשכה. היא אופטימית ברוחה. התורה היא החיים. ומי האיש החפץ חיים ילך בדרכה וחי בה.

הקנאת והתאוה והכבוד מוציאים את האדם מן העולם. רקב עצמות קנאה, והתאוה מרתחת, מלהיבה מרעילה ומקלקלת את הדם ומכלה את הכח. "למי אוי? — למי אבוי?" לבעלי האביונה, לאנשי התאוה. הצם המתאוים אוי להם מיצרם ויחנו בקברות התאוה. יבש כחרס כחם ובשרם עליהם יבאב והורס נהפך עליהם למשחית, כי בעקב התאוה מוסר בליות ומכשול לב המרכאים בשר ורוח וכל המחלות באות על ידי שטף החשק (רמב"ם פ"ד מדעות הי"ט). הגיהנם אינו נקנה רק על ידי יסודים ולא הנקל להיות מיורדי שאול.

אך מי התי על פי משפט התורה הוא המאושר. הוא בריא וחסון זאיתן מושבו. בריות גופא ונהורא מעליא. נשמה בריאה שוכנת

ביום טובה יהיה בטוב, ולעת רעה מבטחו יעודדהו ויאמצהו, כי ה' נצב עליו ובצל האמונה ינוחו יניעי כח. אור ורוע לצדיק ולישרי לב שמחה כי ישמחו בחלקם יראו מנוחה כי טוב ויבלו בטוב ימיהם.

"האזינו השמים ואדברה ותשמע הארץ אמרי פי". אמרי פי התורה זמה ערוכים קבועים ומבוססים על יסודות הטבע, מוסדות שמים וארץ. ושומר מצוה חי חיים רעננים סבעיים על פי ש מ י ם ו א ר ץ.

בן אדם! שים כעצור לרוחך, אל תבקש גדולות, אין אדם מת וחצי תאוותו בידו, "עיני האדם לא תשבענה". צמצם מאויך ומשאלותיך. העמד שאיפתך ועמלך על אחת. "את עמלנו אלו ה ב נ י ם". לחנוך הבנים לא יהי עליכם למורח כל משא, וכדאי כל יגיע כפים וכל עמל, כי הוא עיקר העקרים ויסוד היסודות. וזה כל האדם.

וחינוך הבנים היה תמיד משא נפש העם. "שחת לו", אף מי שהשחית דרכו ומעשיו היו מקולקלים, היה רק בנוגע לו, אבל "לא בניו מומם" היה דואג ומתאמץ ומשתדל שבניו יתחנכו כהוגן ויהיו בני תורה ודת, וימאן שגם בניו יהיו בעלי מומים רוחניים, כי היה לבו דוה שיצא ממנו "דור עקש ופתלתול".

ועתה לדאבוננו, אין ההודים שטים על לב לעתידות בניהם ותרבות של תורה, והם גדלים פרא בפראות והדיוטות. אין דואג על ע ם ל נ ו, כי כל ע מ ל אדם לפיהו וכל המנמות והבקשות של הימים הקדושים ראש השנה ויום הכפורים הן רק על נשמיות, על כסף. "אם יום כיפור, יומא" או יומים "שני ימי דאש השנה" יעמוד "בתפלה בבית הכנסת" לא יוקם "אין כל קיום וצרך לכל תפלותיו", כי כספו הוא כי איננו מעתיד על דבר מסש, על חקון הנפש, על חנוך בניו, רק על כספו, התמצית הוא רק ממון, ותו לא.

לך ה' הצדקה ולנו בשת הפנים. העוונות אשר לנו. המה ב ש ת בנים, שבת, תפילין. "בנים" פוקד עון אבות על בנים שעוובים אותם לשטיר ולשית ולהפקרות. מחללים "שבת" ברצון אבותיהם ובדשותם. ואיו

זכרון לזכרון "התפילין" ותחתם מלמדים אותם "תפלות". על זה היה דוה לבנו, על אלה "הבנים" חשכו עינינו, כי זאת חורבן האומה. "וירא ה' וינאץ מכעס בניו ובנותיו" ואיך אצלה אל אבי והנער איננו אתי ז, אם אין הבנים בנינו.

התקוששו וקושו. נחפשה דרכינו ונשובה. "ובחרת בחיים למען תחיה אתה וזרעך". אם נתחנן כי ה' יזכור ברית אברהם ועקידת יצחק, צלינו לדעת כי הכל הולך אחר החתום "והשב שבות אהלי יעקב". ה' יזכור זכות אבות בתנאי אם יהיו אהלי יעקב אם נחזיק בנינו באהלי תורה, שהיא נצחיותנו, נצח ישראל. "יבש חצר נכל ציץ — ודבר אלקינו יקום לעולם".

שיח לארץ

(לשבת השובה).

האזינו השמים – ותשמע הארץ.

עד כה היו כל הדרשות והתוכחות שלנו מכוונות רק כלפי שמים, על אודות מורא שמים, על חטאים ועוונות שבין אדם למקום. אבל אחינו שבעו תוכחות מוסר יום יום עד אשר יצאו מאפס והיה להם לזרא, ובזרק אבן לחמת ולא העלילו חכמים בדבריהם ולדיק יגעו וצחחו גדולים וטובים ואין שומע ולית דמשגח בם, והכל נשאר על עמדו כתמול שלשום. ואכן מה כחנו ומה תקותנו עתה ומה נוחיל כי נבא להוסיף ולהעתיר דברים, ותמה אני אם יש ברוך הזה שמקבל תוכחה.

והעיקר, חובה להגיד כי הפרזנו על המדה מאד להגיד ליעקב פשעו ולישראל חטאתו ויש בזה אונאת דברים כפי הצבוד ובכיה של חנם. "לעות אדם בריבו ה' לא ראה". אשמתנו לא גדלה עד לשמים ולא אלמן ישראל ממעשים טובים, רוכם אינם מתנאלים בטרפות ומרק פגולים, שואפים לתת לבניהם חנוך דתי ונמוסי, ברוח היהדות. בני ישראל רחמנים גומלי חסדים, מצטיינים בצדקה ואהבת חסד. תומכי ישיבות ברוח נדיבה, מקימים בתי למוד ליתומים, בתי חולים, בתי מחסה ובתי מלאכה. כבוד האומה יקר בעיניהם. אחים לצרה ומשתתפים בצער אחיהם בכל העולם, ויש דבריה שהם עולים מעלות רבות על דורות ראשונים והאחרון משובח – אל תמשו יטיפון והנח לישראל.

ואמנם הר גדול לפנינו *) וקורת בית הבד בין עינינו. "השבת" אבן הראשה, יסוד הדת, היא לאבן נגף ומכשול, כי השתות יהדסון והשבתות כחול. אבל החלול הוא לא במרד ולא במעל רק מאונס ועל פת לחם יפשע

*) הלכות שבת, הרי הן כ ה ר ר י ם התלוים בשערה (חגיגה פ"א מ"ח).

גבר, והנסיון גדול. וגם יש לנו תקוה כי החק החדש על חלוקת זמן העבודת יגדור הפרץ ויסיר המכשלה ושמרו בני ישראל את השבת.

לא בשמים היא – אבל חטאנו בארץ. איננו יודעים מה הארץ שואלת מאתנו. בתור בני אדם הננו כושלים ונרפים אנו נרפים. אבדנו בגלות את ע"ז רוחנו החיל והחוסן והיינו לעם חלושי עצבים ורכי לבב. זה הוא "עקב אכילוס", הצד הרפה שלנו. ועל זה יש להתאונן: על חטא שחטאנו בתמהון לבב, ועלינו להוכיח את אחינו, כי תשמע הארץ.

בכל התלאות והמאורעות אשר מצאונו לא נסינו לעמוד על נפשנו והיינו כצאן לטבח יובל וסדין לכל פסיש, הסכננו עם הצרות ואין כשר הכת מרגיש באזמל.

וגם עתה, אשר רוח סער מתחולל נער מאשכנז כרעם בגלגל והארץ תרגז תחתינו מרציחות הידלד מלאך אכזרי, והמגפה הולכת ומתפשטת בכל העולם ואחריתה מי ישורנה, אנו מחשים והיינו כחולמים, יושבים דומם בקפאון וביאוש. זוחלים ורועדים, וישת אדם וישפל איש, שוכבים למעצבה ולא קמה בנו רוח לעשות דבר.

עלינו להיות נכונים להתאבק עם שרו של עשו ולא לתת לחיינו למכים ולמורדים. עלינו להיות קשורים בקשר אמיץ עם אחינו הרצוצים ליסד אגודות הגנה להחיש ישע לנרדפים, בקום עליהם מרעים.

עלינו להתחזק בפועל, להתאזר ברוח גבורה בעז ותעצומות. חזק חזק! לא כלשון "חזוק" רק "ונתחזק" במעשים, בפעולות. "קול ה' בכח" התקוששו והתאוששו. עם ה' חזקו ונתחזקה. וה' אתנו.

חג הסוכות

כשם שחל שם שמים על החנינה כך חל שם שמים על הסוכה שנאמר חג הסכות שבעת ימים לה' (סוכה מ.)

כי בסוכות הושבתי את בני ישראל – ענני כבוד היו (שם יא:)

אדם לעמל יולד. תעודת האדם למעול ולעשות כל אשר לאל ידו ולו נתכנו עלילות ואז יברך ה' חילו ופועל ידיו ירצה, אבל אם יחבוק ידיו וישב תחתיו בטל בלי נוע, לא יריק לו ה' ברכתו ולא יעלה ולא יצמח כל מאומה, "כי יברכך ה'" יכול ישב בטל, תלמוד לומר "בכל אשר תעשה" (ספרי ראה סו. יח) וככתוב: אקרא לאלקים עליון לא-ל גומר עלי.

וזו כוונת מדרש: (קה"ר א. א.) מעשה בר' חנינא בן דוסא שאמר הכל מעלים לירושלים נדרים ונדבות ואני איני מעלה דבר! ראה אבן אחת ואמר הרי עלי להעלותה לירושלים – זימן לו הקדוש ברוך הוא חמשה מלאכים, אמרו לו, תן לנו חמשה סלעים ואנו מעלים לך אבנך ובלבד שתתן ידך ואצבעך עמנו – קראו עליו הסקרא הזה: חזית איש מהיר במלאכתו לפני מלאכים יתיצב.

היינו, ר' חנינא שאף להביא מנחה לירושלים, אך בהוכחו ובידעו כובד האבן, נואש ואמר הן לשוא אכלה כחי ואיגע לריק, ומה בצע בעמלי אם לא אשלים ואגמור מעשי. אבל משמים העירו אותו, כי עליו לנסות ולעשות עד מקום שידו מגעת ולא עליו המלאכה לגמור, ואם ירא ראשית לו אז יש אחרית ועזרו מעם ה' "ובלבד שתתן ידך ואצבעך עמנו", חזית איש מהיר במלאכתו שעושה כפי כחו "לפני מלאכים יתיצב" כי הבא לטהר מסייעים אותו.

ואלה הם התפילין. של יד: כפי אשר תשיג ידו "כל אשר תמצא ידך לעשות בכחך עשה". של ראש: שפע של מעלה, עזרת ה', למעלה

למשכיל. "וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך, אלו תפילין שבראש" (מגילה טז:) ולכן מניח של יד תחלה וקשרתם לאות על ידך ואחר כך של ראש והיו לטוטפות בין עיניך (מנחות לה.) כי על האדם לעשות ההתחלה ואז – ינעת ומצאת תאמין, וככתוב: ישלח עזרך מקודש (מלמעלה, שם ה' נקרא עליך) ו מ צ י ו ן יסעדך (על ידי תפילין של יד, האות על ידך, ה צ י ו ן שקשרת) זה יסעדך.

וזה שכתוב: "שמך יעקב לא יִקָּרֵא שמך עוד יעקב כי אם ישראל יהיה שמך". הוראת שם י ע ק ב על מעשה ידי אדם לפי כחו, אתעדותא דלתתא. ו י ש ר א ל מורה על עור מקודש, השנה גבוהה, כח אלקי "כי שרית עם אלקים". "שמך יעקב" שם יעקב קיים כאמור בתלמוד (ברכות יג.) לא יקרא עוד יעקב "לבד" כי אם "גם" ישראל, כי על ידי "יעקב", באמצעות פעולות קטנות, יתעלה ויתרומם האדם למדרגה נעלה לשם הכבוד י ש ר א ל, וכבוד ה' עליו יזרח.

לסוכה יש דמנות וסכך סוכך מלמעלה. קירות הצץ ח ו ל י ן המה, מעשי ידי אדם, והסכך ק ו ד ש, ענני הכבוד. כח רוחני, זיו עילאה. מעשה א ל ק י נ ו:

אם האדם בונה הדמנות, אם עושה את שלו, נותן חלקו, אז רות אלקים מרחפת, יצרה עליו הרוח ממרום, יהי נועם ה' עליו ושכינה שורה שם וחל על הסוכה שם שמים.

פ ו ר י ם

בסומי בפוריא.

חייב אינש לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי (מגילה ז:).

מאמר זה „עד דלא ידע" נפלא וזקוק ל י ד י ע ה וכבוד חכמים הקור דבר.

כל המועדים בטלים וימי הפורים לא יתבטלו שנאמר וימי הפורים לא יעברו (כדרש משלי ט. תשובות רשב"א ח"א צג. וע' ירושלמי מגילה פ"א ה"ה. רמב"ם פ"ב הי"ח) קשה, היתכן כי מועדי ה' יבטלו, ובמה כח הפורים גדול מהם?

אסתר מן התורה מניין שנאמר ואנכי הסתר אסתיר (חולין קל"ט:) כאורה אין כאן רק שווי מלים דומות, אך התוכן שונה ורחוק מאד.

על כן על כל דברי האגרת הזאת ומה ראו על ככה ומה הגיע אליהם (אסתר ט') עושה רושם כאריכות לשון והעתרת דברים.

פסוק ואנכי הסתר אסתיר, תמוה אחרי שבני ישראל התודו ואמרו: על כי אין אלקי בקרבי מצאונו הרעות האלה, מדוע ננעלו שערי תשובה בפניהם? ולכן בא התלמוד ללמוד פשט אחר לנמרי וכוונה אחרת כי אין זה חזות קשה, אלא אדרבה הבטחה נאמנה לחסדי ה', כי יש שתי מיני ישועות. (א) אם יזכו בני ישראל על פי מעשיהם, אז תהי תשועתם ביד רמה, בפומבי, בנפלאות מפורסמות לעיני כל העמים. שמעו עמים ירגזון. וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו מכך". (ב) ואף אם לא יהיו ראויים לנסים גלוים, במראה ולא בחידות, בכל זאת לא ישוש ה' עמו ותהי עינו צפויה עליהם בהגהגה מעולפת במסוה הטבע, אבל תוכו רצוף נס-

וזה שאמור במדרש (שה"ש ח, מז) ודמה לך לצבי מה צבי זה בשעה שהוא ישן עינו אחת פתוחה ועינו אחת קמוצה כך ישראל בשעה שעושים רצונו של הקב"ה מביט אליהם בשתי עיניו ובשעה שאין עושים רצונו מביט להם בעינו אחת שנאמר הנה עין ה' אל יראיו. השגחה בשתי עינים, היינו הנהגת ישראל על ידי גלוי שכינה בנסים למעלה מן הטבע. ובעין אחת, הנהגה שנראית כדרך הטבע, אבל הנסים נסתרים ורוח אלקים מרחפת בתוכה.

וככה בישועת הפורים שהיתה נראית בצורה טבעית וידי אשה באמצע, ובאמת מאת ה' היתה זאת וה' הכין הכל מראש והקדים רפואה למכה. ומפני זה אין זכר לשם ה' במגילה "ובשמי ה' לא נורעתי" כי שמו העצם מורה על שרוד הטבע, וכאן לא היה גס גלוי אך כבוד המלך פנימה בדמז. יבא המלך והמן היום, לא מדעתם ועל פי בחירתם באו המלך והמן, רק ה' המריצם לעשות כן. וזה שאמרו "אסתר מן התורה מניין?" מניין שתהי תקומה כזאת שיעשה ה' נסים כאלה בהסתר? — שנאמר "ואנכי הסתר אסתיר" שאף אם לא תזכה האומה לשנוי המערכה והנהגה נסית וכבוד ה' נראה בעליל, מכל מקום השכינה תהי נסתרת ושרויה בחביון אמצעים נסיים, אור גנוז, סור אלקים, יושב ב ם ת ר עליון.

וזה באור "כל המועדים יהיו בטלים". המועדים נוסדו ונקבעו מפני מופתים מפורסמים. פסח על יציאת מצרים וקריעת ים סוף. שבועות "מתן תורה". "השמע עם קול אלקים מדבר מתוך האש כאשר שמעת אתה ויחי". סוכות על ענני הכבוד. ואף אם נסים שעל יריהם נולדו המועדים יבטלו וישראל לא יראה השגחה גלויה והופעה באספקלריא המאירה, אבל נסים נסתרים כבימי הפורים לא יחדלו בכל מצב שתהי האומה, וימי הפורים לא יעברו מתוך היהודים.

וזה שאמרו: הוא אחשורוש, הוא ברשעו מחלתו ועד סופו (מגילה יא.) שתמוה, למה לנו לדעת אופיו ותכונתו, וגם הא הכל הולך אחר החתום, ובסוף הטיב אחשורוש לישראל, ומדוע אין לו כל חלק בשמחתנו ושמו לרעון וגם באחריתו יהי נבל?

אך הכוונה להורות לנו לדעת, שבכל דרמה זו לא היה כל מעשה על פי בחירת ורצת הנפשות המשתתפות וכל האנשים לא היו פועלים רק נמעלים כגרזן ביד החוצב בו על פי רצון ה'. ואחשורוש שהרג את ושתי ופקד

להשמיד את היהודים ואחדי כן תלה את המן והסכים לקיים אותם ולהרוג את שונאיהם לא נשתנה מאומה מרע לטוב והוא ברשעו כלפנים וכל החליפות יד ה' עשתה.

וזה פירוש חייב אינש לבסומי. תקופת הצרה נקראת בשם: „ארור המן" שכל ישראל קללו את צורר היהודים, כי שם דשע ירקב. זמן הישועה, אתרי שהמן נתלה ומרדכי עלה לגדולה תחתיו נקובה בשם „ברוך מרדכי". ועל פי משוט, אלה הנה שתי תקופות שונות ושנוי זמן. מעת צרה למועד «שע ותור פדות. זמן „הלוך ילך ובכה" וזמן „בא יבא ברנה". אבל המשכיל יבין כי לא כן הוא. ותייב אדם לבסומי ל ה מ ת י ק סוד (בסומי קלא — סוכת נא.) להשכיל, להתבונן, לדעת אמתת הענין, שורש דבר „בפוריא" ביום שקימו וקבלו היהודים את התורה שנית (שבת פח.), שאין כאן חלוק זמנים ואין הכרל בין תקופת „ארור המן" לתקופת „ברוך מרדכי", כי גם בעת הצרה בזמן „ארור המן" כבר היה העתיד מוכן מראשית אחרית.

„על כן, על כל דברי האגרת הזאת". על כ ן, „כן" הוא יסוד נכון אמת וצדק כמו „כ ן בנות צלפחד דוברות — וישתכחו בעיר אשר כ ן עשו» (קהלת ח. י) על כ ל דברי האגרת הזאת, מראש עד סוף היה הכל עדוך מראש, מקורא הדורות מראש, ומה שיהיה כבר היה, ומן „מה דאו על ככה" בתחלה עד „ומה הגיע עליהם" הגמר, הסוף, החתימה, היה מוכן ומזומן, כל הסבות היו משולבות בשווי משקל. העבר היה משרת להעתיד, והמחר אך גלה את פני הלוט מאתמול. הכל על פי סדר נכון ומשמר קנוע ויסוד מוסד. על כ ן.

(ב)

מאמר אסתר

דברי שלום ואמת.

ר' עקיבא היה יושב ודורש והצבור מתנמנם בקש לעוררם, אמר מה ראתה אסתר שתמלוך על שבע ועשרים ומאה מדינה, אלא תבא אסתר שהיא בת בתה של שרה שחיתה מאה ועשרים ושבע שנה ותמלוך על ק"ו מדינות. (בי' נח ג).

שלחה אסתר לחכמים "קבעוני לדורות". שלחו לה קנאה את מעוררת עלינו לבין האומות. "כתבוני לדורות", שלחו לה הלא כתבתי לך שלשים ולא רבעים. (מגילה ז.)

פליאה נשנבה, הלא זו כפירת טובה. כי אסתר שהצילה את היהודים ממות, היה לה "הצדקה לבקש שיכתבו בספר זכרון את המעשה הנפלא, וחכמים משיבים פניה ריקם בטעמים רמוים, כי על טענתם הראשונה, השיבה תשובה נצחת "כבר כתובה אני על דברי הימים למלכי מדי ופרס", ועל השניה באמת מצאו אחר כך היתר. ובודאי שנמוק תזק אתר המריצם לדחות את בקשתה.

בני ישראל אשר קדושת המשפחה וטהרת הגזע יקרה בעיניהם מחייהם ומוסרים נפשם עליה, הביטו על מלכות אסתר בשאט נפש כעל זמורת זר ויסרץ נבצה בחומת הדת. ובעת ההיא "דבר בעתו" אשר עזרא ונחמיה צעק, חמס על התחתנות בעמי נכר, וביד חזקה ומוראים גדולים גדרו הסרץ. איככה יכלו כלכל מעשה אסתר שהיתה לאיש נכרי, וכמה גדול בעיניהם ההבדל בין שרה אמנו שנעשו לה נסים וינגע ה' את פרעה ואת אבימלך בעבורה למען תעמוד בטהרתה — והדסה שקוצה ביון מצולה. אסתר נ ס ת ר ה דרכה, נעו מעגלותיה.

וזאת היתה תשובת החכמים: "הלא כתבתי לך שלשים" מחיית עמ"ק כ ת ב ת י ל ך. מ כ ת ב אלקים הוא. אשר כתבתי להורותם, כתוב יושר דברי אמת, להגדיל תורה לשמור מצות. בפעם ראשונה כתוב "והיה כאשר

ירים משה ידו ונבר ישראל", לומר לך כל זמן שהיו ישראל מסתכלין כלפי מעלה ומשעבדין את לבם לאביהם שבשמים היו מתגברים (ר"ה פ"ג מ"ח). במשנה תורה הובלט משע עמלק "ולא ירא אלקים". בשלישית הוכיח שמואל את שאול "הנה שמוע מזבח טוב". אבל כאן, בעובדא זו, לא כן ונהפוך הוא, בפרוע פרעות בנשואי תערובות.

אך באסת אסתר היתה באמנה בתומתה וצדקתה, אשת חיל, אשה נביאת ותלבש רות הקודש (מגילה יד:) "והלקותין" היו באונס ולמורת רוחה וכל טובתם של רשעים רעה היא אצל צדיקים (יבמות קג: *), ודי להכיר תכונתה באמרה "גם אני ונערותי אצום כן", "כי איככה אוכל וראיתי ברעה אשר ימצא את עמי ואיככה אוכל וראיתי באבדן מולדתי". ומאת ה' היתה זאת ולו נתכנו עלילות כאלה. ומי עמד בסוד ה' לדעת למה גזר אומר כי הצלת האומה תהי באורת מוזר כזה, ואסתר מן התורה שנאמר ואנכי הסתר אסתיר (תולין קס:) בדרך נ ס ת ר.

ואת זו דרש ר' עקיבא "מה ראתה אסתר?" כי אף כי בהשקפה חיצונית חיי אישות של אסתר מתנגדים להקודות את שרה, אך לאמתו של דבר היתה אסתר בתה של שרה, דומה לה וצדקנית כמוה, צדקו יתדו, כאמה בתה ברה היא ליולדתה. וזכות שרה שתיתה קכ"ז שנים עמדה לה שתמלוך על שבע ועשרים ומאה מדינה.

וזה הדבר שהשפיע מרדכי עליה כשהשתמטה מלכת אל המלך "ומי יודע אם לעת כזאת הגעת למלכות". שמפני ה ע ת הזאת, מספר שני חיי שרה, הגעת ל מ ל כ ו ת, קכ"ז מדינות. כל מלכותך דק יען כי הנך בת בתה של שרה, ותעודתך היא הצלת ישראל.

ועל שתי טענות התכמים: שנאת העמים וקנאתם על נקמת היהודים בסכת תרב והרג ואבדן, ב) ועל שלשים ולא רבעים, נאמר: ומאמר אסתר קים דברי הפורים האלה ונכתב ב ס ס ר. על הראשונה: כבר כתובה אני על דברי הימים ונכתב ב ס ס ר. ועל שלשים ולא רבעים, ונכתב ב ס ס ר כי מצאו מקרא "בספר" מה שכתוב במגילה (מגילה ז.).

וזאת כוונת "דברי שלום ואמת". נגד הקנאה, מגילת אסתר לא תהי לסמל הקנאה, לא תעורר מדנים ולא תהי למוקש לשלום ישראל עם העמים דברי ש ל ו ם. "על דברי התכמים שזה נגד התורה "ולא רבעים", השיבה כי אדובה זאת הורת א ם ת, כי "בספר" מורה לכתוב מגלת אסתר.

---

*) סנהדרין עד:, כ"ק ס:, רשי"י מגילה יג: ד"ה כהלי.

מאמרים

ברית מלח

א. כל קרבן טעון מלח, שנאמר על כל קרבנך תקריב מלח. חוץ מיין ודם ועצים (רמב"ם פ"ה מאיסורי מזבח הי"א) ובשלשה מקומות המלח נתון (מנחות כא:, רמב"ם שם הי"ג).

ב. בשר לקדרה צריך מליחה (חולין קי"ב, מנחות כא.) וחדוש למה לא שנת רבי זה במשנה.

ג. בהלכות קטנות ח"א (ר"ח) כתב ש צ ו ק ר הוא מלח גמור ומותר למלוח בו הקרבן וכן כ' בעקרי הד"ט או"ח (יד. לו) שמחברי ס' גויס קוראים לו מלח אינדיאנו וכחו כמלח לשאוב הדם. ובדרכי תשובה יו"ד סי' ס"ט אות שכ"ח הביא חלוקי דעות בזה. אך באבני נזר או"ח (תקל"ב, ג) כתב שהרב ר' אליעזר הכהן מסוכצ'וב העיד משם חותנו הרב מליסא שמלח בשר עם צוקר ומעשה רב.

ד. מולח עור בשבת, הוא אב מלאכה, שהוא עבור (שבת פ"ז מ"ב) ומולח בשר פטור שאין עבוד באוכלים (שם עה:) אבל מלח חלב שאינו אוכל גמור חייב (רש"י ביצה יא: ד"ה התם ור"ן). וכן מולח עולה שכולה כליל ואינה נאכלת הוי עבוד (מל"מ פי"א משבת ה"ה בשם שיטה, והוא תי' רשב"א מנחות כא. ועי' חבלים ח"ד סי' ס"ה).

ה. מלח מעלה את המקוה (מקואות פ"ז מ"א) וב"י יו"ד ר"א תמה על הטור למה השמיטו. ובנו"ב ח"ב או"ח נ"ז תשובת בן המחבר כ' משום דהטור ס"ל מלח מי פירות לכן אינו גורס במתני' מלח, ואין זה ברור. ואי' למה מעלה מלח אסתרוקנית שאינו תולדות המים. ועי' שערי תורה ח"א צ"ו ג' ומקוה ישראל ענף ה' סעיף ה' אות ג' והדבר צריך בירור.

ו. מלח במצה לפסח אם מוחר. עי' או"ח תנ"ה ס"ה ואברבנאל ויקרא (ב. יג) ושדי חמד חמץ ומצה (יג. אות ג) ואם הוא מי פירות, באו"ח תס"ב ס"ז ומג"א סק"ז.

ז. בע"ז לג. א"ר פפי האי נכרי דשדא חמרא לבי מילחא שרי וכ' תוס' ד"ה האי יהרא"ש שכן הלכה מפני שהאור שורפו ובלה שם ולכן התירו המלח אף שמשימים עליו יום כשעת הריחה לבנו וכ"כ בפסקי תוס. ובתשו' רמ"ע מפאנו סי' כ"ז נשאל על המלח במדינה אחת שמעמידים אותו בדם נבלה ידוע ממכותא המבי"ש מן התוך מלח הנעשה בהיתר אחת דתו להמית, והעלה דבעינו אסור ובחבשיל מותר. ולא הביא דברי תוס' ורא"ש, ובפרי חדש יו"ד ק"ה ס"ק נ"ח העיר עליו. ועי' רמ"א יו"ד ס"ס קל"ד ופמ"ג ק"ה שפ"ד סקמ"ו ומשמרת שלום ודרכי תשובה קל"ד אות נ'.

ח. יש שני מיני מלח: א) ממי הים מלוחים שנקפאו ויבשו (עי' רש"י שבת סו: מקום שריפת המים שעושים נגרים על שפת הים וכר והשמש שורף את המים שמלוחים הם ונעשה מלח) או מנהרות (בסוריא יש נהרות מלוחים ומוציאים מלח. למזרח עיר חלב "אלעפא" יש נהר זהב "אל דהאב" ומימיו נופלים תוך עמק נדול והוא מלא מלח. תבואת הארץ לר' יוסף שווארץ ח"ב לבוב 18).

ב) סכרה מלח (צפני' ב. ט) מלח שחופרים מן האדמה. מלח המים נקרא בשם מלח סדומית (ביצה לט., ב"ב כ:, מנחות נא. ספרא ויקרא דבורא דנדבה פרק יד. ד) היינו שהוא מים המלח ונקרא ים של סדום (ב"ב עה:) ומלח האדמה נקוב: מלח אסתדוקנית (שם. בת"כ דסום וארשא תרכ"ו עם פי' הר"ש משנץ, תחת אסתרוקנית יש גירסא סלקונדרים, ע"ם ע"ז פ"ב מ"ו ונמ' לם: ובודאי היא ני' מופעת כי הוא מלח איסור). ואסתדוקנית נקרא על שם המקום כס"ש השדוך, ונעלם מקומו. ובחבואת הארץ (לבוב 146) כתב שהיא עיר אסטראכאן על שפת ים הכספי (ונהר וואלגא) ושם יש מכרה מלח רב.

ומפורש להפוך ברש"י מנחות כם. תקריב כל שהוא (פרש"י אפי' אסתרוקנית) תקריב מכל מקום (ואפי' מחוץ לארץ) הרי דמלח אסתרוקנית לא' נלמד מכל מקום והוא מלח של א"י, ואפשר לקיים דבריו ע"פ רמב"ם בפ"ה מאסורי מזבח היא שכי מלח אפי' גרגיר אחד בשר, ופי' הכ"מ שזה כמנת נמ' כל שהוא. וא"כ מ"ש מכל מקום קאי על אסתרוקנית שהיא בתוך לארץ.

אך אף שחז"ל במשניות ונמ' הזכירו כמה מדינות והרבה דברים

מחו"ל, *) מ"מ אי אפשר היה להביא אז מלח לא"י ממרחק רב כזה. ויותר קל היה להוביל מקרבת סדום שגפרית ומלח שרפה כל ארצה או ממואב ועמון שהיו למכרה מלח כנבואת צפני עליהם (ב, ט.) (ויזרעה מלח (שופטים ט, מה) על שכם, נראה שהי' רק לפי שעה ואח"כ הי' מקום זרע), או מצרפת וספרד דרך ים התיכון הקרוב ומצוי שם מלח הרבה **)

ט. בביצה לט, ב"ב כו: מחלק בין מלח סדומית לאסטרוקנית שאחד דק והשני קשה. ופרש"י בביצה שסדומית דקה מאוד ודאי מחולין קה: מים אחרונים חובה מפני שמלח סדומית מסמא את העינים, הרי שדקה היא ונדבקת ביד ואינה ניכרת. אבל בב"ב שי להפך דסדומית עבה וקשה כאבן וכ"כ הערוך ערך אסטריקנית וע' בן שסדומית אינו מתפשר ולא נמוח במים עד שישחק, ואסטריקנית רפה ומתכש"א"תר. ובהפ"א שבערכין ע' אסטרוקנית כ' שבברכת הזבח וצאן קדשים הניחו בתיכה סתי ת רש"י, והוא מיושב דבביצה מיירי במלח טחון, ואז סדומית יותר דקה מאסטרוקנית אבל בב"ב שהמלח בעין, סדומית קשה. ואיני סבין דאם בב"ב מיירי שהמלח תחיכה גוש אחת א"כ למה אסטרוקנית אינה מחיצה. וע' גליון הש"ס ב"ב להגאון רעק א שמגיה וגורס להפוך, אם מניח קורה אפי' מלח סדומית, דאסטרוקנית מקשה יותר וכ"כ הגר"ש בן הנו"ב בנו"ב ח"ב או"ח נ"ז תשובה ב' סד"ה ועל. אבל הלא הערוך גורס כמ"ש בגמ' דידן וכן הר"ש באהלות

---

*) בגדת (ברכות נד:, יבמות מ"ג, כתובות ז: י: כ"ב קמכ:) פרך וכדן וערלת פ"ב מ"ז יונית (שם, מגילה פ"א מ"ת, ניטין פ"ש מ"ו, אהלות פ"ח פ"א, נגעים פי"ד מ"ו) ליוקרים (שבת פ"ה מ"א, כלים פכ"ו מ"א. לדיקי. שבת קיט. לודקיא. מנחות פה:) אספנין (שבת פכ"ב מ"כ, מכשירין פ"ו מ"ב. ערוך) הנדון (יומא פ"ב מ"ו) קנדיא, מקדוניא, אוניקי (שם י. ואונייקי שבע"ז פ"ב מ"ד היא אחרת, עיר או כפר כא"י). גליא (ר"ה כו.) מרי (פסחים פ"ב מ"א, כלים פכ"ג מ"כ, קדושין יב.) קפוטקיא (כתובות פי"ב מ"א. כפתורים בראשית י. יד. תרגום אונקלוס ויונתן קפוטקאי) איטלקי (קדושין פ"א מ"א, כלים פי"ז מ"א י"ב עירובין ס"ה) קרטיגני (מנחות קי. היא קרטאגא המפורסמת לפנים, בצפון אפריקא על שפת ים התיכון) אתונא (כתובות ח:) קורסיות (כלים פ"ד מ"ג) גבע (שם פי"ז מ"ה) קלקי (שם מ"כ) נרמוני (נגעים פ"ב מ"א) אלתית (מכשירין פ"ו מ"ג) ועוד.

**) אולי אסטרוקנית הוא מלח מעיר תאדיכיא על שפת ים נגוסר סמוך למכריא. עיר זו היתה מרכז הדיוג וסחר חדנים כגליל ושם מלחו הדגים ומכרו אותם גם לחו"ל ונקראת כן בי כיונית „מאריכום" מליח.

פ"ג סוף מ"ה נורס כן והדבר צ"ע. ובציונים להגהות מהריי"ד בראש הספרא דף ד. במנחות כא. מציין על אסתרוקנית, לס' שלטי הגבורים להרי"ר אברהם הרופא (מובא בשם הגדולים) פרק ע"ו דף ע"ט.

י. ר ס ו א ה: גרניר מלח בפה, רפואה לחולי שינים (שבת פ"ו מ"ה ונמי סה. לדורשיני). מחלה זו מרה וכו' וכולם פת במלח שחרית וכו' מבטלם (ב"ק צב:) אחר כל אכילתך אכול מלח ואי אתה נזוק (ברכות מ.). כל סעודה שאין בה מלח אינה סעודה (שם מד.) תרדין במלח מאכל משניע (נדרים מט:) ורק מעוט מלח יפה, ולא רובו (ברכות לד.) והוא ממעט הזרע (גיטין ע). דג מלוח טוב, בשר מלוח לא טוב (ב"ב עד:). היו נוהגים לענים, ונם עתה בארצות המזרח לשפשף התינוק בהולדו לחזק ולהקשות את בשרו („והמלח לא המלחתי" יחזקאל טז ד. ושבת קכט:).

יא. אינו מבאיש לעולם (בכורות ח:). ממתיק ומקיים את הבשר (נדה לא. פוץ מלחא ברכות ה.). מצליל את השמן (שבת סז: נותנים בול של מלח לתוך הנר). צריך בשול רב כבשר השיר (שם מב:) אינו מזון ונודר ממזון מותר בו (ערובין פ"ג מ"א).

יב. ש כ ל: יכול תבונהו. מאי תבונהו, יכול יתן בו טעם כבינה (מנחות כא.) יובן כמו שכתב הגי"ר שמואל בהקדמתו לנודע ביהודה על מ"ש (קדושין כט:) אם הי' בנו זריז ו מ מ ו ל ח בנו קודמו, היינו שיש לו הרבה חלקי מלח, כי חכמי הטבע מצאו שגוף האדם מורכב מכמה יסודות, ומלח אחד מהם, ומי שיש לו מלח רב, הוא בעל שכל וחריף ביותר. ויען כי המלח יש בו בנותן טעם ומטעים המאכל, על כן יאמר על דבר טעם ושכל טוב „אסטישעס זאלץ". *) ובירושלמי הוריות (פ"ג ה"ה) מה מקיים ר' שמואל בר' נחמן טעמא דר' יוחנן (שתלמוד קודם למשנה ויתרון לבינה על חכמה) מלח בזול פלפלין ביוקר ואי אפשר לעולם בלא מלח וכו' ומדמה מלח ופלפלין לחכמה ובינה. ואפשר, שהמאמר לכי תיכול עלה כורא דמלחא (שבת ד.) הוא משל ומבטא מליצי על שכל רב על סי המלח הרב. וכן המאמר (כתובות סו: ואדר"נ פי"ז) מתלן מתלא מלח ממון חסר. הכוונה שרכוש זקוק לשכל איך להתנהג בו. ובלתו הוא כתפל בלא מלח.

יג. המלח הוא סמל ברית שלום נצחי: מלח ברית אלקיך (ויקרא ב.

(Sal atticum)

יג) כל תדומות הקדשים ובו' נתתי לך–לחק עולם. ברית מלח עולם הוא (במדבר יח, יט). ה' נתן ממלכה לדויד על ישראל לעולם לו ולבניו ברית מלח (דהי"ב יג, ה). כשישראל יושבים על השלחן בלא מצוה, ברית מלח מגין עליהם (תוס' ברכות מ. ד"ה הביאו).

מנהג לקרם סני אורח נכבד בלחם ומלח. נהוג בין הערביאים לברות ברית על המלח. אצל היונים המלח הוא אות ריעות, ולפי אנרה קדמונית, נתן הערקולס ראש הגבורים, לשבט יוני אחד תחת דנים, מ ל ח לסימן ברכת פרית ורביה. בפרס אומרים, על איש כפוי טובה, שאיננו בעל ברית מלח (ענציקלאפערייע באטאניקא). הסופד הרומאי צ י צ י ד ו אומר: מן הראוי לאכול הרבה מלח, למען תמלא סאת הידידות. פתגם הרומאי: Cum Grano Salis מסמן האמת במלח, ופירושו, שהדבדים ההם יש רק קצת אמת. (בני ד ו ד בירחון הפרדס חלק ג. חוברת ד. מאמר "ברית מלח").

יד. לעמי קדם היה המלח קדוש. המשורד היוני ה א מ ע ר קראהו "אלקיי" ואפלטון קרא לו: המלח האהוב לאלקים. והרומיים כנו אותו "טהור" (ממולח מהור). לכהני מצרים היה אסור באכילה מפני שהוא מאכל אלקים ואצל עמי דרום אמריקה והחורים היי המלח אסור לָאָבָל. באפריקא החיכונה נצרה עד הנשואין אסורה לאכול מלח. בהודו: נעד הבא ללמוד, שלשה ימים הראשונים, וכן אשה שלשה ימים אחרי חתונתה אסורים למעום מלח. באמריקה התיכונה (בסאנאמא ועוד) עבדו לאלילת המלח huixtoci" huatl" הרומאים הקריבו מלח לתרפי הבית ומרגלא בפיהם "Sale nihil utilius" (הכרמל שנה ג' 38 .131). במארוקא, כשהבשילה החטה בשדה, זרקו עליה גרגירי מלח, להבריח השדים, ומטעם זה כשהלכו בלילה לקחו מלח בידם. שבועת הסייטנים הגרמנים היתה נאמנה, רק אם הנשבע נגע באצבעו במלח. ובהולד להם ילד, נחנו בידו מלח, לסגולה נגד המזיקים. הנוסע האיטלקי הקדמוני מרקו פאלא מספר, כי בחינא השתמשו בחתיכות מלח כבמטבעות ממון, במסחרם, וכן נהגו באבעסיניא, בסודאן ובטיבעט. הורודוטוס, הסופר היוני הקדמוני מספר, כי ארחות סוחרים (קאראוואנען) הוביל מלח דרך מדבר לוב. באיטליא היו הדרכים לפנים, נקראים דרך המלח "Via Salaria" אוכלי בשר לבד בלי צמחים אינם צריכים למלח. במדבריות אוסטרליא יש שבטים "זולום" החיים על צידם ואינם יודעים ממלח. ענציקלאפעדיע על הדתות והמנהגים).

טו. ונגד ברכת המלח, יש בו קללה וחורבן ככתוב נפרית ומלח שרפה כל ארצה — ולא ירפאו למלח נתנו (יחזקאל מז. יא) ובירושלמי ערובין (פ"א ה"א) א"ר לוי מים ומלח מין קללה כמ"ש ערוך ערך מ', מים במבול ומלח בסדום. והרמב"ן ויקרא (ב. יג) כתב: אני סובר בו ענין שהמלח מים ובכח השמש הבא בהם יעשה מלח והמים בתולדותם ירוו הארץ ויצמיחו ואהרי היותם מלח יכריתו כל מקום וישרפו, והנה הברית כרותה מכל המדות, והמים והאש באים בה וכו' ולכן אמר בקרבנות ברית מלח עולם כי ברית המלח העולם כו יתקיים ויכרת, וכן כי ד' בחיי וכיוצא בזה בכלי יקר.

טז. אצל ים המלח צומחים ירק מלח־הים Salicornia Ler. וירק־מלח־קאלי Salsola Kali Lin וזורעים אותם רק לשרפם למען אפר ם העשיר במלח. (צמחי א"י. האסיף ד' 103)

יז. יש עכר לבן דומה למלח נקרא מ ל ח ת (ערוך מלח ור"ש אהלות פ"ג מ"ז).

יח. הקוטפים מ ל ו ח עלי שיח (איוב ל. ד) הוא עשב. וכן בקדושין (סו.) אבותינו היו אוכלים מלוחים. וקרוב, שטעם העשב הוא מלוח, כי מסמיך לו אחריו (פסוק ו) תחת ח ר ו ל. ובצפניה (ב. ט) מביא יחדו ממשק חרול ומכרה מלח, וכן נראה מערוך ע' מלח.

יט. ים ה מ ל ח הוא בארץ ישראל ככתוב וירד הנכול והיו תוצאותיו ים המלח (במדבר לד. יב) ונקרא גם ים הערבה (דברים ג. יז. יהושע ג. טז, יב. ז) ויכ הקדמוני (יואל ב. כ. רד"ק כ' שהיא ים כנרת או ים המלח, ומצודת דוד כ' ים המלח) ובגמרא, ים של סדום (שבת קח: קט. ב"ב עה. תוס' סוכה פ"ג, רש"י ורד"ק יחזקאל מז. ח). ואמנם גם לפני מהפכת סדום נזכר ים המלח בתורה (בראשית יד ג), אבל מדרש (ב"ר מב ט, ותנחומא לך ח) כי שרק אחר כן נעשה אותו עמק למים מלוחים.

מימיו כבדים ומעולם לא טבע אדם בו (שבת קח:). אספינוס השליך בתוכו אנשים שידיהם קשורות לגביהם ולא ידעו לשוט ולא טבעו במים (מלחמות היהודים ליוסיפון) ומה שכ' רש"י פסחים (כח. ד"ה ים) „מיר בטיאה" היינו ים המסביע ט"ס, והוא נקרא בערבית „בחר לוט" וסופרי העמים יקראוהו, „ים המת", „Mare mortum"

והנה בתלמוד נזכר פעמים רבות ים המלח (נזיר פ"ד מ"ו, ע"ז פ"ג מ"ג, תמורה פ"ד מ"ב מ"ג, ובגמרא הרבה), הכותנה דוקא לים המלח זה ולא לימים אחרים כמ"ש בפסחים (כח.) דרבה אמר, ע"ז דלים המלח אולא לא בעי שחיקה משום דים המלח אין ספינות עוברות בו כמ"ש רש"י, חסץ דלשאר נהרות אית בעי שרור, ותמוה מה ס"ד להקשות עליו מברייתא ושחיקה קשיא לרבה, הא איתא שם הי' מהלך בספינה וא"כ לא מיירי בים המלח דבו אין ספינה. ובע"ז מט: ההוא גברא וכו' שקול ד' זוזי ושדי בנהרא ורמב"ם פט"ז ממ"א הכ"ט כ' לים המלח דוקא, ואף שתו' פסחים כח. ד"ה ע"ז כתבו דאף דבכל מקום נקט ים המלח אפ"ה מהני השלכה גם לשאר נהרות ומביאים ראי' מהך דשדי בנהרא אין כוונתם שים המלח כולל כל ימים, אלא שיש ראי' מע"ז ומצרכין שיכול להשליך גם לכל נהר (ודוחק).

וכל זה אם נוגע להלכה, שצריך להוליך אסורי הנאה לים המלח, אז דוקא קתני אבל אם אין זה ענין הלכה אף שמזכיר ים המלח, הוא אשגרת לשון והכותנה לכל ימים ונקראים ים המלח מפני שמימיהם מלוחים. כמו בזבחים (עד:) חבית של תרומה וכו' ונפלה אחת מהן לים המלח שכל ימים שוים. ורמב"ם פט"ו מתרומות ה"ב ורשב"א בתורת הבית (בית ד' שער ב) גורסים לים הגדול והוא מכוון כמו בטבעת שם (ע"ד :) שכ' ים הגדול, ובאמת גם ים הגדול לאו דוקא וה"ה בכל ימים ונהרות וכמ"ש מיו"ד ש"ע ס"י ס"ז נפל לים וכ"כ כ"מ פ"ז מע"ז ה"י. ורק במכות ד. חבית וכו' ודוקא לים הגדול דקאי וקיימא.

ורמב"ם מזכיר איזה פעמים ים המלח וכותנתו לים התיכון. בפט"ו מכלים מ"א הספינות שילכו מא"י לאלכסנדריא הן הספינות הגדולות שהן יכנסו בתוך ים המלח. ובסוף עוקצים כ' כמה הלכות תליתי פירושים במסעות הדרך ואני עליתי בספינות בים המלח. ובפ"ב מציצית ה"ב חלוון מצוי בים המלח. ובחנם תמה עליו בפתיחה לתפארת ישראל מועד כללי בגדי קודש דהא אין בו בעלי חיים. דכוונת רמב"ם לים התיכון. (ואמנם יש סופרים כותבים כי ישנם בו דגים אשר שבולת הירדן תמשלם היטה ונם צפרים עופות על החוף. הסגנון העברי ח"ב 659).

כ. מי ים המלח טובים לרפואה (שבת קח: קט) אבל מלח,

סדומית מסמא העינים (חולין קה:) ורמב"ם פ"ו מברכות ה"ג כתב שיש גם מין מלח אחר שכן טבעו.

כא. אשת לוט: ותבט וכו' ותהי נציב מלח. ובגדה (ע:) ג' דברי בורות שאלו אנשי אלכסנדריא את ר' יהושע בן חנניה וא' מהם: אשת לוט מה שתטמא, אמר להם מת מטמא ואין נציב מלח מטמא. (ור' בחיי בשם אבן עזרא, ואברבנאל בשם רלב"ג וחזקוני פרשו ותהי נציב מלח, ותהי הארץ נציב מלח).

כב. יש ע י ר ה מ ל ח (יהושע טו. סב) ג י א ה מ ל ח (שמ"ב ח. יג. תהלים ס, ב. דהי"א יח. יב) ת ל מ ל ח (עזרא ב. נט. נחמיה ז. סא. ובקדושין ע. דרשו שדומים מעשיהם למעשי סדום שנהפכה לתל מלח).

אדום ורומי

בארץ איטליא ישבו מעולם עמים שונים ערב רב, ובהם לאטינים ויונים. ויש הגדה עתיקה כי איניאוס האביר נמלט ממלחמת טרויא באסיה הקטנה ויברח לאיטליא ומנזעו יצא רומולוס אשר בנה את רומי בשנת 3007. וביוסיפון (פרק א) כתב כי בני אלישה בן יון בן יפת כבשו ארץ איטליא, וכן כתים מבני יפת, המה הרומים היושבים על נהר טיבער. וכלשון הזה כתוב בספר הישר פ' נח. וכן כתב אברבנאל בראשית י. א. בני יפת שמהם באו היונים והרומים, וסוף פ' י' ד"ה וראיתי: הבן השני מנוג ויצאה ממנו האומה שיטי והנוטי שנתפשטה אחר כן באיטליא. והבן החמישי תובל, וכן כתב יוסף בן גוריון שבני תובל ישבו בפיזא אשר באיטליא וכו' הבן השני לנומר היה ריפת, מהעם הזה באו לאיטליא וכו' ומכתים יצאו האיטליאני והרומאני. וכ"כ אונקלוט במדבר (כד. כד), וצים מיד כתיט מרומאי וכן תרגום ירושלמי ותרגום יונתן מארעי איטליא. וכן ת"י יחזקאל (כז. ו) כתיים מדינת אפולה, (מחוז באיטליא) ושם ז. מאיי אלישה (מבני יפת) ת"י מדינת איטליא. וכן בב"ר (לז. א.) ובני יון אלישה וכו' איטליא. וכן כתב רש"י במדבר (כד. כג) ויעברו כתים שהם רומיים. וכן ישעי' (כג. א) מארץ כתים הם הרומיים וכן כתב ברניאל (יא. ל) וכן כתב אבן עזרא בראשית (י. ד) כתים שם והוא בן יון ומלכות יון ורומי אחת היא וכ"כ שם (כז. מ) דומי שהנלחנו היא מזרע כתים וכן אמר המתרגם וצים מיד כתים והיא מלכות יון בעצמה. *) וכ"כ

*) בספר ארץ קדומים חלק ב' 52 בשם כתים כתב כי גם ר' סעדי' גאון דניאל [יא. ל] פי' כתים רומי, אבל כפירושו הנדפס אין שום רמז, ומפורש ההפוך בתרגום רס"ג הערבי במדבר [כד. כד] וצים סיד כתים, פי' "ואלדראמין מן פרצה קברס", היינו והספינות אשר בתוך קפרוס, כתים הוא אי קפריסין Cypern וכן תרגם בבראשית [י. ד] כתים קברוס כמ"ש רשי"א פוגנסקי בהגהות תר"ם צד 69 וכ"כ ערוך השלם ערך אספר משם רס"ג כלק [אך תיבת ואלדראמין מתרגם, שבאו כספינות דקה], וכן פי' ד' שלמה דוכנא בראשית שם, והרב ש"ד כמ' תולדות רס"ג ועוד, הוכיחו בראיות כרורות שפי' דניאל מיוחס לרס"ג בשקר ואיננו בעליו.

בפי תהלים (קלז. ז) שיטוס הרשע לא היה מזרע אדום כי אנשי רומא הם יונים בראיות.

אך נגד כל זה, יקראו חז"ל לרומי "אדום": מיד נכנסה לפניו מלכות אדום תתלה מאי טעמא משום דהשיבא ומנלן דחשיכא דכתיב ותאכל כל ארצא וכו' ואמר ר' יוחנן זו רומי (ע"ז ב:) וכן עקרון תעקר זו קסרי בת אדום (מגילה ו.) וידוע שהורדוס בנה אותה וקראה קסרי לכבוד אגוסטוס קיסר רומי, ואחר החורבן העלוה הרומיים למרכז ארץ ישראל וכמ"ש מדרש איכה (א. לב) משחרבה ירושלים נעשתה קסרין מטרפולין. ועי' יוחסין מאמר א' תולדות ר' עקיבא, קסרי נקראת רומי זעירא. ויונן על פי ב"ר סא. ז' ובמדת רבה ט. י"ג כל צר חסר ברומי מדבר, והצדונים בנו בקסרי מגדל צור כמ"ש מגילה ו. והיו קוראים אותו אחרת מגדל צור.) וכן ר' אלעזר על דביהכ"ס אתא ההוא רומאה דחקי' וכו' קרי עלי' ואתן אדום תחתיך אל תקרי אדם אלא אדום (ברכות סב:) (בנם' הגירסא פרסאה אבל צ"ל רומאה כמ"ש תו' צ"ק לח. ד"ה אלא, ומפורש כן בירושלמי שבת ג"ו ה"ט אתא אבטינוס דרומאי וכן בב"ר פרשה י. ח. וקה"ר פ"ה י. ובודאי כן הוא כי ר' אלעזר היה מרא דא"י כמ"ש ביומא ט: ובימיו היתה א"י תחת הרומיים. וכן אריב"ל אם יאמר וכו' בכרך הגדול שבאדום (ירושלמי תענית פ"א ה"א) והיינו רומי וכמ"ש כרך גדול שברומי (סנהדרין כ"א:) ונם ריב"ל היה רגיל ושכיח ברומי וכמ"ש ב"ר (ג. א, ועת. ח) וכן מפורש שם בירו' גלו לרומי ונלתה שכינה עמהם מ"ט אלי קורא מ ש ע י ר. וכן מדרש (ויק"ר יג. ה) אימה תשכה. אימה זו אדום על שם דחילה ואמתני (דניא' ז. ז) והיא החיה הרביעית שכ' שם (ג) ותאכל כל ארצא והיא רומי כמ"ש (ע"ז ב:) ועוד שם חיוא רביעאה זו אדום, ואת החזיר וכו' כך מלכות ארום וקאי על רומי, ומפורש בפסחים קיח: יכרסמנה חזיר נעור בחיה, ורש"י ורשב"ם זו החיה הרביעית שכתוב בה אכלה ומדקה וכו' והיא רומי, ותואר חזיר נאות ומכוון לרומי, כי הרומיים בחרו בו מכל בעלי חיים לקרבן לאליליהם.

ומהרש"א סוטה מט. כתב על עובדא שם ע"ב כשצרו מלכי בית חשמונאי וכו' והעלו להם חזיר נעץ צפורניו בחומה ונזדעזעה א"י ת' פרסה שמשל הוא וכנוי לרומי שא"י נחרבה ונזדעזעה על ידה וכ"כ תפארת ישראל (כ"ק פ"ז אות מד) שרומי נמשל לחזיר. ועל פי דבריהם יש להוסיף הטעה, כי הזקן א' יועץ בלי עצל להכניס החזיר הוא א נ ט י פ ט ר האדומי

אבי הורדוס, איש סוד הורקנוס, שהוא יעצם להיות תחת ממשלת רומי. ויש לומר שעל כן יוסיפון שכתב ספרו ברומי, הסתיר דבר "הדבר אתר", ויכתוב (ס"פ ל"ז) רק כי מתנה הורקנוס לקחו את הזהב ולא נתנו להם את הזבת.

ובהוריות (יא:) בעי רבי מר' חייא כגון אני מהו בשעיד (אי עליו להביא קרבן עשיר על שגגתו ולא כשבה כהדיום), אך בכפתור ופרח פי"ב פירש שהיא ארץ שעיד, ורבי שאל אם גדול הוא גם בארץ אדום. ולכאורה היא טעות שהתינוקות לא ימעו בכך, וביאר כוונתו הרב ר' דוד לוריא מביתוב בראש ס' עליות אליהו (מעלות הסולם, הערה א) שרבי היה מסופק מפני שנשיאותו לא היתה שררה גמורה שהיו ישראל בגלות תחת מלכי רומי, "כגון אני בשעיר", שהנני תחת ממשלת שעיר, מהו ריני לקרבן.

ולכאורה יש לישב כי יען שאי היתה אז משועבדת לרומי, וכאשר התכמים הזכירו את רומי לגנאי, מפני היראה העלימו שמה ויכנו אותה בחניכה "מוסבות שמי בשם עם קדמון אדום, שהיה ברומה של אי בין ים המלח והים הגדול ככתוב "והיה לכם סאת נגב על ידי ארום (במדבר לד ג) וכן כתובות (פ"ה מ"ח) לא פסק לה שעורים אלא ר' ישמעאל שהיה סמוך לאדום, ואמר בירושלמי שם לדרומה, שישב בדרום אי והיה לאדום. ובכפתור ופרח פי"ז כתב שלש ארצות יושבות בדרומה של אי וכו' וארץ אדום כולה. וסופרי היונים והרומים יקראו את גנב יהודה בשם Idumaca ויען שאדום היא דרומה לאי קראו לרומא אדום מפני שווי המבטא. וכה בקרבן העדה ירושלמי פסחים ראש פ"ג ד"ה בסימה, חומץ של אנשי רומי. לשון אחר: של אנשי דדום.

ובמאור עינים הרדת וקנים קורא לצור וצידון (פיניקיה) – ערי אדום. והר"ד קאסל במהדורת ווילנא תרכ"ו עמוד 29 מתפלא מה זאת. אבל פשוט כי הודאת שם פיניקיה ביונית היא ארץ אדומה או ארץ ארגמן, וסופרי היונים מיתסים צביעת ארגמן לפיניקים, וכ"כ ד"ז יעבץ (דברי ימי העמים ת"א 15) כי הצידונים צבעו בדם החלזון את הצמר והמשתים והיה לארגמן. וביחזקאל (כז. ז) כי צור הביאה תכלת וארגמן מאיי אלישה שהיא רומי בפ"ש למעלה (ובשבת כו. ציידי תלזון מסולמות של צור) ולכן בעל מ"ע קורא לצור אדום. וכ"כ בס' געאגראפ־שע אינשריפטען ב. יז. כי בשפה

המצרית הקדמונית שם פיניקה היא "תא דסורי" (ארץ אדומה) כמ"ש משמו הרא"א הרכבי בהכרם תרכ"ח 89.

וככה החליפו ר ו מ א על א ד ם הדומה במנטא. בקשו לקבוע גציב אחד ולא הניחו ארמי הלז (סנהדרין יב.) וקאי על רומי שמשלה אז על א"י. וכן יודע הקב"ה את ישראל שאינם יכולים לקבל נזרת ארם, לפיכך הגלה אותם לבבל (פסחים פז:) והכוונה רומא. ובגיטין (יז.) ארומאי ונזרת ארומיים, וב"ק (נא.) בדקלא דארמאה והוא דקל רומי, וכמ"ש רמב"ם פ"ד מנזקי ממון הי"ד. וביבמות (מה:) בר ארמאה א"ד יהושע בן לוי מ' לא טבל לקריו, וריב"ל דר בא"י שהיתה תחת רומא. ומנחות (מב.) מחלוקת ר"מ ור"י אי ימול ארמאי מירי ג"כ באיש רומי, וכן ההוא ארמאה דאכל פסחים בירושלים (פסחים ג:) ושם (קיב:) רבי שהיה בא"י צוה לבניו אל תשבו על מטת ארמית, וחולין (צז.) ר' יוחנן שחי שם, אמר ליטצמי קפילא ארמאי.

אבל נראה דארמאה אינו מיוחד לרומי, וכולל כל נכרי, וראיה מפסחים (קיג.) אמר לי' רב להייא בריה לא תקנא בארמאה, ורב היה בבבל מקום שאין רומיים וע"כ הכוונה לסתם נכרי וכמ"ש שם ת"ר ג' אין מתקנאים בהם גכרי קטן וכו'. (ועי' ירושלמי ספ"ח תרומות וב"ר (ס"ג, יג) לא ברומי מקום שאין רומיים וע"כ הכוונה לסתם נכרי וכמ"ש שם ת"ר ג' אין מתקנאים בהם נכרי קטן וכו'. (ועי' ירושלמי ספ"ח תרומות וב"ר (ס"ג, יב) לא ועיי) וכן בע"ז (לא:) אמר רב האי שיכרא דארמאה שרי. והני ארמאי זוקאני. ושם (לב.) א"ר יוסף האי חלא דשכרא דארמאה וגם ר' יוסף היה בבבל, וכן ירו' שם פ"ד ה"ח ארמייא נפל לגובא אתא עובדא קמי ר' הונא ור"ת דר בבבל. וכן ב"מ (צ.) שלחו לאבוה דשמואל הלין תודי דגנבין ארמאי, והוא היה בבלי. ובחולין (נו:) ההוא ארמאה. נראה שעובדא זו היתה בבבל. ובברכות (ח:) א"ל רבא לבני' אל תשבו על מטת ארמית ור' פפא אזל לגבי ארמית מכאן אמרו חכמים אסור לישב על מטת ארמית, והם היו בבלים.

ויש לומר עוד טעם שכנו רומא בשם אדום, כי הורדוס הארומי הביא את א"י תחת עול רומא ואי"י היתה למחוז רומי, והוא היה אב לנזקין: חורבן הארץ וגלות האומה, לכן קראו לרומי אדום, כי צרות רומי תולדות אדום הנה.

אך באמת מאמרים רבים בתלמוד ומדרש יתנו עדיהם כי חז"ל תשבו את הרומיים לשריר לבית עשו ולצאצאיו. (גיטין נו:) יצתה בת קול ואמרת לטיטוס, רשע בן רשע בן בנו של עשו הרשע. ושם (נז:) והידים ידי עשו זו מלכות רומי שהחריבה את ביתנו וכרי והגלתנו מארצנו. ובע"ז (ח:) רומאי

שתפינהו לישראל בהדייהו וכו' מאי דרוש נסעה ונלכה ולבסוף דרוש יעבר גא אדוני לפני עבדו. ושם (י:) ומי מוקמי (רומי) מלכא בר מלכא והתני ר' יוסף הנה קטן נתתיך בגוים שאין מושיבים מלך בן מלך, ועוד שם אנטונינוס מלך רומי אמר לרבי אחינא לעכמא דאתי א"ל אין א"ל והכתיב לא יהיו שריד לבית עשו וכו' שמה אדום מלכי וכו' ושם (יא.) שני גוים בבטנך אל תקרי גוים אלא ניים זה אנטונינוס ורבי. שם (יא:) עוד אחרת יש להם ברומי וכו' אחוה דמרנא וייפנא. ובירושלמי פסחים רפ"ג הומץ האדומי, בסימה דרומיא (חומץ של רומי). וירו' תענית (פ"א ה"א) בספרו של ר' מאיר מצאו כתוב משא דומה (ישעי' כא. יא) משא רומי. ונראה מפני שהיה קשה לו, הלא דומה מבני ישמעאל (בראשית כה. יד) ואיך אומר ישעי' "אלי קורא משעיר", מה שייך שעיר לדומה. אלא שהיא רומי ורומי היא שעיר. ותמיה זו המריצה את ר' יוחנן (סנהדרין צד.) לאמור, בי דומה הוא מלאך הממונה על הרוחות. וכן בספרי דברים (לג. ב) זרח משעיר למו זה לשון רומי. ובב"ר (סה) ויען יצחק ויאמר הנה משמני הארץ יהי מושבך זו איטליא ומטל השמים מצל זו בית גוברין ובר"י שם (נז. לם) כי איטליא של יון ובמגילה ו: דפוס ויניציאה ובעין יעקב אמר עולא איטליא של יון זו כרך גדול של רומי. (ועי' רש"י שבת נו: ד"ה איטליא וערך מלין להרב שי"ר איטליא). ואולי צ"ל במדרש ומטל השמים זו א י ט ל י א ע"פ שוי ההברה. ובמד' קהלת (ה. ה) אם עושק רש, ר"י בי"ת פתר קרא בעשו, אם ראית רומילום בכרך הגדול שברומי עושק וכו' והקב"ה משפיע לו שלוה וכו' אל תתמה על מה שאמר הזקן ונעשה חפצו שנאמר הנה משמני הארץ וכו'. ושם (א. כא) כל הנחלים וכו' כל הממון עולה למלכות אדום וכו' למקום שהממון מתכנס בעולם הזה משם מתפזר לימות המשיח, ואדום הכוונה רומי כמ"ש פסחים (קיח:) ועדיין מונח בעיר וכמ"ש רשב"ם ד"ה מלחמת. ובפרקי דר' אליעזר (ס"פ ל') שלש מלחמות של מהומת עתידים בני ישראל לעשות באחרית הימים וכו' ואחד בכרך הגדול שברומי, משם בן דוד יצמח ויראה באבדן של עכו"ם ומשם יבא לאי שנאמר מי זה בא מאדום. וברש"י במדבר (כד. יט) והאביד שריד מעיר, מעיר זה בא מאדום. וברש"י במדבר (כד. יט) והאביד שריד מעיר, מעיר התשובת של אדום והיא רומי, וכמו שכ' רש"י עיר היא רומי, כן במעילה (יז.) שאל ר' מתיא בן חרש את ר' שמעון בן יוחי בעיר וכן שם ע"ב אמר ר' אלעזר בר' יוסי אני ראיתיה בעיר והיא דומי כמ"ש יומא (נג:) שאל ר' מתיא בן חרש את רשב"י ברומי, ושם (נ"ז.) אמר ר' אלעזר בר' יוסי

אני ראיתיה ברומי, וכן הוא בפסחים (קיט.) ועדיין מונח בעיר והיא רומי כמ"ש שם באו רומיים ונטלוהו מיד יונים, וכן בקדושין (מט:) עשרה קבים עשירות וכו' תשעה נטלו רומיים קדמונים וכן כתב רש"י דניאל (יא, כא) והתחזק מלכות עשו ויעמדו רומיים ויטלו מלכות מיוניים, וכן רד"ק יואל (ד, יט) ואדום למדבר שממה, זכר אדום בעבור מלכות רומי, כי רובם אדומים, ואע"פ שנתערבו בהם עמים רבים ומלך קיסר אדומי היה וכן כל המלכים אחריו אשר מלכו ברומי ואדום שהיא מלכות רומי. וכן בתנחומא בראשית (ז) אדריינוס מלך אדום הלך לרומי אמר לבני פלטרין שלו וכו' החריב בית המקדש והגלה את ישראל וחזר לרומי (י"ל כוונת המדרש על ביתר).

ולכסורה זו מקור ביוסיפון ס"ב שכתב כי צפו בן אליפז בן עשו ברת לכתים שהם רומיים (כמ"ש בפ"א), והם המליכו אותו עליהם ועל כל איטליא ואחריו מלך למינוס ואחר ימים רבים בימי דוד, מלך רומולוס אשר בנה עיר רומא (והוא נזכר בספרי סוף עקב (יא, כח) ובתרגום יונתן ישעי' (יא, ד) ארמילוס רשיעא. ובב"ר (מט, יט) רומוס ורומילוס. וכן באסתי"ר (ג, ה) וכן במדרש תהלים סי' י' רמוס ורומולוס וכמ"ש הערוך בערכים אלה), וכן כתב דון יצחק אברבנאל בס' משמיע ישועה (קניגסברג יח.), והדבר הזה שגור בפי חכמים שהרומאים באים מאלוף מגדיאל שהיה מאלופי עשו וגם מפרשי כתבי הקודש הנוצרים כך קבלו, וכ"כ ניקולי המפרש הגדול שלהם, ועם היות שמפני אורך הזמן לא נמצא בספרי דברי הימים לרומיים באי זה אופן מהשתלשלות איך נתישבו בני אדום ברומי ובאימליא, לא מפני זה ראוי להכחיש דברי חכמינו הקדושים בקבלתם כי כך כתב אישידרי חכם קדמון במאמר החמישי מס' הטימילוגיאש: רומי לא ידענו באמת משפחתה, האם באו המרואני והתישבו בה או אנשי איבנדדו כדברי וירגיל או מאנשי רומולו כדברי אחרים. כן נאמר אנחנו, אם היות איטליא ארץ הכתים ומבני יון, מי המונע שאחר כך באו עמים מבני אדום ונתישבו בה כ"ש שיש סך גדול מדברי יוסף בן גוריון כי צפו ואנשיו ברחו לארץ הכתים היא אימליא, ויהי שם למלך ואחריו מלך בנו ונמשכו מלכים אחרים מזרעו, וכפי קבלת חז"ל היה אחד מהם אלוף מגדיאל שהתחיל ראשונה בישוב רומי קודם בא רומולו אשר בנה חומותיה, ואין ספק שבמלוך שמה מלכים אדומיים באו עמים רבים מאדום להתיישב באיטליא ומהם נבנית רומי, ותדעו שבספר דברי הימים לרומיים נמצא זכרון זה יאנוס וכתבו שהוא היה המלך

הראשון באיטליא והיו קוראים לו אב האלוהות ועל שמו עשו התחלת השנה בחודש מיוחד וקראוהו יני"רו, ואמרו שבא מארץ המזרח ונם זה מורה על אמתת דברי יוסיפון כי הוא בא מארץ אדום, וכן אחשוב שלאטינוס שהיה נם כן ממלכי איטליא ואמרו שהוא יסד לשון הלאטין וכתבו, היה מהאדומים כי ביניהם היו מורגל זה השם, כמ"ש אלוף לוטן. הצנתי לפניך כל הדברים האי"ה למען תדע, כי אבותינו הקדושים אמת יהנה תכם אין בהם נפתל ועקש ועל זה גבא יצחק באמרו לעשו הנה משמני הארץ וכו' שהיא איטליא של יון שבאו בניו להתיישב שמה, והמתרגם על שישי ושמחי בת אדום על קוסטנטינה דאתבניא בארמניאה ועל רומי דאתבניא באיטליא אמר על שתיהן דאתמלאו אוכלוסין מבני אדום, גלה בוה שעם היות הארץ ההיא מארץ יון הנה באו עליה אוכלסין ועמים רבים מבני אדום, ומאיטליא הלכו לקוסטנטינה בימי הקיסר קוסטנטינו שהלך לשם מרומי ובנה את העיר וכו' וכן כתב שם דף סב. וסד: וסו. ובסוף הספר צג. "הלא תראה תרנום מי יובילני עיר מבצר מי נחני עד אדום (תהלים קת. יא) מאן אוביל יתי כרכא דרומי מאן דדברני עד קוסטנטינה דאדום". (כותב, שיונתן תרגם ברוח הקודש את העתיד, כי הוא היה מאתים וחמשים שנה לפני הקיסר קונסטנטין) וכן כתב בס' מעיני הישועה (שטעטין כח. ל"ב: נ:).

ומה שכתב האברבנאל על פי קבלת חז"ל שאלוף מנדיאל התחיל בישוב רומי. הוא בפרקי דר' אליעזר פל"ח מובא ברמב"ן וישלח (לז. מנ) וילך אל ארץ מפני יעקב אחיו, בשכר שפוה את כל כליו בשביל יעקב אחיו נתן לו מאה מדינות משעיר ועד מגדיאל שנאמר אלוף מגדיאל אלוף עירם זה רומי (היינו עירם היא רומי שתיא סתם עיר, כמ"ש למעלה), וכן בב"ר (פ"ג ג) שמלך לוטינוס נראה לר' אמי בחלום היום מלך מנדיאל, וכ"כ רש"י שם מנדיאל היא רומי.

והנה אמנם כן הוא כמ"ש בב"ד שלוטינוס היה מלך רומי ויסד את הלשון הלאטינית וכ"כ יפה תואר. אבל קשה ששם אמר עוד מלך אחד נתבקש לאדום ומשמע שהוא היה האחרון, ובאמת ידוע בדברי הימים שכמה מלכים עמדו עוד לרומי אחריו, ויותר נראה שצ"ל דיקליטיינוס המובא בב"ר (סג) והוא היה ביסי ר' אמי וימלוך ברומי בשנת 44 לאלף התמישי, ובימיו נתלשה מלכות רומי, ואחריו מלך קונסטנטין ויעבר את כסא המלוכה מרומי לביצנץ ויקרא את שמה קונסטנטינופול על שמו, ואחריו נפלנה ארץ רומא לשליטים הרבה. וזה פתרון ר' אמי שרק מלך אחד קונסטנטין נתבקש לרומי אחריו, ועי' מ"ש ר"ז יעבץ בדברי ימי העמים ת"א 68 כי קונסטנטין הגלה מרומי שארית כבודה וישת רום אנשים בקרבה.

על השחיטה בפולין

רחמי רשעים אכזרי (משלי יב, י).

מודעת, כי תורתנו תורת חסד ורחמים לכל בשר, כבני אדם כבהמה וחיה ככתוב: למען ינוח שורך וחמורך — כי תראה חמור שונאך רובץ תחת משאו וכו' — על מה הכית את אתונך — לא תחסום שור בדישו — לא תחרוש בשור ובחמור יחדו (מפני צער בעלי חיים כמו שכתב אבן עזרא כי אין כח החמור ככח השור וכ"כ החנוך תקי"ן כי יש לבהמות דאגה גדולה לשכון יחד עם שאינם מינם) — כי יקרא לפניך קן צפור לא תקח האם על הבנים (מדרש שרחמי ת' על הצופות וכ"כ מורה נבוכים ח"ג מ"ח מטעם צער בע"ח) — בסוף יונה ואני לא אחוס על נינוה וכו' ובהמה רבה. — דבי נשיא ישראל באו עליו יסורים מפני שלא חס על ענל וכתוב ורחמיו על כל מעשיו (ב"מ פ"ה.) משה ודוד בחנם ה' בצאן. כשהיו משה רועה צאן יתרו, ברת ממנו נדי ורץ אחריו עד שהניע לחסות. נזדמנה לו בריכה של מים ועמד נדי לשתות. אמר משה לא הייתי יודע שדץ היית מפני צמא, עיף אתה, הרכיבו על כתפו והיו מהלך. אמר הקב"ה יש לך רחמים לנהוג צאן, חייך תרצה צאני ישראל (שמות רבה ב, ב). — ה ד י ן: צער בעלי חיים דאוריתא (ב"מ לב: ועוד) — צריך להקדים מזון הבהמה לאכילת אדם (ברכות מ. רמב"ם סוף הי עבדים) הצד חיות על ידי כלבים אין לו חלק לעולם הבא (תשו' מהר"ם מרוטנבורג כ"ז וכן נודע ביהודה ת"ב יו"ד י' אוסר לצוד ציד). — מושך אוזן חתול עובר על צער בעלי חיים. אם שם על הבהמה משא יותר מדאי יהי נדון על כך לעולם הבא (ספר חסידים מ"ד, תרס"ו) — העולם נמנעים למרוט נוצות מאחזות חיים (רמ"א אה"ע ס"ס ה) ועוד בזה: או"ח ש"ה יח, יט, כ; של"ב. ב, ג, תו"מ רע"ב ט בהג"ה.

ה ש ח י ט ה בסכין חד בלי פגימה היא כפני צער כע"ח (החנוך

תנ"א). ולמרות האמת, העלילו המומרים בימי הרשב"א עליו שהיא מיתה אכזריה והקהלות בספרד הוציאו הוצאות למומרים ולנלחים שחפצו לבטלה (ת' רשב"א ח"א אלף צא). ולפני חכשים שנה הוכיח ד"ר יצחק דעמבא באספת פרופיסורים בפטרבורג, כי השחיטה היא המיתה היותר קלה ויפה והבהמה איננה מרגשת כל כאב והפרכוס הוא רק מרוצת שטף דם והיבר על זה ספר נדול בשפת רוסיא ובעברית בראיות נאמנות ועדות מפקחי בתי מטבחים באירופה ור פאים מוכחים על אמתת הדבר, וגם כי בשר שחוט הוא בריא מבשר נהירה והרג כשפט הגוים. וממשלת רוסיא וכל מלומדיה הכירו והודו לו והשחיטה יצאה בעטרת נצחון נדול. וכן בשנת תרמ"ה הוציא הר"ר ע ה ר מ א ן מטריער מחברת "טיערשוץ אוו מענשענ־ טרוץ" בעדות נדולי הפרופ סורים כי השחיטה נעלה מכל אופני מיתה אחרים. ובשנת תרמ"ז מצאה השחיטה באשכנז מעוז ומשנב בנדולי החכמים: וינדהארשט, ריכטער, וירכוב והנמשכים אהריהם, ובצפירה משנת תרס"נ גליון 283 כתוב: ככר הוברר הרבר, כי יתרון לשחיטה על כל אופני המיתה ע"י הכאה בראש רָבָּר זיגמונד ואמצעי ההלמה (בעטויבונג) השונים כמו הפַּלְקס בלונדון והֶמֶרן בפריז וכדומה.

וזה עתה קמו צוררי ישראל בפולין לאסור את השחיטה מטעם "צער בעלי חיים" (היינו כדי לצער יהודים חיים, נוצרי תורת חיים) וע"י בטול המאכלת לא יהיה לבני ישראל בשר כשר לאכול וגם יקפחו פרנסת אלפי טבחים ומקיימים ככתוב (הושע יג, ב) זובחי אדם (אכזרים וחובלים בני אדם) עגלים ישקון (בתואנה של רחמנות והמלה לעגלים בני בקר ועליהם לא יצדק מה שאמר מ"ך קיציא לאלכסנדר המקדוני על הרשעים שחיים בשביל הבהמות (ירו' ב"מ פ"ב סוף ה"ה), כי אלה נם זכות הבהמות אין להם.

ואלו היה החי מרבר, היה נוער באפטרופסיו ומרחמיו ואומר: שקילא טיבותך ואי אפשי בתקותך, כי טוב ונות לי המאכלת החדה והחלקה, מפטישך ההולם ראשי ומחץ רקתי ביכורים נוראים.

ומה נדלו השערורה וההפוכות, כי מאז נתחדשת ממשלת פולין חיינו בה הפקר משטף פוגרומין "בפרוע פרעות בישראל" וחוקים מעיקים ותחבולות ועלילות חדשים לבקרים ואנו מפרפרים ומפרכסים תחת עול ארונים קשה הלוחצים אותנו, חרפת רעב, חמס ושוד, קטב טבח ורצח המה ילדי יום יום, ואנשי דמים אלה, חגורי החרב מונים אותנו, רחמנים בני

רחמנים – באכזריות. בעל הסייף מוכיח את תופש הספר, על ענויי בהמות וחבלות ורצח, וכמשל הקדמוני שהזאב התגולל על שה אובד, כי ננחהו בקרניו.

עד כה אף שהכריתו אוכל מפינו ויענונו, בכל זאת כל עוד שהמצוקה היתה אוקינמיית ופגעינו חומריים, החרשנו "האנק דום". סבלנו גורלנו הקשה בדומיה ואמרנו: יאה עניותא ליהודאי. ותחת משנה שמנים, תהי – משתה שמרים. תחת עוגת סולת – פתותי פת קיבר. ותחת לחם רב לשובע – מצא לנו כזית כמדקדקים וכפול כצנועים, בנקיון שנים ישבנו – ורעבנו.

אך עתה נלאנו נשוא, כי אויבינו מניפים חרמש על יסוד הדת, מבלעים את הקודש ונגזה ח ר ב עד הנפש, מתנפלים על תורתנו "ר ח ם נ א" כי תצוה לענות הבהמות ביסורים קשים, שומו שמים על מצח נתושה ועל הוצפה שקרנית הנוקבת עד תהום רבה.

על אחינו בפולין לתרגם פולנית ספרי ד ע מ ב א ו ע ה ד מ א ן ולפנות בקובלנא לחבר הלאומים "ל י ג ה" בג'נ'יבה, כי יריבו את ריבנו ויתבעו את עלבוננו וינינו בעדנו.

ועלינו להתריע על אסון זה ועל גזרת שמד רוחנית זו כשם שמתריעים על חיה רעה ועל ה ח ר ב, ולקרוא אל ה' בחזקה כי ירחם עלינו. א ד ם ו ב ה מ ה ת ו ש י ע ה'.

אספת הרבנים

(וייקוואוך. כה מרחשון צד).

אספה נכבדה! „אתם נצבים היום". הנה נאספנו היום למקח על קלקולי אחינו, לתקן כל מעוות לנדור פרץ כמשפט עיני העדה. שמענו הטפות שונות, הצעות נאות, עצות טובות. והרבנים מסכימים עליהן, עונים אמן אמן ואומרים: יישר. והכל נכתב בספר. אבל דבנים נכבדים, אם באמת תוציאו את ההצעות אל הפועל ויבאו לידי מעשה, מה טוב ומה נעים אם סוף מעשה במחשבה תחלה, אך אם לא יהי להן קיום בעולם המעשה, האם נצא ידי חובתנו „בחרות על הלוחות" והמה בכתובים, ומה בצע כי נשלה את נפשנו וניגע לריק, ונהיה כפלוני שישב על הספסל באולם התחנה ויתשוב בשטותו, כי הוא נוסע במרכבת הברזל — וממקומו לא ימוש.

ואז יצחקו אחרים על משבתנו ויתמלאו מחרבננו „ואיוון יתקע בשופר" תרבות אנשים חפשים „רע-בנים" יקחו מוסרות ההנהגה בידם ויהיו אלופים לראשנו, והם יהיו הבונים בנין ילדים ויתנשאו על קהל ה', וקללת התוכחה תתקיים „הגר אשר בקרבך יעלה עליך מעלה מעלה". וכמשל יותם: „הלוך הלכו העצים ויאמרו אל הזית, התאנה, הגפן מלכו עלינו" ואם אלה ממאנים בכתר המלוכה, אז התוצאה שפונים אל האסר והוא איננו סרבן, וכמלכו, יקרע וידקור וימחוץ כטבעו, כל הבא בידו ויביא קללה תחת ברכה. „נהיה לראש! • נשים ראש מקרב אחינו הראוים לאותה אצטלא. „ולא" אם לא — „לזנב", אז הזנב יונב בך ויכלה אותנו.

ורעה חולה יותר נדולה בעוכרנו, כי השטן עומד על י מ י נ נ ו. אגודות אגודות הרבנים למלנותיהן העומדות במערכה זו לעומת זו, הן לצור מכשול ואבן נגף וסלע המחלקות בתקנותיהן. כמעשה דור הפלגה. „אשר לא ישמעו איש שפת רעהו — זה שואל לבנה וזה מביא טיט וזה עומר עליו ומוצץ את מוהו" (רש"י בראשית יא. ז). ולכאורה אם איש לא הבין שפת רעהו, למה הביא טיט שהוא תומר הצריך לבנין, היה לו להביא

דבר שאינו שייך כלל לעבודה זאת. אך עיקר הקלקול הוא מי שאומר לסייע ולעזור "לי' בעוזרי'". מי שאינו מביא חומר זר לנמרי, איננו חולק על עצם הבנין, חלילה, גם הוא בבונים אלא שמתוכח ואומר שהמעט לא לבנים נחוצות רק טיט, ועל ידי כן פוצע זה את מוחו ומקלקל ומהפך את הסדר, וככה מעשי אגודותינו, צוררות אשה לאחותה ורוח רעה ביניהם, בת מינה מחריב בה ומצוות מבטלות זו את זו ואוי ליונק אשר לו שלש אומנות.

ורבני אנודה זו משליכים נעל על חברי כנסיה האחרת ומוציאים לעז איש על רעהו, זה פוסל דיינו של זה וזה פוסל דיינו של זה, וההמון "מאמינים בני מאמינים" נותנים אמון לכולם "וכל מאמינים" ומחליטים שצדקו יחדו, ועל כן הנגע עומד בעיניו ואין כל חקון ורבה העזובה, ועל זה תאבל ותשחת הארץ.

ועל זה נמליץ מאמר "תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם" (ברכות סד.) כל תקנה חדשה מכה נגיעם במחנה, מתוכחים, מימינים ומשמאילים, כל סאין סואן ברעש כי "עושה חדשות בעל מחמות". אבל על ידי מריבת הרבנים אין כל חדש ולא נעשה דבר ועולם היהודי שוקט על שמריו כתמול שלשום, אין צוחה ברחובותינו, ותלמידי חכמים מרבים שלום בעולם. הם כל הארץ. *)

---

*) קשה, כי הי' נכון לומר תלמידי חכמים מרכים הורה אבל מה דאי' שמרבים שלום, גם מה כוונת כל הפסוקים המוכאים כאן ונראה דקאי על משנה הראשונה שחכמים ס"ל דמדאו' ומן ק"ש כל הלילה וס"ם אפרו עד חצות כדי להרחיק מן העברה וכמ"ש שם דף ד: ורף ם. (וק' הא מפורש כן בכתבי') וכ' ר' יונה בריש ב'כות שאחר חצות אסור לקרות ק"ש ריש כת ביר תכמים לפטרן ממצוה דאו' משום סיני או משום קיום המצות עצמה. ועי' מפ"נ או"ח דם"ב אשל סק"א על צ"ע מוכא במג"א שם דאם הגוים מיקרים שער הנינם נכון להקן שלא יקנו וראי' מפ"א דכריתות. מקשה דשאני התם דהת'נת כשוא"ת שלא יעברו במעשת ויאכלו קדשים בטומאה אבל כאן החשש רק שיעברו בשוא"ת. אבל הלא מפורש דגם מפני חשש שכיח שיבטל מצוה כשוא"ת מבמ"ים חכמים עתה אותו מקיום המצות. עי' מ"ק ה: ר' יצחק נפחא אסר שאין נישאים נשים בחודש אדר מפני בטול פרי' ורבי' וכן מבטלים אותו תיקף מפו"ר. וכן שם י"ד. אסור לגלח בחופר כדי שלא יבנס לרגל בשהוא מגולח. וכן כתב ר"ן רפ"ב ביצה ד"ת אחר דבא כדי שיברור מנה יפה לשבת ואם נאבד עידובו אסור לכשל לשבת דמוכח שלא יחערן שבת א' ויתפרן שבתות הרבה ונדולת מזו כ' ר' יונה הנ"ל דחכמים רוחים מצוה דאו' מחשש שוא"ת.

והנה הרסכ"ם בפ"ב ממרים ח"ט מקשה על כל מצוות חכמים וגזרותיהם הא שוברים של כל תוספ' ויש בזה חמשה תרוצים. [א] תי' הרסב"ם שם רק מי שמוסיף ואומר שזה חיוב מן התורה עובר ככל תוספ' אבל החכמים אומרים שאת זה מדאו' רק מדבריהם ואי' זה בכלל תוספ'. [ב] תי' דאב"ד שם מה שצוו חכמים לפניו ולמשמרת למצוה דאו' אינו בסוג של תוספ'. [ג] תי' לפמ"ש בדוך טעם שער הבולל דיו ג' בשם רש"י בריתות יו. ד"ה איסור דכל איסורי

גם עלינו להתריע על הקלקלה, שמשמ־ת הרבנות תלויה בנשים ועמי הארץ. הם השופטים והמכינים, ועל פיהם יתמנו הרבנים. והם בין סולת לפסולת אינם מבחינים. ומי אשר לסד להטיף שתים שלש דרשות של דופי ממולחות כליצנות נסה, אף אם הוא בור וכלי ריק, יקראו לפניו „אברך!". ויש לפעמים, שהוא בן תורה אך משתת המדות נבל וכליעל. ועם קהלת נאמר „ראיתי עבדים על סוסים" עבדים היו ל א ב " ד ים ורבנים, ושרים הולכים כעבדים „בני תורין חפו ראשם ויראי חטא ימאסו" (סוטה מט.) רבנים נאמנים שהם דרשנים מצוינים ודוברי צחות אם לא ינבלו פיהם בדברי בלע ולצון ובחנופה לא יסגיקו, בדוחק ימצאו מעמד, חיים במצור ובמצוק ואוכלים לחם עוני.

ואמנם אין להביט און ברבנים להאשים אותם בחוסר מעשים, בשלילה, כי יש להם תשובה מספיקה, תשובה נושנה, ממצרים ועד הנה: „תבן אין נתן לעבדיך ולבנים אומרים לנו עשו". יען כי אין להם לחם, ראשם סחרחר, ידיהם רפות ואין לבם פנוי לחשבונו של עולם ולעבודת הצבור, וגם על חטאי הבצע שמחטאים עליהם, יש התנצלות: בנות ישראל נאות הן אלא שהשניות מגולתן (נדרים פ־ט מ־).

תורה"המה אי' תפצא וכ"כ כשם ת' רשב"א ס"ם תרס"ו וכ"כ כפות תמרים ר"פ יוה"כ ד"ת סודה וכ"כ נהי"ם רפ"ד סקי"ג ועיי"ש דאי' דרבנן אינם רק אי' נמרא ויש להם כח עליו דמצות לשמוע דברי חכמים וכיון דיש תלוק כין אי' חכמים לאמוראי תורת ואינם שוים אין זה כל תיסוף. [ר] עוד יש תלוק דספיקא דאי' לחומרא ופפיקא דרבנן לקולא. [ה] עיל קו' תוס' ר"ה ט"ז ד"ת ותזקעים תי' רשב"א שם ד"ה דמה, דמה שתקנו חכמים לצורך אין כל תיסוף דכבר נאמר בתורה על פי התורה אשר יורוך לא תסור מן הדבר.

וות שאבר ר' אלעזר כל מצות וגדרי חכמים שנראים כעברת כל תוסיף וכעין סחירה לתורה. באמת אין כאן כל תוסיף והם מיכים שלום עם הראורייתא ומשלימים מצות התורה וצדקו יחדו, והולך ומציע את התירוצים. [א] תי' הרשב"ם „וכל כנין" עושים חלוק כין „פורו ה'" מה שהוא מן התורה „ורק שלום" [גדרי חכמים, שנקראו שלום] „כניך בונין" אומרים שהם מדבריהם מדרבנן]. [כ] תי' הראב"ד „שלום רב (סיג חכמים) לאוהבי תורתך" לשמור משמרת הדאו' ועל כן „אין למו מכשול" ואין כל תוסיף. [ג] דברי חכמים נקראו בשם „שלום" שמשלימים את התורה והתורה היא שלוה פנימית. „יהי שלום בחילך" כת חכמים על האנשים „איסור וכרא" „חילך" היינו כתך. אבל „שלוה" הראורייתא, „כארמנותיך" על החמצא. [ד] „דיכור" הוא לשון וראי וברור. „בקשה" על ספק. כמו תשיתי כשה אוכר בקש עברך. למען אחי ורעי", תקנות רכנן. שהם „שלום" רק „ארכרה" על הוראי. „אבל למען כית ת' אלקינו" מצות דאו' „אבקשה טוב" גם הספק לחומרא. [ה] התורה עצמה צוותה לשמוע לחכמים. „ה' עזו לעמו יתן" ה' שניתן התורה שהוא עזו „ת' יכרך את עמו כשלום" הוא ברך את כל ברכרי חכמים „שלום" שכ' לא תסור.

אבל לא נוכל להתעלם, אין אנו בני חורין להבטל ולא נהיה נקיים מה' ומישראל אם נעצם את עינינו ונחבק את ידינו ונשאיר את המצב הפרוע והרעוע בעינו.

הנני מציע לפנות ולשתף את אסיפת הרבנים גם אנשים נכבדים יראי ה' ויחדו נמתיק סוד "ומינן ומדידהו תתקיים שמעתתא". הם יהיו לאחיעזר ואחיסמך ויוסיפו לנו כח, ועצמה ירבו ולתקנותינו יהי ערך ממשי יותר שריר וקיים, ובידים חרוצות ועסקניות יפיצו אותן בין העם ויוציאון לפעולות.

אחי! האספה הזאת היא הראשית, והמעשים המה הגמר "וטוב אחרית דבר — מראשיתו" לא המדרש עיקר אלא המעשה. ברוך אומר — ועושה. ברוך אשר יקים את דברי התורה הזאת לעשות אותם!

חג המלואים במתיבתא

(ברוקלין. ד' שלח. בחודש השלישי הוא חודש סיון בשלשה ועשרים בו. הרצ"ו).

הנה נאספנו בזה לחוג את יום המלואים לארבעה תלמידי המתיבתא, בחורים השובים, שגמרו חק לתודם ויקבלו תעודת סמיכה, היתר הוראה להורות את בני ישראל ולהיות לרבנים. ודעו לבם אהי, כי החג הזה איננו חג פרטי להם לבדם, כי אם יש לו ערך חשוב ונוגע לכלל היהדות בארץ הזאת.

תסיד מדי שמנו לב למצב הדת במדינה זו והבטנו על האבות והבנים, הדרנו פני זקנים ונתנו יתר שאת להאבות שבאו הלום מארצות שוכרי תורה "מארץ העברים" וקלטו אויר דתי וסגלו להם מצוות בארץ מולדתם בעולם הישן ומנהגי אבותיהם בידיהם, ובחרדה גדולה השקפנו לנוכל הדור הצעיר ואמרנו: הן דור הולך, הזקנים יסופו וילכו להם "דורי נסע ונגלה", ודוד בא, דוד נולד באויר חפשי, באטמוספורה הדיוטות, ומה תוחלת מסנו לתורה ודת, כי לא יקך בעקבות אבות ויגדל ללא תורה, הן עתידה תורה להשתכח באמריקה.

אבל ראו זה פלא, אבן מאסו הבונים היתה לראש פנה. הנה אור חדש מופיע על שמי עולם החדש, יסוד חדש הולך ומתכונן, ימי מלל לזאת לנו. הנה הנערים מביישים את הזקנים. שוקדים על התורה. לומדים בהתמדה רבה. והם לא נולדו מעבר לים, לא ארצות העולם הישן הרו וילדו אותם. הורתם ולידתם בארץ הזאת "וזה פריה". בחורי חמד, קנקנים חדשים מלאים ישן, וידאתם קודמת לתכסתם. הם תלמידי מתיבתא "מתיבתא דרקיע", טולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה.

למה בית ספר זה, מקום שמגדלים בו תורה נקרא "מתיבתא" בארמית, ומי סני שם "ישיבה" בעברית, שם נפרץ במשנה ותלמוד? (אבות פ"ב מ"ו, ידים פ"ג מ"ה, ברכות נז. יומא כח: ועוד).

אך שמה נאה לה. אמריקה בעורה היתה ארץ הנגב מתורה. ואך באניות ממרחק הביאה לחמה, צולם הישן הספיק לה מורים ורבנים, סופרים וספרים. ווה היה כלל גדול ומשפט קבוע שאין תורה בארץ הזאת. אבל לעת הואת אשר בנינו כנטיעים מגודלים בנעוריהם על מעינות התורה, לא יאמר עוד לאמריקה עזובה ולא לה בושת הפנים. המתיבתא "מותיבתא" עושה פרכא על המשפט הקדום ומבטלת אותו, שובדת את "הריקודד" ואומרת "היום אנו יוצאים מתקופת ההדיוטות לתור המעלה, איננו נזקקים עוד לתורת חוץ לארץ ולא מעבד לים היא. כי ברבנו ה' ויש לנו משלנו "הוא עשך ויכוננך כרכא דכולה ביה כמנו כהניו" (חולין נו:) כי מישיבות נויארק ושיקנא תצא תורה ודבר ה' מברוקלין.

"וההחזקתם ולקחתם מפרי הארץ" התחזקו, יסדו ישיבות, ויחיו לכם רבנים, יליבי ונדולי אמריקה. "והיטים ימי בכורי ענבים" נפן התורה הבשילה אשכלותיה ענבים ודם ענב תשתה חמר, משמח אלקים ואנשים.

"עלו זה בנגב" — ואליכם המיועדים להיות לרבנים יאמר: אל תחשבו את הרבנות מטרה לכסף מוצא ולדרוף בצע, אל תהיו רועים את עצמכם. דעו לכם כי "הרבנות" עבודת הקודש עליכם. חובתכם להגדיל תורה ולהאדיר, לחנך את בני הנעורים לתורה ולתעודה, להסיר כל מכשול מקרב אחיכם, ולנהלם בדרך האמת והשלום.

עלו זה בנגב, לא תהיו בן המשמאילים, הרוצים להעשיר, ההולכים צפונה, כי אם תשאפו לחכמה לתורה, "והרוצה להחכים ידרים" (ב"ב כה:) כל פנות שאתה פונה לא יהיה אלא לימין (יומא:). האמת תהי נר לרגלכם ולא תעורו מפני איש ולא תעשו חונף ומחמאות בניב שפתיכם, ובכח האמת תנצחו כל המעצורים העומדים לשטן, "ויקוב הדין את ההר".

ועליתם את ההר. "והיה העקוב למישור והרכסים לבקעת" כי שפת אמת תכון לעד וקושטא קאי.

הספרים

הצדיק אבד.

(א)

מספד מר על הגאון הצדיק ר' ישראל מאיר הכהן מחבר ספר חפץ חיים.

אל גנת אגוז ירדתי. כל הפירות כשנופלים לארץ אין קולם נשמע והאגוז הזה כשנופל לארץ קולו נשמע, כך כשהצדיק מת הקול הולך בעולם. (ילקוט שה"ש ו).

כשעברה הרנח בעולם וקול ברמה נשמע כי נאלמו שפתי כחן והשלכת ארץ תפארת ישראל, מאיר עיני הנולה אסף נגהו ואורו ויהי חושך ומי האיש החפץ חיים אינגו, הקיפה הזעקה את כל נאות יעקב ותנעש ותרעש ארץ ויחרד כל העם אשר במחנה.

„אילן בגוא ארעא ורומה שניא, רבה אילנא ותקף ורומה ימטא לשמיא וחזותה לסוף כל ארעא, עפיה שפיר ואנבה שניא ומזון לכלא בה- ומנה יתזין כל בשרא — ואלו עיר וקדיש מן שמיא נחת, קרא בחיל וכן אמר גודו אילנא וקצצו ענפוהי אתרו עפיה ובדרו אנבה (דניאל ד, ז—יא)

ארז נבה קומה עלה כיונק ויעש בדים וייף בגבהו ויזקן בארץ שרשו וישלח מארותיו למרחוק. ופתאום באה סופה וסערה ותספרהו ממקומו וימוללו ויבש, ויפול ארצה בשלכת.

* *

*

מי זאת עולה מן המדבר כתמרות עשן מקוטרת מור ולבונה מכל אבקת רוכל, כד דמך ר' אלעזר ב"ר שמעון היה דורו קורא עליו פסוק זה „מכל אבקת רוכל" דהוה קראי ותניי וקריבוי ופיוטי (שה"ש רבה ג, י)

הקריאה הזאת, דברים כהתימם נקרא על האדם הגדול הזה: מי זאת

עולה מן המדבר מקוטרת מור ולבונה מכל אבקת רוכל, כי היה איש האשכלות, אדם השלם כליל המעלות, יתר שאת לו בכל סגולות ומדות חמודות, והי' ברך את עמו ב ב ל.

ק ר י א ו ת ג י: הגבר הוקם על עולה של תורה, מרחם משחר מקדמת מל ילדותו שקד על התורה בשקידה גמורה ובהתמדה שאינה מוסקת יומם ולילה לא מש מתוך האוהל עד יומו האחרון, רבי בילדותיה סבר ובזקנותיה סבר. למד ולימד בחבורה, יסד כנוס של תלמידי חכמים להגדיל תורה ולהאדירה. מרבה ישיבות ואליו יאספו כל העדרים והעמיד תלמידים הרבה, רבנים מופלגים יושבים כסאות למשפט, מאורות הגדולים בישראל.

מ ת ב ר: עוד בימי נעוריו החל דוח ה' לפעמו לתבר ספרים, ויהי ראשית אונו ספרו המצוין המפורסם לשם „ת ם ך ת י ם" אשר הפליא לעשות להוכיח את העם כי ישמרו את פיהם מרכילות ודבה, משוט לשון ושומאת שפתים. להספר יצא מוניטין ונתקבל בעולם בהדרת קודש ושלומי אמוני ישראל שמו אותו עם סדור התפלה בכיס הטלית ותפילין וילמדו בו בכל יום, ומאז דרך כוכבו בספרו, הלך מתיל אל תיל בגבורת ישע ימינו ויפיץ מעינותיו, ולא לבו הלך לקראת פלפולים וחדודים אשר לא ישאו פרי למעשה, אך און ותקר לאסוקי שמעתא אליבא דהלכתא, וכי ישוטטו לבקש את דבר ה' ימצאו הלכה ברורה, ויעדוך ספרו הגדול והנשגב מ ש נ ה ב ר ו ר ה על שלחן ערוך אורח חיים המאיר עיני חכמים בהלכה, בתכמה וברב תריפות ובקיאות. ואחריו חבר ספר מ ת נ ה י ש ר א ל ויורדי הים ועוד ספרים יקרי ערך. ובימיו האתרונים הוציא לאור ספרים גדולים על סדר קדשים, המתנוססים כאבני נזר וקודש הם. והכל עשה יפה בעטו ומשך בקסתו „ספרא רבה ד י ש ר א ל", ומהם יצאה תורה למגדול ועד קטן, לתלמידי חכמים ולההמון כעם ככהן, וספריו נדפסו במהדורות רבות ובתפוצו להיות לעינים לכל, לא התבושש ויכתוב ספרים גם בשפה המדוברת בלשון שעם הארץ שומע, כאשר עשו רבותינו חכמי ספרד מקדם, ובימים האתרונים רבינו בעל התומים אשר תבר סדר התנהגות בלשון אשכנז ושלח אותו לכל בית ובית ככתוב ביעדות דבש וכן עשה הרב ד' משה מימלבוים ספר מצין מהור.

צ ד י ק: הוא היה צדיק מושל יראת אלקים, עניו ושפל דות בורת מן הגדולה, בר לבב ונפש זכה הסיד בכל מעשיו. שונא בצע ומתנות עד

קצה האחרון. מוכיח לרבים נאה דורש ונאה מקיים, צופה לעמו ומזכה את הרבים. מורה דרך ומשגיח על אחיו להסיר כל בדיליהם ולהגו סיגיהם ולהרים מכשולים. איש אמת „דאי הוו יהבי ליה כל חללי דעלמא לא הוי משני בדיבוריה", ובמקום שראה חלול האמת לא הרכין ראשו ולא וותר על דעתו כחוט השערה ולא נשא פנים לכל אדם, וכל מקום שהיה נוגע לתקן הדת וכלל ישראל, עמד בפרץ רץ כצבי לבוא לעזרת ה'.

והוא הגיע לוקנה מופלגה בימים ובמעשים ועטרת תפארת שיבה, כי היה קרוב למאה שנה במותו, ויצדק עליו מאמר המדרש (ב"ר נב ט) „ואברהם זקן בא בימים, יש לך אדם שהוא בוקנה ואינו בימים" למד תורה הרבה בילדותו, זקן שקנה חכמה כר' בון (שה"ש ו, ח) „בימים ואינו בזקנה" אם רוב מעשיו תוהו, אבל כאן יש זקנה כנגד ימים ימים כנגד זקנה. החפץ חיים כשמו כן הוא כי חי חיים ארוכים ותמימים ובא ביבים כי כל ימי חייו עסק בתורה ובעבודה וכל רגעיו היו מוקדשים לשמים.

ויזכה לשם גדול, יתד מכל הגדולים בכל מדינה ומדינה בכל מפלגות ובכל שדרות העם, כאדוקים חמידים, חפשים, גדול מרבן שמו ומדום על כל תהלה, ואת העטרה שעטרה לו אומתו, כי ידעה מה הוא לה.

„שאול ישאלו באבל" וכן התמר (שמואל ב כ, יח) אם בת רב העיר, אנשי עירו המה האבלים ובני ערים אחרות מנחמים אותם מינונם, אבל אם נאסף גדול הדור, צדיק יסוד עולם, מרן החפץ חיים, שאול ישאלו באבל, מי המה המנחמים? הן זה אבל התבל וקינת כל המדינה: הוו אדון והוי הודו! הי גאון, הי חסיד, הי עניו! כל הדור אבלים ואין להם מנחם „וכן התמר". השאלה היא באין מענה. תיקו. כל העם בוכה למשפחותיו כי גדול כים שברך. גלה כבוד ישראל והמאיר — לארץ, כי גלקה ארון האלקים.

לה' עינינו כי ירחמנו וינחמנו ומחה ה' דמעה מעל כל פנים ויקוים בנו „ולא יכנף עוד מוריך והיו עינך רואות את מוריך" (ישעיה ל, כ) ואוזן שומעת תוכחת חיים, והיתה נפש אדוננו חפץ חיים צרורה בצרור החיים את ה' הצור תמים, עד עמוד הכהן לאורים ותומים.

סתום לא עממוהו ואין נסתד ונעלם מעיניו. ד ג ל מחנה הצבא, הכל מכבדים ונותנים לו יקר ואנשי החיל שומרים על קיומו מקריבים עליו נפשם ומתיחסים אליו באימה ומוראו עליהם, לא יראת העונש, כי הדגל לא ייסר ולא יכה נפש, רק יראת הכבוד, באשר כי הוא אות ובטוי לגדוד. סמל וס סמא של המחנה ועליו יתלו שלטי הגבורים.

מי זאת הנשקפה כמו שחר יפה כלבנה ברה כחמה איומה כנדגלות? — הלא הואה רב מאיר שמירא! "הנשקפה כמו שחר" כשחר נכון מוצאו, כעבד נאמן עובד בלי הרף עבודת הקודש, לא ישקוט ולא ינוח. תמיר על המשמר ואורח בזמנו בא. ליסד ישיבת חכמי לובלין ישיש כגבור לרוץ אורח וסובב גודד מארץ לארץ, ובמי השבתות הוא מכתת רגליו שלש פעמים להטיף בכתי כנסיות רחוקים כשלשים רחובות ולא ייעף ולא ייגע.

יפה כלבנה — פניו מאירות ושוחקות. דרכיו דרכי נועם ונתיבותיו שלום. נעימות בימינו וחן שפתיו. חוט של חסד משוך עליו. מקבל את כל האדם בסבר פנים יפות ובשמחה. רצוי לכל אחיו וכולו מחמדים.

ברה כחמה — חדוש ראוי להציגו למופת, כי עם זאת המעלה של ש ל ו ם "יפה כלבנה" אין האמת נעדרת ואינה נדחית כפני השלום ולא נגרע ממנה דבר ונשארה בשלמות "אמת ושלום נשקו". הרב, את אמת במצהו לא יסבול כל כחש תרמית וצביעות ולא יכיר פנים. ד ב ר י ש ל ו ם ו א מ ת.

איומה כנדגלות — הרב מושך אבירים בכחו, בהכמתו, בדברי תורתו, באישיותו הנעלה והכבירה, בשאר רוחו, וכל הבאים בקרבתו הקסים אותם וימשכם בעבותות אהבה ויהי מושל ברוחם ויקנה את לבבם וכולם העריצוהו ומפני שמו נחתו ויראו מפניו יראת הדוממות. כן, הוא היה אשכול השלמות, בעל תכונה עשירה, המעלות האלח כולן מתאימות בו, וכולן יחד.

"ביום ההוא ינדל המספד בירושלים כמספד הדדרימון בבקעת מגידון". אמר ר' יוסף אלמלא תרגומא דהאי קרא לא ידענא מאי קאמר: ביומא ההוא יסגי מספדא בירושלים כמספדא דאחאב בר עמרי דקטל יתית הדדרימון בן טברימון ברמות גלעד וכמספדא דיאשיה בר אמון דקטל יתית פרעה חגירא בבקעת מגידו. (מגילה ג.)

מה נדול ההבדל בין שני אנשים אלה השונים ורחוקים איש מרעהו כרחוק מזרח ממערב. אחאב עובד הבעל ויאשיה צדיק כביר – ולמה בסופם לא נפרדו והנדילו המספד על שניהם יחדו?

משה טרם נאסף אל עמיו בא בבקשתו לפני ה': יפקוד ה' איש על העדה (א) אשר יצא לפניהם (ב) ואשר יבא לפניהם. מה תוכן שתי עבודות אלה?

שני סוגי מנהיגים היו בישראל (א) ר ו ח נ י י ם. שומרי משמרת הדת, מורי התורה, כמשה יהושע ושמואל, תנאים ואמוראים, ראשי ישיבות, רבנים יושבים בארבע אמות של הלכה. זה "בקודש פניהם" – אשר י ב א לפניהם.

(ב) ראשים ח מ ר י י ם עוסקים במילי דעלמא, שרי מלחמה כגדעון יפתח ושמשון, שוקדים על טובת האומה, מפקחים על שדה הכלכלה, עובדים עבודת הצבור, לוקחים חלק בפעולות מדיניות, מליצים ושתדלנים בגלות לפני הממשלה, כלפי חוץ, – אשר י צ א לפניהם. אלה וכאלה דרושים לנו, וירובעל בדורו כמשה בדורו, בדן בדורו כאהרן בדורו, יפתח בדורו כשמואל בדורו (ר"ה כה:).

י א ש י ה היה צדיק מושל נאדרי בקודש, הוא חזק את בדק בית ה' וישבד את כל הפסילים ויטהר את הארץ מכל האשרות והבמות, וכאשר המית אותו פרעה נכה, בכו לו כל העם בכי המרורים ויספדו לו "הוי אדון והוי הודה" וירמיה קונן עליו "איכה יועם זהב" ויאמרו כל השרים והשרות בקינותיהם על יאשיה ויתנום לחוק על ישראל והנם כתובים על הקינות". (דברי הימים ב. לה. כה).

א ח א ב היה נדיב עושה חסד, מרוה למודים ומכבד חכמי ישראל מהונו, ותדן בממונו (סנהדרין קב:) ובמלחמת ארם, כאשר הוכה מכת מות והוא נגוע ומעונה ודמו שטף כמים, השליך נפשו מנגד ולמען לא ימס את לב העם לא עזב את המערכה ונשאר על עמדו במכאובים קשים "והמלך היה מעמד במרכבה נוכח ארם" עד אשר נפח נפשו – ויבכו לו ויספדו עליו מספד נדול כמשפט למלך נאמן ומסור לעמו.

ר' מאיר שפירא פי שנים ברוחו כולל הרוחניות והחומריות. בו תמים עבודות אחאב ויאשיה יחד. הוא ה נ א ו ן כעדות ספרו "אור המאיר"

המלא חכמה וחריפות "ושימתות". והוא יושב בישיבה ומלמד לתלמידיו יום יום שעורים בתלמוד כפלפולא חריפתא ואגדא דשמעתא סברא. וגם הוא מורה למו מוסר השכל יראת ה' ודרך ארץ, דעות אמתות ומדות תמודות. והוא להם כאב ואם "כאשר ישא האומן את היונק". הוא ערוך לפניהם שלחן מלכים ומאכילם לחם אבירים למעדנים ומעונם דירת נאה ומרוחת ומספיק כל צרכיהם בעין יפה וברוח נדיבה.

והליכות עולם לו, בכל עסקנות צבורית נמל חלק בראש ויהי לעמו הימיני, ראש המדברים נואם מצוין ומטיף נמלא ממלל דברבן בקול חוצב להבות אש ונופת חטופנה שפתיו בלשון למודים ודברי פי חכם חן.

ביום ההוא יגדל המספד. כל העם בוכה למשפחותיו. כל המפלגות מקוננות וירב כבת יהודה תאניה ואניה. אבן מקיר הישיבה תזעק וינוצו אמות הספים ובותלי בית המדרש יוכיחו. שערית שוממים ונשקפה על פני הישימון "אי הלשון המהירה להורות באמרי שפר – איך עתה לוחכת עפר ז' עוללה בעפר וערפל התולתה בחשכת קבר.

כי נח נפשיה דר' זירא פתח עליה האי ספדנא: ארץ שגער הרח וילדה ארץ צבי גדלה שעשועיה אוי נא לה אמרה רקת כי אבדת כלי חמדתה. (מ"ק כה:).

ר' מאיר נולד בשנת בבוקובינה, ועוד בשחר ילדותו התנכר והצמיח בחכמתו כי לגדולות נוצר ונתפרסם לעלוי וילד מופת ויעל כיונק וינדל וייף. בן שבע עשרה שנה קבל סמיכת הוראה משלשת הרועים, הגאונים מברזאן ובעל בית יצחק ור' מאיר אראק. בנשאו אשה בסורנוסל הרבין שם תורה ברבים. משם נתקבל לרב בגלינא ויסד בה ישיבה גדולה ותלמידיו היו ללמדנים ומשכילים ואנשי מדות. אחרי כן העתיק משכנו לסונינק ושם יצא טבעו בעולם לנאון ורב מעלים גדול העצה ורב העליליה ופולין שומעת שמעו ותבחרהו לדיפוטט בסיים. וילקח אחר כבוד להיות לרב בפיעסטרקוב והוא מנדל עבודתו עבודת הקודש מעלה ראש, ובונה כמו רמים מגדל עוז את הבית הגדול והקדוש ישיבת חכמי לובלין שער בת רבים זה השער לה' וירדו לשערים עדרים עדרים ובכלה הארץ יצא קוה וממנה תצא תורה ואורה לישראל.

הוא הורה ויחולל הרעיון הגדול של למוד הדף היומי ויהי לחוק להוגי תורה דבים בתפוצות ישראל.

אך כאשר דרך כוכב „מיטיאור" המבריק כרגע ומופיע ברקיע, ועד אדגיעה ככה אודו, וטרם תשבע עין להתענג על הוד יפעתו, ויתעופף ויאסוף נגהו ויהי חושך, כן היה לנו. עוד הננו שמחים במשוש נפש על אור פניו וחכמתו ומתק שפתיו והנה מתאום הרקיע לשחקים ויעל במערה השמים — ואיננו.

עיר שץ הרה וילדה, טרנופול נלינא וסוניק גדלו שעשועיה. אוי נא לה, אמרה ד ק ת „פולין המדינה, שהיא עתה דיקה ושוממה" כי אבדה כלי חמדתה. והיא מקוננה מר, אלי פולין ועריה. „פתחתי אני לדודי", פתחתי לר' מאיר שפידא לרוחה שערי פיעטרקוב ולובלין „ודודי חמק עבר—נפשי יצאה ב ד ב ר ו" נכספה וכלתה נפשי אליו ונשמתי מתנשגעת עליו „בקשתיהו ולא מצאתיהו — קראתיו — ולא ענני!"

* *

*

כעלות הנשמה הטהורה השמימה, סבבוה הקיפוה נשמות גדולי ישראל הישישים ויחרדו לקראתה וישתוממו על המראה ויאמרו: השלום בואך, מאיד שפירא? מה לך פה אבדך עול ימים בתוכנו, במושב זקנים? ואיככה סועל אמת ושקדן כמוך עזבת משמרתך בעצם היום טרם כלית מלאכתך „ושבקת להמנותך" (ב"ב ח:). הן יומך עוד לא דר, עוד היום גדול, לא עת האסף המקנה, ועל מי נטשת מעט הצאן קדשים, בניך תלמידיך. מי יפע ויטור כדמך ומי ישקה וירוה את האילנות ה מ ל ב י ם בישיבת ל ו ב ל י ן, נצר מטעך מעשה ידך להתמאר?

ר' מאיר מוציא אנחה כבדה מלבו בשבדון מתנים ובמרירות גנוחי גנת וילולי יליל: לא אני השלכתי עבודתי, ממני לא היתה כל נסבה לדבר, אף בל חליתי, לא כהתה עיני ולא נס לחי. בפתע פתאום — ואני „מלדר", גלמוד ערירי, הדחק מן המחנה. אין עוד בית מדרש, אין ישיבה ואין תלמידים „בני יצאוני ואינם". כנראה, לא הייתי כדאי ודאוי לחסקידי, כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה' ודוח המושל עלה עלי להניח מקומי. ת מ ל ך דבר דדה! הורד עדיך מעליך — כחצים ביד גבור כן בני הנעורים תלמידיך חניכיך. הנה החציתם ממך והלאה — לך כי שלחך ה'!

* * *

רגילים אנו לספוד בפתגם „זו אבדה שאין לה תמורה, מי יביא לנו תמורתו?" ורבות פעמים היא רק מליצה יפרזה מצלצלת בעלמא. אבל, לצערנו, הפעם הוא אמת במלא מובן המלה ובלי הפלגה ונוזמא נאמר, שהאיש הזה היה תוזן לא נפרק, יחיד בפעולותיו הנדולות ובמעשיו הרבים, עם ישראל! אבל י ח י ד עשה לך!

והמספד הזה הוא דק על הלק אחוז מן ר' מאיר. אפס קצהו תראה וכולו לא תראה כי זה התל לעשות ולא השלים תוקו והגבור מת בעצם תקפו וגבורתו ותרבו שלופה בידו. ומן המעשים אשר עשה בקוצר שנותיו מה עצמו ר א ש י ה ם, יודעים אנו אלו מלאו ימיו ושנותיו כמו דור ודור, עד כמה הגדיל לעשות עשרת מונים ואתריתו ישנה מאד. ואנו מקוננים על האותיות, העתיד, אשר גצפנו עתוזן. ה ע ת י ד י ם עורר לויתן.

הלב תוסם, המות מתכוון ועששו מכעס עינינו. ואם יקוו כל אנשי דמעות האומה על מות האדם הגדול הזה, והיו לים גדול ודחב ידים.

ויהי בעלות הלהב והמלאך עלה.
ישת תושך – ויהי לילה
חֻרב המקדש ושער יוכת שאיה
ונתנו נספר בקבר חסדך וצדקתך באדך נשיה.

אל תבכו למת ולהולך, מה בצע בקינות. גם כי נזעק ונשוַע, לא נִוָּשַׁע, כי לא ישוב עוד אלינו. בתלמוד (שבת קנג.) „אמר דב לדי שמואל בר שילא אתים בהספדא דהתם קאימנא". עקרו של הספד ותכליתו, יהי להעיר ולעורר על דבר המועיל לנפש הנפטר, להתקיים קיום נצחי „דהתם ק א י מ נ א". וכן היא שיטת ר' מ א י ר (שם טו:) הכל חולף אתר ה מ ע מ י ד עמדת עולם.

הלא עליגו לשים לר' מאיר כבוד, כי כבוד תכמים ינחלו. אך מה בבודו? מה לעשות לאיש אשר המלך תפץ ביקרו?

בדברי הימים (ב. לב לג) מסופר על חזקיהו מלך יהודה "וכבוד עשו לו במותו" ואנחנו לא נדע מה הנכבדות המדובר בו. אך בתלמוד (ב"ק טז:) מפורש מה נכבד היום מלך הכבוד "שהושיבו ישיבה על קברו" שרצונו של אדם הוא כ ב ו ד ו וחזקיה הרבה תורה בישראל, שבדורו בדקו מדן ועד באר שבע ולא מצאו עם הארץ (סנהדרין צד:) וכן אמרו (שם כ.) שקר החן וזה דורו של משה והבל היופי זה דורו של יהושע יראת ה' היא תתהלל זה דורו של חזקיה ולכן הושיבו ישיבה על קברו לכבדו ולהחיותו בתורת חיים. ובכבוד הזה עלינו לכבד את ר' מאיר שכל כטרת תייו היתה הישיבה ותרף נפשו עליה ככתוב "זאת התורה אדם כי ימות באוהל באוהל התורה" (ברכות סג:). עליכם, אחינו בפולין, להמחיק סוד למען-בבית אלקים נהלך ברגש, עליכם המצוה להושיב ישיבה על קברו, להחזיק ולתמוך אותה כי "אם השתות יהרסון צדיק מה פעלו" עוצו עצה לבל יבוש מקורה ולא תשבר בד על המבוע, כי תוסיף תית כחה וילכו יונקותיה. אם חומה היא נבנה עליה טירת כסף, באר תפרוה שרים כרוה נדיבי העם במתוקק במשענותם, שיתו לבכם לחילה כסגו ארמנותיה, הקימו שמה בישראל ולא תשם "אל תקרי שמות אלא שמות" (ברכות ז:), ויקוים מה שכתוב ולא ידע איש את קבורתו ולא יכבה נרו, והיתה הישיבה הנעלה לזכרון ולאור עולם, למיסדה ה ס א י ר היושב בישיבה של מעלה, והתלמידים הבגים בניו יהיו לו לשם טוב "ונתתי לו בביתי ובתומותי יד ושם טוב מבנים ומבנות, שם עולם אתן לו אשר לא יכרת".

(ג)

אבל משה

קינה ומספד על הגאון המפורסם ר' משה מרדכי עפשטיין מירושלים, ראש ישיבת סלובודקה (ר' כסלו צ"ד).

קול יללת הרועים כי שודדה אדרתם, קול שאגת כפירים כי שודד גאון הירדן (זכריה יא, ג).
ה' מציון ישאג וממירושלים יתן קולו ואבלו נאות הרועים ויבש ראש הכרמל (עמוס א, ב).

אחרי אשר כלו בדמעות עינינו ויבשו מקורי עפעפינו כי קדר עלינו היום ותשכו שני המאורות, המאירים ר' ישראל מאיר ור' מאיר שפירא, נתנו פוגות לנו כי אמרנו יש לנו תקוה וה' צבאות הותיר לנו שריד, אחד המיוחד, ראש שער בת רבים, שערים המצוינים בהלכה, ישיבת סלובודקה בציון, הגאון הנעלה ר' משה מרדכי עפשטין, בצלו נחיה ולא תפוג תורה — אך עתה הלאנו ותקותנו תיהה לאכזב. נהלה מכתי, השברתני קדרתי. "דודי ירד לגנו לערוגת הבושם לרעות בגנים וללקוט שושנים". דודי זה הקדוש ברוך הוא, ירד לגנו זה חעולם, לערוגת הבושם — אלו ישראל, לרעות בגנים — אלו בתי מדרשות, וללקוט שושנים — לטלק את הצדיקים (שה"ש רבה ה, ז). וגם על עץ עושה פרי הדר זה עלה הכותרת, והצפרים אשר חסו בצלו ואכלו מפריו נדרו מקנם. משה עלה למרום ואיננו!

"ואכחיר את שלשת הרועים בירח אחד וכי בירח אחד מתו וכו' — מלמד שנתבטלו שלש מתנות טובות שנתנו על ידם וכו' מת משה, נסתלקו כולם (תענית ט).

ואם גבירה לוקה, שפתה לא כל שכן (שם כא:) "קול ה' שובר ארזים" בארזים: חסן חיים וראש ישיבת לובלין נפלה שלהבת אש — וישבר ה' את ארזי הלבנון (ר' משה סרכי מירושלים). "הנני יוסיף להפליא את העם הזה הפלא ופלא" הפלאה זו תורה, שחס ושלום תשתכח מישראל (שבת קלח:) שלש פליאות, שלש אבדות, שלשת הגבורים, אוריין תלייתאי, תחת ש ל ש רגזה ארץ, ואבדה חכמת חכמיו ובינת נבוניו תסתתר (ישעיה כט, יד).

* * *

הירעתם את ר' משה מדרכי? — "אי לא חזי לכון אריא, חזון מרבעותיה" אם לא ראיתם את האריה, ממקומו יבירנו וממושבו תדענו, (פתגם מלכת שבא בתרגום שני אסתר) הן מודעת בכל הארץ ישיבת סלובודקה, שקנתה לה זכות אזרח בישראל זה חמשים שנה, ישיבה רבתי בכמות, רבתי באיכות, כי העמידה תלמידי חכמים גדולים לאלפים, אנשי מדות. ובסיסה ויסודה על שיטת המוסר של הגאון קדוש י ש ר א ל סלאנסד. אך תחת אשר לו היתה חובת הלבבות לראש סנה ופהדת המדות לחותם תכנית והרחיק תורה שלא לשמה, ועל כן יצאו עליו עוררים, — בסלובודקה היה למור תורה עיקר העקרים. התלמידים "מלאו כרסם בלחם ובשר, הוויות דאביי ורבא" (רמב"ם פ"ד מיסודי התורה), פלפול חריפות ועמקות, וילמדו גם מוסר סייג לתורה. תורה ומוסר נפגשו צדקו יחדו, כי כן יסד ראש הישיבה, ר' משה מרדכי, אציל הרוח, איש חסודות, שכולו אידיאל. הוא נתן מהודו עליה וישפיע על התלמידים מרוחו, והם ידועים בתורתם ובנמוסם, ולא ינכרו אותותם. כל דואיהם יבירום. הבנים בניו פועל ידיו, נצר מטעו להתפאר.

הננו קוראים לבכי ולמספד על מות הגאון האמתי, מחבר ספר יקר ל ב ו ש מ ר ד כ י על ב"ק, "וי חסרא ארעא דישראל גברא דבא" (מגילה כח:). "וי לאולא" (בכו בכה ל ה ו ל ך, ו מ ד ד כ י י צ א) "וי להבילא" הצרוד, המשא, הישיבה העזובה בלי הקכרניט (מ"ק כ"ח:). אוי גא לה אמרה דקת כי אבדה כלי חמדתה ויצא מכת ציון כל הדרה — וכנסת

ישראל מנהמת ותיבב: סלה כל אבירי ה'. כל הקרב הקרב אל משכן ה' ימות, אהה ה' אלקים הכלה אתה עושה את שארית ישראל? (יחזקאל יא, יג).

אין זאת – חושבים אנו – כי הזקן שבחבורה, ר' ישראל סאיר, בנה בשמים מעלותיו, ישיבה של מעלה, מתיבתא דרקיע וקרא אליו את שני בני היצהר, המורים המצוינים רישי מתיבתא מארץ ישראל ומחוץ לארץ לעמוד על ימינו.

אבל אישי כהן גדול, לא כן אבי, רב לך הרף ידך, דייך מאיר! (שה"ש רבה ב, ג) סמיכת זקנים בשלשה (סנהדרין יג: רמב"ם פ"ד ה"ג). אל תוסיף עוד להטיל גבולנו ויסכרו אריובות השמים. חק ליישראל כי לא בשמים היא ושכינה בתחתונים (שה"ש רבה ה, א.) ותיתאי גברתה נא על צאן קדשים והיה המהגה הנשאר לפליטה.

(ד)

יוסף איננו!

„ביום י״א אדר תרצ״ו גוע ויפח הרב ר׳ יוסף רוזן מדווינסק בעיר ווינא״.

השמועה הזאת ירדה חדרה בטננו, הלמה ראשנו ויחשכו עינינו. מר תזעק האומה: ראשי ראשי! והעם מרעידים ושוממים. הנני י ו ס י ף להפליא את העם הזה הפלא ופלא, ואבדה חכמת חכמיו. קשה סלוקן של צדיקים יותר מתשעים ושמונה קללות ומחורבן בית המקדש (מד׳ איכה א. לט) יגון וספוד בכל חפוצות ישראל על שבר י ו ס ף, כמספד על היחיד.

* * *

הוא היה ה ג א ו ן ה י ח י ד, בדורו? — לא! היחיד ב כ ל ה ד ו ר ו ת. כגאונים הקדמונים. גם בדור רש״י ר״ת ורמב״ם היה תופס מקום ראשון, ר׳ יוסף סיני. בבקיאות התורה היה אחד ואין שני. תלמוד בבלי עם רש״י ותוספות, ירושלמי, רמב״ם היו מונחים בקופסא במוחו, ערוכים על שפתיו ויודע לפלפל בהם בעל פה. וכל יודעיו השתוממו על איש פלא זה, מופת חי וישחאו: „היכלכל לב שמים, היכיל לב ימים מחקר כללותו קירות לב. היקיפו רחבי ארץ מחשבה מושבה עלית קיר קטנה ככף איש״. (בחינת עולם פרק א׳).

כהר נצח מוריק אש פלדות, חוצב להבות אש, כן אש תמיד תוקד בו, שלהבתי׳ לא תדעך. חושיו סוערים בקרבו ונפשו לא תדע מנוח. כבני רשף ירקיע לשחקים וראשו בשמים. הוא מכונת המאור. טוללה חשמלית עובדת בלי הרף, יום ולילה לא תשבות. הוא לא ישים לבו אל אשר

מסביב לו. כל חליפות ותמורות עולם, בהטר עתים לא ישנוהו. אם תכון תבל או תמוט אחת היא לו. ואף אם סביביו נשערה מאד, המו גוים ממו ממלכות והארץ תשאה שממה. להט החרב מתהפכת במלחמת העולם — הוא נצב על משמרתו, משמרת התורה, כסלע מוצק וצור החלמיש, עומד ולומד וממקומו לא יפן, לא ינוע לא ימיש.

עוד בימי חרפו, בהיותו בן עשרים שנה בשבתו בוורשה ידע בעל פה תלמוד בבלי וירושלמי ורמב"ם כמפורסם לכל, ואחרי כן לא חדל ללמוד ולא פסק פיו מגירסא חמשים ושמונה שנה, בהתמדה מופתית ושקידה שאין דוגמתה. ויפלא לרבים ושאול ישאלו: מה הוסיף ד' יוסף בימי העמידה על תלמודו ועל חילו לאורייתא בימי הנוער?

ואת עדות ביהוסף על חכמת התורה שאין לה שעור, לא גבול אחרית וסוף, כי יום יום לן בעמק הלכה, העמיק חקר ויהגה דעות ויסלסל את התורה ויהי כמעין המתגבר וכנהר שאינו פוסק ויפיץ מעינותיו ויחדש חדושים נפלאים וכללים גדולים וגדרים מבוררים. הלא הם כתובים על ספריו צפנת פענח. בם נראה מעשה תקפו וגבורתו ולמ"ים חקרי לב, כל דף מלא תעלומות חכמה ושאר רוח וחוות מכל כי אין נסתר מנגד עיניו וכל סתום לא עממוהו.

מכיריו הקרובים אליו מעידים, כי הגאון היה בעל נפש יקרה, רוח נדיבה, עין טובה, לב טהור, פשטן ותמים כילד, ואף כי לפעמים היה סגנון דבורו בחפזון ומרוצה, ונדמה כי פניו זועפים ואיננו מקבל את הבריות בסבר פנים יפות, זאת לא היתה מחמת קפדנות או התרברבות רק מפני שהיה כולו תורה, קשור בקשר עליון דאורייתא ולה לעבד נמכר יוסף, חס על זמנו ויצר לו לבזבז רגע בבטול תורה ולהפסיק עבודת הקודש.

* *

*

ובשנת צרות. צרת עשו הוא אדום (הסובייטים), צרות לבן (הגרמנים. נגעים פ"ב מ"א בהרת עזה נראית בגרמוני כהה) צרת דינה (בעלי צער בעלי חיים הפולנים הרחמנים, המונים אותנו באכוריות

ובמרת הדין) ונוספו עלינו עתה צרות י ו ס ף. אבדנו את נאוננו, הסר והרם עטרת תפארת יוסף. רחוק מארצו בקרית ו ו י נ א, רוחו השהוד עלה שמי מעונת, שם נשמתו תתענג על זיו השכינה, ונופתו הקדושה הובאה לעירו ד ו ו י נ ס ק על נהר רווינא. בה חלקת מחוקק ספונה, דרופתקא דאוריתא גנוזה טמונה. ועם ישראל בכל עיר ועיר מדינה ומדינה, ישאו קינה, כי נלה כבוד מישראל ונאסף רב חובל הספינה, ומי יביא חטורתו בהרבה חקופות שנה ושנה. מן המצר נקרא ולשועתנו האזינה. אנא ה', הושענא והושיעה נא.

מאמרי יהודית

מאי חנוכה

צוהן נסים וענען געשעהן אין בית המקדש (אבות פ"ה) אוך זיי האָ־ בען נישט זוכה געווען ערייך צו קומען אין אונזער טראָדיציע, נאָר דער חנוכה־נס איז פראָקלאָמירט געוואָרען. וואָרשיינליך באַאַבזיכטיגט מען דער־ מיט אונז עפעס וויכטיגעס איבער צו געבען, וואָס איז די בעדייטונג?

1) דאָס ליכט האָט זיין נאַטור, זיין אייגנשאַפט, צו צייגען יעדע זאַך אין זיין ריכטיגען קאָליר. וואָס איז שוואַרץ קען מען נישט מייגען, אַז ס'איז וויים, ס'קען קיין ענדערונג, קיין טעות נישט פאָרקומען. ס'גיבט אַלערהאַנד טיפען מענשען, מיט פאַרשידענע מיינונגען, מיט פונקטלעכקייט. זעצטע ריכטונגען, אָבער זייער כאַראַקטער איז אַן אָפענער, ערקענבאַר. זייער שטעלונג איז בעקאַנט. שוואַר איז נאָר צו קענען די צוויייטיגע, די דואַליסטען, די גלייכגילטיגע, די סקעפטיקער, וועלכע האָבען קיין באַשטים. טען פריגצייפ. זיי שאָקלען אַמאָל אהין אַמאָל אָהער. „הן ולאו ורסיא". יאָ אוך ניין, זיי טוישען זייער געשטאַלט ווי דער „כאַמעלעאַן" וועקסעלט זיין פאַרב.

די סאַרט פערזאָנען האָט אליהו הנביא געשטראָפט, נע'מיסר'ט „עד מתי אתם פוסחים על שני הסעיפים", פאַרוואָס זיים איר נישט ערענסט? דאָ בויגט איהר אייערע קעפ סאַר נ־ט, דאָ וידער קניט איהר צו די בעצקעס, האַלט אייך ביי איינס?

סאָג—איז נעמיס סאָג, נאַכט—באַשטימט נאַכט, אָבער „בין השמשות" (דעמערונג) נישט טאָג, נישט נאַכט, איז אַ פלאָג, דאַמאָלסט זענען באַשאַפען געוואָרען די מזיקים, די טייוואָלים, די דעמאָנען, די בייזע גייסטער. (אבות פ"ה).

אין דער טרויעריגער אַנטיזכוס פעריאָדע, וען די אידישע מאַסע האָט

זיך אונגאַשטימט געוואָקעלט צוישען רעליגיע אוג אַסימילאַציע, צוישען מאָראַלישען אידענטום אוג מגושם'דיגען העלעניזם „אוי לי מיוצרי אוי לי מיצרי", האָבען די חשמונאים, הוגדערש פּראָצענטיגע רעליגיעזע אידען, נעמאַכט אַן ענערגישען שריט, העלדיש געקעמפט נעגען די יונים, אויפגעאָפערט זייער לעבען, מוסר נפש געווען זיך מאַר די תורה. ג־ט האָט געהאָלפען, זיי האָבען גלענצענד נעזיגט. צו סימבאָליזירען זייער מיזיאָנאָמיע, זייער צורה. צו פאַראייביגען זייער פעסטע טולשטעגדיגע שטעלונג, איז דער נס חנוכה געשעהן מיט דעם ליכט פון דער מנורה, וועלכער שפיגעלט אָפ זייער קלאָרען אידעאל, באַלויכטעט זייער ליכטיג בילד „אור זרוע לצדיק".

2) די חשכונאים'ס אויפשטאַנד, זייער רעוואָלט, זייער קריג נעגען די גריכען, איז נישט נעווען לאָגיש, דער קאָלטער פערשטאַנד האָט דערצו נישט צוגעשטימט, נישט בערעכטיגט. ס'איז קיין רעכענונג, אַז א קליין היימעלע פון 2000 מאַן, וועט האָבען שאַנסען צו זיגען איבער אַן אומגע־הויערער ריזיגער אַרמיע, אָבער דאָ קאָמבאַלירט נישט רעכענונג, נישט ישוב הדעת, נישט שכל, נישט מוח, דאָ דיקטירט נשמה, זעעלע. דאָ רעדט גייסט. ער טראָגט אויף זייגע פליגעל און הויבט הימעל הויך, דאָ ברויזט, וועקט אוג קאָכט רעליגיעז פייער. דער חסידישער הייליגער בערען, דער גלידענדער נשמה אור, דער פלאַמיגער ענטוזיאַזם, דער פאַטוס צינדט אין זיי עקסטאַז, התלהבות „חוצב להבות אש". אוך דער עמוד אש האָט באַלויכטען זייער לאַנער די מחנה יהודה (המכבי), אוך באַקרוינט מיט ערפאָלג אוך זיג. דאַריבער פייערן מיר דעם טריאומף מיט פייער, אוך דער נס דריקט זיך אויס מיט ברענענדיגע ליכט „הגרות הללו אנו מדליקין".

3) אויף יערען מענש ליגט אַפליכט עפעס צו שאַפען, אויפצוטאָן, אויסצוטערען, נישט באַנוגענען זיך מיט דעם באַזיץ וואָס עד פאַרמאָגט, וואָס ער האָט באַקומען פון זיינע עלטערען.

יוסף חלום, אַז די זון בוקט זיך צו איהם, דער מיין איז — זיין טאָטער, מרעגט זיך: וי קען יוסף, דער עגיו, דער באַשיידענער, וואָס עגט־פערט פרעה'ן „בלעדי" איך פאַרשטי הייניג — אַזוי פאַנטאַזירען אוג

מראכטען, אז זיין גרויסער פאטער יעקב, ווען זיין אונטער זיין לייטונג, זיין פיהרונג, וועט לערנען פון אים?

יעדער דור האט א היסטארישע מיסיע עפעס צו ערפינדען פאר דעם צוקונפטינען דור. יעדער דור דארף אויספירען זיין „תעודה", זיין אויפ-גאבע, זיין באשטימונג, איבער צו געבען זיין באגאזש צום אנדערן „דור לדור", אזן דער נייער, דער פרישער, פארבעסערט, פארבריימט, אין א גרעסערען מאסשטאב, נייע אידעען, נייע פאקטען. די הויכע השגחה, די אויפזיכט, דערענירט אזן באשטימט די פאסיגע פערזאנען „דור דור ודורשיו", צו לייגען א שטיין צו פארפאלקאמען די ארכיטעקטור פון דער וועלט'ס נעבויידע.

יוסף, לויט זיין נאמען, וואס באדייט: מעהרען, צולייגען „עדות ביהוסף", שטרעבט מחדש צו זיין, עפענט נייע האריזאנטען, שאפט א נייע תקופה, א פאלקס היסטאריע, תאוגדערבארע פאקטען. יציאת מצרים, קריעת ים סוף, אן יוסף וואלטען מיר די גרויסע היסטאריע נישט פאר-מאגט. יוסף שטייגם איבער זיין פאטער'ס דור, יעקב'ס אינדיווידואליזם-אר-בייט. ער שאפט נאציאנאלע היסטאריע. דאס איז דער מיין: „השמש משתחוה", דער פאטער בוקט זיך צו איהם אוג קוקט מיט ערשטוינונג, מיט באוואונדערונג, מיט באגייסטערונג אויף זיין קאלאסאלער, גראנדיעזער, געניא-לער אוג איבערשטייגענדער שאפונג.

דאס איז דער פראבלעם פון די „חשמונאים". זיי האבען גרויסע בעלייסטעט, פיעל אויפגעטאן. דער „בית דין של חשמונאים" האט פארמירט נייע געזעצען, תעלכע צילען אזן דינען צו רעטען די אידישען מארכלי-טעט אזן צניעות (עבודה זרה לו:). אין זייער צייט איז פאפולער, אויפא-מערונגען, מסירת נפש פאר רעליגיע, „חנה מיט די זיבען קינדער" „אלעזר חנתן" אזן נאך פיעלע. דאס איז דער מאזיו וואס מיר מעהרען די חנוכה ליכט יעדער נאכט „מוסיף והולך" וואס עקזיסטירט נישט ביי קיין אנדערער מצוה. אום צו כאראקטעריזירען די מעטאדער פון די חשמונאים, פון פארבעסערען, פרארגרעסירען, באזיצען א נשמה יתירה „ית ר מרשהו צדיק". וי ס'שטייט אין דער חנוכה-הפטורה „ונתתי לך מהלכים בין העומדים". נישט בלייבען שטיין פאסיג, נאר שטיגען, גיהן פארווערטס.

זאָל דער חשמונאים קורס דינען אלס וועגווייזער, זאָלען מיר נישט זיצען מיט פארלייגטע הענד, זאָלען מיר זיין אקטיוו, פארבריימערען אונזער הייליגען קולט, דורך קאָנקרעטע מעשים, מיר טרעטען צו: „ל ה ד ל י ק" זיין דורכגענומען, אָנגעצונדען מיט פייער, אש-דת שלהבת. י–ה (ווי געזאָגט אין פּראָנראף 2) „נ ר" קלאָר, עכט, ליכטיג, (לויט פאר. 1). „ש ל ח נ ו כ ה" שאפען וואס כעהר, נאָך און נאָך. כוסיף והוסיף. (ווי פארשטאנען אין פאר. 3) יאָ! „ל ה ד ל י ק נר ש ל ח נ ו כ ה!"

מאמענט פראבלעם.

(תרצ"ג)

די אידישע לעגע איז זייער קריטיש און טראגיש. עס נעהמט נישט אלעץ א יאהר שטיל אוג רוהיג, אן אומגליקסלעלן, אן פארפאלגונג. גע. דענקט די פאסירונגען פון דער לעצטער צייט: שחיטות, מערדערייען אין אוקריינע. פאגראמען אין פוילען, דומענית, אוגגארן. און איצט דער גרויזאמער היטלעריזם. מ'קען נישט זאגען, אז דאס איז א צייטהייליגער צופאל, א מאמענט זאך. ניין! עס איז א שטענדיגע קרענק. עס איז ווי א שווארצער ארגאניזם: א מאל כאפט די קרענק אין איין גליד, א מאל א צווייטען. איצט טהוט וועה דער קאפ, שפעטער איז דער שמערץ אין בויך און אין די הענט. דער אידישער ארגאניזם איז א אייביג לייד. דענדער. א מאל טרעפט די צרה אין דעם לאנד, א מאל אין אן אנדערען. עס איז אן עפידעמיע, "מפה מהלכת".

אונזער טרויעריגער צושטאנד איז נאטירלין, א נאטור געזעץ, אזוי ווי די באשטימטע צייט פון זומער און ווינטער. עס מוז אזוי זיין, עס קען נישט זיין אנדערש. עס איז נישט א קאטאסטראפע, נור א טראגעדיע, וועלכע פאסירט לויט אויסגערעכענטע אומשטענדען.

יעדע נאציע זיצט אויף איהר באדען, "עם הארץ". מיר אבער זעגען אויף א פרעמדען פלאץ, האבען גישט קיין היים, קיין אייגענע טעריטאריע. עס איז נישט נארמאל, עס איז א פארקריפעלטע לאגע. די אידען פראגע "שאלת היהודים" איז אין דער וירקליכקייט קיין אידען פראגע, נור א גוי־אישע פראגע. א ווע ל ט פראגע, אן אונווערסאלער פראבלעם. אן א פתרון, אן אן ענטשיידונג.

און וועו מיר קומען אין נאמען פון פילאנטראפיע, וועו מיר פאדע־רען אונזערע רעכט מיט דעם אגשפרוך פון יושר, פון גאסטפריינדליכקייט, "אהבת הגר", די תורה באעלט, הייסט צו באווירמען, טראקטירען פרעמדע,

דאָך קען מען נישט אויסראָטען, אויסווּאַרצלען דעם נאַטירליכען ענאָיזם. א מענש איז א בעל קנאה, באַניידיש. קען נישט גלייכגילטיג דולדען דעם מרעמדען וואָס איז ערראָטענער, פעהיגער פון איהם. און ווען דער גוי, דער אלטער ביזנער, זעהט ווי דער פרעמדער, דער איד, קאָנקורירט מיט איהם אויף דעם עקאָנאָמישען פעלד און נעמט צו פרנסה, מוז עס מארדרי- סען אוג ער קען נישט בלייבען צופריידען.

דאָס אַליין וואָס די תורה האָט מיעל מאָל וידערהאָלט, צו שטיצען מרעמדע און הארמאָניש צוזאַמענלעבען מים זיי, איז דער בעסטער באַווייז, אַז די נאַטור איז אין ווידערשפאַנד, און שווער צום אויספירען.

און נישט בלויז אידען, אויך אַנדערע לאַנדסמאַנשאַפטען, וועלכע עמיגרירען אין פרעמדע לענדער, זענען נישט קיין נעוואונשענע גאסט. מ׳באַ- ציט זיך צו זיי מים אַנטיפאַטיע, און זיי אַסימילירען זיך דאָך מיט זיי. וואָס איז דער וואונדער, אז מ׳קוקט קרום אויף אידען, וועלכע זענען אַן אַנדער ראַסע, פארשידען אין אויסזעהן, האַלטען זיך אָפגעזונדערט, פאר זיך, „עם לבדד׳ ז

אויב מיר זאָלען זיין אומפארטייאיש, אויב מיר וועלען נישט זיין אייגנזיניג, מוזען מיר אַנערקענען, אַז די גוים האָבען ארגומענטען אויס צו זעצען נעגען אונז, און מיר קענען נישט מאָדערען אונזער רעכט, לויט׳ן טרוקענעם נעזעץ, מים׳ן דין. מיר מוזען נאָר בעטען, אין נאָמען פון ר ח מ נ ו ת, פון באַרמהארציגקייט. אָבער רחמנות קען מען באַנוצען נאר מיט׳ן צושטימען קלאָס מענשען און נאָר אמאָל. פאר דער גאַנצער וועלט אָבער, אוג שטענדיג, אויבינ. — נישט. א נאַציע פון 17 מיליאָן קען נישט זיין אַנגעוויזען אויף רחמנות אוג זיך אויפהאַלטען אין הכנסת אורחים. אין אזיי.

אָבער אונזער ריכטיגער ארגומענט, אונזער אמת׳ע טענה איז די ג ו י ט, דער מ ו ז. דאָס אידישע פאָלק האָט קיין אויסוועג, קיין עצה. מיר זענען לעבעדיג מענשען, מיר עקזיסטירען, מיר האָבען קיין לאַנד, מיר מ ו ז ע ן זיין צווישען אַנדערע פעלקער אין גויאישע לענדער, מים דער נויטוועגדיגקייט רעכענען זיך אַ״ע. יעדער מ ו ז טאָלערירען וואָס ער מ ו ז אוג ווערט גלייכגילטיג דערצו. אזוי ווי מ׳ווערט צוגעוואוינט צום בילד

פון טויט וואָס מען זעהט טאָג-טעגלעך, ווייל מ'מוז באַשטעהן אין בלייבען צופרידען.

דער נאָרמאַלער וועג וואָלט געווען, מיר זאָלען באַזיצען א באַוונדערע טעריטאָריע אַזוי ווי אַלע פעלקער, אוג באַפרייט ווערען פון דער אַלטער צווייטוזענם-יאָהריגער פאַרווויקעלטער אוג פאַרקריפּעלטער פּראַגע, פון אייגער צינער צרה. עס איז אָבער נישט געבליבען פאַר אונז אויף דעם וועלט-קוגעל קיין אָרט, אַפילו ארץ ישראל קען נישט אַריינגענעמען א מערט-חלק פון אונז. דערצו פאַרנעמען דאָס לאַנד אַראַבער, באַלעבאַטווען דאָרט, באַטראַכטען זיך אלס אייגענטיכער אוג מאכען אונז ענג

אין די אַלטע צייטען, זענען די פעלקער געווען פרימיטיוו, נאיוו, נאַציאָנאַליזם איז זיי נעווען פרעמד. זיי זענען געוזאָנען אינטער-נאַציאָנאַל, און פרעמדע האָבען זיך גוט אַיינגעלעבט אומעטים אין אַלע לענדער, אויב די רעליגיע האָט זיך נישט אַריינגעמישט.

אין דער לעצטער עפּאָכע, מיט דער פאַרשפרייטונג פון ציוויליזאַציע, האָט זיך ענטוויקעלט נאַציאָנאַליזם, עס איז געשאפען געוואָרען פאַטריאָ-טיזם. יעדע נאַציע ערציהט נאַציאָנאַליזם, פאַרשליסט זיך, פאריאָגט פרעמדע לאַנדסמאַנשאַפטען, אַזוי ווי דער מענשליכער קערפער שפייט אויס פרעמדע עלעמענטען, פרעמדע מאַטעריאַלען. די מאַטאָ איז: „שלי — שלי". מיין אייגענטום פאר מיר אַליין, פאר מיין רַאסע, נאַציע. עס קען זיין אז די אידעע איז ריכטיג, אָבער פאַר אונז איז עס שעדליך. דער פרינציפ איז אונזער שטן, ווייל מיר האָבען קיין „שלי — שלי", מיר באַזיצען קיין אייגענעם בּאָדען, ווערען מיר פון אַלע פאַזיציעס פאריאָגט אוו העגנען אין דער לופט.

אין גרונד גענומען, דער וואָרצעל פון בּרוטאַלען היטלעריזם, איז נאַציאָנאַליזם אין אן אידערגעטריבענער ווילדער פאָרמע. נאַציאָנאַ-ליזם פיהרט צו שאָוויניזם, אוו ווערט פאַרפאַלקאָמט אין היטלעריזם. יעדער נאַציאָנא-ליזם שעדיגט אונז אין א גרויסער דאָזע, היטלעריזם רויאינירט, צערשמעט טערט אונז אין גאַנצען.

היטלעריזם דראָהט ווי א פּסטס-עפידעמיע זיך צו פאַרשפרייטען אין דער וועלט אוג פיהרט א פראָפאַגאַנדע צו שאַפען גענאַטען אויך אין אמע

ריקע און קאנאדע און אָהן צוויספל אז אין דער צוקונפט וועט עס בלי־
קומען אנהענגער.

עס זענען פאראן ענאיסטען, וועלכע זאָרגען נאָר פאר זיך, דער
אינדיווידועל איז אלעס, די פערזאָנען זענען נידעריגער פון קריטיק. פיעל
זענען אָפטימיסטיש: עס וועט בעסער ווערען, עס ווי נישט די מיטעלמע־
טער, מיר לעבען אין א מאָדערנער. ציוויליזירטער צייט. אָבער די ערפא־
רונג, די פאקטען וויזען דאָך פאַרקעהרט. דייטשלאנד איז אן איבערציי־
גענדער באוויז אוין דינט פאר א לעקציע, אז ציוויליזאציע איז נישט קיין
פאנצער געגען נרויסאָטען, די ווערמאנען זענען די קילטער טרענער, פעס־
טונג פון בילדונג, אוג דאָך שטימט איהר ציוויליזאציע מיט בארבאריזם,
הומאניטעט מיט סעראָר זענען פאראייניגט אוין בעהעלט אין האנט אין האנט.

דער אנטיסעמיטיזם שפירט זיך אין דער לופט. מיר דאַרפען עס
וויסען פאר זיך. אָבער נישט אויסצושרייען עס אי, די ענגלישע פרעסע.
דאָס איז א נעפעליכער שיט. דערמיט פאבריצירט מען די שנאָה. ווען
מ'זאָגט צו אייגעם: „איך וויס, דו ביזט מיין נעגנער, מיין פיינט" רופט
מען א ויס דעם קאָמף אוין מ'מאַכט יענעם פאר א שונא. וועלן אַמילו יענעם
איז עס נישט איינגעפאלען.

אומגעפעהר פאַרזאָרגער, פאר אָטען, הלוואי זיך נעגומען די
אויטאָריטעט. רעדען אין נאָמען פון יאָלק אוין פראָפאָמירען אין דער
ענגלישער פרעסע, די קאַנאדער אָס אנטיסעמיטען אוין עפענען זייערע אוי־
גען, וואָס יענע ווייסען נישט, אוג ליידער, איז עס א נעפאָר, אז דער נא־
איווער קאַנאדער קען זיי גלויבען.

.אל תנידו בנת! גלאָזט נישט אויף קיין מונקען, האלט די חכמה
ביי זיך. סייג לחכמה שתיקה.

מאמרי אפריון

(א)

(התוכנת בני דור. א' ח' חשון תרצ"ג, שיקגו).

מה טעם בהשנות בדכות י ו צ ר ה א ד ם אשר אמרנו פעמים, האין די טעם אחת ולמה שתי פעמים?

השעה הזאת רצינית וחגינית, הכי יקרה לכם, חתן וכלה. זה היום המאושר בחייכם "ביום חתונתו וביום שמחת לבו". כאשר יבנה איש בית חומה הוא שמח וטוב לב, והיום הזה אתם בונים בית חייכם, בית תמיד, בנין עדי עד. זה היום תחלת מעשיכם, ראשון הוא לכם למצעדי רגליכם על דרך החיים ונתיבות עולם. היום הזה נהייתם לאזרחי תבל וחברים בחברת העולם והנכם טוים חוט החיים וממשיכים השרשרת העתיקה מאדם הראשון עד הנה, הלאה הלאה אל העתיד.

והאדם לא נברא להיות עירירי בודד לו ולדאוג אך לנפשו ולאמור: "בשבילי נברא העולם, אני הכל", לא זה הדרך ואין אלה חיים. ח י י ם היינו "חיים שנים", לחיות בחברה, להיות איש חברותי וצבורי. כל אשר יחובר אל החיים".

ה ח ת ו נ ה היא חיי שותפות של שני חברים. יסוד החתונה היא ש ו ר ה, כי אם האיש יתעקש, יקשה צרפו ויחזיק בשיטתו, ועקרת הבית לא תוותר על עקריה ותעמוד בשלה, הוא יאמר: "הן" והיא "לא כי". הוא "חן חן" והיא: "לא כן" אז ירחב הפרץ ותזנח משלום נפשם ובין הן ללאו יחרב הבית.

עד הנשואין, בתקופת הרווקות, היה לך הזכות לאמור: "זה חפצי" ויכולת לנהוג כפי רוחך ורצונך היה לך לקו ולמשקולת. אבל עתה, אחי, ינך מושל יחידי ושליט לבדך כי יש לך שותף, אין עוד "אני". "אין

א נ י לי" רק – "אנחנו", עליך להכריע את חפצך ולכבוש את רצונך מפני המלכה אשר עמך בבית ולשנות את טעמך לפי טעמה היא, כי בזה תלוי קיום הצלחתך ושלום הבית ותראה מנוחה כי טוב. זה הוא המוסר השכל של החתונה.

"לא טוב היות אדם לבדו" – אין לאדם לחיות חיי ערער, רק להיות מעורב עם הבריות, לכן "אעשה לו עזר כנגדו". על ידי הנשואין, זוג טיפוסים שונים, צפון וימין נפגשו, בהכרח יתרגלו ויסתגלו לוותרים, להנחות.

ואז אחרי התתונה הולם אותך תואר א ד ם, א ת ם קרוים א ד ם, כאשר הנכם איש וביתו, חיים חיי משפחה חיי חברה – קרוים אדם.

אך כל זה בעיניי עולם הזה, בקניני הגשמיות, "בחציו לכם", אז טובה הפשרה. אבל יש דבר שאין מקום בו לפשרות, לפלגות והנחות אם יסודתו בהררי קודש כגון: טהרת משפחה, שמירת שבת, מאכל כשר וכדומה, – אין פשר דבר וחצאיות ומלוי רצון האשה, רק שמירה מעולה ונאמנה בכל תוקף, בלי גרעון כחוט השערה, דבר לא נעדר. ועדות וראיה מאדם הראשון שדבר ה' אליו קשות "כי שמעת בקול אשתך" ונגרש מגן עדן ונענש לכל דורותיו.

"שמח תשמח רעים אהובים – כשמחך יצירך בגן עדן מקדם". היו רעים אהובים ונאמנים, לכו שלובי יד ולא יחלק לבבכם. הבעל יכנע לאשתו וימלא חפצה. אתתך גוצא גחין ותלחוש לה" (ב"מ נט.). אך זה רק עד גבול ידוע, כתור מעלת האדם הקדמוני בשמחתו ושעשועיו בגן עדן. זאת היא התחנה. עד כאן התחום. כי כאשר הפרו חק, גורשו משם. במילי דשמיא, זכור ימות עולם! היה תקיף וקשה, לא תאבה ולא תשמע לאיש ואשה ולא חטה ימין ושמאל.

זה הגיון ברכה הכפולה "יוצר האדם". כוונת ברכה ראשונה על חיי המשפחה, חבור שני המינים הנקרא א ד ם. "זכר ונקבה בראם ויקרא את שמם אדם".

עתה תבא ברכה שניה ותזהיר ותעיד: חתן זכור חובתך, תנאי השני, בחלק אלוקי "חציו לה'". "אשר יצר את האדם בצלמו". צלם אלקים מבליט חיי הדת, סמל המסורת. כאן בין אדם למקום, אין נטיה מפני דרכי שלום. "אין שלום – אמר ה'". אך עבודה תמה, לוחות ולא שברי לוחות.

הרכוש תוכל לחלק אבל לא הנפש. שם אדם נאה לך, רק אם תשמור כל המצוה ולא תאבד תורה — ברוך אתה ה' יוצר ה א ד ם:

* *

*

התן וכלה. הגנו באמינים כי הליכות ביתכם תהיינה על פי מסורת אבות. חיי משפחה בישראל היו מצוינים תמיד למופת „סמל ואידיאל" וברכה בם. ואין עם אשר לו נוה שאנן ונאות שלום כאשר לנו. גם בלעם הקוסם לא יכול לעצור ברוחו ועל אפו וקנאתו ישיר בסדרה זו „מה טובו אוהליך יעקב כנחלים נטיו". כנחלים הזוחלים ומושכים בנחת, כן איש וביתו, יחס הדדי של הערצה וכבוד בינו לבינה, הם רכים ונוחים ומרכינים ראש זה לזו. תמימי דעות ושומרי אמונים. אחדות שלמה, שפה אחת ודברים אחדים. — ועם זה „כארזים נטע ה'" בנוגע לדת, הם קשים כארז ולא יסוגן התורה והמצוה.

ברכת ה' עליכם סלה.

(ב)

(בכלילה בתי הגדה עם הרב איזיק ווייגראש מפורט ווען. ג' ו' חמוז צה).

שתי ברכות נאמרו עתה במטבע אחד: "יוצר האדם". הראשונה קצרה, והשנית מגדת משנה עוד הפעם "יוצר האדם" בשפת יתר והרחבת דברים. אות הוא כי אין זה דבר פשוט ומובן, אך יש מה לשאול ולהשיב, ודרוש באור ובדור להבין דבר לאשורו. מה זאת?

החתונה היא מנהג ישן נושן מראש מקדמי ארץ, עתיק ימים כהנצחיות, קיים ונוהג מיום ברוא אדם, והתורה אשרה אותו ותטביע עליו חותם כשר: "לא טוב היות האדם לבדו" ומאז לא חדל ולא פסק בכל דור ודור. ובכל זאת השכל אומר: "בקורת תהיה" והבקורת מוצאת בו מגרעות ותוציא משפטה, כי לא כן הוא, איפכא מסתברא ועזר – כנגדו.

הטענה הראשונה: הבעל מתאונן רע ויריד בשיחו: צר חתונתי בעודי בנפי היתה לי הרוחה ובידי היו עתיתי ולא היה נטל עלי לעבוד עבודה רבה, כי הוצאותי היו מעטות וקלות "הלא מצער היא". כל אשר השתכדתי מצא לי ושמחתי בחלקי, עתת הנשואין מכבידים עלי אכפם והנני רובץ תחת משאם, רחיים על צוארי "קול חתן וקול כלה – קול רחיים" (ירמיה כה, י), כאשר יאמר אבן עזרא בבחינתו:

בֶּן שְׁלֹשִׁים נָפַל בְּיַד אִשָּׁה,
קָם וְהִבִּיט הִנּוֹ בְתוֹךְ רֶשֶׁת,
יְלָחֲצוּהוּ סָבִיב בְּנֵי קֶשֶׁת
מִשְׁאֲלוֹת לֵב בָּנָיו וְלֵב אִשְׁתּוֹ.

וכאשר שמעתם עתה קריאת התוזה האדמי: "אנא אפלח ואוקיד ואיזון ואפרנס יתיכי ליכי ויהיבנא ליכי מזוניכי וכסותיכי וסעוקיכי". עתה למרת

נפשי הנני עבד משועבד למרותה של גְּבֶרֶת (האשה) ויעביד ישראל באשה, וקץ לחרותי.

ב) שנית: אם איש עושה עול ומרמה ננלה תרמיתו ונתפש בגנכתו, הוא מצטדק ובוכה "למשפחותיו". חיי מ ש פ ח ה היו בעוכרי. בהיותי רווק ופנוי הלכתי בדרך ישרה, רבה אמונתי ולא עבטתי אדחותי, אבל עתה האשה מושלת בי, נונשת אותי, אומרת הב הב, תובעת יתר מכפי יכולתי, יותר ממכסת רכושי, ועל כן פסו אמונים והלכתי עקלקלות למלאות כל משאלותיה. זו אכתלא ישנה של אדם הראשון "ה א ש ה אשר נתתה עמדי". זאת הפעם! "שֹׁרֶשׁ לֹא פְּאֵהם". הכל מן האשה (ב"ר יז, יב).

ג) גם שיטת הנזירות מתנגדת ואומרת: ההתונה פנול היא לא תְּרָצָה, זה מקור התאוה ויסוד האביונה ומעשה יצר הרע. ויפה עשו כת האסיים שחיו חיי פרישות וישכנו לבדד וילכו ערירים ולא נגשו אל אשה.

אבל כל זה שיח שוא ותפל, הבל הבלים:

א) על קול ענות חלושה אשר אמר עצל לשבת בטל — נרפים אתם נרפים! עולמנו עולם המעשה. אדם לעמל יולד! ואין מקום בו לעצלים. בסדרה זו "שירת הבאר". העם במדבר נפשם יבשה ועיפה לצמאון, המונו צחה צמא ושפתותיהם חרו מני חורב. אך הם מבקשים כי המים ישטופו ויורומו לפיהם בלי יניע כפיהם ואומרים מי י ש ק נ ו מים מן הבאר? או ישיר ישראל ע ל י באר! עלי, הרומי ב ע צ מ ך והשקי אותנו מים. אבל להם יֵאָמר תשובה נמרצה; "ענו לה — באר חפרוה שרים" אף כי הנכם שרים, אפרתים אצילי עם — שאו ידיכם! לכו עבדו, חפרו בנחל, כרו באר, אז תשאבו מים בששון ותשתו לרויה. יגעת ומצאת תאמין! "לא תוהו בראה" לא נברא עולם לבטלה לנשות עליה קו תוהו, לא זאת המנוחה — "לשכת יצרה" על כל איש ואיש לתת חלק בישובו של עולם. "על כן יאמר בספר מלחמות ה'". הארץ ומלואה היא שדה המערכה, ללחום מלחמת הקיום, והאחיך יבואו למלחמה ואתה תשב בחבוק ידים?

ב) ואשר לרמאות, נהפוך הוא, בי רק כתר שם טוב הוא המניע והכח המושך ללכת במסלת ישרים. מפני היראה, מורא בשר ודם ומפני הכבוד, למען על פני העם יִכָּבֵד נמנע אדם מעושק ועָוֶל, והרווק איננו דומה אחר כבוד שמו כבעל אשה ומשפחה, המחזיק מעמד יותר איתן בחברה והוא שומר על קיומו ועל קיום היקום אשר ברגליו ושואף תמיד

להרבות כבוד ביתו וכולו אומר כבוד והוא מתאמץ להחזיק את עמדתו לבלי לרדת מן המעלות שעלה ולא יהיה לבוז, "על כל כבוד חופה". אחר החופה, לכבוד יתר שאת ויתר עז, החתונה היא ערובה ובצרון, לצדק ומישרים וכשרון.

ג) והנוגע למחאת הנזירות – לא יחרף לבבנו כי אין כאן תרפה ודראון. נשואי ישראל ספונים צניעות וחדורים מוסר והם סמל טהרה ונקיות חיי משפחה אצלנו הם חולין הנעשים על טהרת הקודש "הרי את מ ק ו ד ש ת – כדת משה וישראל".

את הדברים האלה ברור תמלל ברכת "יוצר האדם" וברוך טעמה.

(א) אשר יצר את האדם בצלמו בצלם דמות תבניתו – צ ל ם א ל ק י ם הוא הבטוי הכי נדול לקדושה. בן אדם! אתה נוצרת בצלם אלקים, בתבנית דמות כבוד ה', איככה תוכל להטיא את בשרך ולשקץ נפשך. אל תסיר את המוסר ואל תפן ליצר. הוצא יקר מזולל, תנער בשטן ותאמר: גירא בעינא דשטנא! ומה נמרצו אמרי הנערות החולות בכרמים אל הנערים: בחור, ש א נ א ע י נ י ך (תענית מ"ד מ"ח). לא ימריצך תאוה שפלה. ש א מ ר ו ם עיניך, הבט רק למעלה, כי דרך הקודש הוא, מאד נעלה.

(ב) ו ה ת ק י ן לו – אין זה תקלה וקלקלה, גרמא למרמח ועדמה, והבאה והשפעה לאונאה – אדרבה, לברכה ולא לקללה! זו ת ק נ ה נאמנה.

(ג) ב נ י ן עדי עד – תעודת האדם לבנות, לשכלל את הבנין הנקרא "עולם", לא להפרד ולהבדל ולאמור: שלום עלי נפשי "וכשאני לעצמי מה אני, ואל תפרוש מן הצבור". העבודה הזאת לכם. מפלגת הפועלים – הוא העולם.

* * *

צמד נחמד. תתן וכלה! היום הרת עולמכם, זה היום לכם. השעה הקדושה. עת רצון לבנות ביתכם בנין עדי עד. במערבא כי נסיב אינש

אתתא אמרי ליה מצא או כוצא (ברכות ח.) לא למצוא יום יום, אבדה ומציאה, נגוף ורפוא, משלחת וחוזרת, עולה ויורד וחוזר ועולה. סתירה ובנין ילדים, תמיד לתקן, לחדש. רק – מ צ א. מציאה פעם אחת. "מצא אשה" אם "מצא", זאת הפעם – "טוב", כי הוא אוהל בל יצען, בנין איתן, בנין עדי עד.

אתה החתן, הנך בתור כהלכה, גדלת וחונכת בארבע אמות של הלכה, בבית המדרש, בחוג תופשי התורה, ותורתך אמנותך והנך בין הבונים "אל תקרי בניך אלא בוניך". גם הכלה, בת גילך, מזאת החברה, מבנות הבונות. חכמנית מלומדת. ישנה במקרא במשנה בתלמוד. בנו ביתכם וכוננו מקדשכם.

גורל העתיד נסתר, מי יחיש עתידות ויגיד מראשית אחרית ? אבל המקרא נושא לכם ברכה ומבטיח. כי "אוהל ישרים יפריח" (משלי יד יא). קנכם אשר כונן על מוסדי צדק ומבוסס על אדני מישרים יהי מוצק ויפריח פרחי הוד שתילי המד ונטעי נעמנים.

וכולנו מברכים אתכם כי תעשו חיל ותקראו שם בישראל. תבלו ימיכם בטוב ושנותיכם בנעימים, עליכם יזרח שמש צדקה ותהי השמחת במעונכם. ה' ישיתכם ברכות לעד, אמן.

קונטרס אהל ישכר

הנני מעטר את הספר בשנים שלשה גרגרים מראש אמיר, אשר אמד אחי מורי ר' ישכר בעריש זצ"ל מבנדין, שהיה נאון התורה, גאון החכמה, ארם עילאה, אישיות היותר כבירה מצוינת מכל רבני דורו וזכרו לא יסוף מכל יודעיו כל הימים והשאיר אחריו ברכה ספרים הרבה בהלכה ואגדה כי היה נחל שוטף נובע חכמה ומעין המתגבר. אך המעין חתום וספריו ספונים טמונים. ורשמתי בזה דברים אחדים מעט מהרבה אשר שמעתי מפי קדוש. והמה כתובים בסוף הספר, כי מעלים בקודש.

(א)

ויכר יוסף את אחיו והם לא הכירוהו (מקץ נב. ח).

קשה על השנות הדבר פעמים, הלא כבר כתוב למעלה "וירא יוסף את אחיו ויכירם" (וצי' רש"י שתירץ). כשראה יוסף את אחיו ויכירם ויאמר לשחק בם ולהתנכר אליהם בעבור הרעימם, אך היה מסופק אן כמוהו כמוהם ואחיו הם ברמאות ונם המה מכירים אותו ומודדים לו כמדתו ומתנכרים אליו, ואם כן התחבולה שלו עסק ביש ולא תצלח "ולשתוק אמרתי מהולל", פא מילתא דבר חותא, רק חוכא ואטלולא לו, כי נבזו מצפוניו. ועל כן אמר בלבו, כי על ידי דבריהם ותשובותיהם, יעמוד על אופיים ויתודע אם מתחפשים המה או באמת אינם יודעים אותו. וכן היה כי מתוך השיחה נוכח לדעת כי איש נכרי הוא בעיניהם. "ויכר יוסף את אחיו כי — הם לא הכירוהו".

(ב)

ומדוע לא יראתם לדבר בעברי במשה (בהעלותך יב. ח) — בעבדי אע"פ שאינו במשה. במשה אפי' אינו עבדי וכ"ש שהוא שניהם (רש"י מן הספרי).

מקשים המפרשים מה מעלת משה אם אינו עבד ה', הלא כמה משה

איכא בשוקא (עי' מלא העומר להר"ל צונץ, תורת משה לחת"ס. דברי שאול להרי"ש נתנזן, ועוד). ועוד ק' שה' השיב למשה ואביה ירוק ירק וכו' שהוא ק"ו כמ"ש ב"ק כה. מה הי' צורך בכאן לדון דין ק"ו ולמה לא אמר בסנגון משוט: תסגר שבעת ימים.

אך מרים ואהרן דברו במשה על שפירש מן האשה כמ"ש אונקלוס ארי אתתא שפירתא דנסיב רחיק וכמ"ש ספרי ותוס' שבת פז. ד"ה ואתה. והקשו תוס' למה חלקו עליו הא דריש ק"ו כמ"ש שם נשא ק"ו בעצמו וכו'.

אך רמב"ם פ"א מאישות ה"ב כתב דקדושי כתף דרבנן וכן כי בספר המצות בשורש השני ורש"י כתובות נ. ד"ה שויא בשם רבותיו דכל הגלמד מי"ג מדות הוי דברי סופרים, וכן בקדושין כד: בשאר אברים הואיל מדרש חכמים הוא, וכן משטות דברי ב"ה (יבמות סב.) משה מדעתו הוא דעבד וכן הי' דעת מרים ואהרן דק"ו אינו דאורייתא, ומה שפי' מאשתו היא מדעתו.

אכל באמת כל דברי חכמים הם מדאו' כמ"ש הרמב"ם פ"א ממרים ה"ב משום לא תסור וכ"כ בספר המצות שורש ראשון. (ומה שהק' רמב"ן שם, תירצו בזוהר הרקיע להשב"ץ ולח"מ שם בשם מבי"ט), ועי"כ אף אם ק"ו הוי דברי סופרים נעשה מן התורה דכי לא תסור. וזה כוונת "בעבדי" (אם אומר מפי ה', אע"פ שאין הנביא במעלת משה) "במשה" (שמחדש מדעתו) "אפי' אינו עבדי" (שאיננה מצוה מן התורה), וכ"ש שבאמת כל דברי סופרים הם מן התורה מלא תסור. והם "בעברי בשה". שניהם כאחד.

וכבר כתבו הראשונים שכל י"ג מדות אף שנקראו דברי סופרים הם מדאו'. וכדי לחזק יסוד זה ולבטל ערעור ופקפוק מרים ואהרן על ק"ו, גמר ה' את הענין עם ק"ו ואבי' ירוק ירק בפני' וכו' ובזה הכריע והודיע ופסק הדין שדין קל וחומר מדאורייתא.

(ג)

שופטים ושוטרים תתן לך (שופטים).

זה שאמר הכתוב לך אל נמלה עצל ראה דרכיה וחכם אשר אין לה קצין שופר ומושל (משלי ו ו) וברי ראה דרך ארץ שיש בה שבורחת מן הגזל וכו' וכל השבח הזה לא למרה מבריה ולא שופט ולא שוטר יש לה הוי שופטים ושוטרים תתן לך (מד' דברים ה. ב). וקשה איך נלמד מנמלה

להעמיד שופטים, אדרבה ממנה ראיה להפך שאין צריכים לשופטים כי היא בורחת מגזל אף שאין לה שופט. ועוד קשה שרבנן אומרים מהו ראה דרכיה וחכם שהיא זהירה מן גזל, וזה רק מרה טובה אחת, הי צריך לכתוב: ראה דרכה וחכם, לשון יחיד, ולא ראה ד ר כ י ה לשון רבים.

בערובין ק: איתא, אלמלא לא נתנה תורה היינו למדים צניעות מחתול, גזל מנמלה עריות מיונה דרך ארץ מתרנגול. וצריך ביאור למה נתנה תורה כיון שיכולים ללמוד מבהמות הארץ ומעוף השמים.

אך כוונת מאמר זה, כי אמנם יש בעלי חיים שבטבעם הם בעלי מרה טובה, אבל נגד המרה הטובה, יש להם מדות אחרות רעות. ואם נלמד מהם, אז את הטוב נקבל וגם את הרע נקבל, ויצא שכרנו בהפסדנו, ולכן אי אפשר לשיתם מורים ומלמדים לנו וזקוקים אנו לתורת ה' תמימה, שמלמדת אותנו הכל.

אלמלא לא נתנה תורה. אמת, היינו למדים צניעות מחתול, אבל רק צניעות לבדה ולא יותר, כי החתול המצניע לכת, הוא מזיק, שורט שרטת בצפרניו, זולל וטובא, חומס וטורף ורוצח "ואתא שונרא ("חתול" — ברכות נו:) ואכלה לגריא, ומי יוציא יקר מזולל, והיינו רעים וחטאים כמוהו.

וכן מתרנגול נלמד רק דרך ארץ, אבל הוא מפיח כזבים כמ"ש בערובין שם, ורוצח נפש (ברכות כו.) ודורס (חולין סב:) וכמוהם כל בעלי חיים. אם באחת ברכה בם, אבל לעומתה משחתם בם ויהיו למכשול ולפוקש.

וזה שאומר: לך אל נמלה, והמדרש מספר שתי מעשיות. אחת על הגזל, ושנית כי אף שחיה רק ששה חדשים וכל מאכלה חטה ומחצה, מצאו הטעם בבורה הרבה כורים הטים באמרה שמא תחיה יותר. ואין לה בטחון ואמונה בה', כי מאן דיהיב חיי יהיב מזוני ולקתה במינות. "ראה ד ר כ י ה': שתי דרכים, הטובה (הזהירות מגזל) והרעה (חוסר בטחון). נקיון כפים ואי־אמון נפגשו בה "ו ח כ ם" מזה תחכם ותבין, שאין לסמוך על טבעי בעלי החיים, כי יש בם ערב רב, טוב ורע משמשים בערבוביא ואין שוה טעם הטוב בנזק הרעה הרבה, וזקוקים לשופטים ושוטרים. ה ו י ש ו פ ט י ם ושוטרים ת ת ן ל ך.

(ד)

השמר לך — והיה בך חטא. (דברים טו. ט).

בנוהג שבעולם, סוחרים אחר מספר שנים, קוראים שמיטה, עומדים משלם חובותיהם, כתנצלים בטענת „אין לי״ — אך את נפשם לא יחסרו כטובה, בגדי כבוד ילבשו, שלחנם ערוך ברוחה, בשפע, ומתענגים על רב טוב, כי יבטחו בה׳ כי לא יעזבם ולא ישכם וישובו למצבם הראשון. אבל כשעני מבקש מהם נדבת כסף, אז אין בטחון, יקפצו ידיהם וישלחוהו ריקם, יאמרו: תם הכסף ובידי אין כל.

„מקץ שבע שנים״ ודאי „תעשה שמיטה״ לא תשלם לנושים בך. „אפס כי לא יהיה בך אביון״. הנועץ לך, לצרכיך אינך מתנהג בעניות הכל כלפנים, כמשפט הראשון כי תבטח „כי ברך יברכך ה׳ ״ טוב הדבר כי יש לך מדת הבטחון כי ה׳ ישיבך אל כנך. אך אם כן „כי יהיה בך אביון — פתוח תפתח את ידך לו — השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל לאמור קרבה שנת השמיטה״ לא תחמול על העני עמך ולא תחוש לצרתו ותפטרהו בתשובת השמיטה, עת רעה — וקרא עליך אל ה׳ והיה „בך״ חטא. „בך״ יהיה קטנורך ויצעק עליך חמס, מדוע למענך אינך עני, דק בעד אחיך הנך מתרושש. לך ובך — חיי עונג, ומרעב תמנע לחם — בתעודת עניות, הן זה אבן ואבן, תהפוכות ורמיה, והיה בך חטא.

(ה)

(כתובות קג:) דבי אמר לחכמים: אף על פי ששמעון בני תכם. גמליאל בני נשיא. אמר ליה: צריכא למימר? א״ר שמעון בר רבי: צריכא לך ולטלעתך (פסח היה כי לוי אחוי קידה ואיטלע—רש״י).

תשובת ר׳ שמעון, תמיהה כפליאה, איכה חלל כבוד לוי והלבין פניו בהזכיר לו מומו והלא זה אונאת דברים כמ״ש אם היו חלאים באים עליו אל יאמר לו וכו׳ (ב״מ נח:), ונם עוברא דמטלעתא אין לה כל יחס ושייבות לענין זה כלל.

גם שם בסוכה נג. לוי אחוי קידה קמי רבי ואיטלע, ומקי והא גרמא ליה והא אמר ר׳ אלעזר לעולם אל יטיח אדם דברים כלפי מעלה שהרי אדם גדול הטיח וכו׳ ואיטלע ומנו לוי (שאמר עלית למרום ואין אתה

מרחם על בניך – תענית כה.) הא והא גרמא ליה, למה צריך צירוף שניהם, הא והא, כיון שאסור להטיח דברים, כיון שהטיח נענש, אף אם לא הי' כחוי קירה.

(נדרים נ:) יומא דמחייך ביה רבי אתיא פורענותא לעלמא אי"ל לבר קפרא לא תבדחן, ובר קפרא לא שמע לו והשתדל להביאו לידי שחוק, למה עשה כן למורת רוח דבי ולנוק העולם.

ונראה כי שיטת בר קפרא כי רבי שקול נגד כל הדור וכמ"ש וברכות ו:) מאי כי זה כל האדם, כל העולם כולו לא נברא אלא לצוות לזה, וכיוצא בו (ריה ח:) מ"ך וצבור מ"ך נכנס תחלה לדין שנאמר משפט עבדו ומשפט עמי, ועל כן אף אם נניח כי יסורי רבי יביאו טובה (וכמ"ש כל השמח בייסורים מביא ישוע' לעולם – תענית ח. וכן, הקב"ה מייסר את יחזקאל כדי למרק עייניותיהם של ישראל – (סנהדרין לט.), בכל ואת כיון שהיסורים מדכאים אותו ומחלישים כחו, במקום שנוגע לסכנת חייו, אין משניחים על תקנת העולם.

וכן הי' דעת לוי שאין יושר שרבי יהי' שרוי במכאובים ויסבול יסורים ואין הדין נותן שהוא יסכן את חייו בשכיל הדור ולכן (סוכה נג.) הי' ממיל קמיה דרבי בתמני סכיני ואחוי קידה לפניו, לשעשע את נפשו ולהחיות דוחו,

אבל כאשר הטיח דברים כלפי מעלה, לא על פי ה י ו ש ר עשה כן, כי הצור תמים פעלו וכל דרכיו משפט, ואיך יהרהר אחר מדותיו של הקב"ה, אלא צרות ישראל המריצוהו, למרות היושר, לקרוא תגר על ההנהגה, ותקנת העולם גברה ונצחה את היושר. ונם זו שיטה נכונה. אך הדר ביה מר, החליף וישנה את משפט הראשון, שיושר עדיף ויחסוס החבל בראשו השני, וזה שאמר: ,ה א ו ה א' גרמא ליה. כמ"ש (פסחים כח.) כפא דחמא נגרא וכו', שנענש בתורת ממת נפשך, ודמינהו, תרתי דסתרי היו בעוכריו והוציאו דינו לחובה – ואיתלע.

והנה טעם צוואת רבי היא. אף ששמעון בני חבם, ולמי חכמת תורתו הוא ראוי להיות הנשיא, הרבי, כי מי כמוהו מורח, ובכל זאת טובת הכלל דורשת כי נמליאל יהי' הנשיא, אף שאחיו גדול בחכמה ממנו כיון שהוא עוסק בצרכי צבור ובעל עולם המעשה (הוא האומר (אבות פ"ב מ"ב) יפה תי' עם דרך ארץ וכל העוסקים עם הצבור ולכן הוא - מתואר ד' גמליאל

בנו של ר' יהודה ה נ ש י א) וכאשר לוי הביע דעתו: „צריכא למימר?" הן זה פשוט ומובן, שהדור עיקר ופרנס לפי דורו. השיב לו ר' שמעון כמדתו: צריכא ל ך ו ל מ ט ל ע ת ך אין זה מלתא דפשיטא ל ך, ואין לך שיטה קבועה בנדון זה אם היושר נדחה בשביל טובת הכלל. והנך עומד על פ־שת דרכים ופונה כה וכה, וכבר שקלית למיטרפך יען פסחת על שתי הסעיפים, הנך פסח. וזה לך האות.

(ו)

ויקרבו ימי ישראל למות. כתיב כי גרים אנחנו לפניך — כצל ימינו על הארץ ואין מקוה (דה"י א. כט. טז) והלואי כצלו של בותל או כצלו של אילן אלא כצלו של עוף בשעה שהוא עף דכתיב כצל עובר (תהלים קמד). ואין מקוה, אין מי שיקוה שלא ימות. הכל יודעים ואומרים בפיהם שהם מתים. אברהם אמר: ואנכי הולך ערירי. יצחק אמר: ואברכה לפני ה' לפני מותי. אף יעקב אמר ושכבתי עם אבותי, אימתי בשעה שנמה למות. (ב"ר צו ב).

צריך ביאור החילוק בנמשל, מה בין צל כותל ואילן ובין צל עוף הפורח. גם אין מובן טיום דברי המדרש אף יעקב אמר וכו' אימתי בשעה שנמה למות. אם איש בחצי יכיו זוכר ודואג על מותו, זה חידוש, אבל אם יעקב זכר אותו, ב ש ע ה ש נ מ ה ל מ ו ת, הן זה דבר בעתו, ומה קמשמע לן, ומה זאת רבותא מיעקב אבינו, ואם לא עכשיו אימתי?

(ידו' ע"ז פ"ג ה"א) כד דמך ר' אבהו עברין קמי' י"נ נהרי אפרסמון אכר כל אלו למאן. אמרו לו דידך, אמר להם כל אלו דאבהו? ואני אמרתי לדיק ינעתי לתהו והבל כתי כליתי וכו' (ישעי' מט. ד). אתמהה, היתכן שר' אבהו תשב כי נסתרה דרכו מה' ואין כל גמול ושכר מצוה אפי' לעתיד לבא.

(שבת קיד.) אמר ר' ינאי לבניו אל תקברוני לא בכלים לבנים שמא לא אזכה ואהי' כחתן בין אבלים, ולא בכלים שחורים שמא אזכה ואהי' כאבל בין תתנים. (ב"ר צו. ט — ק' ג.) ר' יאשיה אמר קברו אותי בכלים לבנים, אמרו לו דבך (הוא הי' תלמיד ר' ינאי — כתובות עם.) אמר כדין ואתה אומר להפוך. אמר להם: שאיני בוש במעשי. וקשה למה ר' ינאי פחד ממות ולא ידע דרכו. ור' יאשיה הי' מוצק ובטוח ולא ירא כלל, מה בין זה לזה.

אך — כצל ימינו על הארץ. עולם הזה איננו מגדל עוז רק — צל. אך האנשים החיים חיי שלוה ושוקטים במכונם — יושבים תחת צל כותל ואילן שתול קבוע. אבל העשוקים והרצוצים, האובדים והנדחים ואין להם מנוח, צלם צל עובר, צל עוף הפודח, אשר אף ברגע ישבו אין לו הוי' „כי גז חיש ונעופה".

הצדיקים אשר טוב הארץ אכלו ויראו עולמם בחייהם, הפיל עליהם המות אימתה ופחד, וחרדו מפני העתיד, ומאימת הדין לבם יחול, כי דאגו שכבר קבלו שכרם בהאי עלמא ואין להם עוד מקוה. ולכן ר' אבהו שהיה עשיר (שבת קיט.) וקרוב למלכות (תגינה יד. כתובות יז.) ונבור חיל (ברכות ס. כתובות ב.) ויפה תואר (ב"מ פד.) קרא מקרא: ואני אמרתי לריק יגעתי, הה בעולם הריק היתה כל יגיעתי, לתהו והבל, בעולם הזה, עולם התהו והבל, כליתי כל כחי, ופה הכל תם ונשלם. אכן משפטי את ה', עתה אראה כי עוד לי שכר בעולם האמת. וכן ר' יוחנן בן זכאי שחי מאה ועשרים שנה והי' נשיא ישראל, היה מסופק באיזה דרך מוליכים אותו (ברכות כח:) וכן ר' ינאי שהי' עשיר ונטע ארבע מאה כרמי (ב"ב יד. ועי' קידושין יא. בנתי' דקפדן ולא מקדשי בפחות מתרקבא דדינרי) לא ירע מקום מנוחתו ואמר אל תקברוני בכלים לבנים.

אבל הצדיקים העלובים אשר מנת חלקם היה כעס ומכאובים ולא ראו בטובה, היו נכונים לקראת המות וישחקו ליום אחרון ויחישו עתידות, והיו בטוחים כי הזורעים בדמעה ברנה יקצורו ובא יבא ברנה נושא אלומותיו. ולכן ר' יאשיה תלמיד ר' ינאי שחי בדחקות (מגילה ז: קיימת בנו מתנות לאביונים), היה נכון לבו בטוח בה' כי יש תקוה לאחריתו ולא יקופח שכרו ונאמן בעל מלאכתו שישלם פעולתיו ויצו להלבישו בגדי לבן כהולך אל בית משתה ואמר: מה אני כוש במעשי?

וזה שאמר המדרש: הכל יודעים ואומרים בפיהם שהם מתים. אברהם ויצחק שחיו חיים טובים ונחת, יראו מיום המיתה והזכירו אותו תמיד. אברהם, באמצע שנותיו בעצם תומו, חמש ושבעים שנה לפני מותו, התאונן „ואנכי הולך ערירי". יצחק כשחפץ לסעוד סעודה גדולה „מטעמים כאשר אהבתי" והי עוד קרוב לששים שנה, הי' המות שגור על פיו והזכיר „לפני מותי".

אבל יעקב שהיו לו צרות רבות, צרת עשו, צרת לבן, צרת דינה, צרת יוסף „לא שלותי ולא שקטתי ולא נחתי ויבא רוגז" (ב"ר פד א). הוא לא ידא המות ולא נשאהו על שפתיו, ואף ברגעיו האחרונים היה מות כשחוק בעיניו ואמר ו ש כ ב ת י עם אבותי, כאדם השוכב לנוח, מרפתו וברצונו. והמדרש מפרש: א י מ ת י? — אפי' בשעה שנטה למות היה לו כשכיבה בעלמא.

(בהספדו על אבינו הרב ר' בנימין ז"ל בשרענסק. שנאמר ש"ק ר' כסלו תרנ"ב).

הועתק והוכנס לאינטרנט
www.hebrewbooks.org
ע"י חיים תשט"א